

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

KALKINMA BANKACILIĞI
V E
TÜRKİYE' DEKİ UYGULAMA
(DOKTORA TEZİ)

Öğr. Grv. M. Kemalettin CONKAR

AFYON
1 9 8 8

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINIMIN FİNANSMANI

VE

FİNANSAL ARACI KURUMLAR SİSTEMİ

I. AZ GELİŞMİŞLİKTE KURTULMA VE KALKINIMIN FİNANSMANI..	5

A. AZ GELİŞMİŞLİK OLGUSU VE KALKINMA.....	5

1. Az Gelişmiş Ülkelerin Belirlenmesi ve Kalkınma Kavramı	5

2. Kalkınmayı Engelleyen Hususlar	9

a. Ekonomik Engeller	9

b. Sosyal Engeller	10

c. Dış Engeller	11

3. Kalkınmanın Mekanizması ve Başlatılması	12

4. Sermaye Birikimi ve Bunların Verimli Yatırımlara Aktarılması Problemi	15

B. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SANAYİNİN FİNANSMANI KONUSUNDAKİ GELİŞMELER	21

1. Ondokuzuncu Yüzyıldaki Gelişmeler	21

a. İngiltere	21

b. Diğer Avrupa Ülkeleri ve Amerika	22

2. Yirminci Yüzyıldaki Gelişmeler	29

II. FİNANS PİYASALARI VE FİNANSAL ARACILAR SİSTEMİ	32
A. FİNANS PİYASALARI VE FİNANSAL ARACILARIN TANIMI.....	32
1. Finans Piyasaları.....	33
2. Finansal Aracılar.....	35
B. FİNANS PİYASASINI OLUŞTURAN UNSURLAR.....	36
1. Tasarruf Açığı ve Fazlası Bulunan Ekonomik Birimler.....	36
2. Finansal Araçlar.....	37
3. Finansal Aracı Kurumlar.....	38
C. FİNANSAL ARACILARIN TEMEL İŞLEVLERİ.....	39
D. FİNANSAL ARACI KURUMLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	42
1. Finansal Aracı Kurumların Özelliklerine Göre Sınıflandırılması.....	44
2. Başlıca Finansal Aracı Kurumlar.....	45
a. Merkez Bankaları	45
b. Yatırım Bankaları.....	46
c. Dağıtımcılar.....	48
d. Menkul Değer Borsa Acenteleri.....	48
e. Ortaklaşa Tasarruf Sandıkları.....	49
f. Kredi Birlikleri.....	49
g. Sigorta Kurumları.....	49
h. Yatırım Ortaklıkları.....	50
i. Holdingler.....	50
j. Diğer Bankalar.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA BANKALARININ FONKSİYONLARI, FİNANSMANI

VE YAPISI

I. KALKINMA BANKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI.....	54
II. KALKINMA BANKALARININ FONKSİYONLARI.....	58
A. YATIRIMLARA ORTA VE UZUN VADELİ YURT İÇİ FON SAĞLAMA FONKSİYONU.....	65
1. Orta ve Uzun Vadeli Fon Sağlama Biçimleri.....	67
2. Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Özellikleri.....	70
a. Kredinin Konusu.....	71
b. Kullandırma ve Geri Ödeme Usulü.....	72
c. Kredi Sözleşmesinin Özellikleri.....	73
d. Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi.....	74
3. Sanayiye Orta ve Uzun Vadeli Fon Sağlama Konu- sunda İhtisaslaşmış Bir Finans Kurumu İhtiyacı..	75
a. Orta ve Uzun Vadeli Kredi Vermenin Ticaret Bankaları Açısından Ortaya Çıkarabileceği Sakıncalar.....	76
b. Ticaret Bankalarının Orta ve Uzun Vadeli Kredi Verebileceği Yönündeki Görüşler.....	78
c. Genel Değerlendirme.....	79
B. SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNİ TEŞVİK ETME FONKSİYONU.....	83
1. Sermaye Piyasasının Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Önemi.....	83
2. Menkul Kıymet Alım Satımının Yaygınlaşmasını etkileyen Başlıca Faktörler.....	85

a. Sermaye Birikiminin Yetersizliği.....	86
b. Menkul Kıymetlere Yatırım Yapmanın Diğer Yatırım Biçimlerine Kıyasla Karlılık Durumu....	87
c. Paranın Değerindeki İstikrar.....	88
d. Vergi Politikaları.....	89
e. Kurumsal Kolaylıklar.....	90
f. İşletmelerin Mevcut Çalışma Biçimleri ve Dav- ranış Kuralları.....	91
3. Menkul Kıymet Alım Satımını Yaygınlaştırmada Kalkınma Bankalarının Rolü.....	93
a. Kendi Hisse Senedi ve Tahsvillerini Pazarlama...	95
b. Bir Alışveriş Mekanizması Geliştirme.....	96
c. Düzenli Bir Piyasasının Sürdürülmesi.....	98
d. Portföy Teşkil Ederek Menkul Kıymet Alışveriş İşlemlerini Çoğaltma.....	101
e. Menkul Kıymet Piyasasını Genişletme.....	106
f. Şirketlere Ortak Olma.....	111
g. İşletme Yönetim ve İhracat Yöntemleriyle İlgili İyileştirmelerin Sağlanması.....	115
h. Değerlendirme.....	117
a. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ VE KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FONKSİYONLAR.....	118
1. Finansman Öncesi Yaratıcı Değerleme ve Uygun Yatırım fırsatlarının Araştırılması.....	118
2. Projenin Gerçekleştirilmesi Safhasında Teknik ve Yönetmel Konularda Tecrübelerinden Yararlan- dırma.....	123

3. Öncü Girişimcilik ve Yatırımcılara Gösterici-	
lik Faaliyeti.....	127
a. Faaliyetin Kapsamı	127
b. Gelişme İşini üstlenen Kurumların Çalışma	
Biçimi.....	131
c. Yeni Fikirler Geliştirerek Bunların Kullanı-	
labilir Olanlarını Belirleme.....	133
d. Fikir, Girişimci ve Sermayenin Biraraya Geti-	
rilmesi.....	134
e. Hükümet ve Planlama Otoriteleri ile Yatırımcı-	
lar arasında Koordinasyon Sağlama.....	135
f. Fikirlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik	
Adımlar.....	135
g. Çeşitli Geliştirme Faaliyetleri.....	138
h. Geliştirme Faaliyetinin Gerekleri, Ortaya	
Çıkardığı Maliyet ve Sorunlar.....	142
4. Ekonomik Kalkınma Planlarının Gerçekleştirilmesine	
Katkıda Bulunma Fonksiyonu.....	147
5. Finansmanına Katılınan İşletmelerin Destekleyici	
Biçimde İzlenmesi Fonksiyonu.....	153
a. İzleme Kavramı ve Önem Kazanışı.....	153
b. İzleme Faaliyetleriyle Güdülün Amaç.....	154
c. Etkin Bir İzleme İçin Gerekli Hususlar.....	156
d. İzlemede Kullanılacak Yöntemler.....	157
e. Kredinin Kullandırılma Biçimi.....	166
f. Zor Duruma Düşmüş İşletmelere Karşı Takını-	
lacak Tavır.....	166

D. DIŞ ÜLKE VE FİNANSMAN KURUMLARINDAN FON TEMİNİ FONKSİYONU.....	167
E. KÜÇÜK İŞLETMELERİN DESTEKLENMESİ FONKSİYONU.....	174
1. Küçük İşletmelerin Tanımı.....	174
2. Küçük İşletmelerin Ekonomik Önemi.....	175
3. Küçük İşletmelerin Başlıca Sorunları.....	176
a. Eğitim Sorunları.....	176
b. Pazarlama Sorunları.....	177
c. Finansman Sorunları.....	178
4. Küçük İşletmelerin Sorunlarının Çözümü Yolunda Çeşitli Ülkelerdeki Çabalar.....	179
III. KALKINMA BANKALARININ FİNANSMANI.....	182
A. SERMAYE KAYNAKLARI.....	182
1. Yurt İçi Finansman Kaynakları.....	183
a. Yurt İşi Özel Finansman Kaynakları.....	183
b. Yurt İçi Kamusal Fon Kaynakları.....	185
2. Yurt Dışı Finansman Kaynakları.....	188
B. FİNANSMAN İLE İLGİLİ BAZI ÖNEMLİ HUSUSLAR.....	190
1. Banka Kaynaklarının Hacmi.....	190
a. Sermaye Hacminin Alt Limiti.....	190
b. Sermaye Hacminin Üst Limiti	193
2. Borç/Öz Sermaye İlişkisi.....	194
a. Borç/Öz Sermaye Oranının Çeşitli Etkileri....	194
b. Ortakların ve Kredi Sağlayanların Bakış Açılarları	196
c. Uygun Oran Ne Olmalıdır.....	197
3. Devlet Kuruluşlarının Kalkınma Bankasının Finansmanına Katılması.....	199

4. Kaynak Maliyetinin Uygunluğu	202
5. Kaynak Tabanının Genişletilmesi.....	203
6. Yabancı Kredilerde Kur Riski Problemi.....	204
IV. KALKINMA BANKALARININ KURULUŞ ve YÖNETİMLE İLGİLİ SORUNLARI	206
A. KALKINMA BANKALARININ KURULUŞ SORUNLARI	206
B. KALKINMA BANKALARININ YÖNETİMİNİN OLUŞTURULMASI.....	209
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE'de KALKINMA BANKACILIĞI	
I. KALKINMA BANKALARININ KURULUŞUNA KADARKİ GELİŞMELER.....	215
II. TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI(TSKB).....	222
A. KURULUŞ AMAÇLARI.....	223
B. SANAYİ SEKTÖRÜNE ve ORTA ve UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ.....	223
1. Temel Politikalar.....	223
a. Kredi Politikası.....	224
b. İştirak Politikası.....	225
c. Proje Değerlendirme Politikası.....	226
2. Kredi ve İştirak Faaliyetleri.....	227
a. Kredi Faaliyetleri.....	227
b. İştirak Faaliyetleri.....	236
C. SERMAYE PİYASASINI TEŞVİK FAALİYETLERİ.....	238
D. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ ve KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FAALİYETLER.....	239
E. FİNANSAL YAPI VE KAYNAKLAR	243
F. ORGANİZASYON VE PERSONEL.....	247
III. SİNAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI(SYKB).....	250
A. KURULUŞ AMAÇLARI.....	250
B. SANAYİ SEKTÖRÜNE FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ.....	251

1. Temel Politikalar.....	251
2. Kredi ve İştirak Faaliyetleri.....	252
C. SERMAYE PİYASASINI TEŞVİK FAALİYETLERİ?.....	257
D. GİRİŞİMLERİ , GİRİŞİMCİLERİ VE KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FAALİYETLER.....	257
E. FİNANSAL YAPI VE KAYNAKLAR	258
F. ORGANİZASYON ve PERSONEL	260
IV. DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI(DESİYAB)	262
A. KURULUŞ ESASLARI, AMAÇLARI ve FAALİYET TÜR- LERİ.....	262
B. 1. Kuruluş Esasları.....	262
2. Bankanın Amaçları ve Faaliyet Türleri....	263
B. SANAYİ KESİMİNDE ORTA VE UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ.....	265
1. Finansman Biçimleri.....	265
a. Sermaye İştiraki	265
b. Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredileri.	266
aa. Faizli Krediler.....	266
bb. Kâr Ortaklığı Esaslı Krediler.....	266
c. Kısa Vadeli İşletme Kredileri.....	270
d. Ticari Krediler.....	270
e. T.C.Merkez Bankası Reeskont Kredileri.	271
f. Çeşitli Fonlar.....	271
2. Temel Politikalar.....	271
a. Finansmana Katılmada Uygulanan Genel Esaslar.....	271
b. Finansmana katılmada Asgari şartlar ve Sınırlamalar.....	273
c. İlave çeşitli şartlar.....	274
3. Kredi Faaliyetleri.....	275
a. Yıllar itibariyle Mukaveleye Bağlanan Krediler.....	275
b. Kredilerin Yöresel Dağılımı.....	279
c. Kredilerin Sektörel Dağılımı.....	280
4. İştirak Faaliyetleri.....	281

C. SERMAYE PİYASASINI TEŞVİK FAALİYETLERİ.....	282
D. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ ve KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FAALİYETLER.....	283
1. Teknik Yardım ve izleme faaliyetleri.....	284
2. Eğitim Faaliyetleri.....	287
3. Araştırma ve Proje Geliştirme Faaliyet- leri.....	289
4. Tanıtma faaliyetleri.....	291
E. FİNANSAL YAPI VE KAYNAKLAR.....	291
F. ORGANİZASYON VE PERSONEL	295
V. DEVLET YATIRIM BANKASI.....	298
A. AMAÇ VE GÖREVLERİ.....	298
B. ORTA VE UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETİ.....	298
C. DİĞER FAALİYETLER.....	299
D. FİNANSAL KAYNAKLARI.....	300
E. ORGANİZASYON VE PERSONEL	301
VI. DEVLET YATIRIM BANKASININ TÜRK EXİMBANK'a DÖNÜŞTÜRÜLMESİ.....	301
A. BANKANIN TEMEL AMAÇLARI.....	302
B. BANKANIN UYGU LAYACAĞI PROGRAMLAR.....	302
1. Kredi Programları.....	302
2. İhracat Finansman Garantisi Programları.....	303
3. İhracat Kredi Sigortası Programları.....	303
SONUÇ	304
EK I.....	316
EK II.....	317
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	318

G İ R İ Ő

İçinde bulunduğumuz 20 yüzyılın ikinci yarısında, aralarında ülkemizin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için en hayati konu kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün oluşturan kalkınma olgusunun uygulamada en çok gündeme gelen yönü ise ekonomik kalkınma olmaktadır. Sözkonusu ülkelerin ekonomik kalkınmalarını engelleyen ön önemli faktörler arasında sermaye birikiminin yetersizliği ve mevcut sermaye birikiminin verimli yatırımlara aktarılamaması yer almaktadır.

Bu durumda, kalkınma hedefine hızla ulaşabilmek için yukarıda belirttiğimiz fonksiyonu icra etmek amacıyla etkin biçimde çalışan ve ekonominin gelişmesiyle paralel bir biçimde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara kendini hızla uydurabilen finans kurumlarına ihtiyaç vardır.

Bugün bütün dünya ülkelerinde bu görevi icra etmek üzere çok çeşitli finans kurumları oluşturulmuştur. Ancak gelişmekte olan ülkelere problem sadece fon bulup, bunları talep edenlere aktarmak değildir. Bu ülkelere sanai faaliyetleri bağlatıp

yürütecek girişimci niteliklere sahip insan gücü yetersiz olduğu gibi, ekonomik faaliyetlerin içinde yürüdüğü ortamda işletmelerin verimli biçimde işletilmesini engelleyici olumsuzlukları içermektedir.

İşte belirtilen ihtiyaçları karşılamak ve olumsuzlukları aşmak üzere, hemen bütün gelişmekte olan ülkelerde 1950'lerden itibaren "kalkınma bankaları" denilen kurumlar yaygınlık kazandı. Ülkemizde de bu gelişmeye paralel olarak 3 kalkınma bankası kuruldu. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemizin kalkınmasına destek olmak bakımından önem arzeden bu kurumları belirli açılardan incelemeye çalıştığımız bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde önce az gelişmişlik olgusu ve kalkınma üzerinde durulmuş, daha sonra halen gelişmiş olarak bilinen ülkelerde sanayinin finansmanı konusundaki tecrübeler özetlenmiştir. Birinci bölümün diğer kısmında finans piyasaları ve finansal aracı kurumlar genel hatlarıyla tanıtılarak, kalkınma bankalarının bu bütünün içindeki yerinin açıklığa kavuşması hedeflenmiştir.

Çalışmamızın belkemiğini teşkil eden ikinci bölümde önce kalkınma bankaları kısaca tanıtılarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu bankaların fonksiyonları ayrıntılı biçimde incelenip, her fonksiyonun yerine getirilmesiyle ilgili olarak ortaya çıkan çeşitli sorunlar tartışılmıştır. Yine bu bölümde kalkınma bankalarının sermaye kaynakları incelenmiş, bu kurumların finansmanı ile ilgili bazı önemli hususlar tartışılmıştır. Bu bölümde

son olarak da kalkınma bankalarının kuruluş ve yönetimle ilgili başlıca sorunları incelemiştir.

Bir yandan çalışmamızın hacmini daha da genişletmek amacıyla, öte yandan bugüne kadar çeşitli yazarlarca büyük ölçüde incelendiği inancıyla proje değerlendirme konusuna girmemek uygun bulunmuştur.

Çalışmamızın son bölümünde ise ülkemizde sanayi sektörünü desteklemeye yönelik kalkınma bankası olarak nitelendirilebilecek 4 kurum, ikinci bölümde oluşturduğumuz çerçeveye içerisinde incelenmiştir.

Sonuç kısmında ise daha önceki bölümlerde incelen konuların genel bir değerlendirmesini yaparak ve bazı önerilerde bulunarak çalışma tamamlanmıştır.

Birinci Bölüm

KALKINMANIN FİNANSMANI

ve

FİNANSAL ARACI KURUMLAR SİSTEMİ

I. AZ GELİŞMİŞLİKTEN KURTULMA VE KALKINMANIN FINANSMANI

A. AZ GELİŞMİŞLİK OLGUSU VE KALKINMA

1. Az Gelişmiş Ülkelerin Belirlenmesi ve Kalkınma Kavramı

Kalkınma bankalarının bütün dünyada yagın biçimde gündeme gelişi az gelişmişlik konusunun tartışılmasıyla aynı tarihlere rastlamaktadır. Azgelişmişlik 1950'li yıllardan başlayarak dünya kamuoyunu meşgul eden ve günümüze gelinceye kadarki dönemlerde hemen hemen hiçbir konuya nasip olmayan genişlikte tartışılan çok önemli çağdaş ve evrensel bir sorundur(1).

Problemin temeli uluslararası ekonomik düzen içinde yaşayan ülkeler arasındaki eşitsizlik ve bu eşitsizliği gidermeğe kullanılan kaynaklardan yeterli bir biçimde yararlanılamamasıdır. Eski çağlarda fakir ülke halkları zenginleri uzak bölgelerde düşünürlerdi. Kitle iletişim araçlarının çok geliştiği çağımızda ise, fakir ülkelerde

(1) Mustafa Altıntaş, İçer Yönelik Sanayileşme Politikası (Ankara:1978), s.13.

yaşayanlar zengin ülkelerdekilerin yaşama şartlarını geniş şekilde öğrenme imkanını bulmaktadır. Bu durum fakir ülkelerin zengin ülkelere hızla yetişme arzusunu gündeme getirdi. Böylece ikinci dünya savaşından itibaren az gelişmişlik ve bundan kurtulma demek olan kalkınma konusu çok geniş bir biçimde tartışılmaya başlandı(2).

Az gelişmişlik kavramını kısaca tanımlamak veya gelişmiş, az gelişmiş ayrımını kesin bir biçimde yansıtacak kriterleri tespit etmek oldukça güçtür(3). Bugün dünya nüfusunun büyük bir kısmı az gelişmiş olarak bilinen ülkelerde yaşamaktadır ve bu ülkeler dünyanın her tarafına yayılmışlardır. Bundan dolayı bu ülkelerin ekonomik bünyeleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tanımlamayı güçleştiren ilk sebep budur(4). Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında da önemli farklılıklar vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin orta ve uzun vadeli finansman kaynaklarını geliştirme veya bunları dışarıdan çekilme kabiliyeti açısından farklılıkları çok önemlidir(5). Öte yandan bazı gelişmiş ekonomilerde de az gelişmiş ekonomilerin özelliklerini gösteren bölgeler bulunmaktadır(6).

(2) Jeremy Morse, "Finance in Developing Countries", Report of the Seminar Organised by International Chamber of Commerce (France:1976), s.83-84.

(3) İsmail Türk, Maliye Politikası (Ankara: Sevinç Matbaası, 1979), s.189.

(4) Salim Şen, "Kalkınmanın Finansmanı", Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi (Emel Matbaacılık Sanayi Limited Şirketi, 1973), Cilt IV, Sayı 2, s.241.

(5) Morse, s.87.

(6) Türk, s.189.

Bahsedilen sebeplerle az gelişmiş ekonomilerin tümünü kapsayıcı bir tanım yapmak kolaylıkla mümkün olmamakta; İktisatçılar az gelişmiş ekonomileri demografik, toplumsal, ekonomik(7), kültürel, politik ve teknolojik(8) özellikleriyle üzerinde durarak tanımlamaya çalışmaktadırlar.

Çalışmamızın amacı az gelişmiş ülkelerin tanımlanmasına geniş yer ayırmaya uygun olmadığından burada genel kabul görmüş olan özellikleri kısaca sıralamakla yetineceğiz. Sözkonusu ülkeleri belirlemede genel kabul gören başlıca özellikleri şöyle sıralayabiliriz(9):

- (i) Fert başına milli gelir düşüktür.
- (ii) Gelir dağılımı adaletsiz ve orta sınıf zayıftır.
- (iii) Nüfusun çoğunluğu tarım kesiminde çalışmaktadır. Mevcut sanayi ise tarım, orman ve maden ürünlerine dayanır.
- (iv) Gizli işsizlik önemli boyutlardadır.
- (v) Eğitim, teknik bilgi ve teknoloji seviyesi düşüktür.
- (vi) Nüfus artış hızı yüksektir. Aynı zamanda çocuk ölümleri de yüksektir. Beslenme şartları kötü olup, ortalama yaşam süresi düşüktür.
- (vii) Gelir seviyesiyle de bağlantılı olarak marjinal tasarruf eğilimi düşük ve dolayısıyla sermaye birikimi yetersizdir. Mevcut tasarruflar da ekonomik gelişmeyi sağlayıcı

(7) Altıntaş, s.10.

(8) Türk, s.189.

(9) Akın İkkin, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi (İstanbul: İ.Ü. Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1979), s.1-33; Erol Manisalı, Gelişme Ekonomisi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1978), s.11-51; Türk, s.189-191; Şen, s.141-142; Altıntaş, s.9-12; Vural Savaş, Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın Finansmanı (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1963), s.5-42.

alanlardan çok altına, gayrimenkule ve spekülâtif amaçlı işlere yatırılmaktadır.

Yukarıda belirtilen özellikleri büyük ölçüde taşıyan ülkeler az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bu ülkelerin kalkınması problemi özellikle ikinci dünya savaşından sonra dünyanın üzerinde en çok kafa yorulan ve tartışılan problemlerinden biri olmuştur(10).

Kalkınma "teknolojik, ekonomik ve sosyal yapıda köklü bir değişikliği de kapsayacak biçimde ekonominin üretim gücünün arttırılması, ekonomik ve mali dış bağlantıların sürekli gelişmeyi kısıtlamayacak düzeye indirilmesi" olarak tanımlanabilir(11). Bir ekonomide iktisadi kalkınma bağlayınca fert başına milli gelir artarak ülkedeki insanların yaşama seviyeleri artmaya başlar. Böylece ekonomide tasarruf ve yatırım imkanları da artar. Bu, iktisadi kalkınmanın en belirgin ifadesi olan sermaye birikiminin artması demektir(12). Bu durum aynı zamanda ülkede girişimci kadronun genişlemesi, piyasa için üretimin ve dolayısıyla ekonomide mübâdelinin genişleyerek ekonominin milli bütünlüğe kavuşması(13), rekabetin ve verimliliğin artması(14) gibi sonuçları da beraberinde getirir.

(10) Doğan Atamer, "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası", (Yayınlanmamış Master Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1980), s.2.

(11) Ahmet Demirel, "1980'li Yıllarda Para ve Sermaye Piyasasının Kalkınmanın Finansmanına Katkısı", 2.Türkiye İktisat Kongresi, Kalkınma Komisyonu Tebliğleri, İzmir: 2-7 Kasım 1981 (T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını), s.292.

(12) İsmail Türk, İktisadi Planlama Prensipleri (Ankara, Emel Matbaası, 1970), s.55-56.

(13) Türk, Maliye Politikası, s.192.

(14) İlkın, s.162-163.

2. Kalkınmayı Engelleyen Hususlar

Az gelişmiş ülkeleri kalkınma hedefine ulaştırmaktan alı-
koyan hususları ekonomik, sosyal ve dış engeller olarak üçe
ayırarak mümkündür.

a. Ekonomik Engeller

Az gelişmiş ülkelerde yeterli sermaye birikimi yoktur,
işgücü kalifiye değildir, tabii kaynaklar modern usullerle
işletilmemektedir, finansal kurumlar yetersizdir, ulaştır-
ma ve haberleşme hizmetleri gelişmemiştir. Bu sebeplere bağ-
lı olarak az gelişmiş ülkeler kalkınma için gerekli büyük ya-
tırmaları yeterli biçimde gerçekleştiremezler(15).

Yatırım vetiresi basit bir iş değildir. Çünkü vetire
bir yandan cari gelirin tasarruf edilmesini, öte yandan be-
lirli verimli faaliyetler için bu tasarrufların riske sokul-
masını gerektirir. Ayrıca tasarrufa imkan verebilecek yeter-
likte bir gelir seviyesi, daha fazla gelir ve gelecekte daha
fazla tüketmek uğruna bugünkü tüketimden vazgeçme ve başkala-
rını da vazgeçirebilme kabiliyeti, yatırım fırsatlarını değer-
lendirmeye ve mevcut tasarrufunu yeni alanlarda veya mevcut
işin genişletilmesinde kullanma riskine katlanmaya hazır ki-
şiler ve kuruluşlar gereklidir(16). Bütün bunlardan başka bu
kişi ve kuruluşların riske soktukları sermayelerini etkin bir
şekilde kullanmalarına imkan verecek yönetsel tecrübe ve bil-
giye sahip yetenekli girişimcilere, modern üretim tekniklerini

(15) Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.57-58.

(16) William Diamond, Development Banks (Baltimore, Maryland:
The John, Hopkins Press, 1957), s.9.

kavrayıp uygulayabilecek yetenekli personele ihtiyaç vardır-
(17).

Yatırımların büyük bir kısmı tasarruf edenlerin bizzat kendileri tarafından yapılır. Bu, gelişmiş ülkelerde de, az gelişmiş ülkelerde de tasarruf ve yatırımın önemli bir yoludur. Fakat yatırımların diğer kısmı tasarrufların yatırımcılara aktarılmasıyla gerçekleştirilir. Bu aktarma, sermaye piyasası dediğimiz kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilir. Sermaye piyasası sadece birtakım kuruluşlardan oluşmaz. Aynı zamanda faiz veya kâr karşılığında tasarruflarını başkalarına aktarmaya istekli tasarrufların mevcudiyetini ve bir fiyat karşılığında başkalarının tasarruflarını devralmaya veya borçlanmaya istekli yatırımcıların varlığını gerektirir. Az gelişmiş ülkelerde, belirtilen bu gereklerin biri veya birçoğu eksiktir. Sermaye kıtlığı kalkınmaya engel olan en önemli husus kabul edildiğinden dikkatler genellikle onun üzerinde toplanır(18).

b. Sosyal Engeller

Az gelişmiş ekonomilerin kalkınmasını köstekleyen bazı engeller de sosyal kaynaklıdır. Bu ekonomilerin belirgin özelliklerinden biri gelir bölüşümünün sosyal devlet anlayışına zıt düşen biçimde adil olmayışındır(19). Buna bağlı olarak fakir tabaka çok kalabalık, zengin sınıf dar, zengin ve fakir

-
- (17) Parabhu N.Singh, Role of Development Banks in A Plameol Economy (Delhi: Vikas Publishing House PVT Ltd., 1974), s.6.
(18) Diamond, s.9-10.
(19) Erol Manisalı, Gelişme Ekonomisi (İstanbul: Güryay Matbaacılık, 1978), s.38.

tabakalar arasında bağlantı zayıf; bu hususların sonucu olarak da orta sınıf zayıftır. Gelirin zengin sınıfta birikmesinin sermaye birikimine yol açabileceği düşünülebilirse de, bunun az gelişmiş ülkelerde kesin bir gereklilik olmadığı; bu sınıfın gösteriş yatırımları ve harcamalarına yönelerek, teknolojik gelişmenin gerektirdiği yatırımların yapılmasını engelleyebileceği unutulmamalıdır(20).

Sosyal engellerden bir diğeri de bu ülkelerde kamu idaresinin kötü, yeteneksiz ve ekonomiyi modern bilimsel esaslara göre idare anlayışından yoksun oluşudur(21).

Sosyal akışkanlığın sınırlılığı dolayısıyla toplumdaki bütün yetenekli ve dinamik insanların ilerlemelerini sağlayacak koşullara sahip bir ortamın eksikliği, bu ülkelerin kalkınmasını zorlaştıran diğer bir engel olarak belirtilebilir(22).

c. Dış Engeller

Kapitalizmin tekelci ve emperyalist boyutlara ulaşması sonucunda bu güce ulaşmış kuruluşlar az gelişmiş ülkelerdeki gelişme sağlayıcı yatırımlara ilgi duymaktan kaçınmaktadırlar. Çünkü bu tür yatırımlar, bu kuruluşların tekelci durumlarını sarsacak biçimdeki bir rekabetin doğmasına neden olabilirler. Böylece bunların az gelişmiş ülkelerdeki yatırımları doğal kaynak ve tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik olmakta, gelişmiş ülkeler bu ekonomileri ucuz hammadde ve gıda maddesi kaynağı ve kendi ileri sanayi ürünleri için pazar olarak tut-

(20) Altıntaş, s.14.

(21) Türk, Maliye Politikası , s.93-94.

(22) Altıntaş, s.14.

tutmaya çalışmaktadırlar(23).

Görüldüğü gibi az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını zorlaştıran dış engellerin ana nedeni, bu ülkelerin gelişmiş ülkelerce belirlenen bir kalkınma yoluna itilmek istenilmeleri ve gelişmiş ülkelerin hakim oldukları uluslararası kuruluşlarca bu yola zorlanmaları olarak belirtilebilir.

Az gelişmiş ülkelerin somut olarak karşılaştıkları dışsal engellerin en belirginini gereksinim duydukları sermaye mallarının ithali için gerekli imkanların kıtlığı, başka bir deyişle döviz sıkıntısıdır. Çünkü fert başına gelirin artmasını sağlayacak olan işgücü verimliliğinin artması, ancak birlikte çalıştığı sermaye donanımının artmasına ve kullanılan teknolojin gelişmişliğine bağlıdır. Kalkınmaya çabalayan ülkeler, bunun için gerekli sermaye mallarını; hem seçtikleri kalkınma stratejisi, hem tüketim kalıplarının benzerliği, hemde yatırımları gerçekleştiren işletmelerin yurtdışı tekellerle bağlantıları sebebiyle dışarıdan almak zorundadırlar. Bunları almak için de bedellerini ödeme gücüne, yani dövizle sahip olmaları gerekmektedir(24).

3. Kalkınmanın Mekanizması ve Başlatılması

Az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınmanın mekanizmasını bilmediklerinden bir yandan ellerindeki kaynakları, diğer yandan zaman zaman temin ettikleri dış yardım ve kredileri iyi

(23) Maurice Dobb, Çev.: Mehmet Selik, Kapitalizm, Sosyalizm Az Gelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981), s.124.

(24) Altıntaş, s.16-17.

kullanamamaktadırlar. Bu ülkelerin kalkınmada piyasa mekanizmalarına güvenmeleri gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafeyi kapatmamakta, bilakis daha da açmaktadır. İktisadi planlama bu ülkelerin kalkınma sürecine girebilmesinin temel şartıdır(25). Böyle bir plan önce toplumun belirli sürede erimesi gereken iktisadi ve toplumsal amaçları belirlemeli, sonra da bu amaçlara ulaşmaya engel olan hususları saptamalıdır. En sonunda da, saptanan engellerin aşılması ve amaçlara ulaşılması için gerekli yöntem ve mekanizmaları belirlemelidir(26).

İktisadi kalkınmaya engel olan faktörlerin ne şekilde ortadan kaldırılacağı konusunda biri ihtilalciler, diğeri reformcular tarafından savunulan başlıca iki görüş vardır. İhtilalcilere göre reformlarla ancak eski düzenin ikincil unsurları değiştirilebilir, düzenin temeline dokunulamaz. Reformculara göre ise mevcut düzen köklü reformlarla kalkınmaya yöneltilebilir(27).

Ekonomik alanda yapılacak reformlardan biri ekonomiyi sıhhatli kaynaklara kavuşturacak bir vergi reformudur. Bu aynı zamanda dolaylı bir sosyal reformdur(28). Diğer bir husus finans kurumlarının ekonomik kalkınmaya yardımcı hale getirilmesidir. Bu anlamda az gelişmiş ülkeler ticaret bankalarından çok kalkınma ve yatırım bankalarına ihtiyaç duyarlar(29). Yapılacak bir başka iş para ve maliye politikası

(25) Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.57.

(26) İlkın, s.326.

(27) Türk, Maliye Politikası, s.194.

(28) Besim Üstünel, Kalkınmanın Neresindeyiz (Ankara:Sevinç Matbaası, 1966), s.23.

(29) A.Doğan Yalın, "50.Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız", Türkiye Bankacılığında 50 Yıl (İstanbul: Banka ve Ekonomik Yorumlar Yayını, 1974) s.97.

araçlarını kullanarak ülkedeki üretimi ve üretim teknolojisini iktisadi kalkınma lehine çevirmeye çalışmaktır. Bu bağlamda devletin ulaştırma, haberleşme, sosyal ve fiziki sabit sermaye yatırımları ile ağır sanayi yatırımları konusunda çabalar sarfetmesi gerekmektedir(30).

Yapılması gereken sosyal reformlardan biri toprak ve tarım reformudur. Böylece bir yandan topraksız çiftçi toprağa kavuşturulacak, diğer taraftan tarımsal üretime sermaye girerek teknoloji gelişecektir. Bunların sonucunda gerek doğrudan tarımsal üretim için sanayi malları talebi, gerekse verim ve dolayısıyla gelir artışı sonucu sanayi ürünlerinin genel talebi artarak tarım sektörü sanayileşmeyi teşvik etmiş olacaktır(31). Diğer bir reform orta sınıfın kuvvetlendirilmesidir. Ekonomik ve sosyal değişme demek olan kalkınmanın ekonomik ve sosyal çalkantılara yol açmaması bakımından orta sınıfın kuvvetlendirilmesi gereklidir(32). İnsan gücünün daha nitelikli ve verimli hale getirilmesi hususunu da buraya ilave etmeliyiz. Bu husus sadece vatandaşların bilgi ve görgüsünün artması anlamında bir "eğitim problemi" olarak düşünülmemelidir. Ayrıca insanların arzu ve gücünü artırıcı sağlık ve sosyal güvenlik durumunu iyileştirici çabaları da düşünmek gereklidir(33). Yapılacak önemli işlerden biri de

(30) Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.60.

(31) C.Necat Berberoğlu, Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulanması (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1981), s.35-36.

(32) Türk, Maliye Politikası, 195.

(33) Üstünel, s.21.

zihniyet değişikliğidir. Kamu oyuna kalkınmayı benimsetmek, iş hayatını eski alışkanlıklardan kurtarmak(34), mevcut şartların değişmesi aleyhine olacak zümrelerin etkinliğini kırmak(35) ve kalkınmaya yön verebilecek ehliyetinde bir kamu idaresi anlayışının yerleştirilmesi(36) bu anlamdaki önemli işlerdir.

Topyekün değişme anlamına gelecek bu hususların tümünü tamamlayacak olan husus ise kalkınmanın stratejik mevkiini işgal eden sermaye birikimi ve bunun yatırımlara aktarılması hususudur. Bu ekonomiler başlangıçta büyük hacimde yatırımlar yapacaklar ve bununla ekonomilerini ilk kalkınma hızına kavuşturacaklardır(37).

4. Sermaye Birikimi ve Bunların Verimli Yatırımlara Aktarılması Problemi

Büyük ölçüde yatırımın yapılması, bunu sağlayacak kaynağın, yani tasarrufların yaratılmasını gündeme getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde gelir seviyesinin düşüklüğüne bağlı olarak tasarruf imkanlarının da düşük olduğu genel kabul görmüş bir husustur. Fakat az gelişmiş ülkelerde düşünüldüğünden daha fazla tasarruf imkanı olduğu ve bu ülkelerin yer yer

(34) Savaş, s.38.

(35) Altıntaş, s.15.

(36) Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.61.

(37) Vural F.Savaş, Kalkınma Ekonomisi (İstanbul:İ.T.İ.A. Nihâd Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 1979), s.47; Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.61; Savaş, Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın Finansmanı, s.39.

kendi kaynaklarıyla önemli işler bağardığına ait örnekler de verilebilir(38). Bu durum, az gelişmiş ülkelerin tek probleminin tasarruf düşüklüğü olmadığı, aynı zamanda mevcut tasarrufların iyi kullanılmadığı ve verimli yatırım alanlarına sevkedilmediği hususunu da aklınızdan çıkarmamız gerektiğini vurgulamaktadır.

Yatırımların yetersizliğinin tasarrufların yetersizliği ve israfı dışında başka sebepleri de vardır. Topluma hakim olan değer yargıları tasarrufların verimsiz alanlara yatırılmasını teşvik edebilir. Ayrıca tasarrufların verimli biçimde kullanılabileceği alan ve fırsatlar yetersizdir. Bu durumlarda ekonomik kalkınma bakımından sorun yatırımların artırılması değil, bilakis mevcut yatırım kalıplarının değiştirilmesi ve tasarrufların daha verimli alanlara sevkedilmesidir(39).

Az gelişmiş ülkelerdeki girişimciler geleneksel yatırım alanlarının dışına çıkamamakla ve geleneksel faaliyet alanlarında ısrar ederek yeni alanlara açılma inisiyatifinden yoksun olmakla suçlanmaktadırlar(40). Hükümetler de genellikle bazı alanlara yatırım yapma zorunluluğunda kalmalarına bu hususları delil olarak gösterirler. Az gelişmiş ülkelerdeki hükümet ve hükümet politikalarının kararsızlığı, para değerindeki değişiklikler (çoğunlukla düşüşler), yeterli niteliklere ulaşmamış işgücü, modern teknikler konusunda tecrübe

(38) Diamond, s.10.

(39) Diamond, s.11.

(40) J.T.Dock Houk, Financing and Problems of Development Banking (New York: Frederick A Praeger, Inc.,1968), s.4.

eksikliği ve pazarların sınırlılığı gibi süregelenekte olan şartlar gözönünde tutulduğunda tasarruf sahiplerinin imkanlarını yeterli güvenlik, kâr ve likidite sağlayan gayrimenkul ve kıymetli madenlere yatırmalarını, mal spekülasyonu ve dış ticaret sahalarında değerlendirmelerini makul karşılamak gerekir. Bu ülkelerdeki bankalarda büyük ölçüde aynı mantıkla çalışmaktadırlar(41).

Bu ülkelerde problem bazen de sermaye talebinin yetersizliğinden kaynaklanabilir. Tasarrufların mevcudiyetine rağmen yararlanılmayan yatırım alanlarının gözlenebildiği bu durumlarda söylenebilecek şey, sermayeye yeterli talep olmayışının da bazen sermaye arzı eksikliği gibi bir darboğaz teşkil edebileceğidir(42).

Yatırımların artırılmasıyla ilgili başka bir husus da şudur. Finansman sıkıntısı yatırımları azaltır. Fakat finans kaynağının temini kendiliğinden yatırımları artıramaz. Buna ilaveten yüklenilen riskin karşılanabileceği umudunun da yüksek olması gerekir. Yatırımcının gelir umidini sadece bir ekonomik faktörler olan talep ve maliyet değil, aynı zamanda faaliyette bulunduğu çevreye ait çeşitli politik, sosyal ve psikolojik etkenler belirlemektedir. Ekonomik şartlar tümüyle uygun olsa bile bu ekonomi dışı ve yarı ekonomik faktörler yatırım yapma ve riske girme arzusunu sınırlamaktadırlar(43).

(41) Diamond, s.11-12.

(42) Joseph A. Kane, Development Banking, An Economic Appraisal, (Massachusetts: Lexington Books, D.C.Heath and Company, 1975)s.9.

(43) Bülent Yazıcı, "Sanayi Kredisi Müesseseleri", Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü (İstanbul, Ekonomik ve Sosyal Konferans Heyeti Yayını, 1963), s.124-125.

Kalkınmayı sağlayıcı yatırımlarla ilgili olarak düğü-
nülecek bir nokta da, kalkınma açısından önemli olan sadece
yatırımların artması değil, aynı zamanda bu yatırımların ye-
ni alanlara, özellikle de teknik ve yönetsel bilgi ve kabiliyet,
nitelikli işçi gerektiren sahalara yönlendirilmesidir. Bu tip yatırımlar aynı zamanda büyük ve riskli yatırımlar olup ilk yıllarda fazla kârlılık vadetmezler. Yatırımcıları kalkınmayı sağlayıcı bu alanlara yönleltmek için onlara mevcut alışkanlıklarını değiştirme arzu ve yeteneği vermek de önemli bir diğer husus olmaktadır. Bu ülkelerde bankalar da bu tip yeni ve riskli alanların uzun vadeli finansman ihtiyaçlarının sağlanması hususunda isteksizdirler(44).

Yatırımların büyük hacimli ve maliyetli olması gereği bu hususta devlet desteğini de gündeme getirir. Çünkü bu çaptaki yatırımlar bir tek şahıs veya grubun ilgi ve kapasitesinin ötesine geçer. Devlet bu yatırımların bir kısmını doğrudan doğruya üstlenir(45). Bir kısmının gerçekleştirilmesi ise özel sektörün sorumluluğuna kalacaktır. Özel sektör bu ülkelerde tanım gereği küçüktür ve kaynak yaratacak durumda değildir. Bu nedenle yabancı kaynağa başvurmak durumundadır. Ekonomik kalkınma vetiresinde sanayi girişimcileri ekonominin çeşitli sektörlerinden, özellikle ticaret kesiminden gelirler. Bu sektörlerde sermaye ve tecrübe birikimi oldukça küçük ilavelerle oluşmaktadır. Kalkınma hareketi başladığında girişimcilerin elinde genellikle daha önceki

(44) Diamond, s.13.

(45) Türk, İktisadi Planlama Prensipleri, s.61-62.

kârlardan oluşmuş bir birikim yoktur. Bu nedenle aile, arkadaş çevresi veya kurumlara sermaye temini için başvurmak zorundadırlar. Aile ve arkadaş çevresi riskli girişimlere destek vermek bakımından daha cesur olmakla birlikte, destekleri genellikle yeterli olmayacağından girişimcinin ilave kaynak için kurumlara başvurması kaçınılmaz olacaktır. Fakat bu başvurulara cevap verme hususunda kurumlar çok daha tedbirlidirler(46).

Buraya kadar açıkladığımız hususlar, bizi kalkınma için gerekli yatırımların gerçekleştirilmesinin kişisel tasarruf veya otofinansman yoluyla karşılanmasının mümkün olmayacağı noktasına getirmiş bulunmaktadır. Kalkınma bir yönü ile kit kaynakların bolllaştırılması ve aynı zamanda bu kaynakların iyi bir şekilde kullanılması demektir. O halde kaynağa ihtiyacı olan ile bu kaynakları arzedeabilecek olanların yer ve zaman olarak karşılaştırılması bu noktada hayati bir önem arzetmektedir(47). Bu önemli görevi para ve sermaye piyasalarından oluşan finansal (mali) sistem yerine getirecektir. Kalkınma yolunda önemli bir yol almanın olan ülkelerde mali piyasaların başlıca görevlerini şöyle sıralayabiliriz(48).

(46) Diamond, s.13-14.

(47) Rıza Kandiller, "Para ve Sermaye Piyasalarının Kalkınmanın Finansmanına Katkısı", 2.Türkiye İktisat Kongresi "Kalkınma Politikası" Komisyonu Tebliğleri (İzmir:T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 2-7 Kasım 1981), s.281.

(48) Ahmet Demirel, "80'li Yıllarda Para ve Sermaye Piyasasının Kalkınmanın Finansmanına Katkısı", 2.Türkiye İktisat Kongresi "Kalkınma Politikası" Komisyonu Tebliğleri (İzmir:T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 2-7 Kasım 1981), s.293.

(i) Tasarrufları verimli olarak değerlendirerek hem tasarruf artışı hemde artan tasarrufların daha büyük oranda mali sisteme yönelmesini teşvik etmek .

(ii) Tasarrufları kalkınmada öncelikli alanlara kanallıze etmek şeklinde sağlamış olduğu aracılık hizmetinin maliyetini asgari bir düzeyde tutabilmek.

(iii) Kalkınmada öncelikli olan alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyacı olan kaynakları nicelik ve nitelik olarak yeterli ölçüde ve gerektiği zamanda karşılayabilmek.

Sayılan görevleri uygun bir biçimde yerine getirecek olan bir mali sistem kalkınma yolunda dar boğaz teşkil etmekten kurtularak, kalkınmayı hızlandırıcı ve etkinleştirici bir araç haline gelmiş olacaktır.

Şimdiye kadar kalkınmanın başlatılması ve bununla ilgili olarak verimli yatırımların gerçekleştirilmesi bakımından engel teşkil ettiğini belirttiğimiz hususlar bir bütün teşkil ettiklerinden birbirinden ayrı olarak düşünülmemelidirler. Birbirinden ayrılmayan ve birbirlerini destekleyen bu çeşitli eksiklikler ve yetersizlikler çok çeşitli kaynaklardan beslenirler ve ilgilenilen ülkenin ekonomik ve sosyal bünyesi ile iç içe girmiş durumdadırlar(49).

Sanayinin finansmanı konusunda az gelişmiş ülkelerin başvurabilecekleri bir kurum olan kalkınma bankalarının incelemenden önce şu anda gelişmiş olan ülkelerin geçen yüz yıl ve bu yüzyılın ilk yarısında bu konuda yaşamış oldukları tecrübeleri kısaca gözden geçirmemiz faydalı olacaktır.

(49) Diamond, s.17.

B. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SANAYİNİN FİNANSMANI KONUSUNDAKİ TECRÜBELER

1. Ondokuzuncu Yüzyıldaki Gelişmeler

a. İngiltere

İngiltere'de sanayi devriminin bağladığı yıllarda sanayileşme için gerekli bütün önemli unsurların mevcut olduğunu görüyoruz. Sanayileşme seviyesi açısından o dönemdeki kıta Avrupası ülkelerine kıyasla İngiltere oldukça ileri bir noktada bulunmaktadır(50). Onun sanayileşmesi, hızlı bir sanayileşme ihtiyacını duyan diğer ülkelerle kıyaslandığında çok daha acelesiz bir biçimde meydana gelmiştir. Ayrıca sanayileşme vetiresinden önce de uzun bir hazırlık dönemi geçirmiştir. Bu hazırlık dönemi esasında, sanayileşme vetiresinin ilk aşamasında da olduğu gibi, önemli ölçüde sermaye birikimi sağlanmıştır. Bu sermaye birikiminin kaynağı önce ticaret ve modernleşen tarım kesimi, daha sonra da bizzat sanayi kesimi oluşmuştur(51).

Bu ülkede verimlilik artışının getirdiği ilave gelirlerin dağılımında tasarruf eğilimi yüksek olan gruplar daha büyük pay alıyordu. Mevcut işletmelerin genişletilmesi veya yeni alanlara yatırım yapılması için arzulu önemli miktarda

(50) Singh, s.31-32.

(51) Kane, s.9; Singh, s.32; Öztin Akgüç, "Dünyada İhtisas Bankacılığı", Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı, Desiyab 4. Sempozyumu (Ankara: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Yayını, 24-25 Mayıs 1983), s.33.

girişimci kadrosu oluşmıştı. Yatırımlar daha çok otofinansman yoluyla finanse edilmekle birlikte ekonomik faaliyet hacmini artırmak için gerekli işletme sermayesi ihtiyaını karşılayabilecek nitelikte etkin bir banka mevcuttu. Teknik yenilikler birdenbire değil yavaş yavaş ortaya ıkmaştı. Teknik ve idari beceri yatırımlarla az veya çok başabaş gelişti. bütün bunlara ilave olarak sanayi devriminden epey önce, sosyal ve siyasi ortam gerek girişimcileri gerekse onların amaç ve çabalarını kabul edecek bir hale gelmişti. Bir yandan sanayileşme sürecinin bu tedrici gelişimi, diğer yandan çoğu işletmenin kendi fon ihtiyaını kendisinin sağlaması nedeniyle, İngiltere'de sanayinin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyaının karşılanması açısından özel finansal kurumlara ihtiyaç olmadı(52).

Bununla birlikte 19. yüzyılın sonlarına doğru küçük işletmeler genişleyerek büyük sermaye şirketleri oluşmaya başladı. Bu durum İngiltere'de de geniş işletme dışı kaynak ihtiyaını ortaya çıkardı. Ticaret bankaları kısa vadeli fon sağlama fonksiyonu üzerinde yoğunlaşarak uzun vadeli taahhütlerden şiddetle kaçındılar. Böylece sabit yatırımlar için gerekli uzun vadeli fon sağlama görevini üstlenmek üzere geçitli sermaye piyasası aracı kurumları doğmaya başladı(53).

b. Diğer Avrupa lkeleri ve Amerika

Sanayileşmede İngiltereyi takip eden diğer Avrupa lkelerinde şartlar ve dolayısıyla gelişmeler daha farklıdır.

(52) Diamond, s.19-20.

(53) Singh, s.21.

Öncelikle bizatihi takipçilik birtakım zorluklar yaratıyordu. Çünkü bu ülkeler kendilerinden ileri bir seviyeye ulaşmış olan İngiltereyi en kısa bir zamanda yakalamak için kuvvetli bir arzu duyuyorlardı. Bunun başarılması ise birkaç sebeple oldukça pahalıya malolacak bir işti. Birincisi, en son üretim tekniklerini uygulamaya koymak ve bunları nispeten ilkel bir ekonomiye adapte etmek büyük sermaye harcaması gerektiriyordu. İkinci olarak hızlı büyüme için temel teşkil edecek olan altyapı yatırımları (özellikle ulaşım)ın hızlı bir biçimde gerçekleştirilmesi de çok maliyetli bir işti. Son olarak hızlı bir gelişmenin ancak birçok sahada birden yatırım hamlesine başlamakla gerçekleştirileceği inancı da kalkınma işini olabileceğinden daha pahalı hale getiren faktörlerden biri idi. Bunlardan hiçbirisi İngiltere için bir zorunluluk olmamıştı(54).

Sanayileşme için gerekli çegitli faktörlerin eksikliği ve yukarıda belirtilen sebeplerle ortaya çıkan sermaye kıtlığı problemi sonucunda diğer Avrupa ülkeleri kalkınma hedeflerine etkin bir biçimde ulaşma çabalarında yeni finansal kurumlar ve bunlara ilişkin yeni yasal düzenlemeler yapmak ihtiyacıyla karşılaşmışlar. Şirket tipi girişimler doğdu. Sermaye piyasası gelişmeye başladı. Bunların alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmede kullanımı ekonominin hızlı bir gelişme elde edebilmesi açısından sağlam bir temel oluşturdu(55).

(54) Diamond, s.21.

(55) William Aswobth, A Short History of the International Economy, 1850-1890 (London: Longman, Green and Co., 1952), s.87-102.

Ondokuzuncu yüzyılda tüm Avrupada küçük işletme tipi hakimdi. Fakat gittikçe büyük ölçekli sanayiye ihtiyaç duyulmaya başlanması ve devletin istekleri, mevcut küçük ve adi ortaklık tipi kuruluşların genişlemelerini ve özellikle yeni girişimlerin sermaye teminini zorlaştırıyordu. Bankaların, uzun vadeli fon sağlamaya istekli olsalar bile, bu ihtiyacı karşılama güçleri yoktu. Başka sermaye kaynakları gerekiyordu. Girişimlerin şahsi ve basit ortaklıklardan sermaye şirketleri tipine dönüşmesi fertlerden ve banka dışı teşebbüslerden sermaye temininde kolaylaştırdı. Fakat bu imkanın etkin bir biçimde kullanılabilmesi için hisseler kârlı olduğu kadar istenildiğinde devredilebilir olmalıydılar. Bu tedbirler sonucu menkul kıymet alım satımı hızla gelişti. Gerek sermaye şirketi tipi girişimlerin gelişmesi, gerekse menkul kıymet değişimlerinin artması basit bir olay olarak görülmemelidir. Bunların gerçekleştirilmesi için, şirketlerin oluşturulmasını kolaylaştırıcı, sınırlı sorumluluğa imkan verici, şirketlerin durumu hakkında kolayca bilgi sahibi olmayı sağlayıcı ve menkul kıymet alım satım muamelelerini düzenleyici kanunlara ihtiyaç vardır. Adım adım, bir ülkeden diğerine bu tedbirler gerçekleştirildi. Yüzyılın sonunda bu imkanlar büyük ölçekli ticari ve sınai kuruluşlarca geniş ölçüde kullanılıyordu. Bu vetirede Avrupa kıtasında bankalar önemli bir rol oynadılar(56).

Bu yüzyılda Avrupa bankacılığı şartların kendilerini yönlendirmesiyle yeni organizasyon ve yatırım metodları

(56) Diamond, s.21-22.

oluşturdular. Bankacılıkta ilk önemli yenilik 1822'de Belçika'da kurulan "The Societe Generale de Belgique"dir. Arkasında uzun bir tecrübe ve hazırlık dönemi yatan bu banka bugün kalkınma bankaları olarak isimlendirdiğimiz bankaların ilk habercisidir. Bu bankanın temel amacı yeni sanayi kuruluşlarını teşvik etmek, yardımcı finansal kuruluşlar kurmak, teşvik ettiği ve kurduğu girişimlerde ortak olmaktır(57).

Fakat bugünkü kalkınma bankalarına çok benzeyen ilk örnek 1852'de Fransa'da kurulan "The Crédit Mobilier"dir. Yüzyıl başından bu tarihlere kadar Fransa'daki girişimciler yeni ve riskli olanlara yatırım hususunda çekingen ve cesa- retsiz geleneksel tipteki girişimcilerdi. Sosyal statülerinin düşüklüğü de onları gösteriş tüketimine yöneltiyordu. Ticaret bankaları yatırım fonları için tek kaynaktı. Ancak yeni kuruluşların bu bankalardan fon elde etmesi çok zordu. Fransız sanayii girişimcilerin yönetim, girişim önceciliği ve geleceği tasavvur gücü eksikliği gibi nedenlerle devlet koruması altındaydı(58). Bu kuru; üçüncü şahıslardan geniş ölçüde kaynak sağlayarak, bu kaynakları öz sermaye yatırımı veya uzun vadeli borç şeklinde işletmelere aktarmış, demiryolu ve alt-yapı yatırımlarına, imalat sanayii, madencilik ve hizmetler sektörüne fon sağlamış, yeni işletmelerin ve sermaye şirketlerinin kurulmasına önayak olmuş ve sermaye piyasası kurum-

(57) Singh, s.33.

(58) David S.Landes, "French Entrepreneurship and Industrial in the Nineteenth Century", The Journal of Economic History, 3.IX, S.1(Mayıs 1949), s.54.

larının oluşmasına katkıda bulunmuş çok önemli bir kuruluş olarak tarihte yerini almıştır(59). Bu kurumun belki de en önemli katkısı "kalkınma fikri" ve "girişin ruhu" nu yerleştirmesidir. Onun direkt katkısından çok, faaliyetlerinin dolaylı ve hesaplanamayan etkileri daha önemlidir ve kalıcı olmuştur(60). Çünkü bu kurum hemen bütün Avrupa ülkelerindeki benzerlerinin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Önemli başarılarına rağmen, the Crédit Mobilier 1867'de faaliyetine son vermiştir. Başarısızlığının temel sebebi riskli yatırım portföyünün iyi yönetilememesidir. Buna rağmen bugünkü kalkınma bankalarının politikalarını belirleyenlerin bu kurumun başarı ve başarısızlıklarından alacakları önemli dersler vardır(61).

Avrupa oldukça geniş ve birbirinden farklı toplumların yaşadığı bir alandır. Bu nedenle Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde finansal kurumların geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde az da olsa farklı yolların izlendiğini tahmin etmek zor değildir. Ayrıca her ülkedeki çeşitli kurumlar da statik kalmamış, zaman ve ihtiyaçların etkisiyle değişikliklere uğramışlardır. Örneğin Almanya'da "universal bankacılık" diye bilinen sistemde sanayi ve bankacılık kesimi iç içe geçmiş bir biçimde gelişmekle beraber, zaman içinde kısa ve uzun vadeli borç verme fonksiyonları

(59) Rando E.Cameron, "The Crédit Mobilier and The Economic Development of Eroppe", The Journal of Political Economy, C.LXI, S.6(Aralık 1953), s.486; Akgüç, Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı, s.32; Yazıcı, s.128.

(60) Cameron, s.488.

(61) Singh, s.34.

birbirinden ayrılmaya başlamıştır. İngiltere'de sonradan yatırım bankaları ortaya çıkana kadar ticaret bankaları isteksizde olsa gerek kısa gerek uzun vadeli fon ve sermaye sağlama konusunda gözardı edilemeyecek katkılarda bulundular(62).

Amerika Birleşik Devletlerinde de iç harpten önceki yıllarda girişimler oldukça küçüktü ve aile girişimleri sıklıkla idi. Genişlemeleri genellikle kârların tekrar yatırımı vasıtasıyla gerçekleşiyordu. İşletme girişimcilerinin yöneticilikteki etkinlikleri sınai gelişmesinin en önemli belirleyicisi idi(63). Ulaştırma ve kamu altyapı yatırımlarının 1820'lerden sonra geniş ölçüde büyümesiyle önemli fon ihtiyacı doğdu. Ticaret bankaları gerek menkul kıymet satın alarak, gerekse yenilenebilir kredileri genişleterek bu ihtiyacın karşılanmasına önemli katkılarda bulundular(64). İngiliz tecrübesinden farklı olarak; demiryolları, karayolları ve çeşitli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi devlet desteği ve karma girişimlerle üstlenildi(65). İç savaştan sonra şirketler büyüyerek geniş ölçekli işletme tipi yerleşmeye başladı. Savaştan önce de çeşitli finansal kurumlar var olmakla birlikte, 19. yüzyılın sonuna doğru bu çeşitli aracı

(62) Diamond, s.26.

(63) Thomas C.Cochran, "The Entrepreneur In American Capital Formation" in National Bureau of Economic Research, Capital Formation and Economic Growth (Princeton:Princeton University Press, 1955), s.345.

(64) Cochran, s.345-348.

(65) Carter Croodrich, "American Development Policy: The Case For Internal Improvements", The Journal of Economic History, C.XVI, S.4(Aralık 1956), s.451.

kuruluşlar ülkenin her yerinde büyük girişimlerin en önemli destekçisi haline geldi. Amerikan sermaye piyasası genişleyen Amerikan ekonomisine önemli katkılarda bulundu. Bankalar sistemi de finanse ettiği kuruluşların gelişmesini hassasiyetle takip etti(66).

2. Yirminci Yüzyıl

Yirminci yüzyılda bankalar ve sermaye piyasası kurumları büyük ölçekli sanai kuruluşlara finans imkanı sağlamaya devam ettiler. Ayrıca küçük ve orta boy sanai kurumlar ve diğer ekonomik sektörlerdeki işletmelerin ihtiyaçları da daha fazla dikkate alınmaya başlandı. Her iki yöndeki gelişmenin temelinde başlıca şu hususlar yer alıyordu: I. Dünya savaşı sırasında büyük tahribat, sanai işletmelerin rasyonalizasyonuna dayanan ihtiyaç, depresyon ve özellikle gelişmemiş bölgelerdeki ekonomik ve sosyal baskıların ortaya çıkardığı etkiler(67). II. Dünya savaşı sonrasında da; gelir dağılımında eşitlik taleplerinin, üretken ekonomik kuruluşların büyük ölçüde tahribinin ve arzu edilen yatırımlarla tasarruflar arasındaki açığın büyümesinin sonucu olarak orta ve uzun vadeli fon sağlayan mevcut kuruluşların yenileştirilmesi ve ilave yeni kurumların yaratılması zorunluluğu doğdu. Normal olarak belirli bir sahada ihtisaslaşmış olan bu kuruluşlar genellikle çeşitli biçimlerde devlet desteği ve teşviklerinden yararlanıyorlardı. Bu sebeplerle de ya doğrudan

(66) Diamond, s.28-29.

(67) Singh, s.36.

devletin yönlendirmesi altındaydılar veya karar organlarında hükümet temsilcisi yer alıyordu(68). Bu dönemdeki kurumları ondokuzuncu yüzyıldakilerden ayıran en önemli özellik ise; bu kurumların pek sermayeye katılmamaları ve yeni girişimlere öncülük veya onları organize etme yoluna gitmemeleri, buna karşılık kaynaklarını ya mevcut işletmelerin reorganizasyonuna veya bu işletmelere uzun vadeli borç vermeye tahsis etmeleridir(69).

İngiltere'deki ticaret bankaları yirminci yüzyılda da geleneksel anlayış ve uygulamalarını sürdürdüler. Ticaret ve sanayinin kısa vadeli ve mevsimlik ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştılar, vadeli ve riskli fon ihtiyaçlarını karşılamaya yanaşmadılar. Bu ülke, 1930'lara kadar pek bu problemle karşılaşmadı. Ancak bu yıllarda "Macmillan Komitesi" sistemdeki bazı eksikliklere işaret ederek ihtisaslaşmış kurumlar oluşturulmasına teklif etti. Bunu takiben çeşitli kurumlar oluşturuldu. II. dünya savaşı sonrasında kurulan çeşitli finansal kuruluşlarla da komitenin tavsiyeleri gerçekleşmiş oldu. Bu kuruluşlar bugün birçok az gelişmiş ülkede kurulmuş olan kalkınma bankalarıyla önemli benzerlikler göstermektedirler(70).

Kıta Avrupası ülkelerindeki yeni kurulmuş ve özellikle küçük işletmeler bu dönemde yeni bir problemle karşılaştılar. Bu problem iki yönlü olup hem finansal hem de yönetsel sorunları içeriyordu. Bu işletmeler için yönetsel hususlarda tavsiye

(68) Diamond, s.29.

(69) Yazıcı, s.128.

(70) Singh, s.37-38.

ve yardım sağlama, modern teknikleri öğrenip işletmeye adapte etme hususları çok önemli idi. Bu problemin çözümü bugün "kalkınma bankaları" olarak isimlendirilen kurumların benzeri olan ihtisaslaşmış sınaî finansman kuruluşlarının oluşturulmasında görülmektedir(71). Avrupadaki hemen her ülkede bu özellikteki ihtisaslaşmış finans kuruluşları oluşturuldu. Burada bunları saymaya gerek görmüyoruz(72).

Amerika Birleşik Devletlerinde II.Dünya Savaşından sonra otofinansman yolu daha çok tercih edilmeye başlandı. Bankacılık sistemi ve sermaye piyasası hem küçük hem büyük işletmeleri desteklemekle birlikte, büyük işletmeler bu kurumlardan daha çok yararlanmaktadır. Son yıllarda küçük işletmeleri desteklemek üzere "kalkınma Kredi Şirketleri" oluşturulmuştur. Bu kurumlar kâr amacı gütmeyen. Kaynaklarına gönüllü yardım ve bağışlardan sağlamaktadır. Küçük işletmelere hem borç verir, hem de idari ve mühendislik konularıyla çeygili konularda danışmanlık hizmeti sağlarlar(73).

Kalkınma bankası karakterindeki ihtisaslaşmış finansal kuruluşlar sadece Avrupa ülkeleri için sözkonusu değildir. Japonya'da 1902'de kurulmuş olan "Industrial Bank of Japon" da bu tarz bir kuruluştur. Bu kurum büyük ölçüde devlet desteğine sahip olup mevduat toplayabilir. Hem kısa hem uzun vadeli kredi açabilir. Menkul değerler ihracına aracılık yapabilir. Böylece bu kurum hem kalkınma ve ticaret

(71) Singh, s.38-39.

(72) Fazla bilgi için bk. Diamond, s.30-31; Yazıcı, s.128.

(73) Singh, s.40.

bankalarına hem de bazı sermaye piyasası kurumlarına ait fonksiyonları yerine getiren karma bir bankadır(74). Japon hükümeti bu bankaya zaman zaman küçük imalat işletmelerine finansal yardım görevini de yüklemiştir. Fakat Japon sanayileşmesinde esas pay bu ve benzeri finansal kurumlardan çok Japon halkının guurlu çabasıdır(75).

Bu kısımda şu anda gelişmiş olan ülkelerdeki kalkınmayı hızlandırmaya yönelik finansman kurumlarını inceledik. II.Dünya Savaşından sonra kalkınma sorununun büyük önem kazanmasıyla gelişmekte olan ülkelerde de yeni finansal kurumların, özellikle kalkınma bankalarının oluşturulması gündeme gelmiştir. Ondokuzuncu asırda kıta Avrupası ülkelerinin kalkınmanın finansmanı ile ilgili sorunların çözümünde bu tip kurumlardan yararlandığına gördük. Bugün gelişmekte olan ülkelerin sorunları ondokuzuncu yüzyılda kıta Avrupasının karşılaştığı sorunlara önemli ölçüde benzemektedir. Kalkınmaya yardımcı olarak denemiş finansman kurumlarını kendi ülkelerinde geliştirmeye çalışmalarının temel nedeni budur(76). Bu ifademiz gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sınıî finansman ile ilgili şartların aynı olduğu, dolayısıyla kurumların toptan aktarılabilieceği anlamına gelmez. Finansal kurumlarda her kurum gibi içinde çalışacakları ülkenin şartlarını ve ihtiyaçlarını dikkate almak durumundadırlar. Fakat

(74) Akgüç, "Dünyada İhtisas Bankacılığı", Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı Sempozyumu, s.34.

(75) Singh, s.37.

(76) Akgüç, s.34.

yine de gelişmiş olan ülkelerde kalkınma aşamasında kurulan kurumlardan edinilecek bilgiler vardır ve onların sınai girişimleri teşvik ve finanse etmede kullandıkları birçok araç bu ülkelere adapte edilebilir(77)

II. FİNANS PİYASALARI VE FİNANSAL ARACILAR SİSTEMİ

Bu bölümün birinci kısmında kalkınmanın başarılmasında yatırımlara fon sağlamanın önemini vurguladık ve bu ihtiyacı karşılamak için ondokuz ve yirminci yüzyıllarda bugünün gelişmiş ülkelerinde çeşitli yeni kurumların ortaya çıkmış olduğuna değindik. Gelişmekte olan ülkelerde yirminci yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde yaygınlaşan kalkınma bankalarının gelişmiş ülkelerin bu tecrübelerinden esinlendiğini, dolayısıyla bu tecrübelerin yararlanma durumunda olduklarını da vurguladık.

Bu noktadan hareketle kalkınma bankaları konusuna ayrıntılı olarak girmeden önce; kalkınma bankalarının içinde yer aldıkları finansal aracı kurumlar sisteminin unsurlarını, temel işlevlerini ve günümüzde bu sistemi meydana getiren finansal aracı kurumları özetle incelemek istiyoruz.

A. FİNANS PİYASALARI VE FİNANSAL ARACILARIN TANIMI

Tarihin çok eski çağlarından beri var olan finansal aracı işlevi, uzun dönemler boyunca ticari faaliyetlere kredi sağlamak şeklinde yürütülmüştür. Fakat ondokuzuncu yüzyılın

(77) Diamond, s. 38.

ortalarından itibaren başlayan büyük sanayi devrimi finansal aracı kurumları çok önemli hale getirmiştir(78)

Tasarruf ve yatırım yapma işlevlerinin ayrı ayrı birimlerce yerine getirilmediği trampa sisteminin geçerli olduğu ekonomilerde, finansal araçlar ve bunların yer aldığı finans piyasası olgusuna ihtiyaç duyulması söz konusu olamazdı(79). Ancak; büyük işletmelerin çoğalması, işbölümünün artması ve ekonomik değişim aracı olarak paranın kullanımının yaygınlaşması sonucunda ekonomik birimlerin kendi fonları kendilerine yetmez hale gelmektedir. Bir yandan bu durum; öte yandan küçük tasarruf sahiplerinin bu tasarruflarını kendi başlarına verimli işlerde kullanamamaları, fon kullanıcıları ve fon sunucularının ayrı birimler haline gelmek üzere yol açmaktadır. Sonuç olarak da bu ayrı ekonomik birimleri birbiriyle buluşturacak olan finansal aracı kurumlara ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

1. Finans Piyasaları

Finans piyasaları çeşitli teknikler, araçlar ve kurumlar yolu ile çok sayıda kişilerdeki küçük tasarrufları harekete geçirerek fon sunucularından fon kullanıcılara aktaran nakil araçları olarak tanımlanmaktadır(80).

(78) Cumhur Ferman, Türkiye'de Sanayi Kredisı, (İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 1951), s.26.

(79) Davut Aydın, Finansal Araçlar Açısından Finans Piyasaları Üzerine Bir Arastırma (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1980), s.9.

(80) Lawrence S.Ritter ve William L.Silver, Principles of Money, Banking and Financial Markets (New York: Basic Books, Inc. Publishers, 1974), s.312.

Finans piyasalarının ortaya çıkışı, sermayeyi emre hazır olarak arzedenler ile sermayeye ihtiyaç duyanların karşı karşıya gelmesine bağlanmaktadır(81).

Finans piyasaları genel olarak para ve sermaye piyasaları olarak iki kategoride mütalaa edilir. İşletmelerin günlük çalışmaları sırasında karşılaştıkları likidite problemlerini gidermekte başvurdukları piyasalar, para piyasaları olarak isimlendirilir(82). Sermaye piyasası; şirketlere sermaye olarak konulan ve tahvillere yatırılan fonlar ile diğer şekildeki uzun vadeli fonların arz ve taleplerinin karşılaşmasını sağlayan kurum, araç ve yerlerdir(83). Engeniş anlamıyla sermaye piyasası, işletmelerin uzun süreli veya devanlı fon ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla oluşturulan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasadır(83).

Bununla birlikte para ve sermaye piyasaları birbirinden kesinlikle ayrılmış olmayıp, çoğunlukla birbirinin içine girmiş durumdadırlar(84). Sermaye piyasasının gelişmiş ve etkin olmadığı ülkelerde işletmeler bazen uzun vadeli yatırımlarını da para piyasalarından yararlanarak gerçekleştirme yoluna gidebilmektedirler(85). Ancak bu davranışın işletmeleri güçlüklerle karşılaştırdığını bilhassa ülkemizdeki örneklerden açıkça görebiliriz.

(81) Hasan Olalı, Tesebbüs Finansmanı ve Tesebbüslerin Finansal Yönetimi, (İzmir: 1967), s.147-148.

(82) Dr.Cüven Vural, Yatırım Ortaklıkları, (Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Yayın No: 120, 1978), s.4.

(83) Semih Bükcr, Finansal Yönetim (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1985), s.303-304.

(84) Doğan Bayar, Semih Bükcr, İşletmelerde Finansal Yönetim (Eskişehir: İ.T.İ.A., Ders Notları, 1972), s.207.

(85) Dr.Suat Mirza, Sermaye Piyasası, Türkiye'de Durumu ve Muh- temel Gelişmesi (İstanbul: Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını No: 29-6, İstanbul), s.8.

2. Finansal Aracilar

Çalışma konumuz olan kalkınma bankaları finans piyasalarının önemli bir ögesi olan finansal aracilar arasında yer almaktadır. Bu sebeple burada finansal aracilar kavramını kısaca açıklamak gerekmektedir.

Finans piyasalarından bahsedebilmek için gerekli olduğunu belirttiğimiz fon sunucuları ve fon kullanıcılarının bulunması koşulu finansal araciların varlığı içinde gereklidir. Fakat finansal araciların gelişebilmesi için bunlara ilaveten dolaysız finansman yöntemleri yerine dolaylı finansman yöntemlerinin tercihi gerekli olmaktadır(86).

Buna göre finansal aracilar, fon sunucuları ile fon kullanıcıları arasında, fon kullanıcılarının dolaysız finansal araçlarını satın alan ve dolaylı finansal araçlar ihraç eden kurumlardır(87). Finansal aracilar böylece, bir yandan dolaysız finansal araçları sağladıkları ekonomik birimlere fon aktararak satın alma gücü sağlarken, kendi çıkardıkları dolaylı finansal araçlar vasıtasıyla da fon arzedenlerden fon sağlamış olurlar.

Kısaca özetlemek gerekirse tasarruf fazlası olan ekonomik birimlerle tasarruf açığı olduğu için fon talep eden ekonomik birimleri karşılaştırarak, bu birimler arasında fon akışını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan kurumlara finansal aracı kurumlar diyoruz(88).

(86) Raymond W Goldsmith, Financial Institutions (New York: Yale University, Random House, 1968), s.25.

(87) Aydın, s.21.

(88) Özcan Ertuna, Finansal Kurumlar, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No:3, 1982), s.9.

B. FINANS PİYASASINI OLUŞTURAN UNSURLAR

Bir ülkede yapılan tasarrufları yatırımlara aktaran sistem olarak finans piyasaları, tasarruf açığı ve fazlası bulunan ekonomik birimler, finansal araçlar, finansal pazarlar ve aracı kurumlardan oluşmaktadır(89)°

1. Tasarruf Açığı veya Fazlası Bulunan Ekonomik Birimler

Tasarruf ve dolayısıyla sermaye birikimi günümüz ekonomilerinin işleyişinde en önemli hususlardan biridir. Bu ekonomide her ekonomik birim kendi içinde tasarruf yatırım eşitliğini sağlıyorsa dış finansman diye bir problem söz konusu olmayacaktır. Fakat sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan bugünkü ekonomilerde her ekonomik birimin kendi içinde böyle bir eşitliği sağlaması hemen hemen imkansızdır. Bu durumda herhangi bir ekonomik birimin kendi yapabildiği tasarruftan daha fazla yatırım yapmak istemesi kendi dışından finansman kaynağı bulması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdaki ekonomik birimleri tasarruf açığı olan ekonomik birimler olarak vasıflandırıyoruz. Diğer taraftan gelirden bir kısmını tasarruf eden ve dolayısıyla gelirin tümünü harcamayan ekonomik birimler de söz konusudur. Fon ihtiyacı olanlar için potansiyel kaynak durumundaki bu geşit

(89) George G. Kaufman, Money, the Financial System and the Economy (New York: Rand Mc Nally and Company, 1973), s.55.

ekonomik birimleri de tasarruf fazlası olan ekonomik birimler olarak nitelendirmekteyiz(90).

2. Finansal Araçlar

Tasarruf fazlası bulunan ekonomik birimlerden tasarruf açığı bulunan ekonomik birimlere fon aktarımında kullanılan ve bu fonlar üzerinde bir ortaklık veya alacak hakkını temsil eden menkul kıymetlerdir. Finans piyasalarında nitelikleri bakımından birbirinden oldukça farklı olan birçok finansal araç kullanılır(91). Başlıca finansal araçları bankalar, mevduat defterleri, mevduat sertifikaları, ticadi senetler, hayat sigortası poliçeleri, emeklilik sözleşmeleri, hisse senetleri, intifa senetleri, tahviller, garanti belgeleri, katılma belgeleri, kâr ortaklığı belgeleri olarak belirtilebilir(92).

Finansal varlıkları ihraç eden ekonomik birimler finans kesiminde fon sunanlarla doğrudan ilişki yolunu seçmişse bu durum finansal varlıkların doğrudan ihracı olarak nitelendirilir. Finansal varlık ihraç ederek fon açığını kapatmak isteyenler bir finansal kurum aracılığıyla bu finansal varlıklarını birikimçilere sunuyorsa bu durum dolaylı ihraç olarak isimlendirilir(93). Birinci durumdaki varlıklara dolaysız finansal araçlar, ikincilere ise dolaylı finansal araçlar denilmektedir.

(90) Cem Hakyemez, Türkiye'deki Ticaret Bankaları İştiraklerinin Özellikleri Üzerine Kuramsal ve Uygulamalı Bir Araştırma (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1978), s.36.

(91) Aydın, s.15-17.

(92) Ertuna, s.39-48; Aydın, s.17-17; Atilla Gönenli, İşletmelerde Finansal Yönetim (İstanbul:İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, No:78, 1978), s.395-427.

(93) Ertuna. s.36-37.

3. Finansal Aracı Kurumlar

Tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi için tasarruf açığı ve fazlası olan ekonomik birimlerin birbirleriyle karşılaşmasını sağlayacak ortamlar gereklidir. Yatırımları gerçekleştirecek fonların toplanarak gerekli yerlere akışını düzenleyen örgüt veya ortamlar finansal pazarlar olarak isimlendirilirler(94). Böylece ekonomideki fonlar en gerekli yerlere aktarılmakta ve ekonominin etkinliği artmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi tasarruf fazlası ve açığı bulunan ekonomik birimler arasındaki fon akımı ya doğrudan yada dolaylı finansman yöntemleriyle sağlanmaktadır. Doğrudan veya dolaylı finansmanda tasarruf fazlası ve açığı bulunan ekonomik birimler arasında fon akışının sağlanmasını kolaylaştıran çeşitli kurumlar vardır. Bunlara da finansal aracı kurumlar ismini veriyoruz(95). Finansal aracı kurumların varlıklarının büyük kısmı finansal karakterli olup; ekonomik birimlere veya diğer finansal kuruluşlara borçlanarak elde edilmişlerdir(96).

Doğrudan finansman halinde tasarruf açığı bulunan ekonomik birimlerin ihraç ettikleri menkul değerler (birincil finansal varlıklar) tasarruf fazlası bulunanlara doğrudan satılmaktadır. Buradaki aracı kuruluşlar finansal araçların

(94) Donald P. Jacobs, Loring C. Farwell, Edwin Neawe, Financial Institutions (Illinois, Richard D. Irwin, Inc., 1972), s. 6-8.

(95) Hakyemez, s.37.

(96) George H. Hempel ve dess B. Yawitz, Financial Management of Financial Institutions (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1977), s.7.

transferini sağlamak amacıyla araştırma yapmak, bilgi vermek , satışı sağlamak ve risk taşımak şeklindeki fonksiyonları üstlenen yatırım bankaları gibi kuruluşlardır(97). Dolaylı finansman sözkonusu olduğunda ise, fonlar aracı kurumların ihraç ettiği menkul değerlerin (ikincil finansal varlıklar) tasarruf fazlası bulunan ekonomik birimlere satılması ve böylece elde edilen fonların tasarruf açığı bulunan ekonomik birimlerin çıkardıkları birincil varlıklara yatırılması biçiminde ekonomik birimler arasında aktarılmaktadır(98). Fon kullanıcıların dolaysız finansal araçlarını satın alarak dolaylı finansal araçlar ihraç eden bu kuruluşların bellibağı örnekleri bankalar ve sosyal güvenlik kuruluşlarıdır(99).

C1. FİNANSAL ARACILARIN TEMEL İŞLEVLERİ

Finansal aracı kurumlar ekonomideki nihai fon sunucu ve kullanıcıların farklı ihtiyaçlarını tahmin etme amacındaki kuruluşlar olarak çok çeşitli işlevlere sahiptirler. Bu işlevleri yerine getirecek her iki gruba ve bütünüyle ülke ekonomisine aşağıda sıralayacağımız yararları sağlar:

(i) Yatırım ve tasarruf kararlarını birbirinden ayırırlar, Böylece her ekonomik birimin sadece kendi kazandığı

(97) John G. Gurely, "Financial Institutions in the saving, Investment Process-I" Readings in Financial Institutions, Derleyen: Marchal D. Ketchum and Leon T. Kendall (Boston: Houghton Mifflin Company, 1965), s.9-10.

(98) Kaufman, s.56.

(99) Gurely, s.9-10.

kadar yatırım yapabilmesi sınırlarını kaldırmış olurlar(100)b
Bu kurumlardan oluşan finans piyasası olmadığı takdirde
üretim faaliyetleri sonucu doğan fonların aynı şahıslara
tüketim harcamalarında kullanılması veya yatırımlara har-
canması ve fon kullanmanın zaman açısından fon yaratmayı
takip etmesi gerekir(101).

(ii) Piyasa araştırması, portföy yönetimi ve finansal
analiz ve yatırım faaliyetlerini tek tek tasarruflar ve ya-
tırmacılara oranla daha düşük maliyetle gerçekleştirirler(102).
Çünkü işgücünün uzmanlaşması, işlem hacmi ve ölçek büyüklüğü
maliyetleri düşürmekte ve etkinliği arttırmaktadır. Böylece
tasarrufların daha fazla gelir elde etmesi, yatırımcıların
da daha düşük maliyetle fon elde etmesi imkanı doğmuş olmak-
tadır(103).

(iii) Tasarrufların arzu ve ihtiyaçlarına uyacak ge-
rilde farkı nitelik ve büyüklükte finansal varlıklar sağla-
yarak onları teşvik ederler. Böylece atıl, dağınık ve küçük
birikimlerin güven sağlayan geniş tabanlı bir finans havu-
zunda biraraya getirilmesiyle ekonomide daha fazla fonun tü-
ketimden kısılıp finans piyasasına akışını hızlandırarak top-
lam tasarrufların artmasını sağlarlar. Öte yandan yatırımcılara

(100) Hempel ve Yawitz, s.7.

(101) İbrahim Üzer Ertuna, Türkiye'de Fon Akımları Üzerine
Bir İnceleme (İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Banka-
sı Yayını, No: 2, 1970), s.7.

(102) Roland Robinson, Financial Market: The Accumulation and
Allocation of Wealth (Mc Graw Hill, 1974), s.41.

(103) Hempel ve Yawitz, s.8.

ihtiyaç duydukları her büyüklük ve özellikle fon bulma imkanı yaratarak yatırımları da kolaylaştırıyor olurlar. Böylece yatırımcılar doğrudan doğruya tasarruflardan fon temin etme durumuna göre daha çok yatırım yapma imkanına kavuşmuş olurlar(104).

(iv) Tasarrufcu ve yatırımcıların her ikisi için de riski azaltırlar. Söz konusu iki tarafın direkt ilişkilerindeki belirsizlik oranı finansal aracı kurumun oluşturduğu portföy sayesinde azalır(105). Çünkü bu portföy; farkı endüstrilerde çalışan, finansal yapıları farkı çok sayıda kişi ve kurumlardan satın alınan finansal araçlardan oluşturulmaktadır(106).

(v) Finansal aracı kuruluşlar portföy yönetimi, pazar analizi, finansal varlıkların değerlemesi gibi hususlarda yetiştirilmiş uzmanları istindam edebildiklerinden fon sunucu ve kullanıcıları bu hizmetlerden kolayca yararlanabileceklerdir. Böylece bu kuruluşlar servetin sahipliği ile idaresini birbirinden ayırarak bu alanda verimliliği artırıcı bir danışmanlık hizmeti görürler(107).

(vi) Borç verme ve almayı daha çekici hale getirirler. Ekonomide tasarruf ve yatırım oranını ve böylece sermaye ve

(104) James C. Van Horne, Function and Analysis of Capital Market Rates (New Jersey: Prentice Hall Inc. Foundations of Finance Series, 1970), s.6; Özcan Ertuna, s.13.

(105) Hempel ve Yawitz, s.8.

(106) Aydın, s.23.

(107) Hempel ve Yawitz, s.8; Aydın, s.23.

gelir büyüme oranını finansal aracılarda bulundukları hale göre artırırlar(108). Sanayi kesiminde büyük ölçekli işletmelerin doğup büyümesini kolaylaştırırlar(109).

D. FİNANSAL ARACI KURUMLARIN SINIFLANDIRILMASI

Finansal aracı kurumlar sistemi her ülkede azda olsa farklılık arzeden bir çeşitlenme göstermektedir. Birkısım ülkelerde daha önce belirttiğimiz finansal aracılık fonksiyonlarını bir yada birkaç tip kurum icra ederken, bazı ülkelerde aynı fonksiyonlar daha çeşitli kurumlarda yerine getirilmektedir.

Finansal aracı kurumların çeşitlenmesine sebep olan faktörleri ekonomik ve sosyal nedenler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

(1). Ekonomik Nedenler

Her ülkenin ekonomik yapısı ve gelişme düzeyi finansal aracı kurumların çeşitlenmesinde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir(110).

Bir ülkede finansal pazarların hacmi o ülkenin ekonomik yapısı ve gelişme düzeyinden önemli derecede etkilenir. Bunu şöyle açıklayabiliriz. Ülkede finansal pazarların hacmini etkileyen başlıca iki faktörden bahsedilebilir. Bunlar tasarruf hacmi ve yatırım arzudur. Tasarruf hacmini belirleyen faktörlerden biri de, ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak

(108) Hempel ve Yawitz, s. 7-8.

(109) Özcan Ertuna, s.14.

(110) Hakyemez, s.42-46.

o ÷lkedeki gelir dağılıımıdır. Ayrıca tasarruf birikimini sağlayan ekonomik birimlerin azlığı ve çokluğu ile tasarruf likidite veya gelire yönelik oluğu da tasarruf birikimi yoluyla finansal pazarların gelişmesini etkilemektedir(111). Finansal pazarların hacminin belirlenmesinde planlanan yatırımlar diğer bir faktör olarak etkili olmaktadır. ÷lkedeki ekonomik birimlerin yatırım arzularının artışı ek fon ihtiyacını gündeme getirecek, bu da finansal pazarların hacmini geliştirici bir etki doğuracaktır.

Finansal pazarların hacminden başka coğrafi olarak ÷lke genelindeki yaygınlığı da finansal aracı kurumların çeşitlenmesine yol açan diğer bir ekonomik etkidir. Çünkü ekonomik gelişmenin ÷lke düzeyinde yaygınlığı finansal pazarlarında ÷lke düzeyinde yaygınlaşmasına sebep olacaktır.

Finansal pazarların uluslararası pazarlarla ilişkileri de bir ÷lkedeki finansal aracı kurumların uzmanlaşması ve bunun sonucunda çeşitlenmesini ortaya çıkaran diğer bir ekonomik etken olarak kabul edilmektedir(112).

(11) Sosyal Nedenler

Bir ÷lkenin sosyal koşullarındaki değişiklikler finansal aracı kurumların çeşitlenmesini belirleyen diğer bir faktördür. Örneğin kentleşmenin ileri safhalara ulaştığı ÷lkelere tüketici finansman kurumları ortaya çıkmakta, işçilerin

(111) Orhan Güker, Kollektif Yatırım Kurumları ve Bu Kurumların ÷lkemizde Kurulabilirliği ve İşbirliği Üzerine Bir İnceleme (İstanbul:İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1977), s.109.

(112) Hakyemez, s.44-45.

sosyal ve sendikal haklarının gelişmesi özel emeklilik fonları gibi kurumların doğmasına sebep olmaktadır(113).

1. Finansal Aracı Kurumların Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Finansal aracı kurumların özelliklerine göre ikil bir sınıflandırmaya tabi tutabiliriz.

a. Para Yaratıp Yaratmamalarına Göre Finansal Aracı Kurumlar

Finansal aracı kurumları para yaratma açısından para yaratan ve yaratmayan finansal aracı kurumlar olarak ikiye ayrılabilir. Para yaratan finansal aracı kurumlar Merkez bankası ile Ticaret bankalarından oluşmaktadır. Bunların temel özelliği pasiflerinin çoğunluğunu paranın oluşturmasıdır. Bunlar kalanlar ise para yaratmayan finansal aracı kurumlardır(114).

b. Fonksiyonlarını Yerine Getiriş Biçimlerine Göre Finansal Aracı Kurumlar

Finansal aracı kurumlar gelişmiş ülkelerde fonksiyonlarını yerine getiriş şekli bakımından da iki ana gruba ayrılabilir.

(1) Fon arzedenler ve fon talep edenlerin birbirlerini bulmalarına, dolaysız finansal araçların ikincilerden birincilere transferine ve böylece fonların bu iki tür ekonomik birim

(113) Leon T. Kendall, "The New Environment Facing Financial Intermediaries in the Next Decade", Reading in Financial Institutions, Ed: Marshall D.Ketchum ve Leon T. Kendall (Boston: Houghton Mifflin Company, 1965), s.285.

(114) Aydın, s.25.

arasında dolaysız olarak akışına yardım eden finansal aracı kurumlar. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz(115):

- Yatırım bankaları,
- Belli bir işkolu veya ortaklıkların menkul değerleri üzerinde uzmanlaşmış yatırım gurupları (dağıtımçı-dealer-cober),
- Menkul değer borsa acenteleri,
- Kalkınma bankaları.

(ii) Kendi ihraç ettikleri finansal varlıkları tasarruf fazlası bulunan ekonomik birimlere satarak elde ettikleri fonları tasarruf açığı bulunan ekonomik birimlerin ihraç ettikleri finansal varlıklara yatıran ve böylece fonların aktarılması ve dönüştürülmesi biçiminde görevler ifa eden kurumlardır. Bu gruba giren kurumların başlıcaları da şöyle sıralanabilir(116):

- Ticaret bankaları,
- Ortaklaşa tasarruf sandıkları,
- Sigorta kurumları,
- Yatırım ortaklıkları,
- Holdingler,

2. Başlıca Finansal Aracı Kurumlar

Yukarıda iki ayrı bakış açısıyla sınıflandırdığımız finansal aracı kurumları burada kısaca tanıtmaya çalışacağız.

a. Merkez Bankaları

Merkez bankaları halktan fon toplamazlar ve halka doğ-

(115) Hakyemez, s.46.

(116) Paul F. Simith, Economics of Financial Institutions and Markets (Illinois: Richard D. Irwin, Inc., Homewood, 1971), s.87-112.

rudan fon aktarmazlar. Devletin ve sistem içindeki diğer bankaların likidite ihtiyacını karşılarlar(117)..

Merkez bankalarının başlıca görevlerini şöyle sıralayabiliriz(118):

- (i) Devletin hazinedarlığı görevini yaparlar.
- (ii) Mali ve iktisadi konularda devletin danışmanıdırılar.
- (iii) Banknot çıkarırlar.
- (iv) Ticaret bankalarının para rezervlerini muhafaza ederler.
- (v) Aynı zamanda memleketin uluslararası ödeme araçlarının koruyucusudurlar.
- (vi) Reeskont işlemi yoluyla son ödünç verme yeri olarak görev yaparlar.
- (vii) Diğer bankalar için takas tasfiye ve nakil merkezidirler.
- (viii) Devletin ekonomik politikası çerçevesinde kredi ve para hacmini düzenlerler.

Görüldüğü gibi merkez bankaları bir ülke finansal sisteminin beyni durumundadırlar.

b. Yatırım Bankaları

Bu kuruluşların ismi banka olmakla birlikte, yaptıkları iş gözüne alındığında tam bir aracıdırlar. Bir banka gibi mevduat kabul etmedikleri gibi kendi ellerindeki fonlarla bizzat yatırıma da yönelmezler(119).

(117) Ramazan Geylan, Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankaların Temel Yönetim Sorunları (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 86, 1985), s.16.

(118) Nevzat Alptürk, Merkez Bankacılığı (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No: 149, 1972), s.36-45.

(119) Gönenli, s.433.

Bununla birlikte sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde işletmelerin uzun vadeli fon ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynarlar. Başlıca faaliyet türlerini şöyle sıralayabiliriz(120):

i) İşletmelerin ihraç edecekleri menkul kıymetleri satın alarak kendi nam ve hesaplarına halka satmayı taahhüt etmek.

ii) Menkul kıymet çıkaracak işletmelerle tasarrufcu kurumlar arasında aracılık yapmak.

iii) Menkul kıymet ihraç eden işletmelerin satış ajanı olarak hareket etmek.

iv) İşletmelerce ihraç edilen menkul kıymetlerin belirlenen bir süre içinde halka satılmayan bölümünü satın almayı karanti etmek.

v) Şirketlerce ihraç edilecek tahvillerin ana para ve faizlerinin vadelerinde ödeneceğini garanti ederek tahvil satışlarını kolaylaştırmak.

vi) Sermaye piyasasına başvurmak isteyen işletmelere ihraç edilecek menkul kıymetin çeşidi, ihraç tutarı, satış fiyatı, satış zamanı ve diğer şartlar hakkında danışmanlık yapmak.

vii) Menkul kıymetlere yatırım yapmak isteyen tasarruf sahiplerine danışmanlık yapmak.

(120) Öztih Akgüç, Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 47, 1975), s.258-278.

viii) Kendi aracılıkları ile ihraç edilmiş menkul kıymetleri satın alan müşterilerinin çıkarlarını korumak.

ix) İşletmelere ticaret bankalarından orta ve uzun vadeli kredi sağlamaları hususunda yardımcı olmak.

Yerine getirdikleri bu işlevler sayesinde yatırım bankaları; küçük tasarrufları yatırımlara yöneltme, fon arzedenerlere güven vererek finansal pazarların gelişmesine katkıda bulunma gibi önemli yararlar sağlamış olurlar(121).

c. Dağıtımıcılar

Menkul kıymetler ve kambiyo borsalarında kendi hesaplarına menkul kıymet alıp satmakla uğraşanlara dağıtımıcı (caber- dealer) denilmektedir(122). Bunların pazar riski çok yüksek olduğundan; iş hacimleri, sermayeleri ve bankalardan alabilecekleri krediler ile sınırlıdır(123).

d. Menkul Değer Borsa Acenteleri

Finansal pazarlarda başkaları adına ve hesabına menkul değer alım-satımı yapanlara menkul değer borsa acenteleri denilmektedir(124).

e. Ortaklaşa Tasarruf Sandıkları

Ticaret bankalarına benzer şekilde tasarruf arzedenerden fon toplayıp ihtiyacı olanlara fon aktarması sağlayan

(121) Metin Tokpınar, "Türkiye'de Yatırım ve Kalkınma Bankacılığı, Bankacılık Semineri: (İstanbul; O.M. Prodiktivite Kurumu Yayını, 1968), s.

(122) Akgüç, s.257.

(123) Smith, s.107.

(124) Hakyemez, s.49.

kurumlardır. Ticaret bankalarının tüketim kredisi vermedikleri bir dönemde onlara alternatif olarak doğmuşlardır(125). Ancak bunlar sadece vadeli olarak fon toplayabilirler ve öz sermayeleri de yoktur. Fon arzedenlerin bu kurumlara yatırdıkları fonlara mevduat değil, pay hesapları denir. Pay hesapları sahipleri faiz değil, gelirden paylarına düşen kısmı alırlar(126).

f. Kredi Birlikleri

Ortaklaşa tasarruf bankalarına benzeyen bu kuruluşlar çoğunlukla kooperatif şeklinde örgütlenirler. Daha çok tüketim kredisi alanında işlev görürler(127). Elde ettikleri gelirleri üyeleri arasında paylaşırlar(128).

g. Sigorta Kurumları

Sigorta kurumlarının mali aracılık fonksiyonları ticaret bankaları yada yukarıda tanıtılan diğer aracı kurumlar kadar açık olmamakla birlikte gerçekte fon sahipleri ile borç alanlar arasında köprü görevi görmektedirler(129). Çünkü bu kurumlar sundukları hizmetin karşılığı olan primleri peşin tahsil ederek riskler gerçekleşmeye kadar sözkonusu fonları ihtiyaç sahiplerine aktarabilirler. Bu kurumların belli başlıları hayat sigortası, mal ve kaza sigortası ortakları ile

(125) Mehmet Topçu, ABD'nde Mali Aracı Kurumlar ve Amerikan Bankacılığı ile Finansal Piyasadaki Son Gelişmeler (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1983/257, 1983), s. 11.

(126) Loring C. Farwell, Frank H. Gane, Donald P. Jacobs, Sidney L. Jones, Roland I Robinson, Financial Institutions (Illinois: Richard D. Irwin, Inc., Homewood, 1966), s.557.

(127) Topçu, s.12.

(128) Hakyemez, s.56.

(129) Topçu, s.14.

zorunlu sosyal güvenlik kurumları olarak sınıflandırılabilir(130).

h. Yatırım Ortaklıkları

Tasarruf fazlası bulunanlardan sağladıkları küçük ve dağınık tasarrufları çegitli menkul değerlere yatıran finansal kurumlardır(131). Bunu başka işletmelerce ihraç edilen hisse senetleri ve tahviller yerine kendi hisse senetlerini ikame ederek gerçekleştirirler(132). Burada amaç, holdingle-
rin aksine, menkul değerleri satın alınan şirketlerin yönetimlerini ele geçirmek değil yatırımlardan bir kazanç sağlamaktır(133).

Piyasada el değiştiren türlü işletmelere ait menkul değerlerin hangilerinin güvenilir olduğunu tespit etmek küçük tasarruf sahipleri için çok zordur. Yatırım ortaklıkları yetişmiş personeli ile bu sorunu kolayca çözer, Ayrıca yatırım ortaklıkları pekçok değişik alanda faaliyet gösteren şirketlere yatırım yaptıklarından riski dağıtmaktadırlar. Böylece bu kurumlar küçük tasarruf sahiplerinin yatırıma ve dolaşısıyla ekonomik kalkınmaya katılmalarında önemli bir rol oynamaktadırlar(134).

1. Holdingler

Bu kurumlar, yatırım ortaklıklarında olduğu gibi kendi ihraç ettikleri uzun vadeli menkul değerlerle topladıkları, fonları, tasarruf sahiplerine onlardan aldıkları men-

(130) Aydın, s.32-33.

(131) Eşker, s.7.

(132) Dobrov-Isky, s.203.

(133) Vural, s.20.

(134) M.Üğur Aksoy, "Yatırım Ortaklıklarının Temel Kavramları Üzerine", İktisat Maliye Dergisi, C.20, S.11, 1974, s.412.

kul kıymetler karşılığında aktaran kuruluşlardır(135). Holdinglerle yatırım ortaklıkları arasındaki temel fark holdinglerinin temel amacının işletmelere iştirak ederek onların yönetiminde söz sahibi olmak olmasına karşılık, yatırım ortaklıklarının temel amacının çok sayıda şirkete katılarak bunun risk azaltıcı avantajından yararlanmak olmasıdır(136). Bu nedenle holdinglerde finansal aracılık fonksiyonu ikinci derecede kalmaktadır.

j. Diğer Bankalar

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankalar, finansal sistem içerisinde en önemli kurum olarak yer almaktadır. Bu çalışmamızda ismi geçen yatırım bankaları ve kalkınma bankaları dışındaki tüm bankaları diğer bankalar terimi ile ifade edebiliriz. Diğer bankalar içinde en önemli yeri ticaret bankaları işgal ederler. Bankayı kısaca tasarruf sahiplerinin belli bir süre içinde harcamadığı paraları mevduat olarak kabul ederek bunları gelir getirecek şekilde fon talep edenlere aktaran, ödemelere aracılık, para nakli, senet tahsili ve emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören bir işletme olarak tarif etmek mümkündür(137).

Klasik fonksiyonu kısa vadele fon talebinde bulunanların bu ihtiyaçlarını karşılamak(138) olan ticaret bankaları

(135) Aydın, s.35.

(136) Gönenli, s.496.

(137) Geylan, s.4-5.

(138) Herbert H. Dougol, Capital Markets and Institutions, Foundations of Finance Series (New Jersey: Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, 1975), s.28.

günümüz şartlarının bir sonucu olarak her alanda orta ve uzun vadeli kredi de vermektedirler(139). Ayrıca sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olduğu az gelişmiş ülkelerde bir yandan gittikçe büyüyen uzun vadeli fon talebi, öte yandan vadeli mevduatlardaki artışlar ticaret bankalarını sermaye piyasasına ait birçok işlevleri de yerine getirir hale gelmiştir(140).

Ticaret bankaları ayrıca vadesiz mevduat üzerine çek verilmesi, cari hesap kredileri ve ticari senetlerin iskontosu gibi yollarla kaydi para yaratma hizmeti görürler(141).

Yoğun bir rekabet ortamında çalışan ticaret bankaları, daha fazla mevduat toplayabilmek ve böylece daha fazla kredi verebilme gücüne ulaşabilmek için müşterilerine ayrıca çok çeşitli hizmetler sağlarlar. Bu hizmetlerin başlıcaları şöyle sıralanabilir(142):

- (i) Senet iskonto ve tahsili,
- (ii) Çek ve havale işlemleri,
- (iii) Kefalet ve teminat mektubu verme,
- (iv) Müşterilerine finansal konularda danışmanlık yapma,
- (v) Kiralık kasa hizmeti sunma,
- (vi) Müşterilere seyahat çeki ve kredi kartı gibi kolaylıklar sağlama.

Diğer bankalar sınıflaması içinde mütalâa ettiğimiz,

-
- (139) Shapiro ve Solomon Steiner, Money and Banking, 4.B. (New York: Hery Holt and Co., 1958), s.81.
 - (140) Aydın, s.28-29.
 - (141) Özcan Ertuna, s.72-76.
 - (142) Geylan, s.19.

fakat fonksiyonları bakımından ticaret bankalarından biraz farklı olmakla birlikte burada sadece isimlerini saymakla yetinmeyi yeterli bulduğumuz öteki bankaları şöyle belirtibiliriz(143):

- (i) Tasarruf bankaları,
- (ii) Tarık kredi bankaları,
- (iii) Halk bankaları,
- (iv) Dış ticaret bankaları,
- (v) İpotek bankaları,
- (vi) Tüketim bankaları.

Bu bankaların tasarruf bankaları dışında yurdumuzda benzerleri bulunmaktadır. Ancak tüketim bankalarının benzerleri genellikle yardımlaşma sandıkları olarak görülmektedir.

Burada kısaca tanımlamaya çalıştığımız finansal aracı kurumlara benzeri bir takım başka kuruluşlar da ilave edilebilir. Ancak çalışmamızın amacı açısından bu kısmı fazla uzatmamanın doğru olacağını düşünerek, yukarıda anlattıklarımızdan önemli farklılıkları olmayan sözkonusu diğer kuruluşları buraya ilave etmeye gerek görmüyoruz(144).

(143) Servet Eyüpgiller, Çağdas Banka İşletmeciliği (Ankara: 1979), s.32-33.

(144) Daha fazla bilgi için bk. Aydın, s.25-39.

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA BANKACILIĞI

I. KALKINMA BANKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI

Önceki bölümde açıkladığımız gibi bugün gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerde 19. yüzyılın ikinci ve 20. yüzyılın birinci yarısında kalkınmayı desteklemeye yönelik çeşitli uzmanlaşmış finansal kuruluşlar oluşturulmuştur. Bugün kalkınma bankaları olarak bilinen kurumlar ise esas itibarıyla II. Dünya Savaşından sonra hızlı biçimde kalkınma ihtiyacını hissedilen Az Gelişmiş Ülkelerde ortaya çıkan finansal kuruluşlardır(1).

Kalkınmanın gerçekleştirilmesinde en önemli hususun sınıflı yatırımların artması olduğuna birinci bölümde işaret etmiştik. Sınıflı yatırımların artırılması için yapılması gereken önemli işlerden biri yatırımların öz sermaye ile karşılanamayan kısmı için uzun vadeli fon temini hususudur. Bu ihtiyacın karşılanmasında en önemli yol sermaye piyasasına başvurulması-

(1) Shirley Boskey, Problems and Practices of Development Banks (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1964), s. 3.

air. Ancak az gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası yeterli ölçüde gelişmiş değildir, hatta hiç yok denebilir(2). Ayrıca sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde bile orta ve küçük işletmelerin sermaye piyasasına kaynak temin etmeleri her durumda mümkün olmamaktadır. Bunlardan başka az gelişmiş ülkelerde yurtiçi tasarrufların yetersizliği ve sınıfl yatırımların ithalat ihtiyacıları nedeniyle yurtdışı kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır(3).

Az gelişmiş ülkelerde sanayinin uzun vadeli fon ihtiyacını karşılamak bakımından akla gelebilecek en önemli kurum ticaret bankaları olmaktadır. Bu bankalar 19. yüzyıldan beri hemen her ülkede faaliyet göstermektedirler. Temel fonksiyonları hane halkı tasarruflarını cezbedip toplayarak tüccar ve sanayicilerin geçici nitelikteki kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamaktır. Halbuki sınıfl yatırımların gerçekleştirilmesi ancak uzun vadeli yatırım kredileri ile sağlanabilir. Fakat ticaret bankaları kaynak yapılarının bu amaçla uygun düşmeyişi, riskten kaçma tutumları ve kurumsal alışkanlıkları nedeniyle uzun vadeli kredi taleplerini karşılamak hususunda istekli değildirler(4).

Sınıfl gelişmeyi sınırlayarak az gelişmiş ülkelerde kalkınma bankası şeklinde bir kuruluşun gelişmesine zemin hazırlayan hususlardan biri de sınıfl yatırımların yapılması ile

(2) Yazıcı, s. 121.

(3) Nihat Küçükovaş, Kalkınma Bankalarında Finansal Analiz Ve Rantabilite Denetimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Erzurum, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1980) s. 5.

(4) David L. Gordon, Development Finance Companies, State and Privately Owned (Washington DC.: World Bank Staff Working Papers, 1983), s. 2.

sınaf işletmelerin yönetilmesi konusunda bilgi ve tecrübe yetersizliği, başka bir ifadeyle teşebbüs kabiliyeti ve ruhunun gelişmemiş olmasıdır. Bu ülkelerdeki girişimciler yeni faaliyet alanlarını arayıp bulmakta ve bu yeniliğiyle bağlantılı olarak riskli alanlara yatırım yapmakta yeterli gayret ve cesarete sahip değildirler. Böylece dış ülkelerde elde edilen teknolojik gelişmeleri takip ederek ülkeye aktarmakta destek sağlayacak güçlü kuruluşlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca bu ülkelerde büyük sınıf işletmeleri dış ülkelerdekilerle rekabet edebilecek biçimde etkin yönetebilecek teknik ve yönetsel becerilere sahip insan gücü de sınırlıdır. Bu da tasarrufların sanayi sektörüne kanalize edilerek verimli biçimde değerlendirilmesini engellemektedir(5).

Tasarrufların verimli yatırımlara kanalize edebilecek etkin mekanizmaların eksikliği gelişmeyi engelleyerek kalkınma bankalarına ihtiyacın ortaya çıkmasına sebep olan diğer bir husustur. Bir ülkenin kalkınma hızı yalnız yatırımların hacmine değil; aynı zamanda yatırımların dağılımına, kaynakların hızlı biçimde kalkınmayı mümkün kılacak sınıf yatırım projelerine tahsisine bağlıdır(6). Bu görev gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası tarafından yerine getirilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ise sermaye piyasası yeterli ölçüde gelişmemiştir. Bu, aynı zamanda bu ülkelerin yatırım

(5) Akgüç, Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları, s.218-219; Boskey, s.4; Houk, s.92; Yalın, s.92.

(6) Akgüç, s. 219.

finansman tekniklerine yabancı olması anlamına gelir(7).

Kalkınma probleminin yoğun ilgi çekmeye bağladığı 1950'li yıllarda Dünya Bankası birçok az gelişmiş ülkeye bu ülkelerin ihtiyaç ve potansiyellerini tesbit amacıyla heyetler gönderdi. Bu heyetler hemen her ülkede bu açıdan en önemli problemin uzun vadeli kredi imkanlarının yetersizliği olduğunu saptayarak hemen hepsinde kalkınma bankalarının kurulmasını tavsiye ettiler. Dünya Bankası'nın bu tavsiye ve desteğinin de etkisiyle kalkınma bankalarının sayısı 1960'lı yıllarda hızla arttı(8).

Buraya kadar üzerinde durduğumuz doğuş sebeplerinden de anlaşıldığı gibi kalkınma bankalarını kısaca yatırımlara orta ve uzun vadeli fon sağlamak amacıyla oluşturulmuş kurumlar olarak tanımlayabiliriz. Daha açıklayıcı bir tanım yapmadan önce şunu belirtmek gerekir ki; kalkınma bankası olarak tanımlayabileceğimiz tek tür bir kuruluş yoktur. Kurumların yapısı ve fonksiyonları ülkenin gelişme düzeyinin, finansman sisteminin ve benimsediği kalkınma modelinin özellikleri tarafından etkilenir. Bazıları ekonominin tüm sektörlerinde, bazıları sadece sanayi sektöründe faaliyet gösterirler. Büyük çoğunluğu kamu desteğiyle kurulmuşlardır. Bazıları sadece kamu veya sadece özel girişimleri destekler, bazıları ise her iki kesimi birden destekler(9).

(7) Boskey, s.4

(8) Gordon, s.3.

(9) İbrahim Öngüt, "Türkiye'de Kalkınma Bankacılığı ve Sorunları" Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması (İzmir: Finansman Uzmanları Derneği Yayını, 1979), Y.I., s.1., s.121; Singh, s.6; Diamond, s.3-4.; Yazıcı, s.123.

Daha kapsamlı bir tarif yapmak gerekirse, kalkınma bankaları; özellikle sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ve bankacılık sisteminin girişimlere yatırımların gerektirdiği biçim ve ölçüde kaynak sağlamada yetersiz kaldığı az gelişmiş ülkelerde bir yandan yatırımlara orta ve uzun vadeli yeterli kaynak sağlamaya çalışan, öte yandan kalkınmayı engelleyen eksiklikleri giderici destekler sağlayarak bu alandaki sorunları çözme yoluyla ülkenin kalkınmasını hızlandırmayı amaçlayan finansal kurumlardır(10). Aynı kurumları bazı yazarlar kalkınma finans şirketleri olarak isimlendirmektedirler(11).

II. KALKINMA BANKALARININ FONKSİYONLARI

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılabileceği gibi kalkınma bankaları kuruldukları gelişmekte olan ülkenin koşullarına göre kendilerinden birkaç çeşit hizmet beklenen kuruluşlardır. Kurulduğu ülkenin sanayileşme seviyesine göre kalkınma bankasından beklenen hizmetlerin bileşimi bir ölçüde değişecektir. Bu açıdan konuyu iki aşamada inceleyebiliriz(12):

(i) Sanayileşmenin başlangıç aşaması,

(10) Kalkınma bankalarının tanımıyla ilgili daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Diamond, s.4.; Boskey, s.3.; Kane, s.14-15.; Singh, s.6-7.; Yalın, s.95.; Aydın, s.36.; Öngüt, s.122.; Houk, s.1-8.; Küçüksavaş, s.6-7.; Mills, s.43.; Yazıcı, s.123.; Akgüç, Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları, s.217.

(11) William Diamond, "The Impact of Development Banks on Their Environment" , Aspects of Development Bank Management, Edited by William Diamond and V.S. Raghavan (Baltimore, The John Hopkins University Press, 1982), s.118

(12) Kane, s.33.

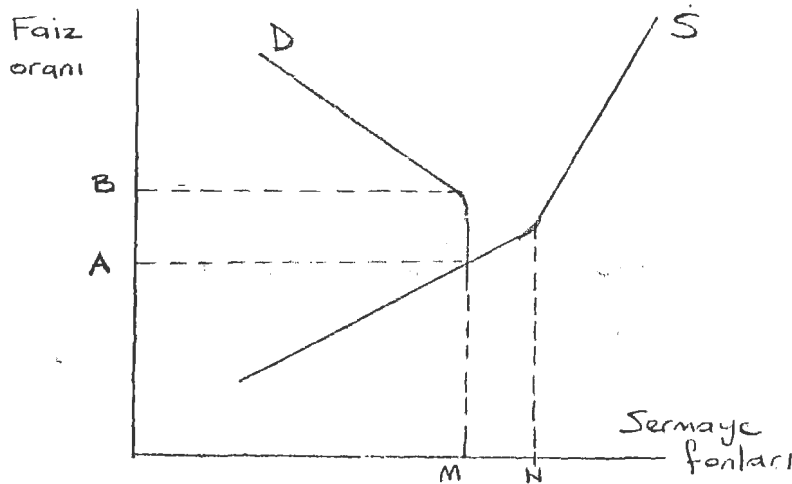
(11) Sanayileşmenin hızlanma aşaması,

Şimdi bu iki aşamanın özellikleri ve bu aşamalarda kalkınma bankalarının hizmet bileşiminin ne olacağı üzerinde kısaca duralım.

(1) Sanayileşmenin başlangıç aşaması:

Biraz öncede belirttiğimiz gibi kalkınma bankalarının sağlayacağı birçok hizmetler söz konusu olmakla birlikte (13) bunların en önemlisi sınıfl girişimlere orta ve uzun vadeli fon teminidir(14).

Sermaye sağlama bir yandan bankanın borç verilebilir fonlara sahip olmasını, öte yandan girişimcilerin fon talep etmesini gerektirir. Bankanın fon arzı ve bu fonlar için söz konusu talep ise piyasadaki fon arz ve talep şartlarıncı etkilenir. Sanayileşmenin bu aşamasında uzun vadeli fonlar için kısa süreli piyasa arz ve talep eğrileri şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Piyasa Sermaye Arz ve Talep Eğrileri: Sanayileşmenin Başlangıç aşaması.

(13) Akgüç, s. 219-222

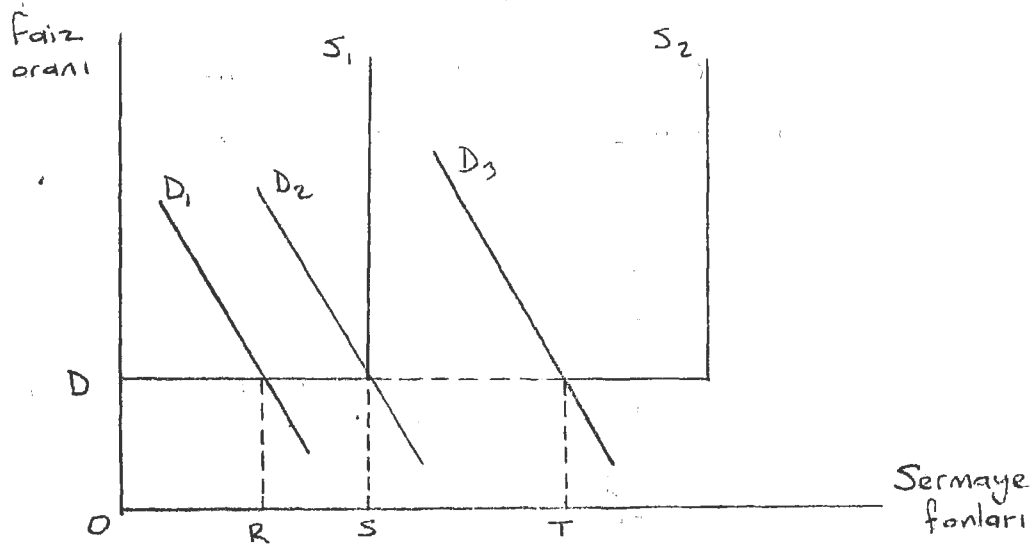
(14) Diamond, s. 59.

Piyasa arz eğrisi miktar ekseninde ON boyunca faiz oranlarına karşı duyarlıdır. N noktasından sonra piyasaya arzedilen sermaye arz eğrisi elastikiyetini kaybedecektir. Yani faiz oranının artışı önemli bir sermaye arzı artışına yol açmamaktadır. Bunu iki sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, bu tip bir ekonomide tasarruflar ticaret ve tarım sektöründe oluşmaktadır. Olugan tasarrufların çoğu bu sektörlerce yeniden kullanılır. Çünkü kurulmuş olan işlerde tatmin edici ve emniyetli bir gelir elde edilmektedir. Bundan vazgeçip daha az emin ve daha büyük riskin söz konusu olduğu sanayi yatırımlarına bu fonların aktarılmasını beklemek zordur. Tasarrufların geri kalanı da ya hükümete transfer edilir, ya da gayrimenkul ve değerli madenlere yatırılır. İkinci sebep ise, oldukça elastik bir parasal sisteme ve gelişmiş bir sermaye piyasasına sahip gelişmiş ülkelerin aksine, gelişmekte olan bir ülkede kısa dönemde sınırlı yatırımlara arzedilmek istenen fon miktarı sınırlıdır. Bununla birlikte bu safhadaki sınırlı fon arzı kitli bir durum olmaktan çok potansiyel bir husustur. Çünkü bu ülkelerde uzun vadeli fonlar için talep, arzdan daha evvel inelastik hale gelecektir. Talep eğrisi (sermayenin marjinal etkinliği eğrisi) muhtemelen miktar ekseninde OM arasında faiz oranına karşı duyarlıdır. Fakat bu noktanın ötesinde sermaye maliyetindeki artışa rağmen sermaye talebi hemen inelastik hale gelecektir. Az gelişmiş bir ekonomide karşılaşılan bu talep elastikiyetsizliği önemli sebebi verimli (viable) sınırlı yatırım fırsatlarının kitli olmasıdır. Böylece

sermaye maliyeti önemli ölçüde düşse bile marjinal olarak kârsız durumdan kârlı duruma geçebilecek çok az yatırım projesi sözkonusu olacak ve buna bağlı olarak sınıfl yatırım için sermaye talebinde de önemli, bir artış sözkonusu olmayacaktır.

Bu şartlarda kalkınma bankalarının rolü iki yönlüdür. Bir taraftan yatırımları cesaretlendirici çabalarla sermayenin marjinal etkinliği eğrisini (sermaye talebi eğrisi) sağa kaydırmaya çalışır. Böylece herhangi bir veri faiz oranında daha fazla yatırım projesi ve müteşebbisin piyasaya girmesini teşvik ederek sermaye talebini artırmaya çalışır. Diğer taraftan ilave tasarrufları harekete geçirmek maksadıyla piyasaya çeşitli ikincil menkul kıymetler arz ederek finansal aracılık fonksiyonunu icra eder. Bu yolla da veri yerel alışkanlık ve şartlar altında arz eğrisini sağa kaydırmaya ve tasarrufların elastikiyetsizliğini azaltmaya çalışmış olur.

Şekil 2 yukarıda belirttiğimiz pazar şartlarında bankanın fonksiyonunu icra ediş şeklini göstermektedir. Bağlantıda bankada mevcut olan borç verilebilir fon miktarı OS'dir.

Şekil 2: Kalkınma Bankasının Sermaye Arz ve Talep Eğrileri

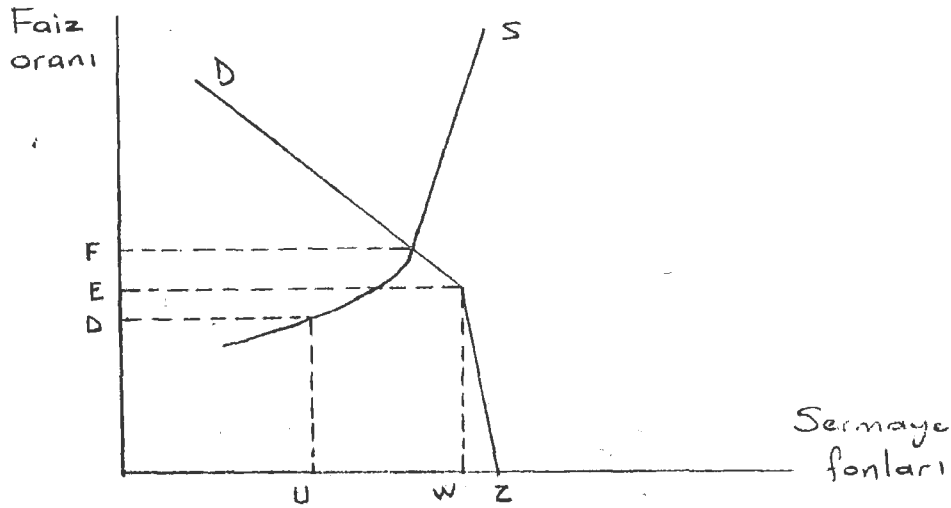
Bankanın verdiği borçlarda uyguladığı faiz oranı ise OD'dir. Normal olarak banka vermiş olduğu tüm kredilere aynı faiz oranını uygulayacaktır. Bankanın müşterilerine arz etmeye hazır olduğu fonların miktarını gösteren fon arz eğrisi ters L şeklindedir ve S1 ile gösterilmiştir. Bu eğri, bankanın mevcut tüm fonlarını (OS miktarı) tek bir fiyattan (OD fiyatı) arz etmeye hazır olduğunu göstermektedir. Faiz oranı ne kadar yükselirse yükselsin, bankanın OS miktarından daha fazla fon arz etmesi mümkün değildir.

Bankanın fonları için başlangıçtaki talep D1 ile gösterilmiştir. Faiz oranı OD olduğunda bankanın uzun vadeli fonları için talep OR miktarında olacaktır. Bankanın mevcut fonlarının RS kadarı yeterli talep olmadığından arz fazlası olarak elinde kalacaktır. Banka, mütegebhisleri cesaretlendirici ve destekleyici çabalarla, karşılaşılabilecek talep eğrisini aynı zamanda piyasa talep eğrisini arz etmiş olduğu sermaye miktarının daha büyük bir bölümünü yatırıma sevk edebilmesini mümkün kılacak biçimde sağa kaydırmaya çalışacaktır. Talep eğrisinin sağa kayması sonucunda bankanın karşılaşılabilecek yeni talep eğrisi D2 olacaktır. D2 talebi seviyesi bankanın tüm fonlarını (OS miktarında) kullanabilmesini mümkün kılacaktır. Mevcut fonların hepsi kullanılmadan banka yeni kaynaklar bulacak ve arz eğrisini S2 haline getirecektir. Bu arada yatırımcıları teşvik ve cesaretlendirme faaliyetleri de süreceğinden talep eğrisi yeniden sağa kayıp D3 olacaktır. Böylece bankanın kullandığı kaynak miktarı OT'ye yükselecektir. Bu açıklamalardan hareketle sanayileşmenin başlangıç aşamasında bankanın sermaye arz fonksiyonunu şöylece özetleyebiliriz: Arz

eğrisini talepteki artışları karşılayacak biçimde daima talep eğrisinin sağına kaydırmak; eğer talep eğrisi yeterli çabuklukta sağa kaymıyorsa müteşebbislere sağlayacağı cesaretlendirici ve destekleyici hizmetlerle bu kaymayı gerçekleştirmek. Sanayi kuruluşları hizmete girmeye ve ünet verici başarılar elde etmeye başladıkça, bir girişimin nasıl yönetileceği ve kârlı biçimde nasıl işletilebileceği gittikçe açıklığa kavuşacaktır. Bu durumda ülkede girişimciler çoğalarak bankanın cesaretlendirme ve destekleme görevinin önemi göreceli olarak azalacaktır. İyi çalışan sınıf kuruluşları ortaya çıkmaya başlayan girişimciler potansiyel yatırım alanları sağlayacak; proje, yatırım ve girişimciler çoğaldıkça da ülke sanayileşmenin ikinci aşamasına geçecektir.

(ii) Sanayileşmenin hızlanma aşaması

Sanayileşmenin bu aşamasında uzun vadeli sınıf fonları için piyasa arz ve talep eğrileri şekil 3'de gösterilmiştir. Bu grafik birinci aşamadaki piyasa eğrilerini gösteren şekil 1'e alternatiftir. Şekil, piyasada cari faiz seviyesinde ser-

Şekil 3: Piyasa Sermaye Arz ve Talep Eğrileri: Sanayileşmenin Hızlanma Aşaması

maye kıtlığı durumunu göstermektedir. Daha iler olan bu sanayileşme aşamasında talebin daha önceki kadar gayri elastik olma muhtemel değildir. Diğer taraftan, ekonomi hâlâ sanayileşme vetiresinde olduğundan, talebin inelastik olduğu (W2 kısmı) bir miktar alan vardır. W2 kısmında talep, OZ arasında olduğundan daha inelastiktir. Bu inelastiklik yine yeterli kârlılıkla sanayi projelerinin eksikliği ile açıklanabilir. Bununla birlikte bu eksiklik önceki aşamada olduğu kadar büyük değildir. Ayrıca ekonomi hızlı bir biçimde sanayileşme halinde olduğu için, kısa sürede tasarruf akışının hızlandırılmasının gayri mümkün olmamakla birlikte oldukça zor olduğu bir alanda sözkonusudur. Uygun bir kârlılık sözkonusu olduğunda kısa vadede tasarruf arzı açığı muhtemelen yabancı sermaye ile kapatılabilir. Bu sebeple arz eğrisi OZ arasında şekil 1'de olduğundan daha az inelastiktir.

Bu safhada gözümüze çarpan en önemli husus; bir sermaye kıtlığı ortaya çıkaracak biçimde yatırım sermayesi talebinin arzından daha hızlı arttığıdır. Bu kıtlık, faiz oranı piyasa faiz oranının (OF) altına düştüğünde ortaya çıkacaktır. Örneğin OE faiz oranında, sermaye noktası UW birim olacaktır. Bu talep fazlası özellikle kalkınma bankasının kredilerinde piyasa faiz haddinden daha düşük bir faiz oranı uygulaması halinde kendini gösterecektir. Bu şartlarda kalkınma bankasının hizmet bileşimi değişecektir. Banka öncelikle yatırımlara aktarılabilen sermaye fonlarını arttırmaya çalışacak, müteşebbislerin cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi faaliyetleri daha az önemli hale gelecektir(15).

(15) Kane, s.33-39.

Yukarıdaki iki durumun dışında birçok talep-arz durumu ve bu hallerde bankanın hizmet bileşimlerinin ne şekilleneceği tartışılabilir. Biz amacımız açısından bu en muhtemel iki durumun incelenmesini yeterli buluyoruz. Bu genel yaklaşımdan sonra şimdi bankanın başlıca fonksiyonlarını ayrı ayrı inceleyebiliriz.

A. YATIRIMLARA ORTA VE UZUN VADELİ YURT İÇİ FON SAĞ- LAMA FONKSİYONU

Kalkınma bankalarının fonksiyonları arasında en önemli hususun yatırımlara orta ve uzun vadeli finansal kaynak sağlamak olduğuna daha önce de işaret etmiştik. Bu kısımda sadece yurt içi fonların yatırımlara kanalize edilmesi üzerinde duracağız.

Gelecekteki uluslararası ekonomik düzenin geçmişteki gibi gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarına göre değil de gelişmekte olan ülkelerin arzularına göre şekillenmesi isteniyorsa; gelişmekte olan ülkelerin bu için sorumluluğunun kendilerine düştüğünü ve bu amaca ulaşmanın eskisine göre daha çok kendilerine dayanmakla mümkün olabileceğini bilmeleri gerekmektedir. Ayrıca gelişme hızlarını artırabilmek için, gelişmekte olan ülkeler birbirleriyle işbirliği ve dayanışma içinde olmalıdırlar(16). Bu şartlar çerçevesinde yurt içi finansal kaynaklara olan ihtiyaç 1980'li yıllarda daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Bu ülkeler kalkınma hızlarını artırma-

(16) Wincente R. Jayme, "Development Banks and the Mobilization of Domestic Financial Resources" , Development Banking in the 1980 (New York: United Nations Publication, 1980), s.169.

bilmek için mevcut yurt içi kaynaklarını tam olarak kullanabilme çabasını göstermelidirler(17).

Yurt içi kaynak mobilizasyonu iki yönlü bir problemdir. Problemin bir yönü ihtiyaca yeterli kaynak yaratma, ikincisi ise tasarruf yapanlarla yatırımcıların ihtiyaçlarını belirleyip bunları birbirleriyle uyumlaştırmaktır(18).

İhtiyaca yeterli kaynak yaratma yurt içi tasarrufların arttırılması anlamına gelmektedir. Bunun için kamu otoritelerinin almaları gereken bir kısım tedbirler vardır(19). Biz konumuzu dağıtmamak için burada sadece kalkınma bankalarına düşen sorumluluklar üzerinde kısaca duracağız.

Bu açıdan kalkınma bankalarının kaynakların mobilizasyonu hususundaki bağımsızlıklarını sürdürmeleri önemlidir. Çünkü fonların sadece ekonomik kriterlere göre tahsis edilmesi ancak böylece garantiye alınabilir. Kalkınma bankaların ayrıca kaynaklarını farklılaştırmaya çalışmalıdırlar. Sadece birkaç kaynağa dayanmaları halinde politik baskılarla karşılaşma ihtimali artacaktır.

Buu bankalar ayrıca ticaret ve tasarruf bankalarının fonlarını da kendilerine çekebilmek için tahvil, imtiyazlı hisse senedi vs. gibi araçları iyi kullanmayı becermelidirler.

Tavsiye edilebilecek bir başka hususta kalkınma ve ticaret bankalarının birbirleriyle bütünleşmeye doğru yönelen

(17) W. Tennekoon, "Mobilization of Financial Resources", Development Banking in the 1980 s, s.175.

(18) Jayme, s.170.

(19) Bu tedbirlerle ilgili olarak bk. Tennekoon, s.176; Secretary of Unido, "Mobilization of Financial Resources: A Summary", Development Banking in the 1980s, s.190.

daha sıkı ilişkiler içine girmeleridir. Çeşitli ülkelerde bunun bazı örnekleri görülmekte; bu cümleden olarak bazı kalkınma bankaları mevduat toplayabilmekte, ticaret bankaları ise kalkınma bankalarının bazı fonksiyonlarını icra edebilmektedirler(20).

Tasarrufların orta ve uzun vadeli fonlar olarak yatırımlara kanalize edilmesinde kalkınma bankaları ile birlikte ticaret bankalarının da rol alıp alamayacağı hususunu biraz ileride tartışacağız. Bu tartışmaya girmeden önce burada orta ve uzun vadeli fon sağlama biçimleri üzerinde durmayı, daha sonrada bunlardan en çok karşılaşılan orta ve uzun vadeli kredi işleminin özellikleri üzerinde durmayı gerekli görüyoruz.

1. Orta ve Uzun Vadeli Fon Sağlama Biçimleri

Kalkınma bankalarının sanayiye sermaye aktarma biçimleri esas olarak onların kuruluş statüleri, kanunlar vb. gibi hususlar tarafından belirlenir. Genel olarak bunlar; borç verme, sermayeye iştirak etme ve bu ikisinin karışımı şeklinde karşımıza çıkar. Bankanın müşterilerinin ihtiyaçlarına en uygun olan finansman biçimini seçebilecek imkân ve serbestiye sahip olması en istenir durumdur(21).

Bununla birlikte banka gerek iç yapısının, gerekse çevrenin ortaya koyduğu bir kısım sınırlamalarla karşı karşıyadır. Bir kalkınma bankasının herhangi bir girişime sermayeye ortaklık şeklinde finansman imkânı sağlanmasını ülkenin genel ekonomik şartları ve sermaye piyasasının gelişme derecesi etkileyecektir. Sermaye piyasasının gelişmiş ve anonim şirket şeklindeki şirket organizasyonunun uygun olduğu ülkelerde, bu durumda olmayan ülkelere göre sermayeye katılma imkânı daha

(20) Tennekkeon, s.177.

(21) Kane, s.39.

geniştir(22). Kalkınma bankasının kamuya veya özel sektöre ait olması da finansman biçimini etkiler. Özel bir kalkınma bankası normal olarak çeşitli işletmelerin sermayelerine katılımlarının toplam miktarını, kendi öz sermayesini aşmayacak bir ölçüde tutmaya çalışır. Bir kamu kalkınma bankası için ise böyle bir sınırlama pek fazla önemli olmayacaktır(23).

Borç verme veya ortaklık şeklinde finansmandan birinin tercihinə yol açan sebepler hakkında bazı genellemeler yapılabilir. Ortaklık şeklinde finansmanın tercihinə yol açan faktörleri şöyle belirtebiliriz:

(1) Kalkınma bankası bir girişime ortaklık yoluyla sermaye sağlayarak onun yönetim ve denetiminde söz sahibi olma imkanını elde edebilecektir(24). Bir araştırmada kalkınma bankalarına yapılan müracaatların çoğunun borç talebi şeklinde olduğu tesbit edilmiştir. Buna yol açan sebep işletme sahiplerinin yönetim ve kontrolü başkalarıyla paylaşmama arzusudur(25). Bazı girişimciler kalkınma bankalarının kredi verirken de işleri hakkında ayrıntılı bilgiler istediği gerekçesiyle, daha pahalı olan başka özel bankaların kredilerine başvurabilmektedirler. Girişimcilerin ortaklık şeklindeki finansmana karşı bu dirençleri ancak belli bir zaman periyodu içinde tedrici olarak yüksek derecede karşılıklı güven oluşturularak kırılabilir(26).

(22) Diamond, s.53.

(23) Kane, s.39.

(24) Robert W. Adler ve Raymond F. Mikesell, Public External Financing of Development Bank in Developing Countries (Eugene, Oregon: Bureau of Business and Economic Research, 1966), s.16.

(25) Kane, s. 39.

(26) Diamond, s.53.

(ii) Bir girişimin hisse senetlerinin bir kısmının kalkınma bankası tarafından satın alınması diğer hisse senetlerinin iç ve dış yatırımcılara satışını kolaylaştıracaktır. Bazen bu fonksiyon, kalkınma bankalarının menkul kıymetleri satın alarak halka satılmasını taahhüt etme (underwriting) işini bizzat yapmaları yoluyla da icra edilmektedir(27).

(iii) Ortaklık şeklinde finansman, uzun vadede gerek elde edilen dividant gelirleri, gerekse sermaye kazançları yoluyla daha fazla gelir sağlayacaktır(28).

Öte yandan borç vermenin ortaklık şeklinde finansmana tercih edilmesini gerektiren durumları da şöyle belirtebiliriz:

(i) Ortaklık biçiminde şirket finanse etme, bankanın kaynaklarını belirsiz bir süre için bağlaması ve böylece likidite bakımından esnekliğini azaltması demektir. Bu imkândan yararlanan işletmeler -oldukça kârlı olsalar bile- kâr dağıtım ve bankanın şirket sermayesindeki payını geri ödeme hususunda kendilerini zorunlu hissetmezler(29).

(ii) Ortaklık şeklinde finansman daha risklidir ve daha fazla likidite sıkıntısı doğurur. Ortaklık biçiminde finansman imkânı sağlanacak projelerin sağlam biçimde değerlendirilebilmesi iyi bir tecrübe birikimini gerektirir. Bu nedenle kalkınma bankalarının başlangıçta borç verme yolunu daha çok tercih etmeleri; risk yüklenmek ve proje değerlendirmek konusunda yeterlilikleri arttıkça tedrici olarak ortaklık biçiminde finansman faaliyetlerini artırmaları daha doğru olur(30).

(27) Adler ve Mikesell, s.16.

(28) Kane, s.40.

(29) Adler ve Mikesell, s.16.

(30) Kane, s.39-40.

(iii) Bankanın sermayesine katılmış olduğu girişim eğer önemli miktarda kâr dağıtabiliyorsa, kalkınma bankası böyle yüksek gelir getiren menkul değerleri satmak konusunda pek istekli olmayacaktır. Bu ise yeni girişimlerin desteklenmesinde kullanılabilecek fonların bu amaca tahsis edilemesi gibi bir kalkınma bankasının amaçlarıyla bağdaşmayacak bir durumun ortaya çıkmasına sebep olacaktır(31).

(iv) Borç verme şeklindeki finansman seçeneği bankaya kısa süre sonra sabit gelir sağlayıcı bir yoldur. Banka, ortaklık şeklinde finansman yolunu seçmekle bu imkandan mahrum kalacaktır. Özellikle bankanın ortaklarının kısa sürede, garantili gelir elde etme amacındaki özel şahıslar olduğu durumlarda, kalkınma bankasının ortaklık seçeneğine yönelmesi zorlaşacaktır.

Borç verme yolu çabuk gelir elde etme dışında ayrıca, kaynağın aslının da hızlı şekilde geri dönmesi anlamına gelir. Kaynakların daha çok devir edilmesi, daha çok girişime destek olabilme anlamına geldiğinden, bu yol kalkınma bankasının yatırımları desteklemeye yönelik faaliyetlerinin miktarca artması imkânını da verecektir(32).

2. Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Özellikleri

Bir sınıf tesisin kurulması için gerekli olduğunu belirttiğimiz orta ve uzun vadeli fonların gelişmiş ülkelerde iyi bir biçimde organize edilmiş olan sermaye piyasaları tarafından bu sınıf yatırımlara kanalize edilmekte olduğunu daha önce belirttik. Yine bildiğimiz gibi gelişmekte olan ülkelerde bu fonksiyonu yeterli biçimde yerine getirebilecek

(31) Adler ve Mikesell, s.16.

(32) Kane, s.40.

ölçüde gelişmiş bir sermaye piyasası yoktur(33). Bu sebeple sanayiye orta ve uzun vadeli fon sağlama işi bu ülkelerde en gelişmiş finansal aracı kurum olan ticaret bankaları veya özellikle bu amaçla kurulmuş olan kalkınma bankaları üzerine düşmektedir. Söz konusu kurumlardan hangisinin bu fonksiyonu yerine getirmek bakımından daha uygun olduğunu tesbit edebilmek için yatırım fonu sağlamanın en çok kullanılan yolu olan orta ve uzun vadeli kredilerin özellikleri üzerinde durmayı gerekli görüyoruz.

Üzerinde tam bir anlaşma olmamakla birlikte dış ülkelerde gerek teori, gerekse uygulamada genellikle vadeleri 1 yıla kadar olan krediler kısa vadeli, vadeleri 1-10 yıl arasında değişenler orta vadeli, vadeleri daha uzun olanlar ise uzun vadeli olarak kabul edilmektedir(34). Orta vadeli ve uzun vadeli krediler arasında özellikleri bakımından önemli bir fark yoktur. Bazı kaynaklarda ikisi birleştirilerek incelenmektedir(35). Bu sebeple çalışmamızda söz konusu olan orta ve uzun vadeli krediler, vadesi 1 yıldan fazla olan tüm kredileri kapsayacaktır. Bu çeşit kredilerin başlıca özellikleri şunlardır.

a. Kredinin Konusu

Kısa vadeli krediler malın satın alınması, işlenmesi ve pazarlanması için gerekli süre içinde işletme sermayesi

(33) Mehmet Erkan, Enflasyonist Ortamda İşletmelerin Ticari Kredi Yönetimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1986) s.40.

(34) Akgüç, Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları, s.7.

(35) Bk. Recep Onal, Türkiye'de Orta ve Uzun Vadeli Kredi Uygulaması Sorunları, Alınan Tedbirler, Eleştiriler ve Öneriler (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyat, No.170, 1976).

eksikliklerinin giderilmesi için alınır(36). Bu krediler kendi kendilerini ödeyen krediler olarak nitelendirilebilir. (37). Orta ve uzun vadeli krediler ise sabit sermaye yatırımlarının finanse edilmesi, net işletme sermayesinin kuvvetlendirilmesi, mevcut sabit tesislerin ekonomik değerlerinin artırılması ve yenilenmesi(38) ve şartları elverişsiz eski bir borcun ödenmesini (röfinansman) sağlama gibi amaçlarla alınır(39).

b. Kullandırma ve Geri Ödeme Usulü

Tahsisler projenin gerçekleşme durumuna göre bir defada yapılabilir gibi, yatırımın ilerlemesiyle bağlantılı olarak parça parça da yapılabilir. Bu özellikleri geri ödeme usullerini de etkilemektedir. Kısa vadeli kredilerden farklı olarak bunların itfa kaynağı işletmenin gelecek yıllarda yaratacağı gelirlerdir. Bu sebeple işletmenin gelecek yıllardaki tahmini fon yaratma durumu gözönünde bulundurularak hazırlanan itfa tablolarına göre periyodik taksitler halinde geri ödenmektedirler(40). Geri ödemenin bu biçimde yapılması gerek işletmede atıl fon bekletme ihtimalini önlemesi, gerekse tamamının bir anda ödenmesi halinde karşılaşılabilecek zorlukları önlemektedir(41).

(36) Osman Tunaboğlu, Orta Vadeli Kredi Uygulaması ve Kaynakları (İstanbul Bankası T.A.Ş. Kültür Yayınları. 2, 1976), s.7.

(37) Erkan, s.22.

(38) Önal, s.3.

(39) Akgüç, s.13.

(40) Tunaboğlu, s.9.

(41) Akgüç, s.7.

c. Kredi Sözleşmesinin Özellikleri

Vadeli kredilerde finansman kurumlarının riski, vade uzadıkça artmaktadır. Vade uzadıkça, gelecek yıllarda meydana gelebilecek ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik gelişmeleri bugünden, ne kadar mükemmel yöntemler kullansak bile sıhhatli biçimde tahmin etmek zordur. Öte yandan kredi alan işletmenin de piyasa payında ve diğer işletmelerle rekabet gücünde bu uzun vade içinde önemli değişiklikler olabilir(42). Bu nedenlerle riskin fazla olması, orta ve uzun vadeli kredilerde, kısa vadeli kredilerden farklı olarak kredi sözleşmelerinin büyük bir dikkat ve ihtiyatla hazırlanmasını ve sözleşmelere krediyi koruyucu özel şartlar konulmasını gerekli kılmaktadır(43).

Bunun için kredi kurumları, fiziki teminatlar kadar, açtıkları kredinin geri dönmesini sağlayacak özel koruyucu sözleşme şartlarına da ağırlık vermektedir. Sözleşmeye konulan bu şartlar finans kurumuna işletmenin yönetimine çeşitli biçimlerde müdahale imkanı vermekte; kâr dağıtımını etkileme, işletmenin gelir sağlama kapasitesini olumsuz biçimde etkileyebilecek işlemleri önleme gibi avantajlar sağlamaktadır(44).

Vadeli kredilerin tabiatından gelen yüksek riski asgariye indirmek için bu krediler karşılığında alınması gereken teminatın da önemi artmaktadır. Kısa vadeli kredilerdeki şahsi teminatın aksine bunlarda genellikle madda sabit değerler teminat olarak istenmektedir. Buna ilave olarak

(42) Akgüç, s.9.

(43) Tunaboylu, s. 11.

(44) Önal, s.2-3.

çoğu halde ayrıca itfa tablosunda taksitlerin senede bağlanması yoluna da gidilmektedir(45).

d. Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi

Orta ve Uzun vadeli kredilerde genellikle ödeme süresi uzun ve kredi miktarı nisbeten önemli tutarlara ulaştığı için, bu tip kredi taleplerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi daha dikkatli ve ayrıntılı şekilde yapılmalıdır. Kısa vadeli kredi taleplerinin değerlendirilmesinde işletmenin halihazır mali durumu önemli olduğu halde, bu tip kredi taleplerinde işletmenin yapacağı yatırımın gelecek yıllarda yaratacağı kaynaklar ve sağlayacağı gelirin istikrarı ön plana geçmektedir(46).

Böyle olunca orta ve uzun vadeli kredi taleplerinin değerlendirilmesinde kısa vadeli kredi taleplerinin değerlendirilmesinden farklı olarak, bankacı ve mali analistlerin yanısıra mühendis, iktisatçı ve yönetim müşavirlerinin de teknik bilgi ve hizmetlerinden yararlanılması gerekli hale gelmektedir. Söz konusu uzmanların da katkısıyla finanse edilecek yatırımla ilgili piyasa ve endüstri analizleri yapılmakta, firmanın rekabet gücü değerlendirilmekte ve kredi verme kararı bu ayrıntılı incelemelere dayandırılmaktadır(47).

(45) Tunaboğlu, s.10, Akgüç, s.8.

(46) Akgüç, s.14.

(47) Tunaboğlu, s.11.

3. Sanayiye Orta ve Uzun Vadeli Fon Sağlama Konusunda İhtisaslaşmış Bir Finans Kurumu İhtiyacı

Orta ve Uzun vadeli kredilerin bahsedilen özellikleri, bu vadedeki fonların sanayiye aktarılmasının, az gelişmiş ülkelerde en çok gelişmiş finansal kurumlar olan ticaret bankalarının üstesinden gelebilecekleri bir iş olup olmadığı konusu bu noktada tartışılması gereken önemli bir husustur. Daha önce verdiğimiz bilgilerden bu konuyla ilgilenen bilim adamlarının ve uluslararası kuruluşların çoğunun az gelişmiş ülkelerde sanayinin orta ve uzun vadeli finansmanı için ihtisaslaşmış kuruluşlar önerdiğini biliyoruz. Ayrıca bugün gelişmiş olarak kabul ettiğimiz birçok ülkenin de geçtiğimiz yüzyılda bugünkü kalkınma bankalarına az çok benzeyen ihtisaslaşmış finansal kurumlardan yararlanmış olduklarını birinci bölümde ifade etmiş bulunuyoruz.

Bu duruma rağmen son yıllarda bazı yazarlar yeni kurumlara ihtiyaç olup olmadığını(48), hükümetler ve uluslararası kuruluşların ticaret bankalarını bu amaçla destekleyip, teşvik etmelerinin sorunu çözmeyi sağlayıp sağlayamayacağını(49) sorgulamak ihtiyacını duymaktadırlar.

İlk bakışta yatırımları engelleyen faktörün uzun vadeli fonların yetersizliği olduğundan hareketle, problemin mevcut finansal kurumları uzun vadeli fon sağlama konusunda teşvik etmekle çözülebileceği ileri sürülebilir. Eğer bu iddia doğru ise yeni kurumların oluşturulmasının fazla bir anlamı kalmayacaktır. Çünkü yeni kurumların oluşturulması bir

(48) Diamond, s.41-45.

(49) Gordon, s. 4-6; Tunaboylu, s.13-26.

yandan ilave harcamalara yol açaca, diğer yandan da kıt olan uzman ve teknik elemanın çeşitli kurumlar tarafından paylaşılması zorunluluğu doğacaktır(50). Kalkınma finans kuruluşları olarak da isimlendirilen kalkınma bankaları ile ticaret bankalarının birbirine yakınlaşmasını veya birbirinin fonksiyonlarını üstlenmelerini destekleyenler; bu tip bir yaklaşımın ayrıca finansal sektörün parçalanmış hâle gelmesini azaltacağını, mükemmel bir sermaye piyasasının gelişimini hızlandıracağını, hükümetin bu piyasaları etkilemesini ve ekonomi politikalarını uygulamasını kolaylaştıracağını ve kıt yönetsel beceri ve tecrübenin en iyi biçimde değerlendirilmesini kolaylaştıracağını da öne sürmektedirler(51).

Sanayiye orta ve uzun vadeli fon sağlama işinin mevcut ticaret bankalarınca ifa edilmesinin yukarıda ifade edilen yararları sağlayabileceğini kabul etsek bile; gerek orta ve uzun vadeli kredi vermenin özellikleri, gerekse bilâzatihi bu bankaların yapısından kaynaklanan nedenlerle, ticaret bankalarının bu fonksiyonu yüklenmesi halinde ortaya çıkabileceği genellikle kabul edilen bazı sakıncaları da gözden uzak tutmamak gerekir.

a. Orta ve Uzun Vadeli Kredi Vermenin Ticaret Bankaları Açısından Ortaya Çıkarabileceği Sakıncalar.

Orta ve Uzun vadeli kredi vermenin, kısa vadeli kredilere göre ticaret bankaları açısından yaratabileceği sakıncaları şöyle özetleyebiliriz:

(50) Diamond, s.41-42.

(51) Gordon, s.4.

(i) Bu kredilerin hem miktarı fazla, hem de vadeleri uzun olduğu için, bu tür kredilerde risk genellikle daha büyüktür.

(ii) Bankaların orta ve uzun vadeli kredi alanında başarılı olabilmeleri için; özellikle yatırım amaçlı kredi taleplerini ekonomik, teknik ve mali yönden inceleyebilecek, tecrübeli ve bilgili personeli istihdam edecek bölümler oluşturmaları gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde bu nitelikte personel az olduğundan böyle bir bölüm teşkili maliyet artışına yol açacaktır. Bu işi banka dışında bir kuruluşa yaptırmak maliyeti bir ölçüde düşürebilir. Ama soruna uzun vadeli bir çözüm getirmez. Çünkü vadeli kredilere yönelen finans kurumlarının gerek kendi risklerini azaltmaları, gerekse müşterilerine daha yararlı olabilmeleri için kredi talep eden projeleri kendi bünyelerinde inceleyip değerlendirebilecek bir bölüm teşkil etmeleri en doğru yoldur(52).

(iii) Uzun vadeli kaynakları sınırlı bir ticaret bankasının orta ve uzun vadeli kredilere yönelmesi likidite durumunu sarsabilir. Bu husustaki görüşler "Bankaların Altın Kuralı" olarak şöyle formüle edilebilir(53):

"Bir bankanın, taahhütlerini yerine getirememeye tehlikesine maruz kalmadan açabileceği krediler, hem miktar hem de nitelik bakımından kendisinin faydalandığı kredilere uygun olmalıdır". Başka bir ifadeyle bu kurala göre bankaların aç-

(52) Akgüç, s.210-211.

(53) Jean Massot (Çev: Ragıp Hanyal), Batı Almanya'da Bankalar ve Yatırımlar (Ankara:Bankalar Birliği Yayınları No: 29, 1968), s.46

cakları kredilerin vadeleri, bu kredilerin finanse edileceği yabancı kaynakların vadelerinden kısa olmalıdır(54). Böylelikle kati bir likidite anlayışına uygun olarak hareket edildiğinde, kaynaklarının çoğu kısa vadeli mevduatattan oluşan ticaret bankalarının orta ve uzun vadeli kredi vermeleri imkansız hale gelecektir. Çünkü bu anlayışa göre kısa vadeli kaynaklara dayanarak orta ve uzun vadeli kredi veren bir bankanın taahhütlerini yerine getiremeyecek likidite darboğazına girmesi kaçınılmaz olacaktır.

b. Ticaret Bankalarının Orta ve Uzun Vadeli Kredi Verebileceği Yönündeki Görüşler

Yukarıda değindiğimiz ticaret bankalarının orta ve uzun vadeli kredi vermesini uygun bulmayan görüşe kati bir biçimde uyulması, bankaların rantablitesini olumsuz bir biçimde etkilediği gibi, ekonomik kalkınma açısından da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle yirminci yüzyılda bankaların altın kuralı önemini yitirmiş, likidite sorunu soyut olarak değerlendirilmeyip, konuya bankalardan beklenen yeni fonksiyonlar açısından bakılmaya başlanmıştır (55).

Bu yeni bakış açısı başlıca şu gerekçelere dayanmaktadır. Uygulamadan edinilen tecrübeler mevduat sahiplerinin bankalardan alacaklarını hep birden ve aynı zamanda geri çekme yoluna gitmediklerini göstermiştir. Bu bakımdan bankaların kredilerine tevdiatta bulunanların muhtemel taleplerini her an karşılayabilecek belli bir miktarı ellerinde bulundurmaları yeterlidir. Ayrıca tasarruf mevduatı banka bilançolarında kalıcı bir

(54) Önal, s. 55.

(55) Tunaboğlu, s.14.

nitelik göstermekte, yeni tevdiat çekilen miktarları daima üzerinde olmaktadır. Vadesiz tevdiatta bile taban tasarrufu denilen bir miktar uzun bir süre bankalarda kalabilmektedir(56).

Bu gerçeklerden hareket eden yeni görüş bankacılığa yeni bir misyon verirken, likidite sorununu da gözardı etmek yoluna gitmemiştir. Bu anlayış, bankaların likidite durumu sarsılmadan, taahhütlerini yerine getirme güçlüğü ile karşılaşmadan üretim süreci içinde daha etkin bir görev alabilecekleri ve almaları gerektiği fikri etrafında toplanmaktadır. Buna "Vadelerin Uzatılması Fonksiyonu" ismi verilmektedir. Buna göre bankaların likiditesi, kaynak ve plasmanlar arasındaki vade uygunluğundan çok, Merkez Bankasının kendisine ibraz edilen senetleri reeskonta kabul edip etmeme konusunda rijid veya liberal davranmasına bağlıdır(57).

c. Genel Değerlendirme

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılabilceği gibi ticaret bankalarının gerek günümüzde kazandığı üniversal nitelik, gerekse banka yönetimi anlayışında meydana gelen değişiklikler bu bankaları mümkün olduğu ölçüde orta ve uzun vadeli kredi verme alanında aktif bir rol almaya yönelmiştir. Ticaret bankalarının yönetim anlayışındaki bu değişikliği şu iki hususa bağlayabiliriz:

(i) Bankanın plasmanları likiditeden ne derece uzaklaşıyorsa, bu plasmanların bankaya sağlayacağı randıman da o derece azalacaktır. Dolayısıyla bankacı için temel sorun, likidite ile rantabiliteyi dengeleyen optimum bir noktaya ulaşmaktır.

(56) Önal, s.55-56.

(57) Massot, s.52.

Büyük maliyetli kısa vadeli kaynakların, daha pahalı olan uzun vadeli plasmanlarda kullanılması bankanın karlılığını artıracaktır(58).

(ii) Bu anlayış değişikliği özellikle kalkınma hamlesinin başarılmada finansman darboğazı ile karşılaşılan ülkeler söz konusu olduğunda daha da gerekli olmaktadır. Kalkınma için gerekli yatırımların finansman ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştıracak gelişmiş bir sermaye piyasasına sahip olmayan, bu amaçla kurulmuş kalkınma bankalarının kaynakları sınırlı ve yetersiz olan, buna karşılık tasarrufların toplanmasında tek el konumunu kazanmış gelişmiş bir ticaret bankaları ağına sahip bulunan bu tip ülkelerde; katı biçimde uygulanan geleneksel bankacılık ilkeleri uğruna ticaret bankalarının kalkınmayı hızlandırıcı biçimde orta ve uzun vadeli kredi verme fonksiyonunu icra etmekten alıkonması makul bir uygulama olarak kabul edilemez(59).

Bu yaklaşımlar sonucu sanayinin orta ve uzun vadeli fon ihtiyacının karşılanmasında ticaret bankalarının da görev üstlenmesi genel kabul görmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Fransa gibi başlıca gelişmiş ülkelerde bankacılık sisteminde bu anlayış doğrultusunda gelişmeler olmuş, ticaret bankaları şartların elverdiği ölçüde orta ve uzun vadeli kredi vermeye başlamışlardır. Bu konudaki en kapsamlı uygulama Federal Almanya'da görülmektedir. Çünkü bu ülkede ticaret bankaları baştan beri İngiliz bankacılık geleneklerinden uzak

(58) Önal, s.55.

(59) Tunaboğlu, s.25.

bir hüviyette gelişmiş, her türlü muameleyi yapan universal banka niteliğini kazanarak hem kısa, hem de orta ve uzun vadeli kredi verme faaliyetlerini sürdürmüşlerdir(60). İsveç banka sisteminde de ticaret bankaları Federal Almanya'daki gibi universal nitelikte olup, bu ülkenin günümüzdeki sınıf gelişme düzeyi ticaret bankalarının sanayiye orta ve uzun vadeli fon sağlama faaliyetine çok şey borçludur(61).

Az gelişmiş ülkeler içinde ticaret bankalarının orta ve uzun vadeli kredivermesinin önemi daha az değildir. Bu ülkelerde sanayi yatırımlarının finansmanı konusunda ilgilenenler kalkınma bankalarının kurulup geliştirilmesini tavsiye ettikleri gibi, ticaret bankalarının da bu alanda faaliyet göstermesini gerekli bulmaktadırlar. Bu konuda üç yol önerilmektedir. Bunlardan birisi Merkez Bankası bünyesinde bir bölümün orta ve uzun vadeli finansman konusunda ilgilenmesidir. Merkez bankalarının para politikasının uygulanmasında etkili bir yeri olduğu, genel borç verme faaliyetleriyle ilgilenmesinin doğru olmadığı şeklindeki eleştiriler nedeniyle bu yol rağbet görmemiştir. Teklif edilen diğer yol yeni girişimleri finanse etmenin riskini aralarında paylaşacak olan bir bankalararası konsorsiyumun teşkil edilmesidir. Bazı ülkelerde bu yolda uygulanmış fakat yeterli devlet desteği olmaması ve şartların uygun olmayışı dolayısıyla razı yaşamamıştır(62). Bu husustaki en çok kabul gören alternatif ticaret bankalarının hükümetler

(60) Massot, s.40, 69-73, 82, Tunaboğlu, s.26-42,

(61) Sermaye Piyasası Etüdü, Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesi İçin Gerekli Tedbirler (Ankara: 1964), s.25.

(62) Diamond, s.42.

veya uluslararası finans kuruluşlarınınca desteklenip teşvik edilmektedir(63). Ondokuzuncu yüzyılda bugünün gelişmiş ülkelerinden birçoğu bu yolu kullanmışlardır. Hükümetler merkez bankaları vasıtasıyla reeskont imkanı sağlama, mevduat münzam karşılıklarını ayarlama gibi yollarla ticaret bankalarını bu alana yöneltebilirler. Ayrıca onları bu fonksiyonu icra etmeye zorlayıcı bazı tedbirler de alabilirler(64).

Bununla birlikte birçok ülkede ticaret bankaları devlet kontrolünde olmayıp, özel sektörün kontrolü altındadır. Bunların birçoğu yabancı bankaların az gelişmiş ülkelerdeki şubesi şeklinde olup, ihnaat sektörüne ve yabancı işletmelerin yurt içindeki faaliyetlerine finansal destek sağlar. Daha da önemlisi gelişmiş ülkelerdeki menkul kıymetlere yatırım yoluyla yurt içi tasarrufların yurt dışına transferine de yol açarlar (65). Böyle durumlarda hükümetlerin bu gibi bankaları uygulamak istediği politikalar yönünde etkilemesi zorlaşmaktadır. Hükümet otoriteleri bu durumda zorlamadan çok karşılıklı anlayışa dayalı görüşmelerle ve yukarıda belirtilen teşviklerle bu tip kuruluşları da etkilemeye çalışacaktır. Ancak herşeye rağmen etkileme imkanları sınırlıdır.

Özellikle bahsettiğimiz tipteki ticaret bankalarının istenilen amaçlara yöneltmek için uğraşmak yerine; çoğu gelişmekte olan ülke, kalkınma bankaları adını verdiğimiz yeni kuruluşları oluşturmayı daha kolay bulmakta ve daha yararlı görmektedir. Böylece mevcut ticaret bankalarının (özellikle dış ülkelerle bağlantılı olanlar) gelenek ve alışkanlıkla-

(63) Gordon, s.4.

(64) Tunaboğlu, s.70-80.

(65) Edward Newin, Capital Funds in Underdeveloped Countries (New York: St. Martin's Press, 1961). s. 45-56.

rını değiştirme külfetinden kurtulmaktadırlar. Ayrıca bu tip yeni kurumlar amaçlarına uygun eleman yetiştirme ve çalışma prensiplerini oluşturmada kurulu müesseselerin bürokratik engelleriyle mücadele etmek zorunda kalmıyacaktır. Bunların da ötesinde bu tip kuruluşlar belirlenen amaçlara ulaşmalarını engelleyebilecek kanuni kısıtlamalar ve parasal düzenlemelerden muaf tutulabilirler(66).

Bütün bu hususları gözönünde tuttuğumuzda ticaret bankalarının yatırım ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik orta ve uzun vadeli borç verme fonksiyonu, kalkınma bankalarının yerine geçerek onlara olan ihtiyacı kaldırııcı değil, onlara destek olucu biçimde olmak durumundadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki mevcut şartlar, sanayiye orta ve uzun vadeli fon sağlama fonksiyonunun i  rası bakımından en önemli kurumların hâlâ kalkınma bankaları olduğunu ortaya koymaktadır.

B   SERMAYE PİYASASININ GELİşMESİNİ TEşVİK ETME FONKSİYONU

1. Sermaye Piyasasının Gelişmekte Olan   lkeler Yönünden   nemi

Kalkınma bankalarının diğer bir önemli fonksiyonu da sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmaktır. En geniş anlamışla sermaye piyasası, işletmelerin uzun süreli veya devamlı fon ihtiyaçlarının giderilmesi araçlarını oluşturan menkul kıymetlerin (hisse senedi, tahvil, uzun vadeli ipotekli borç senedi) el değiştirdiği bir piyasadır(67).

Kalkınmanın önemli araçlarından birinin sermaye piyasasının gelişmesi olduğu konuyla ilgilenenlerin genel olarak

(66) Gordon, s.5.

(67) Bayar, Büker, s. 207.

kabul ettiği bir gerçektir. Kalkınma, bir yönü ile kıt kaynakların bollastırılması demektir. Bir yandan da bu kaynakların iyi bir şekilde kullanımını gerektirir. O halde temel sorun, kaynak arzedecek durumda olan ile kaynak kullanacak durumda olanı yer ve zamana göre ya doğrudan biçimde, ya da aracı yolu ile karşılaştıırabilmektir(68). Bu ihtiyacı karşılamak amacındakisermaye piyasalarının gelişmekte olan ülkeler ekonomilerindeki fonksiyonlarını şöyle sıralıyabiliriz:

- (i) Uzun vadeli yatırımların finansmanını temin etmek,
- (ii) Enflasyonist baskı yaratmayan bir finansman sağlamak,
- (iii) Ekonomideki üretim birimlerini şirketleştirek, hem mali güçlerini artırmak hem de kütleli üretimi mümkün kılmak,
- (iv) İktisadi istikrarı siyasi dalgalanmalardan korumak(69). Belirtilen fonksiyonları icra ederek sermaye piyasası, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını destekleyici ve geliştirici bir kurum olmaktadır.

Böylece etkin bir sermaye piyasası, bir yandan tasarrufları verimli yatırımlara dönüştürmek suretiyle ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlarken, diğer

-
- (68) Rıza Kandiller, " Para ve Sermaye Piyasalarının Kalkınmanın Finansmanına Katkısı", 2. Türkiye İktisat Kongresi Kalkınma Politikası Komisyonu Tebliğleri (Ankara:T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını,1981), S.281.
 - (69) E.Fisun Arda, "Sermaye Piyasasının Bankacılık Sistemine Etkileri", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, c. IX, s.2. (Aralık 1977), s.420.

yandan tasarruf sahiplerine en karlı yatırım olanaklarını sunmaktadır(70).

Ortaya çıkışlarının bir nedeni de sermaye piyasalarının yokluğunu veya yetersizliğini telafi etmek o an kalkınma bankalarının sermayepiyasasının geliştirilmesine katkıda bulunması kadar doğal bir şey yoktur. Bununla birlikte sermaye piyasasının geliştirilmesi tek bir kurumun başaracağı bir iş değildir. Aynı zamanda bu piyasanın oluşumu ve gelişmesi karmaşık ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörle bağlantılıdır. Batı ülkeleri de böyle bir süreçten geçmişlerdir. Bu sebeplerle, az gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası doğal bir gelişmenin sonucunda ortaya çıkacaktır. Kalkınma bankalarının gayretleri ise bu vetirenin hızlandırılması bakımından önem arz etmektedir(71).

2. Menkul Kıymet Alım Satımının Yaygınlaşmasını Etkileyen Başlıca Faktörler

Menkul kıymet sahipliğinin yaygın olmadığı ülkelerde bir kalkınma finans kurumu olan kalkınma bankalarının rolü kurumun içinde çalıştığı ortamın özellikleri tarafından belirlenir. Bu problemlerin çözümünde bankanın ne ölçüde başarılı olacağı, banka yönetiminin becerisine bağlıdır. Kalkınma finans kurumu; bazı ülkelerde sermaye piyasasının geliştirilmesi bakımından lider olarak kabul edilir, bazılarının da tasarrufları görevle yükümlü diğer özel ve kamu kurumlarına göre etki-

(70) Celal Kepekçi, Sermaye Piyasasının Gelişmesinde Muhasebenin Rolü (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1983), s.157.

(71) Yazıcı, s.145.

si daha küçüktür. Bu Konuyla uğraşmak zor olduğu için bazen bu fonksiyonun öncelik sırası gerileyebilir. Fakat kurum yönetimi ve hissedarlarına olduğu kadar, ekonomiye kazandıracak şeylerin de çok olması nedeniyle kalkınmanın finansmanını amaçlıyan kurumların bu amaca yönelik çaba göstermeleri çok önemlidir(72).

Kalkınma bankalarının bu hususda ne gibi çabalar göstermeleri gerektiğini incelemekten önce menkul kıymetler piyasasının gelişmesini etkileyen başlıca hususlar üzerinde durmakta yarar görüyoruz.

a. Sermaye Birikiminin Yetersizliği

Ekonomik gelişmenin düşük seviyede olduğu ülkelerde sermaye birikimi yetersizdir. Yani yurt içi tasarrufların gayri safi milli hasılaya oranı düşüktür. Bu düşük oran sermaye piyasasının gelişmesini engelleyen en önemli hususlardan biridir(73). Ayrıca, kurumsal yenilikler ve yeni tasarruf araçları ile bu düşük seviyenin önemli oranda değiştiril-

(72) Douglas Gustafson, "Promoting Broader Ownership of Private Securities in the Low Income Countries", Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operation, (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1968), Edited by: William Diamond, s.28-29.

(73) Bülent Atuk, "Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesi", Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1975), s.627; İsmail Türk, "Sermaye Piyasasında Son Gelişmeler" (Açık Oturum), Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Y.23, s.3 (Mart 1986), s.14-15

mesi de muhtemel gözükmektedir. Fakat çoğu gelişmekte olan ülkelerde daha verimli alanlara yönlendirilebilecek tasarruf oranı oldukça büyüktür. Sermaye piyasasını geliştirmekten beklenen ilk amaç; girişimcilerin kendilerinin sağlayabileceğinden daha çabuk biçimde onların verimli yatırımlarına fon temin edecek araç ve teşvikleri sağlamaktır. Nihai amaç ise, ekonomik büyümeyi kendi kendine sağlayacak şekilde ülke imkanlarının genişletilmesidir. Kalkınma bankalarının bu amaca yönelik destekleri ülkeden ülkeye çeşitli farklılıklar gösterir(74).

b. Menkul Kıymetlere Yatırım Yapmanın Diğer Yatırım Biçimlerine Kıyasla Karlılık Durumu.

Menkul kıymetlerin alım satımının yaygınlaştırılmasında temel şart, finansal getirinin (riskde dikkate alınarak) diğer alternatiflere göre daha çekici olmasıdır(75). Bünyesinde tarımın ağırlığı büyük olan, ülkelerde; sanayileşme ağırlığını hissettirene ve sanayi yatırımları emin ve verimli hale getinceye kadar yatırımlara uygun tasarruflar; ya şahsi işletmelerde kullanılma, ya da gayrimenkul veya altına yatırarak kullanılma eğilimindedir(76). Yatırım yapabilecek olanlar konuya bu biçimde yaklaştığı müddetçe sınai menkul kıymetlerin pazarlanması zor olacaktır. Bu noktada şu hususlar önemli hale gelir. Mevcut potansiyel yatırımcılar yatırım alternatiflerini nasıl değerlendirirler? Yatırımcı emin bir gelir akımını mı, yoksa yatırdığı sermayenin değerinin artmasını mı tercih eder? Gerçek varlıkların görülebilir sahipliğine mi, yoksa kıymetli

(74) Boskey. s. 103.

(75) Gustafson, s. 29.

(76) Ali Sait Yüksel, Gültekin Rodoplu, Sermaye Piyasası (İstanbul: Formül Matbaası, 1980), s. 13

kağıtla temsil edilen bir sahipliğe mi değer verirler? Yatırımcı nezdinde likiditenin önemi nedir? Bütün bu faktörler pazarlanabilecek olan menkul kıymet türünü; bankanın yatırım yapmak isteyenlerle ilişkisinin tabiatı, biçimi ve metodlarını belirlemede öneme sahiptirler. Yatırımcının ilgisini artırmak için, menkul kıymet türünde ve pazarlamada izlenen yollarda yenilikler gerekebilir(77). Devlet'in hisse senedi sahiplerine asgari kar garantisi, tahvil sahiplerine ödeme teminatı vermesi gibi tedbirler de menkul kıymetlere ilgiyi artırmak bakımından düşünülebilecek hususlardandır(78).

Şartlara en uygun menkul kıymet türünün seçimi için bazen kanuni şartlar elverişli olmayabilir. Eğer yatırımcılar yatırımlarına çabuk bir gelir bekliyorsa, yeni bir işletmenin hisse senedi çıkarması onları cezbetmeyecektir. Bu durumda muhtemel alternatif, halen bir gelire sahip olan ve ilerideki bir tarihte belirlenmiş bir fiyattan hisse senedine dönüştürülebilecek tahvil çıkarmak olabilir. Fakat bu tip bir tahvile kanunen izin verilmeyebilir. Dikkat edilecek bir diğer hususta menkul kıymetlerin satılabilmesi için yerel ihtiyaçlara uygun olmaları gerektiğidir. Bütün bu hallerde kanunlarda değişiklik gerekebilir(79).

c. Para Değerindeki İstikrar

Bilindiği gibi enflasyon ve deflasyon devrelerinde yatırım ve tasarruf eğilimleri farklı olmaktadır. Enflasyon dö-

(77) Gustafson, s.29.

(78) Mirza, s.37.

(79) Gustafson, s. 29-30

neminde tasarruf eğilimi azalmakta, yatırımlar ağırlıklı ve gayrimenkule doğru kaymaktadır(80). Yüksek oranlı bir enflasyon, özellikle sabit bir gelire sahip menkul kıymetlere halkın ilgisini engelleyebilir. Kalkınma finans kurumları, bu problemin çözümüne doğrudan katkıda bulunma bakımından önemli bir imkana sahip değildirler. Nakat alıp satacakları veya ihraç edecekleri menkul kıymet tiplerini belirlerken enflasyonist faktörleri dikkate almak durumundadırlar(81).

d. Vergi Politikaları

Vergilerle ilgili düzenlemelerin sermaye piyasasının gelişmesini başlıca şu üç açıdan etkileyeceğini söyleyebiliriz(82):

- (i) Menkul kıymet ihracının gelişmesi bakımından,
- (ii) Menkul kıymet talebinin gelişmesi bakımından,
- (iii) Piyasa yardımcı kuruluşlarının gelişmesi bakımından.

Vergi tedbirleri; gerek ferdi yatırım kararları açısından, gerekse sigorta şirketleri, özel emeklilik fonları, sosyal sigorta kurumları gibi kurumsal tasarrufluların etkilenmesi bakımından önem taşırlar. Vergi kanunlarındaki hükümler, tasarrufların menkul kıymetlere yatırılmasını ya

(80) Erkan, s.10.

(81) Gustafson, s.30.

(82) Mecit Es, Türkiye'de Vergillerin Sermaye Piyasasının Gelişmesine Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985), s.153-165.

teşvik edecek veya köstekleyecektir.

Menkul kıymet kazançlarının vergilendirilmesi ile ilgili hükümler menkul kıymet sahibinin başlangıç aşaması için nisbeten cazip olsa bile, bu tedbirlerin etkinliğini devam ettirmesi için çok geniş bir eğitim çabası gerekebilir. Bu eğitim ile ,yatırımcılar yeni alternatifler hakkında bilgilendirilmeye ve bu alternatiflerin gerçekten uygun olduğu konusunda ikna edilmeye çalışılır. Bu uzun bir süreçtir. Fakat ,eğer menkul kıymet sahipliğinin yaygınlaşmasını teşvik etmeyi amaçlayan tedbirler iyi uygulanır ve kurumlar etkili çalışırlarsa amaca ulaşmak kolaylaşır(84).

e. Kurumsal Kolaylıklar

Sınai menkul kıymetlerin alım satımının yaygınlaşmasında bir diğer önemli gereklilik menkul kıymet ticareti için düzenli bir pazarın mevcudiyetidir. Tasarrufları hisse senedi ve tahvil almaya yönelten sebeplerin başında yeterli bir gelir elde etme ve yatırımların akıcılığı gelir. Bu akıcılık sayesinde tasarrufçu tasarrufunu endüstriler, işletmeler ve menkul kıymetler arasında kaydırabilir veya menkul kıymetlerden nakte çevrēbilir. Sözkonusu gelir ve akıcılık ise menkul kıymet alım satımının gerçekleştireceği düzenli bir piyasanın mevcudiyeti ile mümkün olur(85).

(83) İbrahim Öngüt, "Türkiye'de Bir Sermaye Piyasasının Gelişmesi", Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü (İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, 1963), s.159-160, 163-165; Mirza, s.37.

(84) Gustafson, s.31.

(85) Mirza, s.32-33.

Gerçekte iki kişi bir piyasa oluşturabilir. Ancak, alım ve satıcının karşılaştığı belirli bir yer olmadıkça sermaye piyasasının gelişmesi kısıtlanmış olacaktır. Alış-veriş ve fiyat tesbiti için biryer belirlenmedikçe her şahıs kendi başına firma haline gelir ve buna bağlı olarak özel menkul kıymet piyasasının düzenliliği sağlanamaz. Bir toplumdaki fertlerin bilgi, davranış tarzı ve ahlaki tutumlarında büyük farklılıkların bulunduğunu dikkate alarak; hileli muamelelerden korunmak ve sınıflar menkul kıymetlere yatırımın cesaretlendirilmesi için o ülkede rekabete açık bir alım satımla beraber kontrollü bir piyasa gerekli hale gelir(86).

f. İşletmelerin Mevcut Çalışma Biçimleri ve Davranış Kuralları

Belki de menkul kıymetlerin alım satımını yaygınlaştırmakta göz önünde tutulacak en önemli hususlardan biri, toplumda işletmelerin icraat biçimleri, davranış kuralları ve bunların menkul kıymet sahipliğine etkileridir. Kamuya hesap verme mecburiyetinin eksik olduğu bir ortamda fertlerin azınlık hisselerine talip olmaları pek muhtemel değildir. Çünkü şirket işlerinin nasıl yürütüldüğünü bilmeyecekler ve çoğunluğun dürüstlüğüne güvenemeyeceklerdir(87). Anonim şirketlerin menkul kıymetler ihraç ederek topladıkları büyük sermayelerin kullanımı birkaç kişinin yetkisindedir. Bunların kötü uygulamaları veya yanlış kararları anonim şirketlere olan itimada sarsar ve tasarrufların sermaye piyasasından kaçmasına sebep olur(88). Bu ne-

(86) Gustafson, s.31,

(87) Gustafson, s.31-32.

(88) Mirza, s.38.

denlerle bu ülkelerde menkul kıymetlerini başarılı biçimde pazarlıyabilmek hususunda en avantajlı kurumlar yüksek muhasebe ve denetleme standartlarına sahip ve kamuya bilgi vermeye alışmış yabancı şirketlerdir. Bu şirketlerin çalışmaları menkul sahipliği için başlatıcı hizmeti görür ve yerel firmaların takip edebileceği faydalı bir örnek teşkil eder(89). Ayrıca azınlıktaki hisse senedi sahiplerinin haklarını koruyucu kanuni düzenlemelerin yapılması(90) ve anonim şirketleri denetleyici ~~ekimli~~ bir organın bulunması bu hususta düşünülmesi gerekli başlıca tedbirlerdir(91).

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda yerel işletmeler topluluğu öncelikle aile şirketlerinden oluşur. Bu tür işletmelerde finansal veriler şirket sahiplerinin dışındakilerden sıkı biçimde gizlenir. Gerçekte bu işletmelerde defter tutma ve muhasebe prosedür ve standartları o derece yetersizdir ki şirket içindekiler bile şirketin finansal durumunu ve gücünü tam olarak bilemiyebilirler(92). Bu şartlarda potansiyel yatırımcıların bu şirketlere yatırım yapma konusunda çok çekimsem olacaklardır. Ayrıca bu tür işletmelerde yönetime yabancıların karışmasına karşı büyük bir isteksizlik söz konusu olduğundan, hisse senedi ihracı yoluyla yeni ortakların işlet-

(89) Gustafson, s.32.

(90) Öngüt, s.161.

(91) Semih Büker, "Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmeme Nedenleri", Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 50. yıl Özel sayısı (Ekim 1973), s.112; Mirza, s.38.

(92) Gustafson, s.32.

meye katılması zorlaşmaktadır(93). Bütün bunların sonucunda da menkul kıymet alım satımının yaygınlaşması bu ülkelerde oldukça zor hale gelmektedir.

3. Menkul Kıymet Alım Satımını Yaygınlaştırmada Kalkınma Bankalarının Rolü

Gelişmekte olan ülkelerde menkul kıymet alım satımının ve dolayısıyla sermaye piyasasının hızlı gelişme potansiyeli sınırlıdır. Bunun başlıca sebepleri; ihtiyarî özel tasarruf hacminin sınırlılığı ve bunu değiştirecek kurumsal yenilikler ve yeni tasarruf araçlarının yetersizliğidir. Fakat verimli biçimde kullanılmayıp, verimli alanlara yönlendirilebilecek tasarruf oranı oldukça geniştir. Sermaye piyasasını geliştirmeden beklenen ilk amaç, verimli yatırımlara daha hızlı kaynak aktarmaktır(94).

Sermaye piyasasının geliştirilmesi, tek bir kurumun kolayca üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Sermaye piyasasının oluşum ve olgunlaşması kompleks iktisadi, sosyal ve psikolojik oluşların sonucudur. Batılı ülkelerde bu gelişme tedrici bir biçimde gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde de tabii bir olgunlaşmayla ortaya çıkacaktır. Ancak kalkınma bankalarının gayretleri bu oluşumu hızlandırabilir(95). Bu ülkelerde sermaye piyasasını geliştirmeye liderlik yapma açısından en uygun kuruluşlar kalkınma bankalarıdır. Kalkınma bankaları veya kalkınma finans kurumları olarak bilinen bu kurumlar çoğu zaman

(93) Ongüt, s.161; Eş, s.12.

(94) Boskey, s.103.

(95) Yazıcı, s.145.

uluslararası işbirliği ile kurulmakta ve böylece geniş bir tecrübe birikiminden yararlanma imkanına kavuşmaktadırlar. Yüksek finansal standartlara uygun biçimde çalışırlar. Uzmanları, ilgili oldukları ülkenin sınıf gelişmesi dikkate alındığında yüksek derecede bilgiye sahiptirler ve ülkelerinin kamu ve özel sektörü için de önemli bir değer ifade ederler. Sınıf gelişmenin kolaylaştırılması hemen her zaman sınıf menkul kıymet sahipliğinin genişletilmesinin teşvikini de içerir; ve kalkınma finans kurumlarının çoğunun yönetimleri bu faaliyeti kurumlarının çaba gösterebileceği ve kalkınma vetiresine önemli etkilerde bulunabilecekleri bir alan olarak görürler(96).

Sermaye piyasasının birçok değişik kurumları vardır. Bu değişik birimlerin hepsinin sermaye piyasasının kompleks mekanizmasını bütünleyici belirli fonksiyonları vardır. Gelişmekte olan bir ülkede bütün bu ihtisaslaşmış birimlerin hizmetlerine yeterli talep sözkonusu olamaz. Bu nedenle bu fonksiyonların büyük kısmı bir organizasyon altında toparlanabilir. Böyle bir organizasyon için kalkınma bankaları en uygun kurumdurlar(97).

Hakikaten bugün kalkınma bankaları sermaye piyasasının geliştirilmesi hususunda önemli bir birikim elde etmiş durumdadırlar. Bu potansiyeli gerçek hayata aktarabilmeleri yolunda onları teşvik edici bir politika çerçevesi belirlemek önemli bir husustur. Hükümet ve uluslararası kuruluşların sözkonusu kurumları bu yönde teşvik edici tedbirleri uygulamaya koymaları gerekmektedir. Bu yöndeki desteklerini zamanından önce çekmeleri, kalkınma bankalarının bu tür çabalarını köstekleyecek

(96) Gustafson, s.33.

(97) Öngüt, s.161-162.

ve sınıf gelişme için çok etkili bir aracın zaafa uğraması sonucu verecektir(98).

Kalkınma bankalarının faaliyetlerinin çoğu otomatik biçimde sermaye piyasasının gelişmesini teşvik eder. Fakat bazılarının etkisi diğerlerinden daha fazladır(99). Şimdi kalkınma bankalarının bu yönde yapabilecekleri uygulamaları inceleyelim:

a. Kendi Hisse Senedi ve Tahvillerini Pazarlama

Kalkınma bankalarının menkul kıymet piyasasının oluşumu ve gelişmesine kendi çıkardığı menkul kıymetleri yatırım yapmak isteyenlere satma yoluyla katkıda bulunabileceği bazı yazarlarca belirtilmektedir(100). Bu seçenek, başka sınıf kuruluşlara ait menkul kıymetleri satma seçeneğini içerdiği bir takım zorlukları ortadan kaldırır. Yatırımcıların işletmelerin çeşitli meziyetlerini değerlemeleri ihtiyacını ortadan kaldırır. Sadece bankanın yönetimine ve yatırım kararlarına yeterli güven duyup duymadıkları hususunda karar vermeleri gerekecektir(101). Bu durumda; bir kalkınma bankası karlı çalıştığını ortaya koyduğu taktirde, kendi menkul kıymetleri sermaye piyasası için cazip hale gelecektir(102). Ayrıca kalkınma bankaları likidite, emniyet ve cazip gelir sağlama gibi hususlarda ilave avantajlar bahsedebilme imkanına da sahiptirler(103).

Bu yolun bahsedilen avantajlarına rağmen; fertlerin ve

(98) V.V. Bhatt, Development Banks in the Financial System

-(Washington: Economic Development Institute, 1979), b.11.

(99) Kane, s.173.

(100) Akgüç, s.200; Houk, s.5-6; Diamond, s.55.

(101) Boskey, s.109.

(102) Yazıcı, s.148.

(103) Houk, s.6; Boskey, s.109,

özel şirketlerin menkul kıymet sahipliğini çoğaltma ve faal bir sermaye piyasasının gelişmesini teşvik etme bakımından pek etkili olmayacağı da ifade edilmektedir. Bu görüşlere göre üzerinde durduğumuz biçimdeki faaliyet; sermaye piyasasının gelişmesinden ziyade, bankanın sınıfl işletmelere kendisi aracılığıyla fon aktarabilmesini temin edecek biçimde kendi kaynaklarını genişletmesine imkan verir(104). Şimdiye kadar Dünya Bankası grubuyla ilişkili kalkınma finans kurumlarının çoğu için bu tür bir aracılık faaliyeti önemli bir fonksiyon olmamıştır. Bununla beraber gelecekte daha gelişmiş kalkınma finans kurumları için iyi bir araç olabilir. Kalkınma finans kurumlarının bu sahadaki faaliyetlerinin gelişmesi; mevcut tasarrufların hacmine, hükümetin bu kuruluşların yurt içi fonlarını arttırmalarına müsaade etme nususundaki arzusuna ve piyasaya sunulan menkul kıymetlerin diğer yatırım alternatiflerine göre çekiciliğine bağlıdır(105).

b. Bir Alışveriş Mekanizması Geliştirme

Menkul kıymet alışverişi için gerekli olan altyapı; ülkeden ülkeye oldukça yeterli olanlardan hiç olmayanlara kadar değişir. Çoğu düşük gelirli ülkelerde çeşitli tiplerde menkul kıymet sahiplerinin onları paraya çevirebileceği bazı mekanizmalar vardır. Bazı ülkelerde alım satımın tesciline gerek olmayan menkul kıymetlere izin verilir ve önemli miktarda bu tip menkul kıymet alım satımı yapılır. Halbuki bu tip alışveriş hem etkin değildir, hem de büyük ölçüde hilekarlık riski ile karşı karşıyadır. Diğer bazı ülkelerde az miktarda nama yazılı menkul kıymet var, fakat resmi bir piyasa yoktur. Böylece bütün

(104) Boskey, s.

(105) Gustafson, s.33.

alışverişler alıcı ve satıcı arasında gerçekleşir. Bir kısım ülkede menkul kıymet sahipliği hiç söz konusu değildir ve sonuç olarak ne kamuya ne de özel sektöre ait menkul kıymet değişimi ile ilgili hiçbir prosedür belli değildir.

Belli ölçülerde faal bir sermaye piyasasının mevcut olduğu ülkelerde kalkınma bankalarının fonksiyonu bu piyasayı güçlendirmek ve genişletmektir. Diğer ülkelerde ise banka, uzun süreli sermaye piyasasının oluşturulmasına çalışacaktır. Burada ilgi konusu, daha ilkel taraf olan piyasa yaratmadır(106)

Herhangi bir menkul kıymet alışverişinin olmadığı veya çok az olduğu ülkelerde, menkul kıymet ticareti mekanizmasını geliştirmek için kalkınma finans kurumları diğer kurumlarla işbirliği içinde bir rol oynayabilirler. Bu kurumlardan bazıları kanuni çerçevenin taslağını hazırlamaktan, bazıları değişim mekanizması ile ilgili düzenlemelerin belirlenmesinden, bazıları da pay kayıt sisteminin kurulmasından sorumlu olabilir. Bu durumlarda kalkınma finans kurumları değişimlerde "broker" veya "dealer" gibi rol alabilir ve onların yönetim ve yönlendirilmesinde yardımcılık görevi üstlenebilir. Bu tür faaliyetler kalkınmayı destekleyici nitelikte olup, bunlardan elde edilecek finansal karlar hem dolaylıdır, hem de uzun vadede gerçekleşebilir.

Çok küçük bir piyasanın var olması halinde, en uygun ilk adım bir tür takas evleri oluşturmak olabilir. Buralarda alım satım yapmak isteyen fertler, bu niyetlerini ve kabul edecekleri fiyatları kaydettirirler. Burada alışverişler ve hangi fiyattan yapıldıkları kayıt ve muhafaza edilebilir. Alışveriş artıkça, kayıtlı menkul kıymetlerin günlük veya haftalık listelerini içeren daha resmi bir değişim sistemi oluş-

turmak gerekebilir. Bu sistem ayrıca; değişimle ilgili kanuni teşkilatı, listeleme (borsaya kaydetme) ile ilgili düzenlemeleri ve broker olarak çalışmak isteyenlerle ilgili gereklilikleri açıklığa kavuşturmayı da kapsar(107).

Sadece birkaç menkul kıymetin listelendiği ve değişiminin yapıldığı teşkilatlanmış menkul kıymet borsasına sahip ülkeler de vardır. Bu şartlarda mevcut mekanizmanın; uygun bir gözetimin varlığı, spekülatif ve hileli muamelelerin olup olmadığı hususunda halkın güvenini kazanma olasılığı zayıftır. Burada kalkınma finans kurumunun rolü; değişimin etkinliğini artırmaya yönelik reformlar veya değişiklikler geliştirme ve gerek borsada, gerekse genel olarak menkul kıymetlere yatırım yapma hususunda halkın emin olmasını temin etme olabilir(108). Menkul kıymet alım satım mekanizmasının çok zayıf ve itibarsız olduğu ülkelerde sermaye piyasasının geliştirilmesinden önce birtakım tedaviler gerekli olacaktır. Bununla birlikte gerekli olan şeyin resmi bir sermaye piyasası olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır. Buna, şartlara göre ihtiyaç duyulabilir. Veya duyulmayabilir. Menkul kıymet sahipliğinin gelişmesi için gerekli temel, ilgili taraflar arasında karşılıklı güven ve emniyetin oluşmasıdır. Eğer bu husus eksikse veya hileli ticari muameleler dolayısıyla bu konuda şüphe ortaya çıkmışsa; kurumsal kolaylıklar ne olursa olsun sermaye piyasasının gelişmesi ciddi biçimde sınırlanacaktır(109).

c. Düzenli Bir Piyasanın Sürdürülmesi

Sermaye piyasasının geliştirilmesinin bir diğer yönü; ge-

(107) Gustafson, s.36.

(108) Houk, s.8; Gustafson, s.36.

(109) Gustafson, s.36-37.

niş fiyat dalgalanmalarından sakınmak amacıyla, menkul kıymetler için bir piyasanın devamlı ve kararlı hale getirilmesidir. Menkul kıymet sahipliğinin yaygın olmadığı ülkelerde halkın tasarruflarını sınıflar menkul kıymetlere yatırmada ona yatırım güvenliğinin sağlanması; yatırımcıların miktarının çoğalması ve piyasaya gelen fonların hacminin genişlemesi için öncelikli şarttır. Eğer pazar fiyatları kararsız ise ve yatırımcı yatırımını uygun bir sürede ve uygun bir fiyatla paraya çevirebilme hususunda önemli bir riskle karşılaşmıyorsa, menkul kıymetlere yatırım yapılmasını teşvik etmek zor olacaktır. Çok dar bir piyasada arz ve talep şartlarındaki hızlı değişmelerin bir sonucu olarak fiyatlarda şiddetli dalgalanmalarla karşılaşılması olasılığı yüksektir.

Kalkınma finans kurumunun menkul kıymet alışverişi ilgili rolünde en önemli değişken piyasanın genişliğidir. Önemli genişlikteki bir piyasada orta seviyede kaynağa sahip bir kurumun piyasada belirlenen fiyat seviyesi dışında bir fiyatı tesbit edip sürdürmesi mümkün değildir. Geçici olarak belki mümkün olabilir, fakat bu bile zordur. Eğer bir kalkınma finansman kurumu bir menkul kıymetin fiyatını, piyasada ödenilmeye hazır fiyatın üstünde tutmaya çalışırsa, kendi ortaklarını cezalandırmış olur. Çünkü ortaklar kendi adlarına hareket ettiklerinde, şirketlerinin ödediğinden daha düşük bir fiyata sözkonusu menkul kıymeti satın alabileceklerdir. Aşırı fiyatın ödenmesinde kullanılan kaynaklar, onların fonları ile sağlanmış bulunmaktadır.

Eğer, piyasada alınıp satılan menkul kıymet sayısı ve işlem hacmi düşükse ve sözkonusu şirketin halkın elindeki menkul kıymetlerinin sayısı nisbeten küçükse; kalkınma finans kurumu-

nun geniş fiyat dalgalanmalarını yumuşatmak gayesiyle satmak ve satın almak istediği menkul kıymetlere yönelik bir fon havuzu tesis etmesi için uygun bir durum meydana gelmiş olur. Fiyat kararlılığını sağlamak üzere, alınıp satılacak menkul kıymetlerin fiyatlarıyla ilgili kararların verilmesi önemli ölçüde risk taşır. Bununla birlikte bu kararlar, küçük meblağlı sımai menkul kıymetlerini paraya çevirmek isteyen yatırımcılar için çok önem taşır. Bu tür yatırımcılar için; ellerindeki menkul kıymetlerin ait olduğu şirketin geleceğinin ve mevcut durumunun realist bir değerlendirmesini yansıtan bir fiyata bu menkul kıymetleri satın almaya hazır olan alıcılar hayati önem sahiptir. Bir kalkınma finans kurumu, bir şirketin icraat başarısını ve gelecekteki muhtemel gücünü doğru yansıtmayan bir fiyata sahip menkul kıymetleri desteklememelidir. Böyle davranmak, destek sağlanmayan menkul kıymetlerin değerleri hakkında yanlış fikirlerin oluşumuna yol açabilir. Bir kalkınma finans kurum³ fiyat kararlılığı konusunda karar verirken; kendi karlılığı ve buna bağlı olarak ortaklarının yararı ile topluma ve menkul kıymetler piyasasının gelişmesine karşı sorumluluğu arasında uygun bir denge kurmaya çalışmalıdır(110).

Bir kalkınma finans kurumunun piyasa ile ilgilenmesinin bir diğer nedeni daha vardır. Küçük bir piyasada nisbeten az kişi fiyatı belirler. Gerçekte eğer kalkınma finans kurum⁴ en önemli veya tek aracı ise, kendini belli bir menkul kıymet için uygun fiyatın alıcı ve satıcılarca danışıldığı merci pozisyonunda bulabilir. Bu durum, birçok ferdi yatırımcı ve aracı-

(110) Gustafson, s.43-44.

nın görüşlerinin piyasayı belirlediği gelişmiş bir sermaye piyasasındaki durumdan farklıdır. Dar bir sermaye piyasasında bir aracı önemli bir satış yararı sağlamaksızın birçok alıcı ve satıcı ile piyasa fiyatını belirlemede yardım umduğu için ilgilenbilir. Bu; aracının üzerine büyük sorumluluk yükler, fakat sermaye piyasası birçok şahıs ve kurumun aracılık işiyle ilgilenmesini finansal bakımdan karlı kılacak genişliğe ulaşınca-ya kadar, böyle dar bir piyasa dolayısıyla ortaya çıkan problemlerle kalkınma finans kurumlarının yönetimleri ilgilenmek zorunda olacaklardır(111).

d. Portföy Teşkil Ederek Menkul Kıymet Alışveriş İşlemlerini Çoğaltma

Bir kalkınma bankasının sermaye piyasasını geliştirme amacına yönelik olarak oynayabileceği önemli rollerden biri de piyasadaki menkul kıymetlerin miktarını artırmak ve böylece yatırım alternatiflerini çeşitlendirmektir. Bunun için çeşitli işletmelere ait menkul kıymetleri gerektiğinde geniş halk kitlelerine satmaya çalışmalıdır(112). Sanayinin belli mahallerdeki küçük guruplarca kontrol edildiği ve böylece sınıflı servetin sağlıklı biçimde yoğunlaştığı ortamlarda, kalkınma finans kurumları bu yolla işletme sahipliğini halka yaygınlaştırmaya yönünde de çalışmış olurlar(113).

Bu tür ülkelerde hisse senetlerinin el değiştirme hızı düşüktür. Şirket tahvilleri de azdır. Devlet ve kamu iktisadi teşebbüslerine ait tahviller daha çoktur. Bu durumda ilk yapılacak iş piyasada işlem görececek hisse senedi ve tahvil bulmaktır. Kalkınma bankaları bu noktada, finanse ettikleri şirketlerden bir miktar hisse senedi alarak portföy oluşturabilirler.

(111) Gustafson, s.44.
(112) Akgüş, s.220.
(113) Gustafson, s.27.

Normal olarak küçük paketlerden oluşan hisse senedi portföyü oluşturmak bu ülkelerde zordur. Çünkü şirket sahipleri şirketlerine başkalarının ortaklığını arzu etmezler ve hisse senetlerini kolay kolay satmazlar. Ancak büyük miktarda finansman temin edebilmek ümidiyle kalkınma bankalarının şirketlerinde bir ölçüde pay sahibi olmasına razı olabilirler(114).

Daha sonraki aşama, teşkil edilen bu portföydeki menkul kıymetlerin satışının sağlanmasıdır. Portföyden satış yapma; bankaya daha önce kurmuş olduğu işletmeleri tedrici olarak halka devretme imkanı vardır(115). Ayrıca bankanın kâr elde ederek sermayesini değerlendirmesi ve daha sonraki yatırımlar için illave fon yaratma bakımından da arzu edilir(116).

Portföydeki menkul kıymetlerin satışı da -muhtemell alıcılar bulunsa bile- çeşitli zorlukları içerir. Banka ancak, sağlam ve kâr edebilir menkul kıymetleri satabilecektir(117). Menkul kıymetlerin ait olduğu işletmeler o güne kadarki başarıları ve iyi bir gelecek vadetmeleri önemlidir(118). Çoğu zaman bankanın portföyündeki hisse senetlerinin önemli bir kısmı yeni kurulmakta olan şirketlere aittir. Bankanın bunları; firmanın kurulması, faaliyete geçerek kâr elde etmesi ve menkul kıymetlerinin pazarlanabileceği kadar tanınır hale gelmesi süresi içinde yıllarca elinde tutması gerekebilir(119). Yatırımın biçimide aynı şekilde önemlidir. Enflasyonun süreklilik kazandığı ülkelerde, hisse senetleri belki de hemen pazarla-

(114) Yazıcı, s.145-146; Ongüt, s.162.

(115) Boskey, s.105.

(116) Kane, s.49.

(117) Diamond, s.56.

(118) Boskey, s.106.

(119) Kane, s.49.

nabilecek tek menkul kıymet biçimidirler(120).

Başarısız şirketlerin menkul kıymetleri bankanın elinde kalacak, bu da; bankanın kârlılığını, saygınlığını ve kendi hisse senetlerini satma imkanını düşürecek, yönetim problemlerini daha çapraşık hale getirecektir(121).

Bu yolla sermaye piyasasının teşvikinde banka, şöyle bir dilemma ile karşılaşabilir: Hisse senedi portföyünün güçlü kısmını satarak kazanç kapasitesini feda etmek veya zayıf kısmını satarak sermaye piyasasının ve yatırımcıların teşvikini zayırlatmak. Kuruluş yıllarındaki bir kalkınma bankasının kendi finansal yapısını tehlikeye sokmayacak biçimde hareket etmesi anlayışla karşılanmalıdır(122).

Kâr elde etmeye yönelik özel kalkınma bankaları, alıp satacakları menkul kıymetler konusunda kamu kalkınma bankalarından daha farklı bir yaklaşıma sahiptirler. Özel bankalar kâr konusunda daha hassas olduklarından, daha çabuk satılabilir olan menkul kıymetleri tercih ederler. Düzenli ve emin bir gelirden çok, önemli miktarda sermaye kazancı sağlama eğiliminde olurlar. Kamu kalkınma bankaları ise; halkın ve politikacıların baskısı sebebiyle, kârlı işletmelerin menkul kıymetlerinin alım satımı yoluyla elde ettikleri hasılatlarla sıkıntıdaki bazı işletmeleri desteklemek zorunda kalabilirler(123).

Bir kalkınma finansman kurumu bazen azınlık yatırımcılar için uygun bulunabilecek nitelikte sınıflar şirketler bulmakta güçlük çekebilir. Eğer işletmenin yönetimi azınlık hisse sahiplerinin uygun bulacağı niteliklere sahip değilse bu du-

(120) Boskey, s.106.

(121) Diamond, s.56.

(122) Houk, s.6.

(123) Diamond, s.56-57.

rum sözkonusu olabilir. Bu hal, ekstrem bir durum olmakla birlikte zaman zaman ortaya çıkabilir. Böyle hallerde kalkınma finans kurumu öyle yeni şirketler geliştirmeli ve şirketlerin çoğunluk hissedarlarında öyle şartlar aramalı ki, yönetimin tüm hissedarlara samimi ve dürüstce davrandığı güveni onlarda oluşsun. Bu tip şirketlerin hisseleri; eğer şirketler iyi kurulmuşlarsa, başlangıçta veya daha sonraki tarihlerde halka sunulabilir(124).

Halkın yatırımcılıktaki tecrübesizliği, bu hususta kalkınma finans kurumlarının tavsiyelerine ve örnekliğine dayanma ihtiyacını ortaya çıkarır. Bunun içinde halkın göğünde güvenilir ve rekabet gücü olan bir kuruluş olduğu imajını yerleştirmesi gerekecektir.

Kalkınma Bankalarının ayrıca; halkın menkul kıymetlere rağbetini artırmaya yönelik bazı teşvik edici yöntemlere başvurmaları, onlara bazı garantiler vermeleri de genellikle tavsiye edilmektedir.

Bunlardan biri geri satınalma garantisidir. Bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerde tasarruflar varlıklarının likiditesine büyük önem vermektedirler(125). Bu ülkelerde sermaye piyasası belli ölçüde bir likiditeyi kendi kendine temin edecek genişliğe ulaşana kadar, yatırım yapanlara likidite garantisi verebilecek başka bir mekanizmaya ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bunun temin etmek için kalkınma bankası, sattığı menkul kıymetlerin belli bir süre içinde kendisine geri getirilmesi halinde, önceden belirlenmiş bir fiyattan geri satınalmayı garan-

(124) Gustafson, s. 38.

(125) Yazıcı, s. 145.

ti edebilir(126). Bankaya bu imkanı sağlamak üzere, devletin belli bir fon tesis ederek bunun yönetimini bankaya tahsis etmesi düşünülebilir. Böylece gerekli likidite temin edilmiş olur. Bu fona dayanarak banka, ihraç ettiği senetleri belli bir fiyattan her an geri satın almaya hazır olacaktır(127). Böyle bir düzenleme çok dikkatli biçimde düşünülmeli ve banka gereksiz riskleri üstlenmek zorunda kalmamalıdır(128). Yine de bu uygulamanın belli bir riski olacaktır. İşletmenin güç durumlarına düşmesi veya kâr dağıtımındaki yetersizliği dolayısıyla menkul kıymetlerinin değeri düşmüş olabilir. Buna rağmen sözkonusu risk, bir kalkınma bankasının herhangi bir teşebbüse yatırım yaptığında girdiği riskten pek farklı değildir. Yatırımları değerlendirmede yeterli niteliklere sahip bir kalkınma bankası; bu uygulama dolayısıyla uğranabilecek kayıpları, alım-satım muamelelerinde elde edeceği komisyonlarla telafi edebilir(129). Bununla birlikte bankanın sürekli biçimde risk altında kalmamasını temin etmek için geri satın alma garantisini belirli bir müddetli sınırlamak yerinde bir tedbir olacaktır. Aynı zamanda geri satın almada uygulanacak fiyatı tesbit ederken; hisse senedi sahiplerine spekülatif yarar sağlamayacak biçimde, tahsil ettikleri temettüleri de dikkate alarak, zarara yol açmayacak bir sistem oluşturulmalıdır(130).

Kalkınma bankalarının aynı amaçla kullanabilecekleri bir imkanda asgari temettü garantili hisse senetleri satmaktır. Fakat daha önce belirttiğimiz belli bir fiyattan geri satın al-

(126) Öngüt, s.162-163; Gustafson, s.45.

(127) Öngüt, s.163.

(128) Gustafson, s.45.

(129) Öngüt, s.163.

(130) Yazıcı, s.147.

ma garantisiyle senet ihracı; kayıp riskini yoketme açısından bu alternatifle aynı imkanı sağlayıp, ayrıca likidite temin etmesi dolayısıyla yatırımcılar açısından daha cazip kabul edilebilir(131). Ayrıca bankaların da bahsedilen temettü garantisini vermeye pek yanaşmayacakları söylenebilir. Böyle bir garanti verildiği ve satılmış olan hisse senetlerinin ait olduğu işletmelerin daha az temettü dağıtmaları veya zarar etmeleri durumunda kalkınma bankasının aradaki farkı karşılaması gerekecektir. Bankanın bu zararı karşılaması için, hisse senetlerinin alım ve satım fiyatları arasında banka lehine önemli bir fark olmalıdır. Bu durumda ise, bankanın portföyündeki hisse senetlerinin halka arzı gecikir ve üstelik önemli ölçüde zorlaşır. Bu sebeplerle bazı alıcılar için cazip olsa bile, asgari temettü garantisi uygulaması kalkınma bankaları için pek fazla uygulanma imkanına sahip değildir(132).

Bahsedilen amaçla uygulanması düşünülebilecek tedbirlerden biri de; kalkınma bankalarının, geçitli işletmelerin çıkaracakları tahvillerin ana para ve faizlerinin vadelerinde ödeneceğine dair garanti vermeleridir(133).

e. Menkul Kıymet Piyasasını Genişletme

Bir kalkınma finans kurumu menkul kıymet sahipliğini yaygınlaştırarak piyasayı genişletmede iki yolla direkt role sahip olabilir. Bunlardan biri halka menkul kıymet ihracı işini üstlenmek, diğeri menkul kıymetlere satış garantisi sağlamaktır(Underwriting). Menkul kıymet acentaları ve menkul kıymet ihraç kurumlarının yetersiz olduğu ülkelerde, kalkınma fi-

(131) Öngüt, s.163.

(132) Yazıcı, s.147.

(133) Akgüç, s.220.

nans kurumu halka yeni menkul kıymet arz etme işinde liderlik yapma pozisyonunda kalabilir(134). Finansal kaynaklarının sınırlı olduğu başlangıç aşamasında; müşterilerin borç ödeme yetenekleriniyi değerlendirebilecek tecrübeye ulaşana kadar, yüksek uzmanlık isteyen menkul kıymet satış garantisi verme işine girmeyi ertelemesi uygun olabilir(135).

(1) Halka menkul kıymet ihracı:

Bu, direkt yatırım faaliyetinden ziyade, bir pazarlama fonksiyonu ikrasıdır. Bu sebeple, kalkınma finans kurumunun normal uzmanlarından farklı niteliklere sahip uzmanları gerektirir. Bu görevin yerine getirilmesi için, menkul kıymet pazarlamasında uzmanlaşmak üzere; ya şirket içinde ayrı bir birimin oluşturulması veya bir alt şirket kurulması tavsiye edilebilir.

Menkul kıymet ihracında başarılı oluna bilmesi için etkin bir satış mekanizması oluşturmak ilk şarttır ve problem bu mekanizmanın nasıl oluşturulacağıdır. Menkul kıymet sahipliğini yaygınlaştırmamanın ilk aşamalarında satış hacmi ve acentalık geliri marjinal seviyededir. Bu nedenle aracı şirketlerin satış faaliyeti, kâr beklentisinden çok kamu hizmeti ruhu ile teşvik edilmelidir.

Menkul kıymet ihracı ile sadece birkaç şirket ilgileniyorsa, uygulamalar grubun kendi kendini kontrolü ile disiplinize edilebilir. Fakat sistem genişledikçe; menkul kıymet aracıları için eğitim ve izin verme prosedürlerinin ve menkul kıymetleri satacaklarla ilgili kısıtlamaların tesbiti, komisyonların belirlenmesi kadar gereklidir. Burada yine kalkınma

(134) Gustafson, s.39.

(135) Houk, s.7.

finans kurumları menkul kıymet çıkarımı ve dağıtım sisteminin sağlamlığını temin etmek için eğitim ve kontrol mekanizmasının düzenlenmesinde görev alabilir(136).

(11) Menkul kıymetlere satış garantisi sağlama(Underwriting):

Bu uygulamanın yapılabilmesi için, sözkonusu ülkede sermaye piyasası, sınırlı sorumluluk kavramı ve menkul kıymet alışverişinin kalkınma bankalarının kaynaklarını şirket menkul kıymetlerine satış garantisi sağlamada kullanabilmesine imkan verebilecek ölçüde gelişmiş olması gereklidir(137). Kalkınma bankaları bu alanda portföyden satış yapmaya göre daha az uygulama tecrübesine sahiptirler(138). Hem hisse senetleri hem de tahvil ihraçları için satış garantisi verebilir. Fakat özellikle hisse senetleri için bu uygulama daha yaygındır(139).

Sağlam kaynaklara sahip finansal araçlardan ve oldukça geniş menkul kıymet piyasalarından mahrum olan az gelişmiş ülkelerde bu uygulama büyük ölçüde bankanın girişimlere direkt yardım sağladığı durumlarda sözkonusu olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerdeki satış garantisi sağlama uygulaması gelişmiş finans piyasalarına sahip ülkelerdekinden oldukça farklıdır. Gelişmiş ülkelerdekiler daha çok bir pazarlama fonksiyonu icra ederler. Satış garantisi sağladıkları menkul kıymetlerin büyük çoğunluğunu satamadıkları taktirde, kendilerini başarısız sayarlar. Fakat gelişmekte olan ülkelerde; hiç değilse kalkın-

(136) Gustafson, s.40.

(137) Diamond, s.55.

(138) Boskey, s.106.

(139) Kane, s.49.

ma bankaları için bu uygulama hem yatırım hem de pazarlama fonksiyonlarını içerir(140). Bu gibi ülkelerde mümkün olduğunca çok özel tasarrufun piyasaya çekilmesi önemlidir. Organize bir sermaye piyasası ve yeterli miktarda aracı bulunmadığı için bu, gibi ülkelerde "underwriting firması" garanti sağladığı senetlerin tümünü satabilme hususunda kendisi hiçbir garantiye sahip değildir. Bu sebeple sözkonusu senetleri halka satamadığı takdirde portföyünde muhafaza etmeye hazır bir kurum olmadıkça bu uygulamanın üstlenilmesi zordur. Bu işi üstlenecek kurum hem yatırım hem pazarlama fonksiyonunu yüklenmiş olacaktır. Böyle bir görevi yüklenmeye en uygun kurumlar ise kalkınma bankalarıdır(141).

Sermaye piyasasının dar olduğu bu tür ülkelerde "underwriting" işi önemli ölçüde risklidir. Çünkü halka menkul kıymet satarak sermayesini artırma çabasındaki firmalar ya yeni kurulmuş firmalardır, ya da mevcut firmaların yeni alt kuruluşlarıdır. Veya "underwriting" için yapılan başvurularda marjinal hisse veya borç senetleri içindir..Bundan dolayı başarı için gerekli "underwriting" tecrübesi (uygulama biçimi ve gerekli beceriler) düşük gelirli ülkelerde gelişmiş ülkelerekinden daha farklıdır.

Dar bir piyasada satış garantisi sağlanan menkul kıymetlerin önemli bir kısmının satılmaması; fiyatın uygun tesbit edilmediğini gösterebileceği gibi, belki de daha fazla ihtimalle menkul bir fiyatla ihraç edilen menkul kıymetlerin tü-

(140) Boskey, s.106-107.

(141) Öngüt, s.162.

münü absorbe edebilecek genişlikte bir piyasanın bulunmadığını ortaya koyar. Durum böyleyse, tümüyle yeni ve beklenmeyen bir yatırımcı sınıfı cezbedebilmek için fiyatın çok fazla düşürülmesi tavsiye edilmez. Böyle bir durumda istenilecek beceri fiyatlama değil, fakat yatırılabilir fonların seviyesinin doğru biçimde tahmin edilmesidir(142). Bu gibi hallerde pazarlamacılığın yanında yatırımcılık fonksiyonunu da yerine getirmeye hazır olmak gerekmektedir. Böyle piyasalarda banka, "underwriting" desteği verdiği ihraçların tümünü kendisi satın alıp portföyünde tutmaya hazır olmalıdır(143). Bu ihtimal kalkınma bankasına "underwriting" uygulamalarında ihtiyatlı ve basiretli olma gereğini yükler. Kalkınma bankaları dar piyasalardaki bu riski azaltmak için kendi taahhütlerinin önünde bir ek "underwriting" anlaşması düzenleme yoluna başvurabilirler. Bu yolla kendileri bir ihraç garanti edecek olmakla birlikte, satın alıcılar daha önce başkalarınınca temin edilmiş olacaktır(144).

Pazara günlük olarak bol miktarda fonun geldiği geniş ve rekabetin yoğun olduğu bir sermaye piyasasında ise taahhüt edilen menkul kıymetler tümüyle satılmamışsa, bu durum ihraç fiyatlarının yanlış olduğunu gösterir. Bu halde "underwriter"ın yapacağı iş közkonusu menkul kıymetleri elde tutmak değil, onları satabilmek için fiyat ayarlaması yapmaktır. Kısacası böyle bir piyasada temel "underwriting" becerisi uygun fiyatlama olacaktır(145).

(142) Gustafson, s.40-41.

(143) Kane, s.50.

(144) Gustafson, s.41.

(145) Gustafson, s.40.

Menkul kıymetlere satış garantisi sağlama ile portföyünden menkul kıymet satışı yapma faaliyetleri müşterilerle farklı ilişkiler doğurursa da, satış problemleri birbirlerine benzerler. Bir kalkınma bankasının herhangi bir menkul kıymeti kabul etmesi, onun hakkında güven yaratır ve satışını kolaylaştırır. Fakat banka kendi saygınlığına zarar gelmemesi için, özellikle dar piyasalar sözkonusu olduğunda pazarda da bu menkul kıymetleri desteklemek zorunda kalır. Bir menkul kıymet ihracını desteklemek üzere pazara giren bir banka, menkul kıymetlerin ait olduğu işletmede çoğunluk hissedar durumuna gelebilir. Böylece o işletmenin yönetim ve kontrol problemlerine de bulaşmış olur. Bu nedenle çoğu kalkınma bankası, özellikle iyi tanımadıkları ve yeni kurulmuş işletmelerin menkul kıymetlerine "underwriting" desteği vermekte çok ihtiyatlı davranırlar.

Sınaf menkul kıymetlerin ihracında ortaya çıkan bir diğer zorluk da, genellikle piyasada oturmuş olan işletmelerin menkul kıymetlerinin daha kolay pazarlanabilir olması dolayısıyla ortaya çıkar. Fakat tahmin edilebileceği gibi piyasada kendini kabul ettirmiş olan işletmelerin başlangıçtaki riskini taşıyan sahipleri, daha sonraki verimleri başkalarına kaptırmak istemezler. Kalkınma bankalarının daha sonraki satışlardan pay alabilmesi için, başlangıçta bu şirketlere finansman sağlarken bunu şart koşması gerekebilir(146).

f. Şirketlere Ortak Olma

Yatırımcıların bir işletmeyi çeşitli açılardan yeterli bir şekilde değerlendirmeleri oldukça zordur. Özellikle yeni teşebbüslerin kârlılığını ve güvenilirliğini belirlemede güç-

lük çekmeleri doğaldır. Kalkınma bankalarının bu yeni işletmelere ortak olması halkın çekingenliğini azaltarak sözkonusu işletmelere yatırım yapma cesaretini arttırır(147). Bu durum halkın bankanın değerlendirmelerine güvendiğinin işaretidir. Bunun için kalkınma bankası potansiyel yatırımcılarla kapsamlı bir iletişim şebekesi oluşturmalıdır. Bu amaca ulaşmak için çoğu bankalar ülkedeki yatırımcıları düzenli biçimde faaliyetleri ve yeni yatırım fırsatları hakkında bilgilendirmek zorundadırlar(148). Sermaye iştiraki yoluyla kalkınma bankaları hem yeni işletmelerin kurulmasını kolaylaştırmakta veya kurulmuş işletmelerin mali bünyelerini güçlendirmekte, hem de bu işletmelerin yeni alanlara yatırım yapması nedeniyle diğer ortaklar için ortaya çıkacak olan riskleri azaltmaktadır. Bu işletmeleri güçlendikten sonra ise kalkınma bankaları, bu portföylerindeki bu şirketlere ait hisse senetlerini halka satarak sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmaktadır(149).

Yabancı yatırımcıların ortaklık tesisi ise pek geniş bir uygulama alanı bulamamıştır. Özellikle ödemeler dengesi açığının büyük olduğu ülkelerde, bu durum kalkınma bankalarının bu yöndeki faaliyetlerine engel teşkil etmiştir. Bazı ülkelerde önemli ölçüde yabancı sermaye katılımı sağlanmakla birlikte, kalkınma bankaları kalkınmaya öncülük etmeyi üstlenecek potansiyel ortakları keşfetmek bakımından yeterli donanım genellikle sahip değildirler. Bu durum, kalkınma bankalarına bu amaçla yardımcı olmak üzere Uluslararası Finans Kurumu (IFC)'nun

(147) Ongüt, s.162.

(148) Boskey, s.111.

(149) Akgüç, s.220.

oluşmasına yol açan nedenlerden biridir. Bununla birlikte kalkınma bankaları yabancı yatırımcıları cesaretlendirmek üzere bazı başka yollara da başvurmuşlardır. Bunlardan doğrudan teşvik olarak düşünülebilecek olanlar: (i) kendi borç senetlerini dışarıya satma ve (ii) mevcut ve potansiyel yabancı yatırımcılara bilgi verme tavsiyede bulunma olarak belirtilebilir. Yabancı yatırımcılar için cazip kambiyo rejimi ve mali mevzuat değişikliklerini desteklemek ise dolaylı teşvikler grubunda düşünülebilir(150).

Bir kalkınma bankası genellikle iki yoldan biri ile hisse senedi elde eder: (i) halka ihracat "underwriting" garantisi vererek ve (ii) doğrudan iştirak taahhüdü. İlk yol sermaye piyasasının gelişmesinde muhtemelen ikincisinden daha fazla etkiye sahiptir. Halka ihracat garantisi "underwriting" verme; sadece sermaye piyasasında hareket yaratmak ve halkı onun çalışmasının etkilerine maruz bırakmakla kalmaz, fakat aynı zamanda hisselerin halka satılması oranında piyasaya ilave sermaye akmasına yol açarak kalkınma bankası fonlarının tasarruflu kullanımına imkan verir. Doğrudan iştirak taahhüdü ise çoğunlukla banka ile müşterisi arasında özel bir teke tek muameledir ve halka doğrudan ihracatın yukarıda belirtilen etkilerine sahip değildir(151).

Kalkınma finans kurumlarını işletmelere öz sermaye (equity) sağlama faaliyetlerinde gözönünde bulunduracağı temel finansal politika problemi, hisse senedi satın alma veya bunların satışını garanti etme faaliyetlerinin seviyesidir. Günü-

(150) Boskey, s.111-112.

(151) Kane, s.176.

müzde çoğu bu tip kuruluşlar bu tür iktisaplarını kendi ödenmiş sermaye artı dağıtılmamış kârlarını aşmayacak biçimde sınırlarlar. Bu seviyeyi aşan "underwriting" taahhütleri, eğer banka bir ihracın kalan kısmını kendisi almak zorunda olmayacaksa kabul edilir. Aksi halde elinde bulundurduğu hisse senetlerinin toplam değeri, şirketin kendi öz sermayesinin üzerine çıkabilir. Bazı kalkınma finans kurumları; mevcut işletme yapısı ve içinde bulundukları ekonominin tabiatından dolayı öz sermaye sağlama faaliyetlerini zor buldukları için bu çalışma ilkesini kısıtlayıcı olarak görmezler. Bu tür faaliyetlere eğilimli olan bazıları ise bu ilkeyi kendi faaliyetlerini sınırlayıcı nitelikte görürler. Böylece bu limitin genişletilmesi veya daraltılması sorunu gündeme gelmektedir.

Bu sorunun çözümünde tek bir doğru cevap ortaya koymak oldukça zordur. Öz sermaye sağlama faaliyetlerine bankanın kendi öz varlığı (net worth) ile bağlantılı bir sınır koyma ilkesi; bu tür faaliyetlerin riskli olması ve acil durumlarda paraya çevrilebilme imkanlarının belirsizliğine dayanır. Bu sebeple herhangi bir kalkınma finans kurumu borçla elde ettiği fonları öz sermaye sağlama şeklindeki yatırımlarında kullanmamalıdır.

Prensip olarak denebilir ki; bazı ülkelerde sermaye piyasası o derece geniş ve ümitvardır ki bir kalkınma finans kurumu zaman zaman kendi net özvarlığını aşacak biçimde özsermaye sağlayıcı yatırım yapmayı sadece sağlam değil, aynı zamanda avantajlı olarak düşünebilir. Aynı şekilde piyasa ve risklerin öyle biçimde olduğu durumlar vardır ki bir kalkınma finans kurumu bu tür yatırımlarını kendi net özvarlığının da

altında bir seviyede tutmak isteyebilir. Phiyasa koşulları ve öz sermaye sağlayıcı yatırımlarla ilgili riskin değişen ekonomik şartlarla birlikte çok değişebilmesi dolayısıyla bu politikaların herhangi biri veya tümünün her zaman uygulanabilmesi söz konusu olmayacaktır. Bu problemin çözümü finans kurumunun nakit akımı ve ilgili ülkedeki sermaye piyasasının gelişme aşamasıyla ilgilidir. Eğer kurum nisbeten sıkışık bir nakit vaziyetinde ise, fonların önemli bir süreyle bağlı kalmasına sebep olacak öz sermaye sağlayıcı yatırımların artması için, onların azaltılması için olandan daha az sebep bulunacaktır. Böylece bu tür yatırımlar azaltılarak, likid kıymetler için daha fazla kaynak ayrılmış olacaktır. Eğer kurumun nakit durumu güçlüyse ve menkul kıymetler piyasası böyle yatırımlara likidite sağlayabilecek genişlikte ise, finans kurumunun kendi net özvarlığını aşan bir toplam öz sermaye sağlayıcı yatırım (equity portfolio) için daha uygun bir ortam söz konusu olacaktır(152).

g. İşletme Yönetim ve Uygulama Yöntemleriyle İlgili İyileştirmelerin Sağlanması

Bir kalkınma finans kurumu, menkul kıymetlerin halka yaygınlaşmasını engelleyen işletme uygulamalarını düzeltmek bakımından da dolaysız etkilere gücüne sahiptir.

Bu amaçla yapabileceği işlerden biri; faaliyetleriyle ilgili olarak belirli buhasebe standartlarını gözetme veya hissedarlarına ve halka anlamlı raporlar sunma gibi yollarla kendi çalışmalarında yüksek başarı standartları koyarak bir model görevi icra etmektir.

(152) Gustafson, s.46.

Bundan başka finans kurumu uzun vadeli k  lt  t yüklenecek olsa bile müşterileriyle hem değerlendirme hem de takip aşamalarında yakın işbirliği içinde çalışarak, sözkonusu müşterilerini işletme uygulamalarını iyileştirmeleri yönünde e itir ve etkiler. Yalnız burada finans kurumunun çok katı olması ve işletmeleri korkutup kaçırması tehlikesi ortaya çıkabilir. Böylece kurumun müşterilerini işlem ve prosedürlerini değiştirmeleri yönünde ne şiddetle zorlayabileceği hakkında karar vermesi gerekir. Bu amaçla kalkınma finans kurumu müşterilerinden beklediği denetim ve raporlama standartlarını empoze ederek işletme uygulamalarını iyileştirme yönünde bir başlangıç yapabilir. Ayrıca müşterilerini halka açık  irket tipi işletme biçimini kullanma yönünde zorlayarak veya teşvik ederek de bu yönde hizmet görmüş olur.

Kalkınma finans kurumunun bu yönde yapabileceği diğer bir hizmet de yüksek standartlara sahip muhasebe şirketlerini desteklemek ve onların muhasebe uygulamalarının daha iyi ve seviyeli olmasına yardımcı olmaktır.

Modern işletme uygulamalarının işığında bakıldığında bir ülkenin i  hayatıyla ilgili mevzuatı ve uygulaması çok ilkel olabilir. Özellikle önemli sayıda birbirleriyle ili ekli kanun varsa ve kanun yapıcılar işletmeciliğe yakın değillerse cari adet ve geleneklerin düzeltilmesi zor olabilir. Yaptığı faaliyetler sebebiyle bir kalkınma finans kurumu, finansal muamelelerin kanunlar ve cari uygulamalarla ger eksiz şekilde sınırlandığı alanların farkında olmalı ve diğer ilgili taraflarla birlikte uygun değişiklikleri teklif etmelidir.

Çoğu zaman bu kurumlar diğer ülkelerin cari tecrübe ve uygulamalarını öğrenme imkanına sahiptir ve bu da onların tavsiyelerinin etkinliğini artırır(153).

h. Değerlendirme

Kalkınma finans kurumlarının menkul kıymetlerin sahipliğini geniş kitlelere yaygınlaştırarak sermaye piyasasının gelişmesini teşvik etmekte önemli bir role sahip olmaları, genellikle onlardan beklenen bir görevdir. Kalkınma bankaları veya finans kurumları, sahip oldukları uzmanlar ve kaynaklar, kazanmış oldukları tecrübeler dolayısıyla birçok ülkelerde bu amaca ulaşmak yolunda ilk akla gelen kurumlardır. Filen ne gibi roller yüklenecekleri ise, faaliyette bulundukları ülkenin koşullarına ve özelliklerine bağlıdır. Sermaye piyasasının mevcut olmadığı ülkelerde, bu piyasanın oluşturulması ve yaygınlaştırılması hem uzun hem de zor bir süreçtir. Dolayısıyla böyle bir ortamda faaliyet gösteren bir kalkınma bankası; yatırımları teşvik etme durumundaki kurumlar arasında en uygun bir konumda olsa bile, ani bir mucize elde etmeyi beklememelidir. Ülke koşullarının menkul kıymet sahipliğinin yaygınlaştırılmasını geliştirmeye uygun olup olmadığını belirlemede birçok faktör etkilidir ve bunların pek çoğu da kalkınma bankalarının ve bu amaçla faaliyette bulunan diğer kurumların hemen kontrol altına alarak etkileyebilecekleri özellikte değildirler. Faah bir menkul kıymet piyasasının oluşturulmasını önleyen engeller ne olursa olsun, etkin bir kalkınma bankası normal olarak menkul kıymet sahipliği ve alışverişinin geliştirilmesi yönünde şu ve-

(153) Gustafson, s.34-35.

ya bu ölçüde bir rol olacaktır. Bunu yaparken de hem ortak -
larının hem de ülke ekonomisinin yararlarını gözetmek durumun-
da olacaktır.

C. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ VE KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FONKSİYONLAR

Kalkınma bankalarının bu tür fonksiyonlarını birkaç baş-
lık altında incelememiz mümkündür.

1. Finansman Öncesi Yaratıcı Değerleme ve Uygun Yatırım Fırsatlarının Araştırılması :

Sınai gelişme bakımından belirli bir seviyeye ulaşmış o-
lan ülkelerde kalkınma bankaları, kendilerine finansman için
müracaat edenlerden, projeleri için ayrıntılı teknik, ekono-
mik ve finansal incelemeleri içeren fizibilite raporları is-
terler (154). Kalkınma bankaları söz konusu şirketlere fon
sağlama kararını, bu raporları değerlendirerek verirler. Bu
değerleme faaliyeti rutin gibi görünmekle beraber iyi bir
şekilde yerine getirildiğinde yaratıcı bir süreç haline
gelebilir.

Her ülkedeki kalkınma bankalarının ilişkisi içinde oldu-
ğu uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya bankası),
bu kalkınma bankaları ü zerinde proje kavramı ve projele-
rin değerlendirilmesi konularından önemli ölçüde etkilenmiştir.
Dünya bankası tecrübeleri sonucunda, çeşitli ülkelerdeki
yatırımlara tahsis ettiği kaynakların geri ödenmesi garan-
tileme yönünde alınacak en iyi tedbirlerin; bu kaynakların
iyi hazırlanmış ve iyi incelenerek değerlendirilmiş proje-
lere verilmesi olacağını görmüş ve tüm kalkınma bankalarını
bu tarzda hareket etmeye sevk etmiştir (155).

(154) Adner ve Mikesell, s. 17.

(155) William Diamond, "The Impact of Development Banks on
Their Environment", Aspects of Development Banks Manag-

Ancak iktisaden geri kalmış birçok ülkelerde ümit var ve karlı yatırım alanları konusunda araştırmalar yetersizdir. Bu durum sinai gelişmeyi kısıtlayan faktörlerden biridir. Yatırım yapabilecek sermayeye sahip olanların çoğu, hangi yatırımların ümit verici olduğu konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu durumda ya yeterli araştırma yapmadan birbirinden görerek yatırım yapmakta, ya da sanayi sektörüne yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler. Böylece kaynaklar israf edilmiş olmaktadır(156).

Görüldüğü gibi bu durumdaki ülkelerde yatırım fırsatları ile ilgili yeterli araştırmalara dayanılarak yapılabilir olan fizibilite çalışmalarını, finansman için müracaat edenlerden beklemek anlamlı olmayacaktır. Dolayısıyla bu tür araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır (157). Ayrıca daha önce değindiğimiz gibi birkısım azgelişmiş ülkelerde sinai girişimci niteliklerine sahip kimseler ve dolayısıyla girişim arzusu da yetersizdir. Bu gibi ülkelerde girişim isteği duyanları ortaya çıkarıp cesaretlendirerek açısından da bazı yatırım fırsatlarını araştırıp ortaya çıkarmak gerekmektedir. Böylece ülkedeki iş camiasından gelen taleplere bakılmaksızın, kalkınma bankaları belirli kalkınma amaçlarına yönelik proje oluşturma çabası gösterme durumunda bulunacaklardır (158).

ement, edited by William Diamond and V.S. Raghawan(Baltimore: The John Hopkins University Press, 1982), s. 119.

(156) Akgüç, s. 221.

(157) United Nations, Characteristics of Industrial Development Bank and Their Role in Economic Development, Karachi : United Nations Industrial Development Organisation, 1968, s. 11.

(158) O. Eroğuz, "Project Identification, Preparation and Promotion Development Banking in the 1980 (New York: United Nations, 1980) s. 111.

Finansal destek sağladıkları işletmeler için gerekli olarak yatırım fırsatlarının araştırılması çalışmalarını üstlenme açısından kalkınma bankaları arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Bazı kalkınma bankaları yatırım fırsatlarını ortaya çıkarma hususunda yoğun çalışmalar yaparlar. Çünkü bu alanda geniş sorumluluklar yüklenmişlerdir. ve bu sebeple hükümetleri bu tür çalışmalarını sürdürmeleri için onları finansal bakımdan desteklemektedirler. Bunların başlıca örnekleri Venezuela, Şili ve Meksika kamu kalkınma bankalarıdır (159). Bununla birlikte çoğu kalkınma bankası, finansal desteği için bankaya yapılmış müracaatlar dolayısıyla belirli ihtiyaçlar ortaya çıkmadıkça bu tür araştırmalara girmezler. (160). Bazı durumlarda ise sınırlı kalkınma bankaları dışındaki başka bazı devlet kuruluşları, yurtdışı teknik yardım kuruluşlarının sağladığı desteklerle bu tür yatırım fırsat araştırmalarının yapılmasını üstlenirler. Bazı kalkınma bankaları ise bu tür çalışmaları çok sınırlı biçimde yaparlar (161). Çünkü bu tür faaliyetler çok pahalıya mal olmaktadır. (162)

Gelişme bakımından oldukça geri olan ülkelerde yatırım yapma arzusu duyup, bu amaçla yatırılabilen fonları olanların birçoğunun yatırıma başlayabilmek ve finans kurumlarından ilave fon sağlayabilmek için gerekli olan teknik, ekonomik ve finansal analizleri içeren fiisibilite raporlarını hazırlayabilmelerinin pek mümkün olmadığı yerde değinmiştik.

(159) Adler ve Mikesell, s. 16-17

(160) United Nations, s.11

(161) Adler ve Mikesell, s.17

(162) Diamond, Development Banks, s. 58

Sadece bu tür çalışmaları yapabilmek için yurt içi veya dışı danışmanlık firmalarına başvurulabilecek ölçüde kaynak ve personele sahip çok büyük firmalar bu hüküm dışında tutulabilir. Bu gibi ülkelerde kalkınma bankalarının finansman öncesi inceleme ve değerlemeyi yatırıma kendileri girişiyormuşcasına ayrıntılı olarak yapmaları gerekir. Bunun için bankaya sunulan projeler; bankanın ekonomik, finansal ve teknik inceleme birimleri tarafından kapsamlı ve titiz biçimde incelenmeli ve değerlendirilmelidir (163). Değerleme yatırım teklifinin formülasyonuna katkıda bulunmak ve başarısızlık riskini minimize etmek amaçlarına yöneldiğinde, basit bir finansal ve teknik analiz olmaktan çıkar. Bu tür etkili bir değerlendirme için gerekli nitelikler daha kolayca elde edilemez. Kalkınma bankaları bu ehliyete ve niteliğe belirli bir tecrübe döneminden geçerek ulaşırlar (164).

Bu tür bir değerlendirme sürecinde kalkınma bankaları müşterilerinin projelerini yeniden gözden geçirmeye, alışılmamış ve açık bir biçimde bunları, detaylandırmaya ve bunların gerektirdiği hususları daha net olarak kavramaya zorlarlar (165). Mümkün olduğu ölçüde de, projenin daha iyi hale gelmesi yolunda önerilerde bulunurlar. Bu gibi ülkelerde kalkınma bankaları; alternatif üretim metodları pazar şartları ve finansman biçimleri projenin değerlendirilmesi için önemli konularda müteşebbislere göre daha sağlıklı bilgilere sahip olabilmek bakımından daha avantajlı bir konumdadırlar.

(163) Kane, s. 43.

(164) Diamond, The Impact of development Banks..., s. 121.

(165) Diamond, s. 121.

Çünkü yurt içindeki ve gelişmiş ülkelerdeki birçok sanayi kurumlarıyla ilişkilere sahiptirler. Böylece banka; bir projeyi finanse etmeden önce, mevcut şartlar çerçevesinde ulaşılabilecek en iyi projeyi ortaya çıkarmaya çalışacaktır. (166). Anlaşılacağı gibi kalkınma bankaları projeleri reddetmek için değil, eksikliklerini giderme yönünde proje sahiplerini cesaretlendirerek daha iyi projelerin ortaya çıkması için çaba göstereceklerdir.

Bununla birlikte her girişimcinin böyle bir incelemeyi hoşnutlukla karşılamayacağını bilmemiz gerekir. Özellikle büyük şirketler buna tepki gösterebilirler. Yeni ve nispeten küçük girişimcilerle, aile şirketinden kurumlaşmaya yönelen işletmeler için ise bu tür yaratıcı bir inceleme ve değerlendirme önem arz etmektedir (167).

Gelişme açısından daha geri olan ülkelerde ise kalkınma bankaları daha da ileri giderek bizzat fizibilite raporlarını kendileri hazırlama yoluna başvurabilirler. Ancak sadece büyük kalkınma bankaları ile hükümet veya diğer kalkınmayı destekleyici kurumlardan teknik ve finansal yardım sağlamayı başarabilen kalkınma bankaları bu tür faaliyetlerin yüklerini üstlenebilirler (168). Çünkü bu işleri görmek için gerekli niteliklere sahip uzmanlar bu ülkelerde azdır ve dolayısıyla pahalıdır. Finansman için yapılan başvuruların incelenmesi için banka dışında danışmanlık firmalarının kullanılması da daha az maliyetli değildir. Üstelik inceleme sonunda uygun bulunmayan projeler için yapılan bu tür masraflar boşa yapılması olacaktır (169).

(166) Kane s. 43

(167) Diamond, s. 121.

(168) United Nations, s.13.

(169) Adler ve Mekesell, s. 19-20

Kalkınmayı desteklemek amacıyla kurulmuş Danya Bankası ve benzeri kurumlardan fon temin edilecek durumlarda ise, proje ve ilgili olduğu sektörle ve ayrıca projenin ülke ekonomisine etkileri ile ilgili çok iyi hazırlanmış raporların bu kurumlara sunulması gerekmektedir. (170).

2. Projenin Gerçekleştirilmesi Safhasında Teknik ve Yönetimsel Konularda Tecrübelerinden yararlanılma

Orta ve uzun vadeli kredi ihtiyacının karşılanması, bir sanayi işletmenin kurulup faaliyete geçmesi için her zaman yeterli olmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki girişimciler; hem projelerin hazırlanmasında hem de uygulanması ve yönetiminde yardıma ihtiyaç duymaktadırlar (171). Kalkınma bankaları; bir yandan bundan önce belirttiğimiz gibi projenin hazırlanması safhasında finansman öncesi yaratıcı değerlendirme yoluyla girişim arzusundaki kişilere yardımcı olurken diğer yandan kredi vermiş olduğu girişimcilere sözkonusu projelerin uygulanması safhasında da teknik ve yönetimsel yardım şeklinde destek sağlamaya devam eder.

Kalkınma bankaları, genel olarak ülke ekonomisinin özellikleri hakkındaki bilgilerinin yanı sıra, ilgilendikleri sektörlerin özellikleri ve sorunları konusunda da adeta o sektörleri sırdışı olacak biçimde geniş bir bilgi ve tecrübe elde ederler. Bu bilgiler çounlukla gelişmekte olan ülkelerdeki diğer kurumlar tarafından elde edilen bilgilere benzemez. Söz konusu tecrübe ve bilgilerin değeri kalkınma bankasının kendi yatırım kararlarını daha iyi hale getirmesinin ve müşterilerinin sıhhatli gelişmesine yardım etmeninin de ötesine geçer. (172).

(170) United Nations, s.13

(171) Akgüç, s.221; Diamond, Development Banks, s.57; Alter ve Mikesell, s. 20

(172) J. and, "The Impact of Development Banks on Their Environment", s. 123.

Bunun sonucunda kalkınma bankaları ülkenin ekonomik kurumları arasında sanayide ve hatta genel ekonomik gelişme konularında çok önemli bir danışma organı pozisyonuna ulaşır.

(173)² Bu seviyeye ulaşmış olan kalkınma bankaları ülkenin sınai yapısıyla ilgili geniş bilgileriyle, pratik işletme problemlerinin ince ayrıntılarına kadar olan yakınlağını birleştirir; maliyetler, fiyatlar ve talep yapıları ile daha önceki yatırımların karşılaştıkları problemler hakkında olaylardan süzölmüş tecrübenin vazgeçilmez sırdaşı haline gelirler (174). Bu bilgilerden mevcut sanayiciler, sanayi sektörüne yatırım yapmayı arzu eden yatırımcılar, sanayi ile ilgili ticaret bankaları ve hatta devlet makamları yararlanırlar (175).

Bazı ülkelerde veya bölgelerde kalkınma bankaları aktif, enerjik ve tecrübeli bir girişimci ve iş çevresi bulabilir. Böyle bir çevrede, kalkınma bankasının kendisini nisbeten pasif bir pozisyon içinde hissetmesi mümkündür. Durum aksi ise, daha aktif olmaya meyledecek veya bu yönde baskılara maruz kalacaktır. Muhasebe standartlarının düşük, işletmecilik ile ilgili eğitim kurumlarının ve danışmanlık hizmetlerinin yetersiz olduğu ülkelerde kalkınma bankası yöneticilerinin boşuna didindiklerini düşünmeleri ve başka yerlerde birçok şahıs ve kurumun yapmaya hazır olduğu işlerin tümünün kendisinde yapılmasının beklenmesinden dolayı bunaltı hissetmeleri mümkündür. Böyle bir çevrede kalkınma bankalarının yüklenmesi, teşvik etmesi ve desteklemesi beklenen hizmetlere sınır koymak oldukça zordur (176)³.

(173) Yazıcı, s. 144.

(174) Diamond, s. 123

(175) Yazıcı, s. 144.

(176) Diamond, s. 124.

u çerçeve içinde bir kalkınma bankası girişimcilere ne ölçüde ve hangi biçimlerde teknik ve yönetsel yardım sağlayacağı hususunda karar verirken birçok faktörün etkisi altında olacaktır. Bunların başlıcalarını şöyle belirtebiliriz(177)

(i) Bankanın kazanç ve kârlılığı,

(ii) Bankanın sermaye sahiplerine karşı hissettiği sorumluluk,

(iii) Ülke içinde aynı fonksiyonları icra edebilecek diğer kurumların varlığı,

(iv) Ülkede işletmecilik becerisi konusundaki eksikliklerin boyutları.

Girişimcilere teknik ve yönetsel yardım sağlama fonksiyonu, öncelikle bankanın kredi vermiş olduğu girişimcilerin projeyi gerçekleştirmeleri aşamasında karşılaştıkları teknik ve idari sorunları gözlemlerinde onlara çeşitli biçimlerde yardımcı olmayı içermektedir. Bunların birlikte yukarıda açıklamaların ışığında genel olarak toplumun işletmecilikle ilgili konularda eğitilmesi ve iş dünyasına çeşitli hizmetlerin sağlanması tarzındaki faaliyetleri de bu çerçeve içinde mütalaa etmekteyiz. Bu türden başlıca faaliyetleri de şöyle sıralayabiliriz(178):

a) Toplumun eğitilmesine yönelik faaliyetler:

(i) İşletme eğitiminin yetersiz olduğu ülkelerde bu eğitimin gidermeye yönelik işletme eğitimi kolaylıkları sağlama,

(ii) Modern yönetim ve muhasebe teknikleri konusunda seminer ve konferans düzenleme,

(iii) Finans alanında araştırma ve eğitim kolaylıkları sağlama,

(177) Houk, s. 4.

(178) Diamond, s. 124-126; Houk, s. 4 ; Gordon, s. 7.

(iv) Projelerle ilgili problemlerin kavranmasını kolaylaştırıcı seminer ve Konferanslar düzenleme,

(v) Tecrübeli kalkınma bankalarının; daha tecrübesiz olan kalkınma bankalarına eğitim ve uzman desteği sağlaması ve bu yolla onların müşterilerine sağlayacakları hizmetlerin kalitesinin yükselmesine yardımcı olma.

b) İş dünyasına yönelik çeşitli hizmetler :

(i) Mevcut ve muhtemel girişimcilerin yararlanması için pazarlama araştırmaları ve analizleri yapma,

(ii) Teknik danışmanlık şirketleri, muhasebe firmaları, Leasing şirketleri kurma,

(iii) Şirket birleştirme, geliştirme ve oluşturmaya yönelik hizmetler sağlamak için ticaret bankaları, üniteleri kurma,

Söz konusu yardım ve desteklerin sağlanması için bankanın kendi kaynaklarına başvurması, oldukça maliyetli bir yol olacaktır. (179). Bu sebeple, özellikle sahiplerine belli bir kar payı göstermek zorunda olan özel kalkınma bankalarının bu tür hizmetler sağlayabilmeleri için, ya bu amaçla devletten finansal destek almaları veya bu hizmetleri belli bir ücret karşılığında yapmaları zorunlu olmaktadır. (180). Bir kalkınma bankasının, bu oldukça maliyetli destek karşılığında bir ücret istemesinin hukuki ve ahlaki temeli mevcuttur. Ancak, kalkınma bankalarının müşterilerine yaptıkları teknik yardımlar başlangıçta girişimciler tarafından yeterli ölçüde takdir edilmemekte, hatta gereksiz bir müdahale gibi bile görülmektedir. Bu psikolojik faktörün, bir teknik yardım ücreti alınıp alınmaması hususunda karar verirken gözden uzak tutulmaması yerinde olacaktır (181).

(179) Houk, s.4.

(180) Addison ve Mikasell s.20

Devletçe desteklenen ve belli bir karlılığa ulaşması zorunlu olmayan kamu kalkınma bankaları bile; bir yandan kendi proje inceleme ve değerlendirme faaliyetleri için gerekli uzmanların yetersizliği, öte yandan müşterilerin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmetleri verebilecek yeterlikteki oldukça farklı alanlarda uzmanlaşmış elemanların maaşlarını devamlı olarak karşılamamanın önemli ölçüdeki maliyeti dolayısıyla, finanse edilmiş şirketlere zaman zaman yapılan ziyaretler ve kısa süreli yardımlar dışında bu hizmet alanına çok fazla girememektedirler. Bunun yerine, geniş ölçüde kermeye taahhüdünde bulunmuş oldukları şirketlere, maliyeti o şirketlerce üstlenilen yönetici ve teknikyenler kiralamayı daha çok tercih etmektedirler.(182).

3. Öncü Girişimcilik ve Yatırımcılara Yol Göstericilik Faaliyeti :

a. Faaliyetin Kapsamı:

Normal bir banka veya bankerin en temel sorumluluğu fon ihtiyacı içinde bulunanlara bu fonların sağlanmasıdır. Bu faaliyet bir kalkınma bankasının faaliyetinin de özünü teşkil eden Bankaların tecrübe edilmemiş hususlarda biraz tutucu ve şüpheli olması beklenir. Ancak bir kalkınma bankası veya finans şirketinin, yeni fikirler olmaksızın gelişmenin olmayacağını tamamen farkında olması, değişikliklerden korkmaması ve ülkenin sınai gelişmesiyle yakından ilgilenmesi gerekmektedir.(183)

(182) United Nations, s. 14

(183) E.T. Kuiper, "The Promotional Role of a Development Finance Company", Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operation, Edited by William Diamond (Baltimore : The John Hopkins Press, 1968) s.7.

Çoğu kalkınma bankalarının kuruluş sözleşmeleri geliştirme (Promote) ve onun anlamdaşları olan teşvik etme, uyarma (stimulate), cesaretlendirme (encourage) gibi kelimeleri içerir. Kamuya yönelik açıklama ve tanıtma beyanlarında bu bankaların temel amaçlarının sanayileşmeyi teşvik etmek, uyarmak, bir sektör veya bazı sektörlerde kalkınmanın geliştirilmesi olduğu belirtilir (184).

Bu fonksiyonu kısaca geliştirme faaliyeti olarak isimlendirmemiz mümkündür. Bu faaliyet dar anlamda bir kalkınma finans şirketinin doğrudan doğruya müteşebbis olması, girişimciliği doğrudan üstlenmesi olarak belirtilebilir (185). Gelişmekte olan ülkelerde girişimcilerin yeni yatırım alanlarına yönelebilmesi; çoğu zaman devletin veya öncü bir kurumun o alana yatırım yapıp karlı bir girişimi vucuda getirmesinden sonra sözkonusu olabilmektedir. Kalkınma bankaları biz-zat sınaî işletmeler kurarak veya kurulmakta olanların sermayelerine iştirak ederek yeni yatırım alanlarında öncülük yapmakta ve bu alanların karlı olduğunu diğer müteşebbis adaylarına göstermektedirler. Bu faaliyet müteşebbisleri yeni alanlara girmekte, yeni üretim tekniklerini kullanmakta teşvik edici ve cesaretlendirici bir rol oynamaktadır (186). Kalkınma bankalarında çalışan elemanların ekonomi bilgisi, araştırmacı kişi ve kurumlarla sürekli ilişkileri ve hükümet kuruluşlarıyla sürekli diyalogları, onları bu tür faaliyetlerin üstlenilmesinde çok önemli bir konuma getirmektedir. (187).

Dar anlamda geliştirme fonksiyonunun bir diğer yönü ise

(184) Diamond, s 116.

(185) Kuiper, s. 7 ; Diamond, s.117.

(186) Akgüç, s. 221.

(187) J. Gatuirria, " Preject Identification as the First Step Towards Project Promotion and Innovation", Development Bankin in the 1980 s (New York :United

kalkınma bankasının kendisine yapılan finansman başvurularında sadece başvuranın kredi değeri ve gösterdiği teminatların sağlanmasına değil, bizzat projenin sağlanmasına dikkat etmek ve projede yapılması gereken iyileştirmeleri belirlemeye çalışarak bunların gerçekleştirilmesine yardımcı olmasıdır (188).

Geliştirme kavramı geniş anlamda kullanıldığında geniş bir faaliyetler dizisini kapsar. Bu faaliyetler endüstriyel yapı incelemelerinden finansal tekliflere, proje formüle etmekten yeni işletmecilik yöntemlerinin uygulanması için işletmeleri ve yeni politikaları kabul etmesi için hükümetleri etkileme çabalarına kadar uzanır (189). Ayrıca tasarrufları teşvik etmek ve cesaretlendirmek için teşvikler uygulama ve yeni araçlar geliştirme ; daha yeni, daha iyi, daha verimli ve sosyal yönden daha fazla faydalı yatırımlar için enerjik araştırmalar yapma ve çok karmaşık hale gelmiş olan ekonomik çevre için ihtisaslaşmış fonksiyonları icra etmek üzere yeni kuruluşlar oluşturmak gibi hizmetler de bunlara ilave edilebilir. Bu tür hizmetler için geliştirme (promotion) kavramı yerine yenilik yaratma (innovation) kavramını kullanmak da mümkündür (190). Burada esas alacağımız şekliyle geniş anlamda geliştirme faaliyeti proje fikrinin kalkınma finans şirketlerince ortaya konulmasıyla başlar. Bu fikir uzman ve danışmanlarca finanse edilebilir proje haline getirilir. Finansman içimi düzenlenir, şirket organize edilir. Gerekliğinde belirli bir süre için söz konusu yeni kuruluş yönetilebilir. (191)

Başka bir ifade ile proje geliştirme faaliyeti bir projenin

(188) Kuiper, s. 7.

(189) Diamond, s. 117.

(190) Diamond, s. 118.

(191) Kuiper, s. 7.

kavranması ve belirlenmesi ile bir girişimcinin belirlenmesi ve girişimin başlamasını kapsar (192).

Buraya kadar belirttiğimiz hususların bir özeti olarak diyebilirizki, az gelişmiş ülkelerin kalkınma amacını gerçekleştirmeye yolundaki başlıca eksiklerinden biri de girişimcilerin eksikliği ve girişim kabiliyetinin yetersizliğidir (193). Kalkınma bankasının bu eksikliği gidermede takip edeceği başlıca iki yol sözkonusudur. Bunlardan birincisi girişimci yetiştirmek ve mevcut girişimcileri tesbit edip desteklemek, diğeri ise girişimcinin yerine geçerek bizzat girişimleri gerçekleştirmek (194).

Projenin finanse etmek üzere değerlendirilmesi ile proje geliştirilmesi arasında ince bir hattın var olduğu belirtilebilir. Proje geliştirme tamamıyla farklı tabiatında bir uğraşı gerektirir. Geliştirme içinde, proje değerlendirmede olduğu gibi iyi belirlenmiş prosedürler yoktur. Geçmiş benzer projelerle karşılaştırmada rahatlık sağlayıcı kıstaslar yoktur. Proje geliştirme bir bankacının tarafsızlığı ve hadiseye objektif olarak yaklaşmasından daha fazla şeyler gerektirir, ki bunlar girişimcilik nitelik ve yetenekleri olarak belirtilebilir. (195).

Finansal kuruluşlar ve yöneticilerinin bir ekonomi içinde herkesten ve herşeyden bağımsız biçimde karar verip uygulayamayacakları doğaldır. Tasarrufların toplanması ve yatırımların yapılmasında çevresel faktörlerce sınırlanırlar.

(192) S.S. Nadkarini , " Development Banks and Project Promotion", Development Bankink in the 1980 s (New York : United Nations, 1980) s.117

(193) Diamond, Development Banks, s. 54 ; Öngüt, s. 122

(194) Yazıcı, s. 148

(195) Nadkarni, s 117

Fakirlik bilgi eksikliği ve kültürel engeller bu sınırlayıcılarıdır. Uğraşı alanlarının hem ekonomik, hem sosyal önemi dolayısıyla hükümetlerin büyük önem atfettiği ve dikkatle izlediği kurumlardır. Hükümetler tasarruf, yatırım ve kurumların hareketlerini istediği yönlerde yönlendirmek için çeşitli politikalar uygular ve birçok tedbirler getirirler. Sık sık belirtilen finansal kurumların muhafazakarlığı, risklerden ve yeni fikir ve uygulamalardan kaçınmaları, çoğunlukla burada belirttiğimiz hükümet politikalarına ve çevresel faktörlere olan rasyönel tepkiler olarak izah edilebilir. Bu kapsam içinde, ekonominin iyi çalışmasına yardım etmek için sadece gerekli finansal kaynakları sağlamanın ötesinde, tasarımcı ve yenilikçi finansörlerin çevrelerini değiştirmeye gayret etmeleri de gereklidir (196). Kalkınma bankalarının çevre ile ilgili yasal yetersizlikler konusunda yapabileceği şeyler pek çok değildir. Daha çok özel sermaye için cazip alanları belirlemek, bunları girişimci olabilecek çevrelere açıklamak ve onları bu alanlarda girişimde bulunmaya teşvik etmek ve teknik bakımdan desteklemek gibi hizmetler kalkınma bankasının üstlenilebilir (197). Bu anlayıştaki bir bankacının, müşterilerin başvurusunda bulunmasını beklemesi gerekmez. Kendisi belirli projeleri oluşturarak ya bunları gerçekleştirecek girişimci bulmaya çalışır, ya da bizzat girişimi üstlenir.

b. Geliştirme işini Üstlenen Kurumların Çalışma Biçimi

Geliştirici (promotor) öncelikle dikkatini çeken bir projeyi teşhis edecektir. Yatırımın ekonomik, finansal ve teknik yönden uygulamaya aktarılabilmesini belirtmek için

İncelemeler yapacaktır. Yapılan incelemelerde şu soruların cevapları bulunmalıdır: Biz bu malı üretebilir miyiz? Satabilir miyiz? Kar edebilir miyiz?

Proje şayet bu kritik safhadan geçerse, geliştirici bundan sonra projeyi başlatma safhasına geçebilir. Bu safhada knowhow konusu ile ilgilenilir; ortaklar, acentalar ve dağıtımccılar bulunur; sermaye yapısı belirlenir, teknik planların taslağı yapılır. Nihayet projenin uygulama safhasına gelinir. Bu safhada finansmanı düzenlenir, yer tedarik edilir, teklifler istenir, kontratlar yapılır, makineler sipariş edilir.

Bir kalkınma finans şirketi, projenin geliştirilmesiyle ilgili bu safhalardan herhangi birisi ile de ilgilenerek yatırımın başarısına katkıda bulunabilir.

İlk safha olan belirleme safhasında, girişimci bir tek kişiye göre bir kalkınma finans şirketi daha tutarlı bir karar verme imkanına sahiptir. Çünkü bu ülke içi veya dışında bir piyasa araştırmasını gerçekleştirmekte kalkınma finans şirketi daha iyi imkanlara sahiptir. Bu başlangıç safhasında kalkınma finans şirketi, dışardaki uzmanları ile ve uluslararası temasları ile girişimci bir şahıstan daha güvenilir bilgiler toplayarak, gerekli altyapıyı daha iyi hazırlayabilir. Uluslararası temaslar ve proje değerlendirmesi yoluyla önceden kazanılmış olan tecrübe projenin başlangıç ve uygulama safhalarında çok can alıcı bir önem taşır.(198).

Kalkınma finans kurumları, elbette az gelişmiş ülkelerde geliştirme fonksiyonunu üstlenen tek kurum değildir. Bu kurumların faaliyetleri, hareketsiz bir durumu değiş-

mesi için bir dürtü oluşturur. Hükümet ve aynı gayeye yönelik diğer kurumlar planlama ve proje belirleme hususlarında özel sektörün gelecekteki faaliyetleri için rehberlik görevi ifa eder. Bu faaliyetler kalkınma bankalarının kapsayıcı ve sektörel incelemeler biçimindeki kıkıcı çalışma ve incelemelerini (ki bunlar proje belirlemeye başlangıç mahiyetindedirler) hafifletir. Dolayısıyla kalkınma bankaları, aynı gayeye yönelik diğer kurumlar ve hükümetle, koordineli biçimde faaliyet göstermektedirler (199).

a. Yeni Fikirler Geliştirerek Bunların Kullanılabilir olanlarını Belirleme

Kamuoyunun kalkınma finans kurumlarını öncelikle bir finansman kurumu olarak görmesi sözkonusu olsa bile; özellikle kamu otoriteleri ve bu kurumların kuruluşuna katılanlar, bunların öncelikle ülkenin kalkınmaya yönelik çabalarının başarısı açısından önemli kurumlar olduğunu vurgulama eğilimindedirler. Kurucuların düşüncelerinin böyle olmasına karşılık kalkınma finans kurumlarının yöneticileri, geliştirme işinin bu kurumların bütün işlemlerinin en maliyetlisi, en zoru ve en risklisi olduğunu düşünürler. Bununla birlikte "yeni fikirler geliştirme" gibi bu türden bazı faaliyetler kurum açısından fazla maliyet ve risk taşımazlar ve kârlılık üzerinde doğrudan etkileri azdır.

Bütün geliştirme faaliyetleri bir fikirle başlar. Bir kalkınma finans şirketi gelişmeyi desteklemeye yönelikse, sürekli olarak yeni fikirler üretmeye çabalayacaktır. Bu bir yöneliş, kurumun başarısı için emrine hazır bir sermaye miktarından daha önemli bir faktördür.

Gelişmenin yönüyle ilgili fikirler geniş farklılıklar gösterebilir. Bir kalkınma finans kurumu, ulusal ekonomik gelişmenin yönüyle ilgili olarak kendi ulaştığı görüşlerin ışığında ulusal plana uygun düşen projeleri hükümete teklif etmekle işe bağlayabilir. Ulusal plan içinde bu tür yatırımlar planlanmışsa, bunlara öncelik verilebilir. Veya yatırım politikasının daha etkili bir biçimde icrasına yönelik fikirler öne sürülebilir. Uygulamada devlet planlama otoritelerinin, özel kalkınma finans kurumlarına nazaran devlet kalkınma bankalarının fikirlerini daha çok dikkate aldıkları söylenebilir. Bununla birlikte özel kalkınma finans kurumları ile hükümetler arasındaki ilişkiler de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. (200).

d. Fikir, Girişimci ve Sermayenin Biraraya Getirilmesi

Geliştirme fonksiyonunun etkin bir şekilde yerine getirilmesinde, bu görevi üstlenen kurumların hem yerli hem de yabancı girişimcilerle sıkı ilişkiler içinde bulunması çok önemlidir. Kalkınma bankalarının ekonomiyle ilgili bilgileri, araştırmacı kesimlerle ilişkileri, hükümet kuruluşlarıyla ilişki ve müzakereleri; onları bu görevi üstlenmede önemli bir konuma getirmektedir (201). İş dünyasıyla hergün yapılan temaslar neticesinde bir kalkınma bankası diğer kuruluşların yatırım tekliflerini karşılamak için bilgi ve tecrübe bakımından hazır hale gelir. Uluslararası iş bağlantıları olan bir kalkınma bankası, diğer ülkelerin tecrübelerini yerel şartlara aktarmakta özellikle avantajlı bir durumdadır. (202).

(200) Kuiper, s. 12-13

(201) Gatuira, s. 113

(202) Kuiper, s. 13

Bütün bu özelliklere sahip bir kalkınma bankası, sermayesi olanlarda teknik bilgi ve yeni fikirlerle sahip olanların bir araya getirilmesinde yardımcı olabilir. Ülkelerinde olan ülkelerde hem sermaye, hem de teknik bilgi veya yeni fikirler daima birarada bulunmaz. Kalkınma bankası seçitli endüstrilerin kapasiteleri ve sınırlamaları ile ilgili sağlam bilgilere sahip olduğunda, genelde ülke ekonomisinin avantaj ve eksikliklerini de görebilecek bir konuma ulaşır. Böylece bireysel müteşebbislerin farkında olmadıkları fırsatları değerlendirme ve aynı sahada çalışan kuruluşlar arasındaki birleşmeler, koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması gibi hususlarda ekonomiye katkıda bulunabilir. (203).

e. Hükümet ve Planlama Otoriteleri ile Yatırımcılar Arasında koordinasyon Sağlama

Kalkınma finans kurumu; yatırım kararları ile genel ekonomik amaçlar arasında ilişki kurmada, incelemelerin gerçekçi olduğu kadar objektif olmasında ve işadamlarının kararları ile planlama otoritelerinin çalışmalarının koordinasyonuna yardım etmekte kritik bir rol oynarlar.

Planlayıcılar ve girişimciler arasındaki bağlantıyı; planlayıcıların fikirlerini, girişimcilerin istekleri doğrultusunda ve onların anlayabilecekleri bir dilde aktarmak suretiyle sağlar. Bu görev kalkınma finans kurumları için, geliştirme ağacının çok meyveli bir dalını oluşturur (204).

f. Fikirlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Adımlar,

Kalkınma bankalarının geliştirme fonksiyonunu ifa etmek üzere hazırlıklı olmamaları ve ileri sürdüğü fikirleri sermaye ile destekleme imkanına sahip bulunmamaları ha-

Minde, bu fonksiyonun yerine getirilmesi lafta kalabilir.

Belirli yatırım fikirleri geliştirildikten sonra sıra proje hazırlama safhasına gelir. Proje hazırlama, yatırım fikrini kabul edilebilir projeye çevirmekle neticelenen bir faaliyet biçimidir. Bu iş, mühendislik, piyasa araştırması, finans ve ekonomi gibi çalışma alanlarında mesleki beceri gerektirir. Bir yatırım fikrinden, bankaca kabul edilebilir projeye ilerleme tedrici biçimde gerçekleşir. Bu işle uğraşan uzman; ön fizibilite çalışmaları, teknolojik ekonomik çalışmalar, fizibilite çalışmaları ve detaylı p proje raporları vasıtasıyla ilerlemek durumundadır. (205).

Bir proje ile ilgili fikirlerin somutlaştırılması sistematik çalışma ve araştırmaları ve bunları yapacak uzmanları gerektirir. Özellikle yeni ve küçük girişimcilerin bu çalışmalar ve uzmanlar için gerekli olan masrafları karşılayacak gücü yoktur. Böyle olunca; bu fikirler ya hayata geçirilemeyecek veya büyük sanayi işletmelerinin bunları geliştirmesinden başka imkan kalmayacaktır. Bu durumda geriye kalan yol, kurumsal girişimci olarak kalkınma bankaları ile bu küçük girişimcilerin işbirliği yapmasıdır. (206)

Proje hazırlama işi bankaca bizzat yapılabileceği gibi, bu işler için müşavirlik ve danışmanlık şirketlerinden de yararlanılabilir. Danışmanlık şirketlerinden yararlanabilmek için bile, bu şirketlerin elemanlarıyla işi ilişki kurabilecek tecrübeli personele ihtiyaç duyulur (207).

Proje çalışmasını hazırlama işi bir danışmanlık kuru-

-
- (205) Baldew Pascicha, " Project Identification, Preparation and Promotion", Development Banking in the 1980 (New York: United Nations, 1980), s.94.
- (206) Nadkani, s.118.
- (207) Pacho, s. 94.

luşuna verildiğinde; kalkınma finans kurumu ile bu kuruluş arasında karşılıklı güçlendirici iş akımı ortaya çıkacaktır. Danışmanlık kuruluşu uygun müşteri işlemlerini bazısını, finansman ihtiyaçlarını karşılaması için kalkınma bankasına gönderebilir (208). Danışmanlık kuruluşlarının mevcut olmadığı yerlerde kalkınma bankalarının teknik danışmanlık konularında ihtisaslaşarak bir bölüm oluşturmaları da mümkündür. Bununla birlikte bu işi başarılı biçimde icra etmek yönündeki bir kalkınma bankası, kendisini esas mecrasının ve kendisine tayin edilmiş fonksiyonların dışında bulabilir. Kendi bölümünün hazırladığı projelerin değerlendirilmesinde objektifliğini kaybetme gibi bir sonuca sürüklenebilir. (209).

Çoğu halde proje hazırlamanın bizzat yürütülmesi, danışmanlık kuruluşlarıyla çalışmaktan daha maliyetlidir. Ayrıca proje hazırlama işinde gereğinden fazla elemanın ilgilenmesi, diğer kar getirecek faaliyetlerde kullanılabilecek elemanları azaltacaktır. Bu sebeple ne kadar elemanın bu işe tahsis edileceği önemli bir husustur (210).

Görüldüğü gibi; hangi biçimde yürütülürse yürütülsün proje hazırlama işi, önemli harcamalar gerektirir. Bu nedenle hükümet ve ulusal veya uluslararası teknik yardım kuruluşlarından çeşitli destekler sağlamaya çalışmak önem kazanır, (211).

Kar elde etmesi önemli olan kalkınma finans kurumları, böyle incelemelere başlayabilselerle bile, nadiren önemli katkılarda bulunabilirler. Projenin gerçekleşmesi halinde, b incelemeler için yapılan masrafların karşılanması ümidi

(208) Borrios, s. 94

(209) Pasoicha, s 94

(210) Borrios, s. 116

(211) Gatuiria, s. 113,

yüksekse, finans kurumu bu işi üstlenebilir. İnceleme ve araştırma belirli bir projeyi kapsıyorsa bu bakımdan daha fazla ümit vardır. Genel ekonomik bir incelemenin harcamasının karşılanması ümidi ise en alt seviyededir, (212).

g. Çeşitli Geliştirme Faaliyetleri

Proje hazırlama çalışmaları müsbet sonuçlar vermişse, birkaç alternatif ortaya çıkar. Birincisi bu projeyi üstlenecek olanlara finansman desteği vermektir. İkinci yol, projenin ilgililenenlere satılmasıdır, (213). Geliştirme faaliyetleri içine sokabilecek esas seçenekler ise ya bankanın girişimi gibi rol alarak bizzat projeyi yürütmesi veya girişimcilere çeşitli destekler sağlayarak ve onları yetiştirerek projeyi üstlenmelerine yardımcı olmaktır (214).

Kalkınma bankaları tecrübe kazandıkça geliştirme fonksiyonunun icrası için daha sağlam bir zemin oluşacak gittikçe daha kompleks geliştirme faaliyetlerine girişeceklerdir. İlk yıllarda müteşebbislere ilk hareketi verici tarzdaki, "pump priming" diye isimlendirilebilecek türdeki faaliyetler yaparlar. Zaman içinde uzmanlar; deneme yanılma yoluyla veya tecrübeli yabancı şirketlerle sıkı temaslari neticesinde konularına daha hakim hale geldiklerinde, daha zor geliştirme faaliyetleri üstlenebilir (215).

Kalkınma sürecinin yavaşlığı, dolayısıyla çoğu kimse, kalkınma bankasının girişimciliği bizzat üstlenerek yatırım yapması ve sınaî işletmeler ortaya koyması

(212) Kuiper, s. 15

(213) Kuiper, s. 16

(214) Yazıcı, s. 149.

(215) Kuiper, s. 18

biçimindeki seçeneği tercih etmesini isterler.

Bu seçeneğin yararları sınırlı kalmaya mahkumdur. Çünkü kalkınma bankasının amacı yatırımcıların yerine geçmek değil, geliştirmekte olan ülkelerdeki sınırlı girişimci ve sanayiye harekete geçirmek, sermaye yatırımları cazip hale getirerek girişim arzusunu yaymak ve böylece verimli yatırımların çoğalmasını desteklemektir (216). Bununla birlikte kalkınma bankalarının bizzat sermaye işletmeler kurup yönettikleri de bir gerçektir. Fakat kalkınma bankalarının bu tür faaliyetleri çok önemli bir hususta özel girişimcilerinkinden ayrılık göstermek durumdadır. Özel girişimciler genellikle kurdukları işletmeye sınırsız veya uzun bir süre sahip olmak ve kontrol etmek niyetindedirler. Halbuki kalkınma bankalarının niyetleri bu değildir. Kurdukları işletme belli bir performansa ve karlılığa ulaştığında, bu kuruluşun sahipliğini özel kişilere devredeceklerdir. (217). Ayrıca özel bir kalkınma bankasının kendine bir sermaye işletme tesis etmesi daha az bir ihtimaldir. Bu tip bankalar, sermayelerini korumak için önemli bir baskı altındadırlar. Bunun için özel kalkınma bankaları; özel yatırımcıların kurdukları bir yeni kuruluşun sermaye ihtiyaçlarına katkıda bulunmakla, söz konusu kuruluşlara teknik yardım sağlamakla tüm risk ve sorumluluğu bu biçimde paylaşarak faaliyette bulunmayı tercih ederler. Özel kalkınma bankalarıyla ilgili olarak bu ifade ettiklerimizin dışında genel bir kural olarak tüm kalkınma bankaları kendi kurdukları kuruluşları kendileri çalıştırmaya gayret etmezler. Bu sebeple yönetim sorumlulukla-

(216) Yazıcı, s. 149

(217) Kuiper, s. 18

ını kısmen veya tamamen özel şirketlere vermek suretiyle alışmayı tercih ederler. (218).

Müteşebbisleri destekleme ve yetiştirmeye çalışma biçimindeki geliştirme faaliyetleri ise daha çok icra edilmektedir. Bu tür faaliyetleride birkaç grupta incelememiz mümkündür :

(i) Söylemeye gerek yoktur ki bir kalkınma bankası bir sınaî projenin tüm finansman ihtiyacını tek başına karşılamay imkanına sahip değildir. Ana sözleşme veya kanuni düzenlemelerin empoze ettiği risk limitleri kadar, kaynakları da onu böyle davranmaya zorlar. Öylece bir projenin gerçekleştirilebilmesi için, diğer finans kurumları ve sermaye piyasasına da başvurulması gerekir. Bu durumda kalkınma bankası, üstlendiği projenin gerçekleştirilmesi için diğer finans kaynaklarından fon temini organize etmeye çalışır. Buna "paket finansman" geliştirme ismini vermemiz mümkündür (219).

(ii) yapılacak diğer bir destek faaliyeti, kalkınma bankasının yatırımların sermayesine katılmasıdır. Böyle bir tutum girişimcileri motive etmekte kullanışlı bir araçtır ve birçok durumlarda girişimciler için borç vermekten daha önemli hale gelebilir (220). Aynı şekilde yabancı yatırımcılar için de bir projeye herhangi bir kalkınma bankasının ortak oluşu önemli bir güven oluşturur (221).

Bir projenin gerçekleştirilmesine ortak olmanın bir özel şekline burada değinmekte yarar görüyoruz. "Ortak

(218) Boskey, s. 118.

(219) Eroğuz, s. 111-112

(220) Pasricha, s.95; Eroğuz, s. 111.

(221) Kuiper, s. 19.

sektör" diye isimlendirilebilecek bu destek biçiminde kalkınma bankası işin hem organize edicisi hem de ortağıdır. Herhangi bir özel girişimciyle yarı yarıya tüp projenin % 51'lik sermayesini üstlenirler. Projenin % 49'luk kısmı ise halk tarafından karşılanır. Projenin bilfiil yönetimini kalkınma bankası ile yaptıkları anlaşma çerçevesinde özel girişimci yürütür. Böylece kalkınma bankası sayesinde, sermayedeki payı % 25 olmasına rağmen özel girişimci projenin kontrolünü elinde tutabilir. Bu uygulama özellikle Hindistanda çok sayıda orta çaplı projenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Söz konusu uygulamanın başarısında özel girişimcinin seçimi hususunda çok dikkatli olmanın payı önemli olacaktır (222).

(iii) Projelere yardım etme ve finanse etmenin yeni biçim ve yollarını araştırma (leasing, syndications, danışmanlık, yatırım yönetimi ve kısa vadeli finansmanın değişik biçimleri) şeklinde(223) veya alışılmışın dışında özel hizmetler (ülke parası veya döviz şeklindeki kredileri mobilize etmek için ticaret bankalarında yürütülecek hizmetleri üstlenme, hükümet kabulleri ve ajans işbirliği elde etmek için yardım sağlama) sunma (224) gibi destekleri de bu arada belirtebiliriz.

(iv) son olarak üz erinde durmak istediğimiz destekleme faaliyeti ise "Grup Geliştirmesi" olarak isimlendirilebilir. Burada, geliştirme işine katılan her kurum, en iyi olduğu konuda destekleyici fonksiyon üstlenir.

(222) Pasricha, s. 95

(223) Borrios, s. 116.

(224) Pasricha, s. 95.

Tekniky yünden daha fazla bilgili olanlar makinaların si-
parişi ve montaji ile ilgili sorumluluğu üstlenir, ticari
konularda ihtisaslaşanlar piyasayı hazırlamaya çalışır,
kalkınma finans şirketi de, maliyet ve fiyatları belirle-
me, bütçe ve nakit akışını düzenleme, finansman planını
gerçekleştirme gibi işleri üstlenebilir (225).

h. Geliştirme Faaliyetinin Gerekleri, Ortaya Çıkar-
dığı Maliyet ve Sorunlar

Geliştirme faaliyetleri oldukça maliyetlidir.(226).
Bu faaliyetlerin masrafları; bir yandan bu işte kullanı -
lan personelin, uzmanların ve yöneticilerin maaşları ve bü-
ro masrafları, diğer yandan dışardan danışmanlık hizmeti
sağlandığında bu hizmeti verenlere yapılan ödemeler ola -
rak belirtilebilir, (227). Bankanın bu işi için bir bölüm
oluşturup kendi uzmanlarını kullanması da, dışarıdan da -
nışmanlık hizmetleri sağlaması gibi oldukça pahalıdır (228).
Hatta bazen daha da maliyetli ola bilir.

Eğer kalkınma bankası geliştirme işini kendi uzmanla-
rıyla yürütüyorsa, bunların maliyetleri kısmen fiziki kala-
bilir ve finansal raporlarda görüldüğünden daha yüksek ola-
bilir. Geliştirilen proje başarılı olsa bile, yatırımı ger-
çekleştirenlerden bu masrafların çıkarılması çoğu zaman
güçtür. Bu nedenle; özellikle tecrübeli kalkınma bankala-

(225) Kuiper, s. 19-20

(226) Eroğuz,, s. 112; Diamond, s.132; Kuiper, s.21;
Batuiru; s. 113.

(227) Kuiper, s. 21.

(228) Eroğuz,, s.112.

rı, bu faaliyetin neticesinde uygun getiriyi elde edeceklerinden emin olmadıkça o proje üzerinde fazla çalışmama eğilimindedir. Banka dışı danışmanlık kuruluşlarına yaptırılan hizmetlerin masrafları daha açıktır ve bunlar kalkınma bankasının bir müşterisine veya yeni bir geliştirme durumunda yeni bir şirkete daha kolay yansıtabilir. (229)

Geliştirme faaliyetlerinin diğer bir özelliği, bu iş için yapılan harcamaların tekrar kazanılacağına hiçbir teminatının olmamasıdır. En iyi ihtimalle bile, harcamanın karşılığı almak uzun zaman alır. Geliştirme için sermaye yatırımında beraberinde taşıyorsa, yatırım riski orjinal idari harcamalardan daha önemlidir. Bunun ötesinde, geliştirme faaliyeti er veya geç diğer yatırımcıları da sahneye çıkarmaktadır. Söz konusu yatırımcılar, ya işin başında orjinal finansman planına ortak olarak veya daha sonraki bir aşamada kalkınma bankasının yatırımının satın alıcısı olarak ortaya çıkabilirler. Her iki durumda da projenin başarıya ulaşması ve iyi bir yönetimi temin etme açısından kalkınma bankası ağır bir manevi sorumluluk taşır. Girişimciye ortaklık payından vazgeçecek olduğunda veya payını azaltacağına, sözkonusu girişimi ilgili, yetenekli ve o işletmeye sadık kişilere bırakmak konusunda sorumluluk üstlenmiştir (230).

Kalkınma finans şirketinin bu işi layıkıyla yürütebilmesi için; geliştirme işiyle uğraşacak uzman ve üst yönetim elemanlarının ticarî ve finansal problemlere basiretli biçimde yaklaşabilecek niteliklere sahip olmaları gerekir (231). Bu nedenle geliştirme faaliyeti banka ve ilgili uzmanlar için ağır bir yük oluşturur. Onların oldukça uzun sayılacak za-

(229) Kuiper, s. 21.

(230) Diamond, s. 132.

(231) Kuiper, s. 20.

manlırını alır. Proje değerlendirme; işyerinden çıkarken bir kenara bırakabilecek bir işken, proje geliştirme işi uzmanla birlikte eve ve hatta yatağa kadar gidebilir. Bu tür elemanların temini ve yetiştirilmesi de kolay değildir (232).

Bu nitelikte elemanları elde edebilen bir kalkınma bankası için de başka bir risk ortaya çıkabilir. Geliştirme faaliyetinin banka için sağlayacağı itibar artışının cazibesi, banka ve uzmanları bu faaliyetle aşırı biçimde uğraşmaya yöneltebilir. Eğer böyle olursa; bankanın objektifliğinin nisbeten azalması veya neticede kalkınma bankasının saygınlığını zedeleyecek ve girişimcilerin sağlamlığını ters biçimde etkileyebilecek ~~zayıf~~ projeler lehine ~~bu~~ durum meydana gelmesi olasılığı doğabilecektir (233). Bu durum, kalkınma bankasının yaşama kabiliyetini etkileyebilir. Eğer kalkınma bankası kendi adına birçok projeye girer ve bunları tehlikeli durumlara düşerlerse bizzat finansal kalkınma bankasının finansal yaşama kabiliyeti ve buna bağlı olarak kaynak yaratma kapasitesi muhtemelen tahribata uğrar (234).

Tecrübelerin ışığında bu konuyla aşırı ilgilenme tehlikesinden kaçınmakta en uygun yol, mümkün olduğunda projelerin hazırlanması ve yürütülmesinde diğer kalkınma bankalarıyla işbirliği içinde çalışmaktır (235). Ayrıca kalkınma bankası yürütücü görevini üstlenecekse, finansal ve yönetsel yapısı açıkça belirlenmiş ayrı bir hukuki kişilik oluşturmalıdır (236).

(232) Diamond, s. 132-133.

(233) Kuiper s. 20.

(234) Pasricha, s. 95.

(235) Kuiper, s. 21.

(236) Pasricha, s. 95.

Kalkınma bankalarının kurup geliştirdikleri işletmeleri elden çıkarmaları konusunda da bazı problemler ortaya çıkabilir. Bir kuruluşun devredilmesi için prensip olarak takmin edici bir teklifin alınması gerekir. Halbuki yatırımcılar genellikle sadece en kârlı işletmelerle ilgilendiklerinden; marjinal veya zarar eden işletmelerin elden çıkarılması önemli sorunlar doğurur. Özellikle zarar söz konusuysa problem daha hassas hale gelir. Bu tür kuruluşların hem kârlı hale getirilmesi; hem de sağladıkları istihdam nedeniyle kâr etmese de faaliyetlerini sürdürmeleri için politik baskılar ortaya çıkabilir. Bu baskıların aşılması oldukça zor olabilir (237).

Bir finansal kurumun direkt girişimsel faaliyetleri potansiyel çıkar çatışması alanlarından sakınmayı önemli hale getirir. Finansal kurumun bir girişimde bizzat yatırımcı olması durumunda, kurumun kreditor pozisyonu ile sermaye yatırımcısı olarak rolü arasındaki nazik dengenin korunması çarpıcı zorluklar taşır. Direkt girişimcilik bankanın müşterilerine karşı psikolojik bir tehdit tavrı gibi gözükebilir. Bazı hallerde başarılı girişimcilik, aynı alanda çalışan mevcut işletmelerin tepkisini çekebilir (238).

Buraya kadar vardığımız bilgiler, geliştirme işinin maliyetini, yol açtığı sorunlar, psikolojik ve finansal riskleri ortaya koymuş bulunuyor. Bu bilgilerin ışığında; bir kalkınma finans şirketinin bu tür faaliyetleri hangi ölçüde üstleneceğini belirlemesinde, sermaye yapısının ve elindeki uzmanların durumuna bakmasının uygun olacağını

(237) Boskey, s. 119

(238) Borrios, s. 115-116

belirtebiliriz.(239). Kalkınma finans şirketi, risk yükünü belirsiz bir süre taşıyabilecek nitelikte bir sermaye yapısına ve geliştirici faaliyetlerin gelir temin etmesine kadar beklerken, onun faaliyetini sürdüresini sağlayacak ölçüde gelir akışına sahip olmalıdır (240). Bu nedenle geliştirici çabaların yürütülmesinde ödünç alınan fonlara dayanmak uygun olmaz. Öz sermaye ile veya bu amaçla ayrılan fonlara yürütülmelidir (241). Bu işin yürütülmesi aynı zamanda sadece belirsiz bir süre gelir elde etmeyi bekleme kapasitesini değil, fakat istegini de gerekli kılar. Bütün bunlara ilave olarak yönetim, geliştirme işiyle bizzat ilgilenmeli ve onun üzerinde sıkı bir denetim icra etmelidir. Geliştirme faaliyeti tecrübe birikimi ve birinci sınıf yönetim temeline dayanan tam bir uyanıklıkla yürütülmelidir (242).

Geliştirme faaliyetlerinin riskini azaltmak bakımından üzerinde durulabilecek bir husus da; projenin incelenmesi safhasında fazla ümitli görünmemesi halinde, buraya kadar ki masrafları gözden çıkararak, daha bu safhadayken projeden vazgeçmek biçimindeki tutumdur. Böylece daha büyük bir zara uğramak ihtimali, belli bir masraf gözden çıkarılarak bertaraf edilmiş olur (243).

Kalkınma finans şirketlerinin geliştirme faaliyetlerinin sözkonusu maliyet ve risklerini üstlenebilmesini kolaylaştırmak açısından, hem kendi hükümetlerinden, hem de yer-

(239) Kuiper, s. 20

(240) Diamand, s. 132

(241) Kuiper, s. 20

(242) Diamand, s. 132-133

(243) Kuiper, s. 22

li ve yabancı yardım fonlarından destek sağlanması uygun olur. Ayrıca iç ve uluslararası piyasalardan fon aktarmaya muktedir kılınmalıdır. (244). Nitekim birçok kalkınma finans şirketi, bu tür faaliyetlerle ilgili olarak hem kendi hükümetlerinden hem de yabancı yardım fonlarından önemli destekler sağlamışlardır (245).

1980' li yıllarda kalkınma bankaları ile ilgili olarak göze çarpan en önemli mesele, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankalarının geliştirme faaliyetinin önemli maliyet veriskleri ile başa çıkıp çıkamayacakları hususudur. Bir projeyi başlatmanın sorumluluğunu yüklenme kabiliyeti, uzmanların yetenekleri, tecrübeleri ve hükümet yardımlarının mevcudiyeti bu husustaki başarının önemli faktörleri olacaktır (246).

4. Ekonomik Kalkınma Planlarının Gerçekleştirilmesine Katkıda Bulunma Fonksiyonu.

Bilindiği gibi günümüzde çoğu ülke kalkınmasını bir plan çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Sosyalist ülkeler dışındaki ülkelerde planlar; kamu sektörü için mecburî, özel sektör için yol gösterici niteliktedir. Kalkınma bankaları, özel sektörün plan hareketlerine uygun yatırımlarını finanse ederek, kalkınma planının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmakta ve özel sektör ile kalkınma planı arasında adeta bir köprü görevi ifa etmektedir (247).

Bunun için kalkınma bankaları ile hükümet arasında etkili bir diyalogun geliştirilmesi gerekir. Bu diyaloga kastedilen husus; kalkınma bankasının bilgi birikimini, önemli hükümet politikalarını etkileyecek biçimde hükümet

(244) Kroğuz, s.112.

(245) Kuiper, s. 22,

(246) Gatuiría, s. 114.

(247) Houk, s.8. Valim s.98. Akadik s. 222.

ten bilgisine sunması, hükümet ve planlama otoritelerini yönlendirmeye çalışmasıdır. Vergiler, yatırım teşvikleri, koruma ve sanayinin etkinliğini etkileyecek tedbirlerle ilgili öneriler bu bağlamada düşünülebilir (248). Kalkınma bankalarının planların gerçekleştirilmesindeki rolü, diğer konuyla ilgili kurumlarla rekabet etmek, onların fonksiyonlarını üstlenmeye çalışmak değil, bu sahadaki eksiklikleri tamamlamak ve boşlukları doldurmak biçiminde olmalıdır (249). Gerek hükümetlerin çeşitli nedenlerle kalkınma bankasının bilgi birikiminden yararlanmaya önem vermemesi, gerekse sözkonusu bilgi birikimine sahip bir kalkınma bankasının bu bilgi ve tecrübö birikimini hükümetin ve planlama yetkililerinin kalkınma sunmaktan kaçınması, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için elde bulunan bir fırsatı kullanmayıp gözardı etmek anlamına gelir.

Bunların da ötesinde, hükümet politikaları ve planlar genellikle doğrudan sınaî ve ticari tecrübesi olmayan bürokratlarca oluşturulur. Bu tür kimselerce kararlaştırılan tedbirleri boşa çıkarmakta iş aleminin tecrübeli ve becerikli olması dolayısıyla, sözkonusu bürokratlar çoğu zaman hayal kırıklığına uğrarlar. Çeşitli sektörlerdeki bir çok işletmenin günlük operasyonlarıyla yakın ilgileri ve bu hususlardaki derinlemesine tecrübeleri dolayısıyla kalkınma bankaları; piyasa realitelerini dikkate alan ve başa çıkabilmesi daha zor ve böylece daha etkin politika tedbirlerinin oluşturulmasında hükümete önemli hizmetler sağlayabi-

(248) Diamond, s. 126.

(249) Akgüç, s. 222.

iriler. Diyaloga katılan taraflar yeni politikaların oluşturulmasını eskilerin yürütülmesi ve gözden geçirilmesi hususlarında mümkün olduğunca sık biçimde görüş alışverişinde bulunmak için fırsatlar aramalıdır (250).

Kalkınma bankaları bu fonksiyonu yerine getirirken ; her finansal aracının temel görevi olan sermayenin çeşitli kesimlere tahsis işini, kalkınma planının hedeflerine ulaşmasını temin edici tarzda yerine getirmeye çalışır. Bankaların çoğu kredilerin tahsisinde öncelikleri belirlerken mevcut plan hedeflerini dikkate alır. Bu fonksiyonu daha çok benimsemiş bazıları ise kalkınma planlarında belirlenen hedefleri daha ilerilere götürmeye çalışırlar (251).

Bu fonksiyon çerçevesinde düşünülebilecek bir diğer çaba " kalkınma stratejisi tasarlama" olarak isimlendirilebilir. Bu çaba; daha geniş fırsatların, girişimcilik kapasitesinin ve alternatiflerin sistematik şekilde gözden geçirilmesinin bilgisini gerektirir ki çok az kalkınma bankası bu özelliklere sahiptir. Bir ölçüde de realitenin ötesine geçen bir rolü kalkınma bankalarına önermiş oluruz. Bunun yerine sözkonusu vetirenin daha vasat bir tanımını tercih etmek yerinde olabilir: "Kalkınma bankalarının, çabalarını hem kârlı hem de ekonomik bakımdan güçlü yeni yatırım ve hizmet fırsatlarına yöneltmesi." Böylece çeşitli zamanlarda algılanan çeşitli ihtiyaçlar için çeşitli kalkınma bankalarının kurulması da sözkonusu olabilir. Bunlar:

- Özellikle yeni sanayilerin finansmanına,
- Küçük ölçekli sermayelerin finansal ihtiyaçlarını

(250) Diamond, s. 126-127

(251) Adler ve Mikesell, s. 22.

sağlama ve merkezileşmemiş sanayie yardım etmeye,

- finansal olmaktan çok, daha spesifik girişimcilik rolleri üstlenmeye,

- sıkıntıya düşmüş işletmelere yardım sağlamaya,

- kooperatıfçılık hareketine destek sağlamaya yönelik çeşitli kalkınma bankaları olabilir.

Özel yeni fırsatları araştırarak belirli kalkınma amaçları üzerine yoğunlaşma periodik olarak gözden geçirilmeli ve kalkınma bankalarının kendi tecrübelerinin ve ülke ihtiyaçları hakkında kamu oyunda oluşan değişik görüşlerin ışığında yeniden ayarlanmalıdır.

Bu çerçevede ekonomik kalkınma bölgeler arasında adil dağılımı üzerinde çalışabilir. Ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonu meselesi geniş önem kazandığında, bir kalkınma bankası temel işletme yoğunlaşmalarının dışında yatırım fırsatları arayarak, yeni girişimciler için araştırma yaparak, ekonomideki faktör yoğunluğuyla bağlantılı emek sermaye bileşimine sahip proje dizaynlarına güvence sağlayarak bu hususlara katkıda bulunabilir.

Ülkenin daha adil bir gelir dağılımına sahip olmasını sağlayıcı çeşitli çabalara başvurmak da bu çerçevede ele alınabilir. Geleneksel finansmanın imkanlarını elde etme gücü olmayan zayıf şirketlere ait olsalar bile finansal ve ekonomik bakımdan çekici projeleri finanse etmek bu tür bir destekler arasındadır.

~~İhracatın~~ teşviki de çoğu ülkelerde kritik bir husustur. Bir kalkınma bankası ihracatın gelişmesine; girişimlerde uluslararası düzeydeki rekabete edebilir ve böylece önemli ihracat potansiyeline sahip olabilecek

yatırım fırsatları için aktif araştırma yaparak ve hükümette ihracatı istenen biçimde gerçekleştirecek uygun teşvik tedbirleri paketi için tavsiyede bulunarak katkı sağlayabilir.

Bunlara ilave olarak, kendi müşterileri veya bilgi sahibi olduğu diğer girişimler arasında nisbeten küçük bir sermaye katkısıyla önemli verimlilik artışları elde edilebilecek fırsatlar hakkında da bilinçli araştırmalar yapılabilir(252).

Kalkınma bankalarının kalkınma planının gerçekleştirilebilmesine katkı sağlamaya yönelik çabalarda izleyecekleri politikalarla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bazı sorular söz konusudur. Bunlardan biri, kalkınma bankalarının ümit verici projelerle karşılaştırıldığında daha az ümit verici daha zayıf olan projelere, sarf plan otoritelerinin tasarılarına daha çok uyduğu için öncelik verilmemiştirler sorusudur. Plan otoriteleri çoğu zaman, üretim maliyetlerine ve ülke sanayisinin uzun vadeli istikrarlılığına bakmaksızın ithal ikamesine yönelik sanayinin yaratılması ve genişletilmesi yönünde ağırlık koymaktadırlar (253). Kalkınma bankaları konusuyla ilgilenenlerin çoğu, kalkınma bankalarının; belirli projeleri kabul veya reddetmekte serbest olması, kredi açacağı projelerde arayacağı şartlar ve müracaat edenlerin payıf gördüğü projelerinde yapılmasını isteyeceği değişiklikleri bağımsız bir şekilde belirleyebilmesi ve kredi anlaşmasının şartlarını istediği gibi önerebilmesi ve bazı hallerde finansmanına

(252) Diamond, s. 127-129

(253) Adler ve Mikesell, s. 22

katkıda bulunduğu şirketin mallarını haczedebilmesi ve varlıklarının sahipliğini üstlenebilmesi gerektiğini savunurlar (254).

Kalkınma bankasının kalkınma planıyla sıkı biçimde bağlantılı olma zorunluluğu, onun ekonomik ve finansal bakımdan sağlam kriterlere dayalı olarak bağımsız biçimde proje seçim kararı verme prensibi ile, uzlaştırılması kolay değildir. Eğer bir kalkınma bankası yurt içi sermayeyi kendine çekebilir, ve milli kredi kurumlarından finansmanı güvenceye alabilirse, fonların çeşitli alanlara tahsisinde hükümet kurumlarının ve planlama otoritelerinin çeşitli kısıtlamalarına maruz kalmaktan kurtulabilir. Özel ~~sanayi~~ sektörüne fon sağlayarak milli plan amaçlarını daha ileriye götürmeye çalışabilir (255). Kalkınma bankalarının kredi müracaatlarını değerlendirip karar verirken sağlam kriterler yerine planlardaki yatırım önceliklerine uymaya zorlanması, iyi kalkınma bankası kavramıyla uyuzmaz. Bununla birlikte, bu prensip, kalkınma bankalarının; kendi yatırım kararlarının genel ekonomik etkilerini hiç hesaba katmaması anlamına gelmemelidir. Örneğin, çok karlı bir lüks mal imalinin sağlam, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkısı çok, fakat daha az karlı bir projeye tercihi tarzında bir kuralın ortaya çıkması da kalkınma bankacılığı kavramına uygun düşmez. Projenin, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkısını da daima gözönünde bulundurmalıdır (256).

(254) Ahmet Zial, "The role of Industrial Development Banks in a Comprehensive Planned Economy", Conference on Industrial Development Banking (İstanbul: Central Treaty Organization; July 1962), s. 99.

(255) United Nations, Characteristics of..., s.16.

(256) Adler ve Mikesell, s. 23.

5. Finansmanına Katılınan İşletmelerin Destekleyici Biçimde İzlenmesi Fonksiyonu.

a. İzleme Kavramı ve Önem Kazancı

Kalkınma bankalarının yaratıcı rolü, projenin finanse edilmesine karar vermekle bitmez. Müşteri işletmeyle ilişkisi bundan sonra genişleyerek devam eder (257). Kalkınma bankaları,, sadece vadeli kredi sağlayıcılığı yerine, sanayileşme vb. gibi hedeflerine ulaşmasına yardım ~~aracı~~ haline gelmeye yöneldiler. Bankanın faaliyetlerinde vurgu; proje yürütücüsünün ekonomik sağlamlığından, projenin yaşayabilirliğine kaymaya başladı. Başarısızlık halinde işletme mallarının tasfiyesi yerine; işletmeye destek sağlanması, problemlerinin çözümüne yardım edilmesi şeklindeki rehabilitasyon çalışmaları ağırlık kazandı (258). Çünkü bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla yeterli tecrübeye sahip olmayan girişimcilerin kurdukları işletmelerin yürütülmesinde, zaman zaman çeşitli zorluk ve problemlerle karşılaşilmektedir. Yukarıdaki bahsettiğimiz anlayış doğrultusunda, böyle işletmeler karşısında kalkınma bankasının takınacağı tavır; alacağını tahsil etmek için hemen icra yoluna başvurmak değil, işletmeyi sözkonusu zorluk ve problemlerden kurtarmak için elinden gelen desteği sağlamak olacaktır (259). Böylece geçirilen tecrübeler izlemenin kalkınma bankalarının temel bir fonksiyonu haline gelmesine yardımcı olmuştur.

(257) Diamond, " The Impact of Development Banks..."s. 122.

(258) M.R.B. Punja, " Project Manitarining and After-Care
"Development Banking in The 1980 s (New York : United Nations, 1980), s. 139.

(259) Yazıcı, s. 143.

İzleme (follow-up) kavramı yıllar boyunca önemli değişimlere uğradı. Bu büyük ölçüde bankanın amaçlarının genişlemesiyle bağlantılı olmuştur. İzleme faaliyeti daha önceleri varlıkların teftişi ve incelenmesiyle sınırlıydı. Son zamanlarda ise "monitorin" ve "after-care" kavramları "follow-up" kavramının yerine geçmeye ve konu, yönetimin başarısını sürekli biçimde değerlendirilmesi olarak algılanmaya başlamıştır (260). "Project monitoring" kavramı, geleneksel "following-up" kavramının ifade ettiğinden daha ötede bir anlam taşır. Herhangi bir yatırım veya sanayi kredisi için yaklaşımakta olan tehlike işaretlerinin araştırılması hususunda içerir (261). Bu sebeplerle burada belirtilen üç kavramı da içermesi amacıyla, bu fonksiyona sadece izleme değil, "işletmelerin destekleyici biçimde izlenmesi" demeyi uygun bulduk. Kolaylık olması için; bahsettiğimiz geniş biçimde algılanması kaydıyla, bundan böyle sadece "izleme" olarak bahsedeceğiz.

b. İzleme Faaliyetiyle Güdülen Amaç

Gelişmiş ülkelerde sinai yatırım, uzman kişi ve kurumların planlandığı ve uygulandığı bir faaliyetttir. Yatırımcılar, ekonomik ve teknik müşavirlik kurumlarından yararlanırlar, işi projeye uygun olarak yürütürler. Gelişmekte olan ülkelerde ise girişimciler, merkantil zihniyetin etkilerini üzerinde taşırlar. Ticaretten zengin olmuşlardır. Bu başarı, onlarda kendilerine yersiz bir güven duygusu oluşturmuştur. Sinai yatırımın gerektirdiği uzun vadeli düşünmeye alışık değildirler. Bu sebeple kısa vadeli verilen ampirik

(260) Dunja, s. 139.

(261) D.P. Gupta, "Project Monitoring and After-care", Development Banking in the 1980's (New York: United Nations, 1980), s. 134.

bilgilere dayanarak sinai yatırıma girişmeyi göze alabilirler. İşletmenin uzun vadeli menfaatlerini ve sağlamlığını gözardı edip kısa vadeli karların peşine düşebilirler.

Halbuki sinai yatırım kısa vadede kâra ulaşmak için değil, ekonomideki uzun vadeli gelişmelerden yararlanmak için yapılır. Bunun için de, öncelikle sinai yatırımın ciddi ekonomik, finansal ve teknik araştırmalara dayanan bir projeye dayanması gerekir (262). Kalkınma bankalarının böyle projelerin hazırlanmasına yardımcı olmasının önemli fonksiyonlarından biri olduğunu daha önce belirtmiştir. Burada üzerinde duracağımız izleme faaliyetinin amallardan biri ise projenin aynen tatbik edilmesini temin etmektir. Banka borç verdiği fonların projede belirtilen hususlarda kullanılmasını sağlamak için yatırımcıyı izlemeli ve böylece fonların ülkenin ekonomik kalkınması yönünde en etkin biçimde sarfedilmesini temin etmelidir (263).

Proje izleme faaliyetinin diğer projelerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

- Projenin yürütülmesinde veya işletmede ortaya çıkabilecek problemleri mümkün olduğunca erken zamanda teşhis ve tesbit ederek bunların çözümüne yönelik tavsiye ve yardımlarda bulunma (264),

- Kalkınmanın hızlandırılmasını teşvike yönelik daha sonraki banka faaliyetlerinin yürütebilmek için, borç verilen fonların geri ödenmesini garantilemeye çalışma,

- Gelecekte Alınacak kararlarının başarılı olmasını etkileyecek fikirlerin oluşturulması için tecrübe ve

(262) Yazıcı, s. 142

(263) Diamond, Development Banks . 77; Yazıcı, s.142
Baez, s. 135 ; Boskey, s. 95

ve bilgi birikimi elde etme(265).

a) Etkin Bir İzleme İçin Gerekli Hususlar

Etkili bir yönetim değerlendirme(izleme) bölümünün organize edilmesi kolay değildir. Sınai finansman teknikleri konusunda tecrübeli eleman ve bilgi birikimine duyulan ihtiyaç önemli problemler doğurur (266).

Etkin bir yönetim değerlendirme sisteminin oluşturulmasında genel olarak şu faktörlere dikkat etmek gerekir: takibi (follow-up) etkililiği, faaliyetin hacmi, finanse edilen sektör ve endüstrinin tipi, coğrafi genişlik, emrine hazır işgücü finansal kaynakları (267).

İlişkili olunan müşterilerin işletme faaliyetlerinin güvenilir biçimde izlenmesini sağlamak; izlemeyi icra edecek uygun elemanların mevcudiyetini, karşılaşılabilecek zorlukların analizini, bunların çözümünü ve bu yöndeki çabaların koordinasyonunu gerektirir. Yapısal bir görüş açısından, aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir(268).

(i) İzlemenin icrası için uygun sayıda idari birim gereklidir. Bu birimlerin yapıları, ilişkili olunan çeşitli şubelerin farklı finansal politikalarına uyum sağlamalıdır. Ayrıca kararlar kurumsal hiyerarşiyi dikkate almalı ve onun çerçevesi içinde tatbik edilebilmelidir. Genel barge politikasıyla ilgili bir çerçeve, finansman normları ve uygun faaliyet rehberleri gereklidir.

(ii) İzleme ünitesi içinde farklı disiplinlerin uzmanlarından oluşan bir ekip kurulmalıdır. Bu disiplinler arasında muhasebe, yönetim, hukuk, pazarlama, üretim teknikleri gibi hususlar özellikle bulunmalıdır.

(iii) İnşaat ve finansman programlarının kontrolü için rehberler belirlenmelidir.

(iv) Borç analizi için bir hukuk kısmı, politika-
ların belirlenmesi için bir ekonomik araştırma kısmı,
bilgilerin sistematize edilmesi için bir veri işleme
kısmı gibi destekleyici kontrol birimlerinin yardımı
sağlanmalıdır.

Bütçe izleme bölümünün oluşturulması para ve zaman
açısından oldukça pahalıya mal olabilir. Fakat izleme-
yi uzun vadeli bir yatırım olarak kabul etmek uygun o-
lacağından, uzun sürede bankaya kazandıracakları bu ma-
liyetleri kurtaracaktır (269).

d. İzlemede kullanılacak Yöntemler

Yukarıdaki yaklaşımlar çerçevesinde bir kalkınma
bankasının müşterileriyle düzenli temasları devam etti-
rebilmesi ve faaliyetlerini değerlendirerek görüş bil-
direbilmesi için birkaç yol sözkonusudur.

aa. Bilgi Elde Etme

Projenin layıkıyla tatbiki edilip edilmediğinin de-
netlenmesini sağlamak için kalkınma bankaları kredi anlaş-
malarını; işletmenin genel yararını artıracak ve banka -
ya sağladığı fonların en etkin kullanımı hususunda güven vere-
cek şartları içerecek biçimde düzenlerler. Bu koruyu-
cu tedbirlerin çapı, yatırımın hacmi ve tabiatı ile iliş-
kilidir (270).

(269) Funja, s. 140.

(270) E.T. Kuiper, "relationship Between A Development Fi-
nance Company ant The Monogement of Enterpriss It
Promotes, sponsors orFinanves ", Development Finance
Companies: Aspects of Poicy and Operations, Edited

By William Diamond (Baltimore : The John Hepkins
Press, 1968) s. 53 ; Yazıcı, s 143 ; Boskey, s. 95

Bankanın müşteri işletmelerin durumları hakkında bilgi sahibi olabilmek için kullanabileceği yollar şöyle belirtilebilir:

- Kredi Kullanan işletmelerden teknik, finansal ve işlevsel konularda periyodik raporlar hazırlayarak bankaya sunmalarının istenmesi (271).

- Banka personelinin çeşitli temasları, işletmeleri ziyaretleri ve düzenli denetimleri sonucunda raporların hazırlanması (272).

- İzleme bölümünün ilgili tüm işlemlerin son durumunu objektif olarak her an bilebilmesi için bölüm içinde çeşitli kayıtlar tutulması. Bu kayıtlar; kredi miktarını, iş programları, kredi sigorta politikaları, ortakların hisseleri, senet ciroları, karışıklıklı teminatları ve finansal tabloları içerebilir(273).

Bu yollarla bilgi teminini kolaylaştırmak bakımından kalkınma bankalarının yönetici ve uzmanları yardım, işbirliği ve problem çözme konularında istekli olmalı; saygınlıklarını koruma ve geliştirmeye dikkat etmeli; benzer kurumların bu tip problemleri çözmelerinde katkı sağlamaya çalışmalı ve her seviyede iletişimi artırmaya yönelik bilinçli çabalarda bulunmalıdırlar. Müşteri işletmeler ve kalkınma bankaları arasında güven ve anlaşış ruhu oluşturulmalı, birbirlerinin sorunlara yaklaşım tarzlarını doğru değerlendirmeye çabalamalıdırlar (274).

(271) Baez, s. 136 ; Boskey, s. 95 ; Kuiper, s. 53 ; Diamond, "The Impact of..." s. 122.

(272) Kuiper, s. 95 ; Baez, s. 136.

(273) Baez, s. 136.

(274) Punja, s. 140 ; Kuiper, s. 53.

İzlemenin en uygun biçimde izlenmesini temin etmek için diğer kaynaklardan müşteri işletme ile ilgili olarak bilgiler toplanması ve bunlarla işletmenin kendi verdiği bilgilerin çökedilmesi yoluna başvurulması uygun olur (275)

Müşteri işletmeler tarafından düzenli raporların sunulması veya onların çeşitli biçimlerde periyodik denetimi, izleme sürecinin sonucu veya gayesi değil, başlangıcıdır(276). Raporlar; teknik ekonomik ve finansal analizler için temel oluşturur. Böylece gözetim işi; basit bir memur faaliyetinin ötesinde, kompleks bir faaliyet değerlemesi şeklindeki izleme haline gelir. Bu görev, işletmenin nabzını tutmaya benzer. Bu yolla ; müşteriye etkileyen, çevre faktörleri -nin anlaşılması, problemlerin ortaya çıkmadan hissedilmesi, ortaya çıkan problemlerin in bulunması ve onları halletmeye yönelik tekliflerin oluşturulması sağlanmaya çalışılır (277).

İşletme ile ilgili incelemeler genellikle kalkınma bankasının kendi uzmanlarınca yapılır. Ancak bazı durumlarda bağımsız danışmanların hizmetlerinden yararlanmak faydalı ve gerekli olabilir(278).

İzlemenin sağlıklı olmasında, işletmelerin muhasebe kayıtlarının yeterli ve sağlıklı olması büyük önem taşır. Bu kayıtların sağlıklılığını belirleyecek olanlar ise bağımsız denetçilerdir. Çoğu gelişmekte olan ülkelerde ise bağımsız denetçilik (auditor) gelişmemiş veya hiç yoktur. Bu durumda çoğu kalkınma bankası kendi uzmanlarını; müşterilerine doğru ve sağlıklı finansal kayıt ve tablolar hazır-

(275) Baez, s. 136.

(276) Diamond, s. 122

(277) Kuiper, s. 53 ; Baez, s. 136-137 ; Diamond, s. 122

(278) Kuiper, s. 53 ; Punja, s. 140

işinde yol göstericilik ve yardımcılık yapmak üzere görevlendirilmek durumunda kalabilir (279).

bb. Yönetim Kuruluna Temsilci Atama,

Kalkınma bankaları bazen bir projenin toplam maliyetinin önemli bir kısmını değişik biçimlerde (kredi, ortak alma) finanse eder ve önemli bir risk altına girerler. Böyle durumhalde; bundan önce üzerinde durduğumuz bilgi sağlayıcı izleme biçimleri yeterli görülmez ve şirket yönetim kurulunda bir temsilci bulundurmak gerekli olabilir (280).

Aslında sınai işletme kurarak ve işleterek yeni sınai alanları teşvik etme görevi verilmiş olan kalkınma bankalarının aksine öncelikle bir finans kurumu olarak görülerek, yatırımı tehlikelere karşı koruma durumu hariç doğrudan yönetim sorumluluğu yükleyen yetkiler nadiren verilir. Çünkü yönetim işi, projenin ve kredi verilebilirliğinin değerlendirilmesi veya borç idaresinin gerektirdiğinden önemli ölçüde değişik bilgi ve beceriler gerektirir. Öyle ki yönetime katılma yetkisi verilmiş olan bankalar bile bu yetkiyi davranmaya pek istekli davranmazlar. Örneğin azınlık hisseye sahip olma politikası yönetim sorumluluğu üstlenme konusundaki isteksizlikle ilgilidir. Bu isteksizliğe rağmen; müşteri işletmelerin gelişmelerini takip edebilme ve onlara çeşitli yönetsel ve teknik konularda rehberlik yapabilme arzusu ve gerekliliği, kalkınma bankalarını işlevsel sorunlara pek ulaşmaksızın işletme yönetim kurulunda bir üye bulundurmaya sevk etmektedir. Yalnız kalkınma bankalarının bu isteği her za -

(279) Boskey, s. 95-96

(280) Kuiper, s. 54.

man kabul görmez. Faaliyetlerinin ayrıntılarını açıklamak istemeyen işletmeler, yönetim kurulu üyeliği şartına bağlanmış olan finansman biçiminden imkanları ölçüsünde kaçınmaya çalışırlar (281). Fakat özellikle bir kalkınma bankasının destekleyerek geliştirdiği, hisselerini taahhüt ettiği veya piyasada satımına yardım ettiği yeni kurulmuş şirketler ; kalkınma bankasının bir temsilcisinin kendi yönetim kurullarında bulunmasını arzularlar. Çünkü bu durum, onların yaşama ve gelişme gücünü artıracaktır (282).

Buraya kadar belirttiklerimizden; kalkınma bankalarının yönetim sorunlarıyla hangi hallerde normal, hangi hallerde aktif biçimde ilgilenmesi gerektiği hususu açıklığa kavuşturulmalıdır. Kalkınma bankası meşru biçimde şirket yönetimiyle ilgilendiğinde, aktif müdahelenin bir kural haline gelmesinden kaçınmalıdır.

Bu açıdan, örneğin ilgilenilen işletmelerin yönetimleri üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir: Güvenilir, kusurlu ve güvenilmez. Birinci grup yönetiminin işlerine herhangi bir müdahaleye gerek yoktur. İkinci gruba müdahale sözkonusu olduğunda; eğer kalkınma bankası o ülkede saygın bir kurum haline gelmişse, müdahale kabul görebilir. Sadece yönetimleri güvenilmez olarak nitelenebilecek olanlara kalkınma bankasının müdahalesi rahat kabul görür (283).

Bir kalkınma bankasının finanse ettiği işletmelerin yönetimine kapılıp katılmaması, eğer katılacaksa yönetime hakim bir duruma gelmelidir konusundaki görüşleri şöyle özetleyebiliriz (284).

Genel olarak kalkınma bankaları; bir işletmenin yönetim kurulunda temsilci bulundurmaya haklı kılacak kadar

(281) Baskey, s. 91

(282) Kuiper, s. 55

(283) Punja, s. 55.

(284) Yazıcı, s. 143 : Kuiper, s. 55

hisse senedi almışlarsa, yönetim kurulunda temsilci bulundurulması doğal kabul edilmektedir. Fakat sadece kredi verildiğinde yönetim kurulunda temsil edilip edilmeme hususunda belli bir genel kabul yoktur. Bazısı borçlu şirketin yönetim kurulunda hiçbir şekilde yer almama düşüncesindedir. Çünkü bu hal, şirketin yönetim esnekliğini olumsuz yönde etkiler. Diğerleri ise her halükarda bir yönetici adama hakkını elda tutma, fakat bunu ölçülü biçimde kullanma eğilimindedir. Hiçbir borçlu şirketin yönetim kurulunda üye bulundurma hususunda çok gayretli ve şevkligörünmez. Çünkü bu durum kalkınma bankasını fazladan bir finansal yarar elde etmeksizin borçlunun problemleri ve çıkar çatışmalarına bulaştıracaktır. Fakat bazen; kurumun, halkı veya belirli bir girişimin yararını korumak için daha başka uygun alternatifin olmadığı genellikle kabul edilmektedir.

Kalkınma bankalarının, yukarıdaki mülahazalar çerçevesinde şirket yönetim kurullarında temsilci bulundurması başlıca⁹¹ yararları sağlayabilir:

(i) İşletme faaliyetlerinin ve işletmedeki gelişmelerin yakından izlenmesine (285), buna bağlı olarak ortaya çıkacak problemlerin çözümüne daha sağlıklı katkıya (286) imkan verir.

(ii) Yöneticiler ile kurul üyeleri arasında tesis edilen şahsi ilişkiler ve genellikle kayda geçmeyen samimi kanaatlerden bankanın yararlanarak işletmenin özellikleri ve sorunlarını daha net görme imkanı sağlar (287).

(285) Simba, s. 133 ; Baskey, s. 92,

(286) Baez, s. 136.

(287) Kuiper, s. 54.

(iii) Bilginin vakitli elde edilmesine, böylece problemlerin vuku bulmadan önce tesbitine imkan vererek, gerekli müdahalelerin de zamanlı biçimde yapılmasına ortam hazırlar (288).

(iv) Kalkınma bankasının yönetici ve uzmanlarının beceri ve tecrübelerinin, yönetsel tecrübe eksikliği içinde şirketlere aktarımına imkan verir(289), geniş anlamta yönetim politikalarına yapıcı katkıda bulunma olanağını sağlar (290).

(v) Hem yerli hemde yabancı ortakları bulunan bir şirkette, her iki grup ortağın uyumlu çalışmasına katkıda bulunur (291).

(vi) işletme yönetiminin; meseleleri doğrudan banka yönetimiyle tartışmaktansa, bankanın temsilcisiyle tartışması daha uygun olur(292).

Kalkınma bankalarının müşteri işletmelerinin yönetim kurullarında temsilci bulundurmasının sağlayabileceği bu muhtemel faydalara karşılık, bazı sakıncaları doğurabileceğini de belirtmemiz gerekir. Bunları şöyle sıralayabiliriz :

(i) Bankanın arzu ettiğinden çok daha fazla ölçüde işletmenin meseleleriyle meşgul olmasına sebep olabilir(293).

(ii) Bankanın yönetim kurulundaki temsilcisi, bankayla ortaklar arasındaki çıkar çatışması arasında kalabilir (294).

(288) Simba, s. 133 ; Kuiper, s. 54-55.

(289) Diamond, Development Banks, s. 77.

(290) Diamond, " The Impact of ...", s. 122.

(291) Kuiper, s. 55

(292) Boskey, s. 92.

(293) Boskey, s. 92.

(294) Kuiper, s.54.

(iii) Eğer banka bir kamu kurumuyorsa ; yönetim kurulunda temsilci bulundurma, hükümeti şirket işi tartışmalara çekme neticesini doğurabilir (295).

(iv) Bankanın; ülke sanayiinin geniş bir kısmının güçlü bir yönlendiricisi haline gelmesine yolacabilir.

(v) Banka personelinin kendi esas görevleriyle yeterince uğraşmalarını engelleyecek ölçüde, çeşitli işlemlerin sorunları arasın boğulmalarına sebep olabilir.

(vi) Müşteri işletme yöneticilerinin işletmelerini etkin biçimde yönetmeleri için sahip olmaları gereken yetkileri kullanma imkanları sınırlanır.

(vii) Rakip işletmelerin finanse edilmemesi yönünde bir eğilim ortaya çıkabilir (296).

Son olarak yönetim kurulunda bulundurmaya karar verilen temsilcinin nitelikleri üzerinde duralım. Söz konusu temsilciler; sınai ticarı ve finansal konularda yeterli temel bilgilere sahip olmalıdır(297).Müşterilerin politikalarını etkilemek bakımından yüksek niteliklere sahip bir eleman tarafından temsil edilmek çok önemlidir. Ayrıca birçok bankalar işletmeye ilgili işlerde temsilcilerinin görev ve sorumluluklarının diğer işletme yöneticilerinden farklı olmadığı ve kararların söz konusu işletmenin yararları düşünülerek alınması gerektiği hususunda onlara etkiye bulunmaya son değece itina gösterilmesi kanısındadırlar (298).

Temsilci banka içinden mi, yoksa banka dışından mı belirlenmelidir? Bazı kalkınma bankaları kendi uzmanlarının

(295) Boskey, s. 92

(296) Diamond, Development Banks, s. 77.

(297) Punja, s. 139

(298) Boskey, s. 94.

temsilci olmasını tercih ederler. Çünkü bunun ilişkileri güçlendirmeği kanısındadırlar (299). Fakat bu yaklaşım bazı problemleri de ortaya çıkarır. Bunların birincisi, işletme yönetiminin bu temsilciye, bankayla müzakere yapmakta kullanılacak bir kanal gözüyle bakmasıdır. Bir diğer problem, işletme yönetim kurulunun zaman zaman; yatırım anlaşmasının şartları çerçevesinde bankanın eleştirebileceğidir.. Bir üçüncü sorun, bankanın seçkin elemanlarının zamanlarının önemli bir kısmının müşteri işletmenin yönetim kurulu toplantılarınca işgal edilmesi neticesiyle karşılaşılmasıdır. Bu nedenlerle bazı bankalar yönetici atama hakkı konusunda çok arzulu olmakla birlikte, bu hakkı selektif olarak kullanırlar. Örneğin; büyük ölçüde borç verildiğinde, projenin nitelikleri yakın kontrolü zorunlu kıldığında veya işletme ancak önemli bir zorlukla karşılaştığında. Temsilci tayini böyle selektif biçimde yapılıyorsa, işletme ve yatırım çevresini şu hususta aydınlatmak uygun olur: Tayin yapılan işletmenin riskli olduğu zorluk içinde bulunduğu veya tam aksine çok başarılı olduğu sonucu çıkarılmalıdır. Bu, hassas bir halkla ilişkiler konusudur (300).

Bazı bankalar ise banka dışından nitelikli kişileri tercih eder. Bu tür temsilcilerin; bankanın işletmedeki görüş çatışmaları ve sorumluluklara doğrudan bulaşmasını engelleyeceği düşünülür (301). Ayrıca bu yol; hem banka görevlilerinin yükünün artmasını, hem de bankanın kendi memurunun katıldığı bir kararı, müteakiben gözden geçirmesi do-

(299) Kuiper, s. 56

(300) Boskey, s. 92-93

(301) Kuiper, s. 56.

layısıyla ortaya çıkabilecek güçlükleri önler (302). Bunlarla birlikte bu alternatifini önerenler, genellikle müşteri şirketin sorunlarıyla banka adına ilgilenmek için vakit ayırabilecek nitelikli personelin banka dışında bulunmasının zor olduğunu da kabul ederler (303).

E) Kredinin Kullanılma Biçimi

Kalkınma bankacılığının yerleşmediği finans piyasalarında müşteriler bankadan aldıkları krediyi kullanırken, serbestçe hareket etme alışkanlığındadırlar. Bunun sonucu olarak, bankanın vermiş olduğu kredinin, projenin gayesi dışındaki alanlarda harcanması ihtimali büyüktür. Bunu önlemek için açılan krediden yapılacak olan ödemelerin bir usule bağlanması faydalı ve hatta gereklidir (304). Böyle kredi ya belirli aralarla taksitler biçiminde veya harcama belgeleri karşılığında kullanılır (305). Bazen ise ödemeler doğrudan kredi müşterisine değil, müşteriye makina, teçhizat, malzeme ve hizmet satanlara bankaca yapılır (306).

f) Zor Duruma Düşmüş İşletmelere Karşı Takınılacak Tavır

Dikkatli denetlemeye rağmen, bazı işletmelerin başarısızlığa düşmesi doğaldır. Böyle durumlarda banka, ana para ve faiz ödemelerini yeniden programlayabilir, işletmeyi problemi tedavi edip iyileşmeyi sağlamak için nitelikli teknisyenler çalıştırmaya ikna etmeye çalışabilir. Fakat bazan yatırımın korunması için işletmenin mallarına elkoyup satmaktan başka yol kalmayabilir.

(302) Boskey, s. 93-94

(303) Kuiper, s. 56

(304) Yazıcı, s. 96.

(305) Boskey, s. 96.

İşletmenin mal varlığına elkoyma kararı, onların satın alınabilme imkanından etkilenir. Bu imkan azsa, işletmenin iyileştirilmesi yönündeki eğilim ağırlık kazanır. Bu iyileştirme için şu yollar düşünülebilir:

- Yeni bir yönetim oluşturulabilir.
- Finansal organizasyona başvurulabilir.
- Yönetim personeli için eğitim programı düzenlenebilir.
- Yeni pazarlama düzenlemeleri geliştirmelerine yardım edilebilir vs.

Bir girişim sadece yönetim aksaklıkları dolayısıyla başarısızlığa uğramışsa; eğitilmiş işgücü ve varlıkların tasarruflu biçimde elde edilmesi imkanı dolayısıyla satın alıcıların cezbedilmesi daha kolaydır.

Kalkınma bankaları kârlılık dışı politik ve sosyal mülahazaları da dikkate almak durumundadırlar. Zor durumdaki işletme bu açılardan önemliyse kamu kalkınma bankaları, onun hayatını sürdürmesi yönünde hareket etmeye çalışırlar.

Eğer çabucak bir satın alıcı bulunamazsa, herhangi bir önemli yükümlülük bankaya ödeninceye kadar girişimi kiraya vermek de düşünülebilir (306).

D. DIŞ ÜLKE VE FİNANSMAN KURUMLARINDAN FON TEMİNİ FONKSİYONU

Gelişmekte olan ülkelerde iş tasarruf ve teknoloji açıklarının kalkınma bakımından önemli darboğazlar teşkil ettiklerini biliyoruz. Bu darboğazların aşılması i-

çin sözkonusu ülkelerin dış kaynaklara yönelmeleri zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Dış finansman ihtiyacı da başlıca iki kanaldan karşılanmaktadır. Bunlardan birincisi özel ve resmi kaynaklardan sağlanan dış krediler, diğeri ise çok uluslu şirketlerce yapılan doğrudan yatırımlar için transfer edilen yabancı sermayedir (307).

Ekonominin çeşitli sektörlerinde yatırım ve işletme sermayesi eksikliklerini telafi etmeye çalışan ve elde edilen kaynakları ekonominin arzu edilen alanlarına hesaplı bir şekilde arzeden kalkınma bankalarının özellikle gelişmekte olan ülkelerde yurt için fonlar sağlayarak fonksiyonlarını ıera edemiyeceği ve dış fon kaynaklarına yönelme zorunluluğu açıktır.

Kalkınma bankalarına dış finansman sağlayan, diğeri bir ifadeyle fon temin eden kuruluşlar; uluslararası kalkınma bankaları, uluslararası finans kuruluşları ve uluslararası finans birlikleri adı altındaki kurum ve kuruluşlardır(X) Bunların başlıcaları;

(i) Dünya Bankası Grubu

- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası: IBRD)

- Uluslararası Finans Kurumu (IFC),

- Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

(ii) Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

(iii) İslam Kalkınma Bankası (IDB)

(iv) Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID)'dir.

Bunlara gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal sahasında faaliyet gösteren finans kurumlarını da eklemek mümkündür.

(307) Cem Alpar- Tuba Ongun, Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik kuruluşlar (Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, 1985), s. 81.

(308) Bu kuruluşlar hakkında geniş bilgi için bkz. Selim

Adigeçen uluslararası finans kaynakları; yapacakları fon transferlerinde, transfer özel sektör projelerine yönelikse hükümet garantisini öncelikle istemektedirler(308). Ancak milli kalkınma bankalarının bulunmadığı ülkelerde hükümetler, böyle bir garantiyi vermek hususunda genellikle çekimser kaldıklarından fon temini güçleşmektedir. Ayrıca hükümet garanti vermiş olma bile, projenin bu kuruluşlara idari, teknik, ekonomik ve finansal analizleri içeren sıhatli bir fizibilite raporu ile sunulması gerekmektedir. Projeyi sunan kuruluş kalkınma bankası değilse, fon sağlayan uluslararası finans kurumunun bu incelemeleri kendi uzmanlarına yaptırmakı gerekmektedir. Bu uzmanların ülke ekonomisini yeterli bir biçimde tanımalarının güçlüğü, analiz sonuçlarının riskini artıracaktır. Bu nedenlerle de fon sağlayan kuruluşlar, karşılarında finanse edilecek projeyi her yönüyle değerlendirebilecek bir kurumun, özellikle de bir kalkınma bankasının bulunmasını arzu ederler. Bu durum dolayısıyla uluslararası finans kuruluşlarının muhatabı çoğunlukla kalkınma bankaları olur (309).

Kalkınma bankalarının uluslararası alanda, sözkonusu ettiğimiz kuruluşlardan sağlayacağı fonun niteliği, bu kuruluşların finansman yöntemleri ile yakından ilgilidir. Bu finansman yöntemleri fon temin eden kuruluşların ilgili alanlara göre değişiklik arzeder. Kalkınma bankalarının uzmanları dış finansman kurumlarının kredi politikalarının sürekli izlemek suretiyle, dış finansmana yönelmede kendi politikalarını oluştururlar. Böylece dış kaynak akışında

Tarlan, Uluslararası Mali Kuruluşlar, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1979), s. 29-102; Alpar-Ongun, s. 104-107.

(308) Alpar-Ongun, s. 107.

(309) Adler ve Mikesell, s. 39-40

sürekli olarak dikkatli bir durumda olurlar. Kalkınma bankaları,, sürekli gözlemci bulundurmak yoluyla fon kaynağı kuruluşlarla iç içe olmak zorundadırlar. Bu, bazen de karşılıklı uzman istihdam etmek suretiyle gerçekleştirir.

Uluslararası finanse kuruluşlarından Dünya Bankası grubu içinde belirttiğimiz uluslararası İmar ve Kalkınma bankası orta ve uzun vadeli proje kredisi vermektedir. Dünya bankası Proje kredileri hükümetlere, resmi kuruluşlara ve özel sektöre yöneliktir. Özel kesime verilecek krediler için ülke hükümetinin, merkez bankasının ya da benzeri bir yetkili organın garanti verme sorumluluğu vardır (310).

Dünya Bankası ile kalkınma bankalarının ilişkisi şu şekilde yürütülmektedir. Dünya Bankası ülke bazında kredi tahsisleri yapmaktadır. yıllık programlarla bunu tesbit eder. Bir ülkeye ne kadar kredi vereceği, o ülke hükümetiyle yaptığı ortak görüşme sonucu belirlenir. Bu çerçevede hangi projelere kredi verilebileceği konusu gündeme gelir. Bu projeler kamusal veya özel nitelikteki projelerdir. Kalkınma bankalarının kredi talebi amacıyla değerlendirdiği özel projeler önce hükümete sunularak kredi talep izni alınır. Hükümet kredi talep iznini verirse, söz konusu projelerden hangisine kredi verileceği ve kredi dağılımı tümüyle kalkınma bankası tarafından belirlenir. Dünya Bankası finanse edilecek projeleri gönderdiği misyonlar vasıtasıyla da inceletir (311).

(310) World Bank: Policies and Operations (Washington : The World Bank Group, 1974), s42-47; Adler ve Miksell, s. 38-39

(311) Özhan Eroğuz, " Türkiye'de Leasing'in Gelişmesi İKB'den Kaynak Bulma Olanaklarını Kolaylaştırır ", Para dergisi, s. 13 (Haziran 1982), s. 51.

Diğer taraftan Dünya Bankası Grubu içinde yer alan Uluslararası Finans Kurumu (IFC)nun amacı; özel sektör tarafından gerçekleştirilecek yatırım projelerinin özel sermayedarlar ile birlikte finanse edilmesine çalışarak bu ülkelerin kalkınmasında özel sektör katkısını teşvik etmektir. Kurum ayrıca, az gelişmiş ülkelerdeki verimli yatırımların özel, yerel ve yabancı sermaye ile finanse edilmelerine aracılık etmekte ve bu tür yatırımlara yön vermektedir.(312).

IFC ile özel sermayeli kalkınma bankalarının ilişkisi oldukça önem arz etmektedir. Özel kalkınma bankaları özel sektör projelerine kendisi de belirli oranda iştirak edebilmektedir. Ayrıca kalkınma bankası sözkonusu projeyi IFC'ye tanıtmaktadır. IFC ilgili projeyi her yönüyle değerlendirmekte ve sonuçta ya kredi vermekte, ya bizzat iştirak etmekte (X), ya da uluslararası finans kuruluşlarının sözkonusu projeye yabancı sermayeyle iştirak etmesine aracılık etmektedir (313).

IFC bazen kalkınma bankaları aracılığı olmaksızın projeleri finanse edilecek özel işletmelerle doğrudan temas

(312) Adler ve Mekeseli, s. 39

(X) IFC'nin özel sektör kuruluşlarına sermaye şeklindeki iştirakleri genel olarak sermayeleri %25'i oranında tutulmaktadır. IFC, sermayesi 500.000 \$'ın altında olan şirketlerle ilgilenmemektedir. Ayrıca, en fazla % 25 oranında sermayeye iştirak edebilmesi için gerekli sermayenin en az yarısının yatırımcı tarafından karşılanmış olması mecburiyeti vardır, (tarlan, s. 93).

(313) World Bank, s. 83-84.

etmektedir. Ancak dogrudan temas genellikle uluslararası boyutları olan özel sektör işletmeleri ile mümkün olabilmekte, ulusal boyutlarda kalan firmalar genellikle özel kalkınma bankaları ile çalışmaktadırlar.

Uluslar arası bir kalkınma kuruluşu olan İslam Kalkınma Bankası (IDB) da üye ülkeler için gerek kamusal ve gerekse özel finansman kaynağı olarak önemli bir yere sahiptir. İslam Kalkınma Bankası ile finansman ilişkilerinde genellikle kalkınma bankaları aracılık yapmaktadır(314). Bu aracılık proje kredisi sağlama, iştirakler ve leasing şeklinde olmaktadır.

İslam kalkınma bankasının iştirak uygulaması üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Bankanın iki türlü iştirak biçimi sözkonusudur. Bunlardan birincisi herhangi bir şirkete ortak olmak şeklinde işler. İkinci sistemde ise kredi limiti vermek şeklinde iştirak sözkonusu olmaktadır. Bunun içinde iştirake konu olacak işletmenin bulunduğu ülkenin kalkınma bankası aracılığı ile çalışır. Sözkonusu ülkenin kalkınma bankası ortak olunacak şirketleri inceleme ve değerlendirmeler yaparak seçer. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaklık gerçekleştirilir (315).

IKB 'nin proje finansmanında uyguladığı diğer bir yöntem kiralama (leasing) operasyonudur. Bu sistemde, herhangi bir sinai işletme yurt dışında satın alacağı makinaları milli kalkınma bankası aracılığıyla IKB 'ye finanse ettirebilir. Belirli bir süreyi kapsayan kira anlaşması yapılır ve bu süre boyunca mülkiyet IKB'nin üzerindedir. Borcun bittiği bu süre sonunda mülkiyet işletmeye devredilir. IKB mülkiyetin devrini sınırlayan bu uygulamayı taksitle satış (instalment

(314) Para Dergisi, "İslam Kalkınma Bankası", Para Dergisi, s.13 (Haziran 1982), s. 33

sale) şekline dönüştürmek suretiyle 1985 yılından itibaren yeni bir uygulamaya geçmiştir (316).

Diğer Taraftan Avrupa Yatırım Bankası da kamu ve özel sektörün ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kredi şeklindeki finansman sağlamaktadır. Bu bankadan kredi talepleri değişik kanallarla yapabilmektedir. Birincisi Ortak Pazar Komisyonu aracılığıyla, ikincisi yine devlet tarafından, üçüncüsü bir kalkınma bankası aracılığıyla. Kalkınma bankası tarafından yapılan bir kredi talebinde hem komisyonun hem de devletin oluru alınır (317).

Kalkınma bankalarının başvurabilecekleri diğer bir dış finansman kaynağı da yurtdışında çalışan işgücüdür. Kalkınma bankaları yeni finanse edilecek yatırımlar veya genişletilecek yatırımlarla ilgili olarak hisse senedi veya tahvil çıkararak yurt dışındaki kendi vatandaşlarından gerekli finans kaynağını döviz olarak sağlayabilirler. Bu kaynak özellikle yurt dışında yoğun işgücü bulunan ülkeler için geçerlidir.

(316) IDB, Tenth Annual Report (1948-85), (Jeddah: Islamic Development Bank, 1986), s. 68-70

(317) Turhan Çadıroğlu, Avrupa Yatırım Bankası Faaliyetleri ve Türkiye

E. KÜÇÜK İŞLETMELERİN DESTEKLENMESİ FONKSİYONU

1. Küçük işletmelerin Tanımı

Küçük işletmelerin kalkınma bankalarınınca desteklenmesinin gerekliliği ve ne gibi desteklerin sözkonusu olabileceğini belirtmeden önce, küçük işletme ile ne tür işletmelerin kastedildiğini ortaya koymamız gerekmektedir.

"Küçük işletme" kavramı, bunların ekonomideki yeri tam olarak belirlenmeden kişiler tarafından sık sık kullanılmaktadır. Bakkal, manav ve bir imalat atölyesini küçük işletme, şeker ve otomobil fabrikalarını büyük işletme olarak belirtmek kolaydır. Ama bu uçlar arasında, uygulanan kriterlere göre küçük ve büyük olarak nitelendirilebilecek pek çok işletme bulunmaktadır (318).

Genellikle küçük işletme deyimine hukukî olmaktan çok ekonomik bir anlam taşımaktadır. Bu anlam, ülkelerde uygulanan ekonomik modele göre bir ülkeden diğerine değiştiği gibi, aynı ekonomi içinde bir bölgeden diğer bölgeye değişiklikler göstermektedir (319). Bu nedenle işletmelerin büyüklükleriyle ilgili çeşitle ayrımlar sözkonusudur. Bazen büyük, ort, küçük ve cüce işletme, bazen büyük, orta ve küçük işletme bazen de sadece büyük ve küçük işletme olarak ayırım yapılmaktadır (320). Aynı zamanda "Sosyolojik" ve "teknik" öl-

-
- (318) San ÖZ-ALP Küçük işletmeler (Ankara: Eskişehir İ.T.İ Akademisi yayını, 1971), s. 37.
- (319) Şehavet Altınkardes, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki Yeri ve Tanımlanması", Küçük ve orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri (Ankara: MPM yayını, 1973) s. 8.
- (320) Geniş Bilgi için bkz. Alfred Isaac (Çev: O. Tuna), İşletme iktisadi, C.I. (İstanbul İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 1974), s. 64-65 ; Mehmet Oluç, İşletme Organizasyonu ve Yönetimi, C.I. (İstanbul : Sermet matbaası, 1963), s. 104 ; Ali Özeken, İşletme iktisadına Başlangıç Dersleri, C.I. (İstanbul : İ.Ü. İktisat fakültesi yayını, 1951) s. 37 ; Suat Keskin-oğlu Genel İşletme Ekonomisi Dersleri, C.I. (İstanbul İ.T.İ. Yüksek Okulu Yayını, 1967), s. 128

ölçüler kullanılarak da ayrıl yapılmaktadır (321).

Planlı döneme geçilmesiyle birlikte Birinci Beş yıllık kalkınma Planında küçük işletmeye de yer verilmiş ve "10 ci ve 10 beygir gücünden az yardımcı kullanan işletmeler " Küçük işletme"olarak tanımlanmıştır (322). Bu tanım bakanlıklar arası komisyon tarafından Mart 1984 itibariyle " en çok 25 işçi çalıştıran ve makine farkı değeri 80 Milyon TL'yi geçmeyen işletmeler " olarak değiştirilmiştir. Bunun dışında Ticaret ve Sanayi Odaları 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunlarında küçük işletmelerin değişik tanımları yapılmıştır.

Görüldüğü gibi küçük işletmelerin tanımı çeşitli düşüncü ve kıstaslara göre değişiklikler gösterebilmektedir. Ancak biz bu çalışmamızda Bakanlıklar arası komisyonun belirlemiş olduğu " en çok 25 işçi çalıştıran ve makina parkı değeri 80 milyon TL'yi aşmayan işletmeleri " küçük işletme olarak kabul edeceğiz.

2. Küçük İşletmelerin Ekonomik Önemi

Küçük İşletmeler içinde yer aldıkları ekonominin güçlenmesine değişik sanayi kollarının yaratılmasına ve sanayileşme çabasının gelişmesine yardımcı olur. Üretimde yeni fikirlerin kaynağı olup, sanayiye gereken esnekliğin sağlanmasında katkıda bulunurlar Kabul edilen tanıma göre ülkedeki istihdam ve üretim kapasitesinin yarısına sahip olabilirler.

Bu tip işletmeler kişisel girişimcilerin ortaya çıkmasında rol oynarlar. Kalifiye elemanların teknik eğitim aldıkları ve beceki kazandıkları ilk yerler olarak da be-

(321) Ali Sait Yüksel, Para Bülteni ve Kredi İşleri- İşletme Finansmanı (İstanbul: Bozok Matbaası, 1969) s. 45 ; Erol Zeytinoglu Türkiye'nin İktisadi Bün-yesi Dersleri (İstanbul: Martulus Matbaası) s.238-240
anl s. 362.

lirtililebilir. Büyük işletmelerdeki nitelikli elemanların çoğu bu küçük işletmelerde yetişmektedirler. Diğer taraftan birçok küçük işletme büyük işletmelerin ürünlerinin bakım, onarım vb. gibi işlerini üstlenmekte, onlara yan sanayi hizmeti sağlamaktadırlar. Özetle büyük işletmelere çeşitli katkı ve destek sağlama, bölge kalkınmasına yardımcı olma, işgörenlere eğitim ve bezeri kazandırma gibi hizmetleri dolayısıyla küçük işletmeler, ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunurlar (323).

Bütün bu hususları gözönünde bulundurdurduğumuzda kalkınma bankalarının bu tür işletmelerin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmalarının ne derece gerekli olduğu da ortaya çıkmaktadır.

3. Küçük İşletmelerin Başlıca Sorunları

Küçük işletmelerin mevcut sermaye ve güçlerini kullanarak üstesinden gelemeyen durumda oldukları birçok sorunları vardır. Bu sorunların üzerinde ana hatlarıyla ve kısaca durmak istiyoruz.

a. Eğitim Sorunları

Sanayide eğitim, işletmelerin belli amaçları ulaşma -sında kullanabileceği bir araçtır. İşletmelerde verimliliği artırmak için düşünülebilecek yollardan biri, işletme -deki sorunların ve darboğazların belirlenmesi ve bunların çözümüne yönelik eğitim programlarına başvurulmasıdır(324).

(323) Altıkardes, s. 12.

(324) Dündür Hazar, "küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Eğitim sorunları ve İşbaşında Eğitim", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri (Ankara: MPM. Yayını, 1973), s. 202.

Ancak küçük işletmelerin yöneticileri çoğunlukla yeterli bir eğitim görmemiş, babadan kalma yöntemlerle iş yapan kişilerdir. Çalışanlarda yöneticinin veya işletmenin çevresinde benzer eğitim ve kültüre sahip kişilerden oluşmakta, mali imkansızlıklar nitelikli eleman kullanmayı zorlaştırmaktadır. Böylece işletmede verimlilik düşmektedir (325). Bu durumda öncelikle yeni bir tür müteşebbis yaratma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (326). Ayrıca resmi kurumların veya kalkınma bankalarının açacağı çeşitli kurullarla bu ihtiyaçların giderilmesine çalışmak gerekmektedir.

b. Pazarlama Sorunları

Küçük işletmeler bölgesel ihtiyaçlara yönelik biçimde üretim yapan işletmelerdir. Ürettikleri malları çoğunlukla aynı bölgede pazarlamaktadırlar (327). Aynı zamanda müşterilerle direkt ilişki kurabilme imkanları bulunduğu için pazarlama kanall arını çoğunlukla kuramazlar. Bu tür işletmeler finansal güçlükler nedeni ile de ürettikleri malları peşin ya da kısa vadeli olarak satmak zorunda kalmaktadırlar. Bu ise küçük işletmelerin büyük işletmeler karşısındaki rekabet güçlerini azaltıcı bir faktör olmaktadır (328). Böylece küçük işletmeler pazara dönük olmaları çok, belli ve sınırlı bir finansal yapı içinde üretim ve satış abası gösteren işletmeler olarak çalışmaktadır (329).

Bu güçlükler karşısında tüm küçük işletmelerin yararlanabileceği pazar araştırması, tüketici araştırması,

- (325) Ömer Sezai Şenel, " Küçük Sanayi İşletmelerinin Sorunları ve Eskişehirde Bir uygulama ", Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, s. 189 (Eskişehir :Nisan 1987), s. 21.
- (326) V.S. Raghavan, "Financing Small-Scale Enterprises", Development Banking in T 1980s (New York: United Nations, 1980), s.
- (327) U.N. Broom H.G. T. ... Small Business Ma-

standart ve sınıflandırma hizmetleri, taşıma, depolama v.b. gibi hizmetlerin uuz ya da ücretsiz olarak sağlanarak, bu tür işletmelerin pazarlama paaliyetlerinin daha çok etkin hale gelmesine destek olunması gereklidir(330).

c. Finansman Sorunları

Gelişmekte olan ülkelerde küçük tasarrufların toplanarak yatırımlara uygun ve yeterli biçimde aktarılması için gerekli mekanizmaların eksikliği, küçük işletmelerin tek sahipli ve küçük sermayeli olarak kurulmalarına neden olmaktadır. Ancak gelişen ve hızla büyüyen ekonomik yapıya ayak uydurmak için işletmelerin yeni sermaye bularak sermaye yapılarını güçlendirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle küçük işletmelerin en önemli problemlerinden birisi de artan sermaye ihtiyacının karşılanamaması ve ticaret bankalarından kredi almakta zorluklarla karşılaşmalarıdır (331).

Bu tür işletmelerin karşılaştıkları finansal güçlükleri aşmalarını sağlamak için, çeşitli ülkelerde küçük

nagment (Cincinnati: South Western Publishing (o., 1966)ss1

(328) Şenel, s. 22.

(329) Eugene Shaley, Richard Morse, Modern Small Industry For Developing Countries (New York: Mc Grow Hill Book Co., 1965) s.4.

(330) Ahmet Aslantaş, " Küçük ve Orta Sanayi teşebbüslerinin Donatım Tedarik ve Pazarlama Sorunları"; Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri (Ankara: M.P.M. Yayını, 1973), s. 163

(331) Rodolfo D.Manalo, "Financing Small-Scale Industries in the Philippines", Development Banking in the 1980), 6New York United Nations, 1980, s. 129 ; Öz-Alp. s. 113.

küçük işletmelere kredi sağlayacak olan banka ve finans kurumlarını devlet desteklemesi ve teşvik etmesi istenmektedir (332).

4. Küçük İşletmelerin Sorunlarının Çözümü Yolunda Çeşitli Ülkelerdeki Çabalar

Bugün Dünyanın birçok ülkesinde küçük işletmelerin sorunlarının çözülmesi ve gelişmelerinin desteklenmesi yolunda çaba harcayan çeşitli finans kurumları vardır.

Kanada hükümeti, 1944 yılında Federal İş-Kalkınma Bankasını küçük işletmelerin gelişimini sağlamak için kurmuştur. Bankanın amacı küçük işletmelere uygun vade ve şartlarda fon sağlamaya çalışmaktır. Bu banka ayrıca güçlüklerle karşılaşan müşterilerine danışmanlık hizmetleri sağlamakta ve finansal sıkıntılardan kurtulmaları için süre tanımaktadır (333). Hindistan kalkınma bankası da ülkenin sınai olarak az gelişmiş kesimlerinde teknik danışmanlık kuruluşları teknik danışmanlık kuruluşları tesis etmek için harekete geçmiştir. Bu tür teşekküllerin temel hedefi küçük ve orta ölçekli teşebbüslere proje belirleme, fizibilite raporu hazırlama, girişimcilerin eğitimi ile işletmelerin işletimi ve geliştirilmesinde teknik ve idari yetkinlik kazandırıcı hizmetler sunmaktır (334).

Üzerinde durulacak bir diğer destek, birtakım hizmetlerin görülmesinde küçük işletmeler arasında entegrasyon sağlamaktır (335). Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde

(332) E. Ziver Saver, Küçük Sanayi politikası ve Kriterleri (Ankara : D.P.T. Yayını, 1968), s. 15. ; C. Pearce Kelley, Kenneth Lawyer, How To Organize and operate a small Business (Englewood Cliffs ; Prentice Hall Inc. 1962), s. 42-43.

(333) G.A. Lavigueur, "Financing Small-Scale Enterprises In Canada", Development Banking in the 1980's (New York: United Nations, 1980) s. 121

(334) Raghavan, s. 124.

(335) Ernest löschner, " Small Enerprise Assistance: The Integrated Project Concept", Development Banking in 1980's

işletmeler arasında satışta, hammadde alışında ve diğer ortak ihtiyaçların halledilmesinde birliği sağlamak için örgütlenmeye gidilmemiştir (336). Federal Almanyada ise federal devlet sistemine benzer bir şekilde küçük sanayi örgütü kurulmuş, küçük işletmelerin bu örgüte girmeleri serbest bırakılmıştır. Amaç küçük sanayi işletmelerinin biraraya gelmesini sağlayarak işletme sayısını azaltmak, satış ve gelirlerini artırmaktır (337).

Küçük işletmelerin kredi için bankaya müracaat etmesi durumunda müracaat ve raporlama için gerekli hususların basitleştirilmesi gereklidir. Evrak düzenlemeleri ve belgeler kredinin dönüş imkanını artırmada hemen hiç etkili olmayıp, aksine girişimcinin zaman kaybına ve maliyetlerinin artmasına sebep olurlar.

Küçük girişimciler, garanti ve teminat talebi vuku bulduğunda ipotek edilebilir mülklerinin ve etkili dostlarının azlığı sebebiyle ayrıma maruz kalırlar. Bu tür işletmelerin birçoğu sabit olarak az, ama önemli ölçüde çalışma sermayesi gerektirir. Bankalar en büyük gücünü bu girişimleri finanse etmekte çekerler. Çünkü uygun teminat bulmak zordur. Diğer taraftan taksitli satış, ekipman kiralama, ve müşterilerden alacakların finansmanı gibi güvenli küçük işletme finanse etme biçimleri bu tür işletmelerin finansmanında kolay bir yol sağlarlar.

Küçük işletmelerin finansmanı için bilgi elde etme ve teminat ihtiyaçları konusunda basitleştirmeye giderken, bu kez de borçlu işletmenin güvenilirliği hakkında dikkatli bir araştırma yapmak önemli hale gelecektir (338).

Integrated Project Concept", Development Banking in the 1980, New York : United Nations, 1980), s. 126

- (336) Broom, Langenecker, s. 3-15
(337) Ekmel Zadi, " Küçük ve Orta Sanayi Tesebbüslerinin örgütlenmesi ve Kooperatifleşme", Küçük ve Orta Sanayi Tesebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri (Ankara : M.P.M. Yayını, 1983), s. 41

Küçük işletmelerin finansmanı ve desteklenmesi hususunda görev yüklenen bir kalkınma bankasının bu işletmelerce hizmetin ulaşmasını temin için yerel bürolar oluşturmaları gerekli olabilir. Böylece yüzölçümü geniş olan ülkelerde, geniş bir şube ağına sahip olan ticaret ve kooperatif bankalarının kalkınma bankalarına göre daha uygun olacağı söylenebilir. Bu tür bankaların bu amaçla kullanımı için birkaç sebep vardır. Bir kere bunlar küçük işletmelerin ihtiyaca olan sabit ve döner sermayesinin sağlanmasında entegre bankacılık hizmetleri sunabilirler. Bu da küçük işletmelerin zaten az olan ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kurumlar arasında zaman kaybetmesine engel olur. Ayrıca müşteriler hakkında sağlıklı bilgilere sahip olan yerel şubelerden yararlanma küçük ölçekli işletmelerin kredilendirilmesindeki maliyeti tedricen azaltacaktır. Ama yine de bu söylentiler kalkınma bankalarının küçük işletmelerle bizatihi ilgilenmemesi anlamına gelmemelidir (339).

(339) Lavagueur, s. 124.

III. KALKINMA BANKALARININ FINANSMANI

Kalkınma bankalarının kaynaklarının hacmi ve sağlandığı yerler, bu bankaların amaçları ve faaliyet biçimleri üzerinde direkt etkilere sahiptir. Bu nedenle bu hususla -
rın incelenmesi önem taşımaktadır (340).

Kalkınma bankalarının sermaye yapılarının farklılık göstermesine rağmen finansal politikalarının hedeflerinin daha çok benzerlik arzettiği söylenebilir. Bu bankaların finans poletikalarının amaçlarını iki grupta özetleyebiliriz :

(i) Hâssedarlarına makul bir kâr payı kazandırmak (341). Birçok kimse kalkınma bankalarının kâr amacından uzak, sadece kamu hizmeti gören kurumlar olarak düşünmektedir. Gerçekte ise, iyi yönetilen bir kalkınma bankasının gerek ortaklarına makul bir temettü dağıtabilecek, gerekse ihtiyaçlarını süratle destekleyecek bir kârlılık derecesine ulaşması normal bir durumdur (342).

(ii) Kaynaklarını genişletmeyi mümkün kılacak bir teşkilat yapısını oluşturmak ve sürdürmek.

A. SERMAYE KAYNAKLARI

Kalkınma bankaları için gerekli fonların sağlanacağı kaynakları yurt içi ve yurt dışı kaynaklar olarak ikiye ayırarak açıklayabiliriz.

(340) Diamond, Development Banks, s. 60

(341) Douglas Gustafson, " Financial Polic Problems of Development Finance Companies", Development Finance Companies : Aspects of policy and Operations, Edited by: William Diamond (Baltimore : The Johns Hopkins Press, 1968), s. 63.

(342) Yazıcı, s. 135

1. Yurt İçi Finansman Kaynakları

Yurt içinden sağlanacak fonları da özel ve kamu imkanlarından sağlanacak fonlar olarak ikiye ayırabiliriz.

a. Yurt İçi Özel Finansman Kaynakları

Bir kalkınma bankasının öz sermaye veya borç şeklinde yurt içi fon temin edebilme imkanlarının başlıca şu faktörlere bağlı olduğu belirtilebilir (343):

(i) Böylece, fon kaynaklarının varlığı ve elde edilebilirliği,

(ii) Banka yöneticilerinin yeterlikleri ve nitelikleri konusunda kamuoyunda mevcut güven,

(iii) Öz sermaye miktarı veya öz sermayenin verilecek krediler için oluşturduğu emniyet seviyesi,

(iv) Eğer banka belli bir süreden beri faaliyet göstermekteyse; faaliyetlerinin sağlamlığı ve gelecekleri muhtemel başarısı,

(v) Yatırımcıların veya fon sağlayıcıların öngördükleri koşullar.

Kalkınma bankaları fon temin edebilecekleri yurt içi kaynakları arasında mevduat toplamayı saymak çeşitli sebeplerle doğru olmaz. Öncelikle, gelişmekte olan ülkelerde mevduatın önemli bir kısmı vadesizdir. Vadesiz mevduata dayanarak uzun vadeli yatırımlara kaynak aktarmak klasik bankacılık kurallarıyla çelişir. İkinci olarak mevduat toplamaya yönelik bankacılık çok geniş bir teşkilat ve büyük masraf gerektirir. Son olarak da kalkınma bankalarının kurulmasında önemli rolü olan ticaret bankaları şiddetli bir muhalefet gösterebilirler. Bu nedenlerle kalkınma bankalarının

kaynak temini hususunda mevduata güvenmeleri uygun olmaz (344).

Yurt içi, özel fon kaynaklarını, kurumsal ve ferdi yatırımcılar olarak iki gruba ayırmak mümkündür (345). Başlıca kurumsal yatırımcılar; ticaret bankaları, sigorta şirketleri, kooperatifler ve şirketlerindeki işletmelerdir (346)

Kurumsal yatırımcılar kalkınma bankalarına ortak olurken genellikle bir yandan vatanseverlik duygularıyla harekete geçirilir, öte yandan kalkınma bankalarına fon sağlamanın hem ekonomiye hem de kendilerine yarar sağlayacağına inanarak hareket ederler(347). Kalkınma bankalarına fon desteği sağlayan ticaret bankaları; gelecekteki kazanç ihtimali, daha mükemmel büyüme imkanları elde etme ve portföy çeşitlendirmenin sağlayacağı emniyeti gözönünde bulundururlar. Kalkınma bankalarının sermayesine katkılarında ülke iş çevresindeki durumlarının güçlenerek mevduat toplama imkanlarının artacağına, kalkınma bankasının inceleyerek uygun gördüğü projeleri ortak biçimde finanse ederek iş hacminin yükseleceğini düşünürler (348).

Kalkınma bankalarının finansmanı için ferdi yatırımcıların cezbedilmesi, kurumsal yatırımcılara göre daha zordur. Eğer kalkınma bankası küçük ve kalkınmayı geliştirmeye yönelik projeleri destekliyor ve enflasyonist şartlarda çalışıyorsa ferdi yatırımcıları cezbedmek daha da zorlaşır. Fakat aşağıda sayacağımız durumlarda özel tasarrufların cezbedilmesi daha kolay hale gelebilir. Bunları şöyle sı-

-
- (344) Yazıcı, s. 133
(345) Boskey, s. 26
(346) Houk, s. 93 ; Akgüç, s.223
(347) Boskey, s. 26
(348) Houk, s. 96-97.

ralayabiliriz : Diğer yatırım fırsatları önemli bir cezbediciliğe sahip değilse, piyasa mekanizması yetersizse, yatırımcı diğer imkanların farkında değilse ve bilinen alternatifler banka hisselerine yatırım yapmaya göre daha az güvenli ise (349).

Yurt içi öze kaynaklardan fon temininin bir yolu da yukarıdaki saydığımız kurumsal ve ferdi tasarruflara tahvil satmaktır (350). Fakat gelişmekte olan ülkelerde tahvil satarak fon temini oldukça zordur. Bunun birkaç sebebi vardır. Öncelikle, tahvil satarak fon teminini mümkün kılacak gelişmiş bir sermaye piyasasının bulunduğu ülkelerde kalkınma bankasına pek ihtiyaç duyulmayacaktır (351). İkinci olarak tahvil yatırım yapanlar emniyet, kâr ve likidite ararlar. Sermaye piyasasının iyi gelişmediği ülkelerde bunların hepsinin her zaman sağlanması mümkün değildir (352). Bu durumlarda tahvillerin satılması için devlet desteği gerekir (353). Son olarak belirtilebilecek bir zorluk da, gelişmekte olan ülkelerin genellikle enflasyona maruz kalmaları ve bu sebeple tasarrufların herhangi bir teşvik edici unsur taşımayan basit kıymetli menkul kıymetlere itibar etmemeleridir (354).

Yurt içi özel fonların elde edilmesi için başvurabilecek bir yol da ticaret bankalarından orta ve uzun vadeli krediler temin etmektir (355).

b) Yurt içi Kamusal fon Kaynakları

Özel sektöre yöneltilecek bir kalkınma bankası bile, kredi veya sermayeye katılma biçiminde devlet fonları katkısına ihtiyaç duyulabileceğini gözden uzak tutmamalıdır. Çoğu zaman gelişmekte olan bir ülkedeki kalkınma bankaları, ye-

(349) Boskey, s. 26

(350) Akgüç, s. 223

(351) Akgüç, s. 133.

terli borçlanma bazına ulaşabilecek seviyede sermayeyi özel sektör kaynaklarından temin edemezler. Bu sebeple kamu fonlarına başvurmak durumunda kalırlar(356).

Kamu fonlarından yararlanmanın başlıca şekillerini şöylece sıralayabiliriz:

(i) Kalkınma bankalarının sermayelerinin tümü veya bir kısmının devletçe karşılanması(357).

(ii) Devlet veya merkez bankası kaynaklarından uzun vadeli kredi sağlanması(358)

Bu borcun şartları; sözkonusu fonların borçlanma temeli(borrowing base) nin belirlenmesinde hesaba dahil edilmesine imkan verecek biçimdedir. Bu nedenle sermaye benzeri fonlar (guasi equity funds) olarak isimlendirilen bu kaynakların üç önemli özelliği sözkonusudur. Bu özelliklerin en önemlisi, sözkonusu borçların tüm diğer borçlara ve genellikle sermayeye göre ikinci derecede (subordinated) borçlardır. (x). Bunların ikincil oluşu; sermaye benzeri olan bu fonların banka varlıklarına birincil bir teminat oluşturarak borç verenlerin daha korkusuzca fon sağlamalarına imkan verir. Sermayeye karşı ikincil olmaları ise kalkınma bankaları hisse senetlerinin satışını kolaylaştırır.

(353) Yazıcı, s. 133-134

(354) Diamond, s. 68 ; Yazıcı, s. 133

(355) Akgüç, s. 223.

(356) Houk, s. 67.

(357) Akgüç, s. 223 ; Houk, s. 90

(358) Gustafson, s. 66 ; Akgüç, s.223 ; Houk, s. 90 ; Boskey, s. 30.

(X) Subordinated Debts (İkincil Borçlar) : Likidasyon halinde ancak daha üstün alacaklı grupların alacaklarını tahsilinden sonra geriye kalan paradan tasfiye edilen borçlar.

Bu sermaye benzeri borçların diğer bir özelliği hem uzun vadeli oluşu, hem de ödemesiz dönemin uzun oluşudur. (Örneğin 20,30,40, yıl vade ve 15. yıla kadar geri ödemenin sözkonusu olmamasıdır).

Sözkonusu fonların özelliklerinden biri de çok düşük faizli olmalarıdır (Örneğin %1 veya %0 75 gibi). (359)

(iii) Merkez bankasına (360) veya tasarruflu kamu kuruluşlarına (emekli Sandıkları veya sosyal sigorta kurumları gibi) tahvil satılması (361).

Merkez bankalarının bu tür uzun vadeli tahvil satın almasının merkez bankacılığı fonksiyonları ile ne derece uyduğu tartışmalı bir husustur. Ancak emekli sandıkları gibi kuruluşlar önemli bir kaynak oluşturabilir. Burada da faiz oranının belirlenmesi önemli bir husustur (362)

(iv) Bazı kamu fonlarının yönetiminin kalkınma bankalarına verilmesi.

Kalkınma bankaları bu fonları idare etme karşılığında belli bir ücret elde ederler (% biçiminde) (363). Bu fonların idare masrafı dışında bir maliyeti olmadığından bankanın kazanç kapasitesini artırır. Bu tür fonların idaresinde kalkınma bankası bir kayıp riski ile karşı karşıya kalmadığından önemli ilave avantaj elde etmiş olur (364)

(359) Houk, s. 90-91 ; Gustafson, s. 66-) ; Boskey, s.30-31

(360) Yazıcı, s. 133

(361) Akgüç, s. 223 ; Boskey, s. 31.

(362) Yazıcı, s. 134.

(363) Boskey, s. 33-34 ; Houk, s. 91.

(364) Boskey, s. 34.

(v) Hükümetin döviz kuru riskini karşılaması ve geri ödeme anındaki kur farkı dolayısıyla yerel parayla daha fazla ödeme yapma durumunun ortadan kalkması(365).

(vi) Kalkınma bankalarına reeskont imkanı sağlama. Banka elindeki finansal varlıkları gerekli olduğunda başka bir kuruma veya hükümete satabilir veya iskonto ettirebilirse likidite açısından güçlenmiş olacaktır. Bu imkanın sağlayacağı ilave fonlar, kalkınma bankalarının özellikle orta ve uzun vadeli fon sağlamak üzere kurulduğunun gözönündü tuttuğumuzda son derece önem kazanır (366).

2. Yurt Dışı Finansman Kaynakları

Döviz rezervleri bakımından sıkıntı çeken ülkelerde yabancı sermayenin elde edilmesi önemli bir husustur. Bu ülkelerde yabancı sermayenin ülkeye kanalize edilmesinde kalkınma bankasının rolünün önemli olduğuna kalkınma bankalarının fonksiyonlarıyla ilgili kısımda değinmiştik.

Yabancı finansman kaynağı elde etmenin döviz kıtlığının giderme yanında geliştirmekte olan ülkelere sağladığı en önemli katkılardan biri, aynı zamanda teknolojik beceri ve tecrübenin aktarılmasıdır. Bu aktarım özellikle yabancı kaynakların şirket sermayesine direkt ortaklık biçiminde katılması halinde daha belirgin olacaktır. Ayrıca yabancı sermaye katılımı potansiyel yatırımcılara güven verecek fonların bu yatırıma akışını kolaylaştıracaktır (367). Yabancı sermaye katılımının diğer bir faydası da kalkınma bankasını belirli yatırımları yapmak veya yapmamak hususunda politik baskılara karşı izole e-

(365) Houk, s. 91-92.

(366) Houk, s. 92-93.

(367) Diamond, s. 65 ; Boskey, s. 28-29.

derek, bankanın bağımsızlığını güçlendirmektir (368)

Kalkınma bankalarının arkasındaki hükümet desteğinin bulunmaması halinde, kalkınma bankasının yabancı sermayeyi cezbetmesi kolay olmaz. Yabancı sermayenin geliştiği dış yatırımları etkileyen genel faktörler olan ülkenin yatırım ortamı ve kârlılık etkenleriyle de yakından bağlantılıdır (369).

Öz sermaye veya kredi biçiminde fon temin edebilecek başlıca kaynakları şöyle sıralayabiliriz :

(i) Uluslararası finans kurumları : (370)

- Dünya Bankası (IBRD)
- Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)
- Uluslararası Finans Kurumu (IFC)
- Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID)
- Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
- İslam Kalkınma Bankası (IDB)

(ii) Bazı gelişmiş ülkelerin uluslararası finans sahasında faaliyet gösteren finans kurumları (371).

- Birleşik Devletler Kalkınma Kredi Fonu (USDLF)
- Birleşik Devletler Uluslararası İşbirliği İdaresi
- Washington İhracat-İthalat Bankası
- Diğer Gelişmiş ülkelerin benzeri kurumları

(iii) Yurt dışı büyük sermaye piyasalarına tahvil ihracı. Bunun için kalkınma bankasının kurul olduğu ülkenin uluslararası sermaye piyasasında yeterli itibara sahip olması lazımdır. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma bankalarının ayrıca hazine garantisi sağlaması da uygun olur (372).

(368) Boskey, s. 28.

(369) Diamond, s. 66.

(370) Houk, s. 101 ; s. 134 ; Boskey, s. 32 ; Tarlan, s.29; Alpar-Ongun, s. 104.

(371) Boskey, s. 32-33; Yazıcı, s. 134-135; Houk, s. 101.

(372) Yazıcı, s. 135.

(iv) Dış yardımların, bir bölümünün kalkınma bankalarına tahsis edilerek, bu bankalarca belirli amaçlara yönelik fonların tesisinde kullanılması. Bu fonlarla hem kalkınma bankalarının faaliyet sahaları genişler, hem de ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlanır. Fona dayanılarak yapılacak yatırımların ve verilecek kredilerin kâr ve zararı fona ait olur. Kalkınma bankaları ise bu hizmet karşılığında bir komisyon alırlar (373).

B. FİNANSMAN İLE İLGİLİ BAZI ÖNEMLİ HUSUSLAR.

Kalkınma bankalarının finansmanı ile ilgili kararlar verilirken özellikle üzerinde durulması gerekli bazı konular sözkonusudur. Burada kısaca bu konular üzerinde durmak istiyoruz.

1. Banka Kaynaklarının Hacı

Bir kalkınma bankasının ne genişlikte kaynağa sahip olması gerektiği hususu sıkça gündeme gelen, fakat genellemeye dayanan bir cevabı olmayan bir sorudur. Hangi büyüklükteki bir sermaye hacminin en uygun olacağını hesaplayabilecek bir formül önermek zordur.

a. Sermaye hacminin Alt Limiti

En azından ne kadar sermayeye ihtiyaç olacağını belirlerken bize ışık tutması bakımından nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulabilir. Banka, en azından aşağıdaki amaçların gerçekleşmesini sağlayacak yeterlikte kaynağa sahip olmaya çalışmalıdır :

(i) Bankasının kaynakları sınırlı gelişmeyi teşvik etmesine, desteklenmesine imkan verecek yeterlikte olmalıdır (374).

(ii) Özellikle kuruluş yıllarında gerekli tesis ve or-

(373) Yazıcı, s. 135.

(374) Boskey, s. 22.

ganizasyon giderlerini, daha sonraki yıllarda işletme giderlerini karşılayabilecek bir seviyede bulunmalıdır (375).

(iii) Kalkınma bankası özel sermaye ile kurulmuşsa tatmin edici bir kar dağıtımına imkan verecek düzeyde kaynağa sahip olunmalıdır(376)

(iv) Kalkınma bankacılığı tecrübe edilmemiş sahalarda önemli riskler üstlenmeyi zaman zaman gerektirdiği için, bunlardan doğabilecek zararların sermayeyi tehlikeye sokması ihtimalini azaltmak amacıyla yeterli ihtiyat ve karşılıklar ayrılmalıdır. Dolayısıyla banka sermayesinin bunları biriktirmeye imkan verecek düzeyde olması gerekir(377).

Yukarıdaki amaçların tümünü kazanç kapasitesinin artırılması amacı olarak özetlememiz mümkündür. Eger toplam sermaye hacmi kazanç kapasitesinin en önemli belirleyicisi ise, kazanç kapasitesini artırmanın sermaye hacmini artırma dışında başka bazı yolları da vardır. Asgari seviyedeki bir kaynak seviyesine ulaşma girişimi, bankanın kazanç kapasitesini etkileyebilecek olan bu diğer yolların ışığında gözden geçirilmeli ve bunların sonucunda ortaya çıkan verilere göre hareket edilmelidir. Bu yollardan en önemlileri şöyle sıralanabilir (378).

(1) Hasılat-Maliyet Farkı :

Bir kalkınma bankası kazanç kapasitesini; kredi verdiklerine uygulayacağı faiz oranı ile sermayesinin maliyeti arasındaki farkı artırarak da yükseltebilir. Bankanın bakış açısından, hisse senedi karşılığı sermayeyi maliyet - siz olarak kabul edecek olursak; kazanç kapasitesini artırmak amacındaki bir kalkınma bankasının bu tür kaynağın top-

(375) Akgüç, s. 224.

(376) Houk, s. 53; Boskey, s. 22.

(377) Yazıcı, s. 136.

(378) Houk, s. 53-55

lam sermaye içindeki oranının artırması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte bir kalkınma bankasının hisse senedi karşılığı sermayesini artırmasında da bir sınırı olduğunu unutmamak gerekir.

Kalkınma bankalarının sermaye maliyetini düşürmesinin bir yolu da daha ucuz kaynak bulmaya yönelmektir. Ucuz fonun en belirli kaynağı da; kalkınmayı hızlandırmak amacındaki hükümetlerin bu bankalara sağlayacakları uzun vadeli ve düşük faizle kredilerdir (subordinated loans). Bunlar kaynaklar içinde sermaye benzeri fonlar olarak isimlendirilir

(ii) Hükümetler, uluslararası kurumlar veya yurt dışı milli kredi veya teknik yardım kurumlarından sağlanacak yardımlar:

Bankanın piyasa fiyatından daha ucuza elde ettiği herhangi bir fon veya destek yardım olarak isimlendirilir.

(iii) Belirli amalçılarla oluşturulmuş fonların idaresi

Kalkınma bankaları özellikle kuruluş yıllarında, herhangi bir kalkınmayı destekleyici kurum temsilciliği biçiminde, onların sağlayacağı fonların idaresini üstlenebilir.

(iv) Portföy Yöntemi:

İlk faaliyete başladıkları yıllarda kalkınma bankaları, önemli miktarda serbest fonlara sahip olabilirler. Bu fonlar kıymetli ticari kağıtlara veya vadeli mevduata yatırılarak değerlendirilir.

(v) Faaliyet giderlerini azaltma.

Belirli işletmecilik hizmetlerinin (Muhasebe, mühendislik hizmetleri vb.) yaygın olduğu ülkelerde kurulan kalkınma bankaları; iş hacimlerinin düşük olduğu başlangıç yıl-

larında, bu tip hizmetleri banka dışında yaptırarak personel masraflarını daha düşük tutabilir.

b. Sermaye Hacminin Üst limiti

Diğer yandan, kaynakların bankanın amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olandan çok fazla da olmaması gerekir. Görevleri yerine getirmek için gerekli olandan çok fazla kaynak, bankanın üzerinde; çok aşırı çalışmak, çok hızlı çalışmak ve işleri çok erken bitirmek gibi baskıların oluşmasına sebep olabilir (379).

Kalkınma bankasının ihtiyaç duyduğu sermayenin sınırı, fazla, gayret sarfetmeden finanse edilebilecek durumlardaki sağlam projelerin varlığı tarafından belirlenir. Bilindiği gibi kalkınma bankalarının karşılaştığı en önemli problemlerden biri de finansman başvuruları içindeki sağlam projelerin yetersiz oluşudur.

Genellikle sağlam projeleri iki yıl boyunca tahsis edileceği düşünülen fon miktarı, bankanın sermaye ihtiyacının üst sınırı olarak belirtilir.. Böyle bir değerlendirmenin dayandığı standart bir hesaplama tekniği de yoktur. Ayrıca bu tahmini de, yapanlara göre farklı miktarlara ulaşabilir. Sermaye ihtiyacını tahmin ederken başvurulabilecek başlıca bilgi kaynakları da şunlardır :

- (i) Mevcut sanayi kurumlarının sermaye ihtiyaçları
- (ii) Dağıtımçı kurumların ihtiyaçları
- (iii) Finans kurumlarının bu konudaki görüşleri
- (iv) Kalkınmayı geliştirmeye yönelik kuruluşların veya planlama örgütlerinin görüşleri

(v) İlgili diğer devlet kurumlarının veya bakanlıklarının görüşleri(380).

(379) Boskey, s. 22

(380) Houk, s. 48-51

Bankanın etkinliğini sağlama açısından arzu edilen sermaye miktarı ne olursa olsun; kaynak hacminin giilen belirlenışinde pratik mülahazaların da önemi büyüktür. Banka bir kamu kurumuyrsa, devlet bütçesinin karşılaştığı sınırlamalar gözönünde bulundurulmalıdır (381). Bu açıdan bakıldığında, kalkınma bankalarına aktarılacak kaynakların enflasyona yol açacak veya onun hızlandıracak biçim ve hacimde olmaması gerekir (382). Özel bir kalkınma bankası sözkonusuysa, bağlantı kurulabilen özel tasarruf miktarının tahmin edilmesi gereklidir (383).

2. Borç / Öz Sermaye İlişkisi

Özellikle kuruluş dönemlerinde kalkınma bankaları için öz sermaye, borç yoluyla sağlanankaynaklara göre daha fazla önem taşımaktadır (384). Gelişmenin ilk safhalarında bulunan ülkelerde de kalkınma bankacılığı büyük riskler taşıdığı için, sermayesi ile borçlanabileceği miktar arasında belirli bir ilişki kurulması gereklidir (385). Bir kalkınma bankasının finansal politikasının en önemli konularından biri öz sermayesine nisbetle borç düzeyi ve bu borçların hangi şartlarla elde edileceği hususudur (386).

a. Borç / Öz Sermaye Oranının Çeşitli Etkileri

Bilindiği gibi borç yoluyla elde edilen fonlar, bankaya sabit gider yükler. Hisse senedi yoluyla elde edilen kaynaklar ise sabit bir yük yüklemez, fakat uzun vadede daha çok maliyetli olabilir. Eğer banka başarılıysa aynı miktar borç fonu karşılığı ödenecek olandan daha fazla kar payı dağıtmak gerekebilir. Bu fark ne kadar fazla

-
- (381) Boskey, s. 22.
(382) Akgüç, s. 224; Boskey, s. 22
(383) Boskey, s. 22.
(384) Akgüç, s. 224.
(385) Yazıcı, s. 132
(386) Gustafson, s. 64.

olussa, yeniden yatırım için ayrılacak fonlar o kadar azalacaktır (387).

Borç/Öz Sermaye oranı sınaî şirketlerde olduğu gibi bankalarda da finansal sağlamlığın bir ölçüsü olarak kabul edilir (388). Ayrıca kullanılan borç miktarının hissedarların kazancıyla da ilişkisi vardır. Alınan borç fonların hisse senedi sahiplerinin koyduğu sermayeye oranı yükseldikçe, hisse senedi sahiplerinin potansiyel kazanma gücü artacaktır. Fakat toplam kaynaklar içinde hisse senedi karşılığı olan öz sermayenin payının düşmesi, dışardan borç yoluyla daha fazla fon bulma imkanını azaltacak ve zorlaştıracaktır.

Bu durumda muhtemel borç vericiler, kendi yararlarının korunmasını sağlayabilecek yeterlikte bir öz sermayenin varlığı hususunda tatmin edilmedikçe borç vermek istemeyeceklerdir. Hisse senedi karşılığı sermaye borç fonlarına karşı teminat oluşturduğuna göre, borçlanmanın güvenli bir seviyede olması, bir yatırımın önemli bir kayba sebep olması halinde sermayenin eriyip gitmesini önlemek bakımından da önemlidir (389). Özetlemek gerekirse, borç/öz sermaye oranı hem finansal riskin hem de yatırımcı kaldırıcının bir ölçüğü olarak görülebilir (390).

Söz konusu olan ayrıca bankanın yatırım politikalarının belirlenmesinde de etkilere sahiptir. Hisse senedi satın alma yahut şirketlere iştirak etme biçimindeki yatırımların emniyetli olabilmesi için , bankanın sabit yüklerini

(387) Boskey, s. 23.

(388) Houk, s. 63 .

(389) Boskey, s. 23

(390) Houk, s. 63.

karşılama kullandabileceği likidite veya hemen likide çevrilebilir nitelikteki ne kadar kaynağa ihtiyaç duyacağını bilincinde olmalıdır. Büyük ölçüde borçla elde edilen fonlarla çalışan bir kalkınma bankası böyle iştirak şeklindeki yatırımlara karşı daha çekingen olacak, ve hatta sadece çok güvenli projelere borç verme eğilimine girecektir. Bu nedenle iştiraklere ve riskli yatırımlara fon sağlama amacına öncelik verme niyetindeki bir kalkınma bankasının kaynak biçiminde öz sermayenin payı daha yüksek olmak durumundadır. Öte yandan iştirak biçimindeki bir kalkınma bankasının kaynak bileşiminde borçların payının daha yüksek olması uygunsuz bir davranış olarak nitelendirilmektedir (391).

Ortaklarının yüksek kâr arzularının baskısı altında olmayan ve kaynak açısından büyük ölçüde hükümete dayanan bir kamu kalkınma bankası için bu mülahazaların büyük bir önemi yoktur. Fakat bu tip bankalar bir ölçüde halka tahvil satarak kaynak temin etmek durumunda olacaklarsa, bu hususlar onlar içinde önem kazanabilir (392).

b. Ortakların ve Kredi Sağlayanların Bakış Açıları

Ortaklar genellikle finansal gelirlerini maksimize etmeye çalışırlar (393). Bu görüş açısından yaklaşıldığında, bir kalkınma bankası da özsermayenin her bir birimi için sağlanan yabancı sermayenin artırılmasına yönelir. Başka bir deyişle, belli bir sınır gözetilmek kaydıyla, daha yüksek bir borç/öz sermaye oranına ulaşmaya çalışır.

(391) Boskey, s. 24.

(392) Boskey, s. 23-24.

(393) Gustafson, s. 64.

Çünkü böylece birim öz sermayeye düşen karlılık artabilir. Ayrıca küçük bir grubun bankayı kontrollerinde tutması da kolaylaşır (394)

Ancak burada, kurumsal ve ferdi yatırımcıların yaklaşımlarında belirli bir farklılık olacağını kaydetmek gerekir. Kurumsal yatırımcıların kalkınma bankasına sermaye sağlamaya yönelten etkenleri sadece karlılığa yönelik olarak görmemek gerekir. Onlar için ortalama bir karlılık yeterli olabilir. Fakat ferdi yatırımcılar diğer alternatiflere kıyasla daha karlı olduğu takdirde kalkınma bankasına sermaye sağlamaya yönelebilirler(395).

Diğer tarafı oluşturan kredi verenlerin dikkat ettikleri en önemli husus ise yatırımların güvenliği veya riskidir (396). Bu sebeple; borç /öz sermaye oranı belirli bir noktayı aşmış olan kurumlara borç verme hususunda istekli olmazlar(397).

c. Uygun Oran ne Olmalıdır

Enuygun borç / özsermaye oranının ne olması gerektiği sorusuna kesin bir cevap vermek güçtür. Tek bir doğru oran belirtilemez (398). Uygun oran çeşitli ekonomik faaliyet sahalarına göre de değişir. Çünkü borcu kullanan kurumların çalışma alanlarına göre karşılaşılan risk fazlalaşır. Bir sanayi işletmesinin karşı karşıya olduğu risk kalkınma bankasından, kalkınma bankasındaki da ticaret bankasının karşı karşıya olduğu riskten daha büyüktür. Dolayısıyla örneğin ticaret bankaları için bu oran 3 veya 4/1 'den 9 veya 12/1'e kadar ulaşabilir. Halbuki kalkınma bankaları için en fazla 3 veya 6/1 civarında durmak gerektiği kabul

(394) Houk, s. 63; Gustafson, s. 64

(395) Boskey, s. 23

(396) Gustafson, s. 64-65 ; Houk s. 63

(397) Houk, s. 64

(398) Boskey, s. 25.

edilmektedir (399).

Bu genel yargıların ötesinde her kurum için hangi oranın uygun olduğuna dair nihai karar hissedarlar ile kredi verenlerin görüşleri arasında bir uzlaşma noktası bulmayı gerektirir. Riskin değerlendirilmesinin çok zor bir husus olması dolayısıyla borç/öz sermaye oranının tesbiti ile ilgili kararlar büyük ölçüde ilgili tarafların alışageldikleri uygulamalara dayanan bir yargıyı içerir. (400).

Bir sonuca varmak gerekirse; özel bir kalkınma bankası 3/1 'lik bir oranla işe başlayabilir. Bankanın kamu oyununda oluşturduğu güven duygusu ve başarı durumuna göre, veya sözkonusu oran 4,5 veya 6/1 'e kadar yükselebilir(401)

Öz sermaye ile kullanılabilecek borçların miktarı arasında belirli bir ilişkinin bulunması gerekliliği, kalkınma bankalarının belirli genişlikte bir öz sermayeye dayanmasını zorunlu hale getirmektedir? Aksi halde borç / öz sermaye oranı kurumun kârlılığını sınırlandırabilir.

Bankanın borçlanmada göz önünde tutacağı bu öz sermaye tabanını genişletmek bakımından en çok üzerinde durulacak yol; hazinenin kalkınma bankasına faizsiz veya düşük faizli borç vermesi ve bu borcun derecesinin kalkınma bankasının diğer borçlarından sonra gelmesidir. bu durumda borç/öz sermaye oranının hesaplanmasında söz konusu kredi borç olarak değil, sermayenin bir parçası olarak (quasi equity) kabul edilmektedir. Böylece bankanın öz sermaye tabanı genişlemiş olmakta, aynı borç/öz sermaye oranı da-

(399) Houk, s. 64

(400) Gustafson, s. 65

(401) Houk s. 65

na fazla borç kullanmaya imkan vermektedir(402). Kalkınma bankalarının öz sermaye tabanını genişletmesi amacıyla kullanılabilecek diğer bir yol da, daha önce değindiğimiz kuramca tedvir ~~edilen~~ fonlar oluşturmalarıdır. Hatırlayacağımız gibi fondan gerçekleşen kredilerin ve diğer yatırımların kar ve zararı fona ait olacaktır, banka hizmeti karşılığı komisyon almakla yetinecektir. Böylece banka riskini artırmadan daha fazla fon kullanma imkanına kavuşacaktır (403).

3. Devlet Kuruluşlarının Kalkınma Bankasının Finansmanına Katılması

Kalkınma bankalarının öz sermaye veya kredi alma biçiminde devlet kaynaklarından yararlanması konusunda lehte veya aleyhte bir çok argümanlar ileri sürülebilmektedir.

Devletin bankaya fon sağlamasının bankaya ne gibi ilave yararlar sağlayabileceği hususundaki görüşleri şöyle sıralayabiliriz;

(i) Gelişmekte olan ülkelerde özel tasarruf sahipleri, kalkınma bankası gibi kurumlara iştirak hususunda tereddütlü davranmaktadırlar. Devlet kuruluşlarının bu bankaların sermayesine belli oranda katılması, özel yatırımcıları teşvik edici bir fonksiyon ifa etmektedir. Böylece kalkınma bankasının çeşitli kaynaklarından fon temini kolaylaşmaktadır (404).

(ii) Önemli miktarda kamu kaynaklı fon ve hükümetlerin sağlayabilecekleri diğer imtiyazlar elde edebilmek bakımından daha büyük imkan ortaya çıkar.

(402) Yazıcı s. 132-133 ; Houk, s. 64-65

(403) Yazıcı, s. 133

(404) Houk, s.74. ; Diamond, s. 61-62 ; Akgüç, s. 225-226

(iii) Devletçe yapılabilecek kamulaştırma ve benzeri müdahale olasılıkları azalır(405).

(iv) Kalkınma bankalarının sermayesine devlet katkısının büyüklüğü ve biçimi, bankanın verdiği kredilerin faiz hadlerini ve diğer yatırımlarının şartlarını etkiler (406). Bu nedenle devletin banka sermayesine iştiraki veya düşük faizli kredi vermesi, bu kurumların da sınıai girişimlere nisbeten daha ucuz ve iyi şartlarda fon aktarmasına imkan verebilir (407).

(v) Gelişmekte olan ülkelerdekigirişimcilere ışıktutucu ekonomik araştırmalar yapma ve işletmelere teknik yardım sağlamanın kalkınma bankalarının önemli fonksiyonlarından biri olduğunu belirtmiştik. Bu işlerin giderlerinin kalkınma bankasının kendi fonlarından karşılanması bankaya önemli bir külfet yükleyebilir. Bu nedenle tamamen özel kalkınma bankalarının bu görevlerini yeterince yerine getirmemeleri mümkündür. Devletin, bankanın sermayesine katkısı halinde bu tür fonksiyonların yerine getirilmesi de kolaylaşmış olacaktır (408).

(vi) Tamamiyle özel kalkınma bankaları yeni ve riskli yatırım alanlarına fon tahsisinde de çekimser davranabilirler. Devletin finansmanına katkıda bulunduğu kalkınma bankalarının bu tür alanlara daha cesaretle yatırım yapmaları mümkün hale gelecektir (409).

Öte yandan devlet kuruluşlarının kalkınma bankasının finansmanına katılmasından bir takım sakıncalar doğurması da sözkonusudur. Bunları da şöyle özetleyebiliriz;

-
- (405) Houk, s. 74.
 (406) Diamond, s. 63
 (407) Akgüç, s. 226
 (408) Diamonds, 64 ; Akgüç s. 226
 (409) Akgüç, s. 226

liriz:

(i) Bankanın fonlarını kullanması sırasında politik etkilere ve baskılara maruz kalabilir. Böylece fonların kullanılmasında rasyonellikten bir ölçüde uzaklaşılabilir(410)

Bununla birlikte kamu ortaklığının kesin olarak politik baskıya yol açacağını söylemek doğru olmayabilir. Gerçekte fon aktarılacak projelerin seçiminde politik baskının ortaya çıkıp çıkmayacağı; kamu ortaklığının büyüklüğüne, biçimine ve bu ortaklığa yolbaçan nedenlere bağlıdır. Eğer devletin payı küçükse, aldığı hisselerin oy gücü sınırlıysa veya devlet katılımına yol açan güdüler o yatırımı korumak veya genç ve önemli bir kalkınma kurumunu korumak amacıyla onu dikkatli bir biçimde izlemek ise, kamunun ortaklığının politik denetim ve baskıya yol açma ihtimali pek söz konusu olmayacaktır (411).

(ii) Bankanın ilgi alanları daha maliyetli hizmetlere yönelebilir.

(iii) Şirketlerin sır maliyetindeki bazı bilgilerinin diğer kamu kuruluşlarına (örneğin vergi dairelerine) sızması olasılığı ortaya çıkar.

(iv) Banka personelinin seçiminde liyakatten çok politik tarafsızlık etkili olabilir.

(v) Politik bağlantılar aşırı istihdama yol açabilir (412).

Buraya kadar konuya bankalar açısından bakmış bulunuyoruz.

(410) Yazıcı S.132; Houk, S.74

(411) Houk, S.75

(412) Houk, S.74

Aynı konuya bir de kamu kuruluşları açısından bakılabilir. Kamu kuruluşları birçok sebeple kalkınma bankalarının finansmanına hisse senedi alarak veya onlara kredi vererek katılmak arzusu duyarlar. Bunları da şöyle özetleyebiliriz (413):

(i) Ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak kalkınma bankaları; kalkınmayı sınırlandıran birçok darboğazın giderilmesi için diğer devlet kuruluşları ile bir koordinasyon içinde çaba gösterebilirler. Kalkınma bankalarının devlete bu amaçla verebilecekleri destekler şöyle sıralanabilir (X)

-Girişimci kıtlığının giderilmesi,

-Verimle sahalar sermayenin kanallize edilmesi için çabalama.

-Yerli ve yabancı yatırımcılara güven ortamı sağlama

-Kalkınma planının uygulanmasına katkıda bulunma.

-Faaliyetlerinden kâr elde ederek devlete gelir sağlama.

(iii) Belirli politik ve sosyal amaçlara ulaşmak için de kalkınma bankaları bir araç olarak mütalaa edilmekte -dirler. Bu amaçların en belirginleri de şöyle belirtilebilir:

-Yatırımların ekonominin belirli sektörüne veya bölgelerine yönelmesini teşvik etmek.

-İstihdamın artırılması, küçük işletmelerin desteklenmesi gibi büyük kitlelerin öncelikli taleplerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak.

-Özel sektör girişimciliğini güçlendirmeye ve geliştirmeye çalışmak.

(413) Houk, s. 75.

(X) Daha fazla bilgi için kalkınma bankalarının fonk-

tionlarında verilmiştir

d. Kaynak Maliyetinin Uygunluğu

Bir kalkınma bankasının fonlarını uygun maliyet ve şartlarla plase etmesi, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankalarından beklenen fonksiyonların yerine getirelebilmesi açısından en önemli hususlardan biridir. Fonların uygun maliyet ve şartlarla sanayiye aktarılabilmesi için de, bankanın kendisinin bu kaynakları uygun maliyet ve şartlarla elde etmiş olması gereklidir. Kaynakların yüksek bir maliyetle elde etmiş olan bir kalkınma bankasının, bunları düşük bir faizle sanayicilere aktarmasını beklemek doğru olmaz (414). Çünkü bu kurumlar kârgayesinden tamamıyla uzak ve sadece kamu hizmeti görmek üzere kurulmuş değildirler. Makul bir kârlılığa ulaşmalarının doğal olduğunu daha önce belirtmiştik.

Bu tür kaynağı nasıl elde edebilirler? Kredi faizine oranla daha müsait bir faizle sermaye piyasasından fon temin etmeleri uzak bir ihtimaldir. Çünkü böyle bir ortama sahip bir ülkede zaten kalkınma bankalarına fazla ihtiyaç kalmamış demektir. Bundan başka gelişmekte olan ülkelerin çoğu yüksek enflasyonla karşı karşıyadır ve bu nedenle tasarruflular herhangi bir teşvik edici özelliği olmayan basit tahvile pek itibar etmezler. Bu tür tahvilleri satabilmek için devlet desteğine ihtiyaçları vardır. Böyle bir destekle sosyal sigorta kurumlarına veya merkez bankalarına satmaları söz konusu olabilir. Sermaye piyasasına tahvil ihracının zorluğu dala-yısıyla üzerinde durulabilecek ön önemli devlet desteği hazinenin düşük faizli veya mümkünse faizsiz borç ver -

mesi yoludur. Bu yolun da daha önceki sıkta belirttiğimiz gibi, bankayı politik baskılar veya etkilemelere daha açık hale getirmesi gibi bir sakıncası olabilir(415). Bu sakıncaların hangi hallerde pek gündeme gelmeyebileceğini bundan önceki sıkta tartıştığımız için burada üzerinde durmuyoruz. Sonuç olarak hangi tarzda hareket edilmesi gerektiği yönetimin tecrübeleriyle bağlantılıdır. ve yönetim tüm alternatifleri iyi biçimde tartarak bir karara varmalıdır.

e. Kaynak Tabanının genişletilmesi

Bankanın Sermayesine ve yöntemine birkaç kurumun hakim olması yönetimin etkinliği ve kolaylığı açısından tercih edilebilir. Fakat bu durumun politik açıdan kabul edilebilirliği zayıf olduğu için, önemli ölçüde hükümet yardımı ve desteğinin elde edilmesi zorlaşır. Sermaye tabanı çok dar tutulmuş bir kalkınma bankasının finansmanına önemli bir destek sağlayacak olan hükümetin ciddi eleştiriler ve hücumlara maruz kalmasını beklemek doğaldır. Ayrıca banka hisselerinin geniş bir kitleye aktarılması halinde, banka faaliyetlerine karşı kamu oyu ilgisi ve desteğini artırmak da imkan dahiline girer. Bankanın kalkınmada öncü bir kurum olmaya niyetli olduğu, yeni finansman biçimlerini geliştirmeye çalıştığı dönemlerde bu tür bir tutum özellikle yararlı olabilecektir.

Bununla birlikte, sınırlı bir grubun yönetime hakim olmasının önleyici bir yol olarak hisse senetlerinin sahipliğinin yaygınlığını sürdürmek o kadar kollay değil -

dir. Sahiplik başlangıçta yaygın olsa bile, daha sonra oy gücünün sınırlı ellerde toplanmasını engellemek (çeşitli önleyici tedbirler düşünülse bile) zor olabilir. Bu amaçla kuruluş sözleşmesine konulan sınırlayıcı tedbirler, hisse senetlerinin pazar değerini düşürebilir. Ayrıca resmi tedbirler, fertlerin bir araya gelerek anlaşmasını ve kontrolü ele geçirmesini engellemyebilir. Yöneticilerin bu hususların bilincinde olarak çok dikkatli ve gerektiğinde esnek davranmaları gerekir(416).

f. Yabancı Kredilerde Kur Riski Problemi

Kalkınma bankalarının en çok yabancı kaynak sağladıkları Dünya Bankasından veya herhangi bir yabancı kredi kurumundan direkt olarak sağlanan ve döviz olarak geri ödenme zamanlılığı olan kredilerle ilgili olarak ortaya önemli bir problem çıkmaktadır. Eğer borç alan bankanın bulunduğu ülke parası devalüe edilirse, (ki gelişmekte olan ülkelerde sık sık söz konusu olur) borcun ödenmesi için gerekli döviz daha pahalı hale gelecektir. Buna kur riski problemi denilmektedir (417). Eğer devalüasyon bulunduğu ülkedeki banka yeni kurulmuş ve yeterli ihtiyatlar biriktirememişse, bu hal bankanın sermayesini önemli biçimde aşındırabilir ve tahrip edebilir (418).

Bu durumda söz konusu kur riskini kimin taşıması gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi özellikle kuruluş yıllarında bu riski kalkınma bankasının taşıması söz konusu olmayacaktır. Bankanın

(416) Boskey, s. 27-28

(417) Diamond, s. 66 ; Boskey, s. 86

(418) Boskey, s. 86.

bu riskten kendisini korumasının en uygun yolu, borcu alan işletmenin geri ödemeyi döviz olarak yapması zorunluluğunu koyarak, sözkonusu riski borçluya aktarmasıdır. Aslında riski üstlenmek bakımından en uygun taraf da zaten borçlu olan işletmedir. Eğer devalüasyonun sebebi enflasyon ise; fiyat kontrolü ve sınırlamasının sözkonusu olmadığı hallerde işletmenin faaliyetleri sonucu elde ettiği gelirler, borçtaki yerli para cinsinden artışı karşılayabilecektir. Zaten borçlu, krediye yurt dışından direkt olarak alsaydı, bu riski taşımak zorunda olacaktı (419). Borçlu işletme, ihracat için üretimi yapan bir işletmeyse riski üstlenmesi daha kolay olacaktır (420).

Kur riskini bazen devlet üstlenebilmektedir. Bu takdirde, önemli ölçüde ithal makina ve teçhizat kullanılan projeler hükümetlerce ayrıcalıklı bir muameleye tabi tutulmuş olur. Bu da bir tür teşvik aracı olarak düşünülmektedir (421).

Eğer işletmeler herhangi bir dövizin kuru riski üstlenmeksizin kalkınma bankası dışında döviz elde edebiliyorsa durum farklılaşır. Döviz alım satımının serbest olduğu veya belli ölçüde kontrol olsa bile ithal izinlerinin alınmasının kolay olduğu ülkelerde, yerel para cinsinden alınan kredi, kolaylıkla dövizle çevrilebilir. Bu durumda borcunu bankaya yerel para ile ödeyeceğinden herhangi bir kur riski sözkonusu olmayacaktır. Böyle hallerde kalkınma bankalarının ellerindeki döviz kaynaklarının kullanılmadan kalması tehlikesi belirebilir (422).

(419) Boskey, s. 86.

(420) Diamond, s. 66

(421) Boskey, s. 86.

(422) Boskey, s. 86-87

Bu düşünceler ışığında Dünya Bankası, yabancı kredilerin kullanılmadan kalması ve ağırlığın yerel krediler aracılığıyla döviz satın almasına kaymasına sebep olmayacak tarzda hareket edilmesinin önemini vurgulamakta ve uygulamanın bu hususu gözönünde tutarak ayarlanmasını hükümetlere empoze etmeye çalışmaktadır (423).

IV. KALKINMA BANKALARININ KURULUŞ VE YÖNETİMLE İLGİLİ SORUNLARI

A. KALKINMA BANKALARININ KURULUŞ SORUNLARI

Yeni bir kurumun kurulması genellikle birçok zorluklar ve sorunlar ortaya çıkarır. Bu nedenle yeni bir kurum oluşturmaya karar verirken, bu kurumun yükleneceği faaliyetlerin o ülkede mevcut kurumlarca yerine getirilip getirilemeyeceği üzerinde dikkatle düşünmek gerekir. Bu gereklilik bir kalkınma bankası kurma kararı verilirken de aynen geçerlidir.

Bu gerçekten hareketle ülkede belirli bir sektörde bir kalkınma bankası faaliyet göstermekteyse, sadece onun kaynak yetersizliğine dayanan faaliyet yetersizliğini ön sürerek aynı sektörde ve aynı işlevleri yüklenecek bir kalkınma bankası daha kurmak hem kaynak israfına sebep olabilir, hem de yeterli ölçüde nitelikli eleman bulma sıkıntısı ortaya çıkabilir. O halde gelişmesi istenilen sektörde (sanayi, tarım, turizm vb.) bir kalkınma bankasının ve-

(423) Diamond, s. 67.

(424) Diamond, s. 12

ya bir işlevleri yüklenecek bir finans kurumunun bulunmaması halinde bir kalkınma bankasının kurulmasına karar vermek doğru olur (424).

Yukarıdaki açıklamadan da anlayabileceğimiz gibi bir kalkınma bankası kurma kararı, aynı zamanda bu kalkınma bankasının hangi sektörde (sanayi, tarım, turizm, ulaştırma, madencilik vb.) kurulması gerektiğine de karar vermeyi içerecektir. Bir kalkınma bankasının bu sektörlerden birkaçında çalışması mümkün olmakla birlikte, verimli çalışabilmek açısından bunlardan sadece birinde iştiraklaşmanın daha yararlı olacağı genellikle kabul gören bir husustur.

Kalkınma bankasının hangi sektörde kurulmasının uygun olacağına karar verdikten sonra sıra ne şekilde kurulmasına gerektiğine gelir. Banka özel bir kanunla mı, yoksa Ticaret Kanununun anonim şirketlerle ilgili hükümleri çerçevesinde mi kurulmalıdır?

Bankanın özel kanunla kurulması halinde hükümetin bankanın faaliyetleri ~~hüküm~~lemek hususunda daha aktif olacağını düşünmek vardır. Gerçekte bankanın faaliyetlerinde bağımsız kalması ile kuruluş biçimi arasında direkt bir bağlantının olduğunu söylemek zordur. Bankanın bağımsızlığı esas itibarıyla yönetimin yeterliliği ve bağımsız çalışabilme gücüne bağlıdır (425).

Kuruluşun hangi biçimde gerçekleştirileceği esas itibarıyla banka statüsünün çeşitli ihtiyaçlara göre değiştirilmesinin kolaylığı ve bu değişikliklerde banka ortaklarının etkisinin ne ölçüde olacağı açısından önemlidir. Ticaret kanunu çerçevesinde kuruluş gerçekleştirilmişse statü değişik-

(424) Yazıcı, s. 130.
(425) Boskey, s. 12.

likleri daha kolay olur. Halbuki kanunla kurulduğu takdirde, günün icaplarına göre yapılması gerekli olan değişiklikler için kanun çıkarmak gerekir. Ayrıca bu değişiklikte banka ortaklarının görüşlerinin etkisi azalır (426).

Bunun ötesinde, kuruluşun ticaret kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmiş olduğu durumlarda; bazı maddeler bankanın amaçlarına uygun olmayabilir veya bankaya amaçları ile uygun olmayan sınırlamalar ve sorumluluklar yükleyebilir. Böyle hallerde bu tip olumsuzlukları gidermek üzere yasa organınca bazı kanuni değişiklikler yapılması gerekebilir (427). İlave olarak bankaya bazı ayrıcalıklar tanı-
nabilir ve bankanın ticaret kanununun bazı maddelerinden muaf tutulması yoluna gidilebilir (428).

Üzerinde durulması gerekli bir başka konu, kuruluş sözleşmesinin hazırlama tarzıdır. İlk olarak üzerinde durulması gerekli husus; bankanın amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmak için yapılması düşünülen faaliyetlerin gayet iyi tanımlanması ve sınırlandırılmasıdır. Başka alanlardaki çekici kar imkanlarının bulunuşu, banka yöneticilerinin bankayı ana gayelerinden uzaklaştırıp o alanlara sevketmelerine imkan bırakılmamalıdır (429). Diğer taraftan ayrıntılara yönelik fazla katı bir statü tanzimi de pek uygun olmaz. Bu yöndeki elastikiyet banka yönetimine politika oluşturmak ve faaliyetleri günün koşullarına göre ayarlamakta serbestlik sağlar. Kesin ve katı bir ifade tarzı ise yöneticilerin politikaçılar ve ortakların gereksiz baskılarına maruz kalmalarına karşı bir savunma aracıdır (430).

(426) Yazıcı, s. 131; Boskey, s. 12.

(427) Yazıcı, s. 131; Boskey, s. 12.

(428) Boskey, s. 12.

(429) Yazıcı, s. 131.

(430) Boskey, s. 13.

Bütün bu hususları düşünerek, banka yöneticilerinin yaratıcı gücünü törpülemeyecek ölçüde bir esneklik ile yöneticilerin bankayı amaçlarından saptırmalarını önleyici bir kesinlik arasında uygun bir denge sağlanmalıdır.

Dikkat edilecek bir diğer konu, ihtiyat ayrılması hususudur. Bankaların kendilerini güvenli bir durumda hissetme arzuları, onları belli ölçüde ihtiyat bulundurmaya yöneltir. Kuruluş sözleşmesinde belirli seviyede ihtiyat oluşturulması yolunda açık bir hüküm bulunması; yönetime kendini güvenli hissedeceği bir noktaya kadar, hissedarların kar payı dağıtılması yönündeki baskılarına dayanma gücü sağlayacaktır. Ayrıca, bankanın sermayesinde devlet katkısı söz konusuysa; kar dağıtımına ilişkin sınırlama kamu fonlarının gereksiz kar dağıtımı yoluyla özel hissedarlara aktarılmasına da engel olur. Hatta çoğu zaman; kamu fonlarının avantajlı şartlarla özel kurumlara aktarıldığı biçimindeki eleştirilerden korunmak için, kar dağıtımını sınırlamasını bankaya sermaye katkısının öngartı olarak gündeme getirir (431).

B. KALKINMA BANKALARININ YÖNETİMİNİN OLUŞTURULMASI

Kalkınma bankalarının yönetimiyle ilgili en önemli hususlardan biri, yönetimin bağımsızlığıdır. Bankanın faaliyetlerinin yönetimine siyasi vb. sebeplerle müdahale edilmesi, bankanın verimli çalışmasını önler. Bununla birlikte planlı kalkınma çabasında olan bir ülkede, kalkınma bankası yönetiminin planlama otoriteleri ile yakın bir ilişkisi içinde bulunması, kalkınma çabalarının eşgüdüm içinde yürütülmesinin bir gereğidir (432).

(431) Boskey, s. 15-17.

(432) Yazıcı, s. 149.

Kalkınma bankalarının üst yönetimi iki önemli unsurdan oluşur. Bunların birincisi yönetim kurulu, diğeri de genel müdürlüktür. Önce yönetim kurulu üzerinde duralım.

Sermayesinin tümü devlete ait olan kalkınma bankalarında genellikle yönetim kurulu ekonomik gelişme meseleleriyle ilgili bakanlık ve kurumların temsilcilerinden oluşturulur. Bu nedenle bazen üye sayısı 15'e ulaşabilir. Fakat Bu durum işlerin yavaşlamasına sebep olabilir. Bu temsilciler diğere görevleri dolayısıyla yönetim kurulu toplantılarına düzenli biçimde katılma ve yatırım tekliflerini iyi biçimde inceleme imkanına sahip olmayabilirler. Bu nedenle genellikle yönetim kurulu üye sayısı 5 'den aşağı düşmeyecek şekilde üye toplantıları aksatmayacak görevlilerden teşkil edilmeye çalışılmalıdır. Bazen de yönetim kurulunun birçok görevleri, doğrudan ona bağlı olan bir yönetim komitesine aktarabilir(433). Üyelerin devlet memuru veya politik nitelikli kişiler olmaları nedeniyle yönetim kuruluna politik etkiler sözkonusu olabilir. Bunu azaltmak açısından devlete ait kalkınma bankalarının yönetim kurullarında dahi özel sektörün tecrübelerini bu kuruma akterabilecek nitelikte elemanlara yer verilebilir (434).

Özel sektör kalkınma bankalarında ise kurulun ortak larca seçilmesi gerekir. Bu seçime hükümet dolaylı veya dolaysız şekilde müdahale etmemelidir. Ancak sermayesinde önemli ölçüde devlet katkısı olan bankaların yönetim kurullarında devlet temsilcisi bulunacaktır. Özel kesimden yönetim kuruluna gıreceklele bu kurumun gerektirdiğı bilgi ve tecrübeye sahip, ilişkileri dolayısıyla kalkınma banka-

(433) Boskey, s. 36.

(334) Yazıcı, s. 150.

sına faydalı olabilecek niteliklere sahip olmalıdırlar (435). Bu tür bankaların yönetim kurullarından devlet temsilcilerin yer alması, lisans, gerektiren projelere hükümetin onayını temin etmekte kolaylaştırıcı rol oynar(436).

Üst yönetimi oluşturan unsurlardan birinin de genel müdürlük olduğunu beliktmıştik. Genel müdür bankanın faaliyetlerinin yürütülmesinde en üst yetkilidir. Bir yandan çeşitli politikalar oluşturup yönetim kuruluna teklif ederek onları da yönlendirebilir. Diğer yandan yönetim kurulunun vereceği kararları uygulayacak makamdır. Ayrıca iş alemi ile banka arasındaki ilişkileri de genel müdür yürütecektir. Bu niteliklerini dikkade aldığımızda genel müdürün yönetim kurulunda yer alması hatta yönetim kurulu başkanı olması uygun olur.

Yukarıdaki yetkilerigözden geçirdiğimizde şunu söyleyebiliriz. Bankanın amaçları ve yapacağı hizmetler, bunlardan sapmayı önleyici tedbirler ana sözleşmesinde ne kadar iyi belirtilirse belirtsin, sadece bu husus bankanın başarısını garantileyemeyecektir. Üst yönetimin nitelikli ve tecrübeli kişilerden oluşturulması çok daha önemlidir. Eğer üst yönetim bu niteliklere sahipse, ana sözleşmedeki yetersizliklere rağmen bankayı başarıya götürebilir. Fakat hiçbir bankanın yetersiz yönetime rağmen başarılı olması sözkonusu olamaz(437).

O halde bir kalkınma bankasının genel müdürün aranan nitelikler üzerinde biraz durmamız gerekir. Ticaret bankacılığı bilgi ve tecrübesi bu banka genel müdürüğü için yeterli değildir. Sözkonusu makam; enerjik, dēginlemesine

(435) Yazıcı, s. 149-150.

(436) Boskey, s. 38-19.

(437) Boskey, s. 18-19. Boskey, s. 1'.

geniş ufuklu düşünebilen, dürüst ve kararlarını çeşit-
bankılara rağmen işin gerektirdiği biçimde verebilen
ellikle uzun vadeli finansman ve kalkınma konularında
terli bilgi ve tecrübeye sahip bir elemanı gerektirir
(38). Yalnız kalkınma bankacılığında belli ölçüde tecrü-
kazanmış ülkelerde bile bütün bu özellikleri tek başına
aşıyabilecek nitelikte eleman bulmak zor olabilir. Bu ne-
enle tüm yetkileri tek başına üstlenmesi bir genel mü-
ürlük ekibi oluşturmak yoluna gitmek daha uygun olacaktır.

Kalkınma bankalarının daha alt seviyedeki örgütlenme
biçimi, personelde arayacağı nitelikler de, diğer bankala-
rına göre farklılık gösterir. Kredilerin denetim altın-
da kullanılması (izlenmesi), araştırma projeleri veya
proje geliştirme çabaları, kredi için başvuranların proje-
lerinin değerlendirilmesi gibi faaliyetleri, teknik, eko-
nomik ve mali alanlarda uzmanlaşmış, sanai işletmeciliği
bilen elemanlar gerektirir(439).

Bu elemanların yaptıkları işler gelişmiş ülkelerde
müşavirlik firmalarınca yapılmaktadır. Ama kalkınma ban-
kasına ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkelere bu nite-
likte kurumlar yetersizdir. Bir kalkınma bankasında bu
uzman sınıfı, kurumun belkemiğini oluşturur. Üst yöneti-
min kararları bu uzmanların inceleme ve raporlarına da-
yanır(440). Bu nedenle bir kalkınma bankasında bu sınıf;
bilgi ve tecrübe bakımından ne kadar yeterliyse, yaratı-
cılık ve sorun çözmede ne kadar yüksek kapasiteye sahip-
lerse, dünya ve ülke ekonomisini ve sanayiini ne kadar

- (438) Yazıcı, s. 150; Boskey s. 19.
(439) Akgüç, s. 227.
(440) Yazıcı, s. 151.

iyi tanıyorlarsa, bankanın başarı olasılığı o kadar yükselecektir.

Sözkonusu uzman kadrosunun oluşturulması da oldukça zor ve pahalıdır. Bu tür personelin bir kısmının(hiç olmasa başlangıçta) yurt dışından temini gerekebilir öte yandan banka bu tür uzmanların yurt içinden temini açısından özel sektörle rekabet halinde olacaktır. Dolayısıyla bu personelin masrafları oldukça yüksek olacaktır. Ücret düzeyi özel sektöre göre düşük olan kamu sektörüne ait olan kamu kalkınma bankalarında bu konu daha önemlidir. Bu bankalar, çeşitli eleştirileri göğüsleyerek kamu ücret düzeyinden önemli ölçüde ayrılarak sözleşmeli elemanlar çalıştırmak durumunda kalırlar (441). Aksi halde belirli bir tecrübe birikimine ulaşan uzmanları özel sektörü kaptırmak durumunda kalacaklardır.

Bu uzmanların kredi başvurularını değerlendirmek üzere yapacakları, teknik, ekonomik ve mali incelemeler önemli bir zaman alabilir. Gelişmekte olan ülkelerde tüccarlıktan sanayiciliğe geçmiş olan girişimciler bu incelemelere ayrılan uzun zamanı gereksiz bulabilir, sermayemizi riske sokan biziz, banka bizim sermayemiz ve itibarımızla yetinsin diyebilirler. Halbuki sinai yatırımların finansmanının iyi incelemelere dayalı projelere dayanması önemli bir gerekliliktir (442). Daha önce de kalkınma bankalarının fonksiyonlarını incelerken üzerinde durmuş olduğumuz gibi, bir kalkınma bankasının faaliyette bulunduğu ülkede yerleştirmeye çalıştığı en önemli yaklaşım,

(442) Yazıcı, s. 151-152.

(441) Boskey, s. 123.

bir sınıai yatırımın iyi incelemeler sonucu hazırlanmış sağlam bir projeye dayandırılması anlayışın yaymaktır.

Son olarak üzerinde durmak istediğimiz husus, bir yönetim kurulu üyesinin, bankanın finansman ilişkisinde bulunduğu herhangi bir şirketle doğrudan veya dolaylı bir çıkar ilişkisi içinde bulunmaması gereğidir (443). Böyle durumlar olduğunda bankanın birçok eleştirilerle karşılaşması kaçınılmaz olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KALKINMA BANKACILIĞI

KALKINMA BANKALARININ KURULUŞUNA KADARKİ GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankalar Türkiye'deki yabancı şirketleri inanse ediyorlardı. Bu durum birçok ekonomik ve siyasi sakınca ve tahribatların ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Bunlara ilave olarak da Türkiye ekonomisinde kredi yetersizliği gözlemleniyordu. Sınaf ve ticari faaliyetleri teşvik etmek için bankacılık sektörünün geliştirilmesine ihtiyaç duyuluyordu(1). Bu tür mülahazaların etkisiyle bir sanayi bankasının kurulması yolunda ilk teklif 1923 İzmir İktisat Kongresinde ortaya atıldı. Bunun sonucu olarak 1925 yılında Sanayi Maadın Bankası kuruldu.

Ayrıca, sanayileşmenin gerçekleştirilmesini temin gayesiyle, özel şahıs ve şirketler elinde bulunan sınırlı sayıdaki sınıf teşebbüslerin gelişmesini sağlamak ve yenilerinin

(1) A. Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi, 1923, Haberler-Belgeler ve Yorumlar, Heyet-i Faale Raporunda Yer Alan Görüşler (Ankara : 1971), s. 18

kurulmasını teşvik etmek için 1927 yılın da "Teşviki Sanayi Kanunu" çıkarıldı. 15 sene yürürlükte kalan bu kanun, birçok yeni sanayi teşebbüsünün kurulmasına imkan verdi.

Bununla birlikte kanunu hazırlayanlar, modern kapitalist ekonominin temeli olan kredi temini meselesini ihmal etmişlerdi. Bu nedenle, özel sanayiciler kuruluşlarının başlangıcından itibaren sıkıntı çekmeğe başladılar. Mevcut banka sistemi, sanayi işletmelerinin orta ve uzun vadeli kredi isteklerini karşılamak bir yana; vadesi 3 ayı aşan işletme sermayesi ihtiyacını karşılamaya yönelik kredi ihtiyacına bile cevap vermekten uzaktı.

Kredi yetersizliği, özel sektörün "Teşviki Sanayi Kanunu" ile tanınan muafiyet ve imtiyazlara rağmen gelişmesine engel oldu. Özel sanayii kesim istenilen sürat ve genişlikte gelişemeyince, ülkenin devlet eliyle sanayileştirilmesi öncelik kazandı. Devletin kurduğu sanayi işletmelerinin finanse edilmesi için de, yine devletçe büyük kredi kurumlarının oluşturulması gerekiyordu (2).

1925 yılında teşkil edildiğini belirttiğimiz Sanayi Maden Bankası da bu tür kurumlardan biridir. Söz konusu bankanın kuruluş amaçları aşağıdaki biçimde belirtilebilir (3):

(i) Türkiye Sanayi ve Maden Bankasının Yönetimine tev-

(2) Cumhur Ferman, Türkiyede Sanay Kredisi (İstanbul : Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 1951), s. 65-66

(3) Avni Zarakoğlu, Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde bankacılık (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, no: 61), s. 23-24

di. edilen sınaî işletmelerin, bu işletmeler kendi kendilerine yaşayabilir hale gelene kadar yönetmek,

(ii) Bazı sınaî işletmelerin kuruluşuna katılmak ve onları yönetmek,

(iii) Madencilik imt yazıları elde etmek ve yönetmek,

(iv) Türk sanayicileri ve madencilerine kredi vermek,

(v) Kuruluş amaçlarına uygun her çeşit bankacılık faaliyeti ile uğraşmak.

Bunlara ilave olarak sözkonusu bankaya; anonim şirketler oluşturma ve mevduat toplama imkanları da sağlandı.

Kuruluşundan birkaç yıl sonra; bankanın başlangıçta kendisinden beklenen amaçlara ulaşmada başarılı olmadığı görüldü. İdaresini üstlendiği işletmelerin anonim şirket haline dönüştüremedi. Herhangi bir işletme ofisinin üstlendiğinden daha farklı fonksiyonlar üstlenemedi. Bunların sonucu olarak, bu kurumun kendisinden beklenen görevleri yerine getiremeyeceği ortaya çıktı. Bu sebeple 1930'da Ankara'da yapılan sanayi kongresinde yeni bir kurumun oluşturulması ihtiyacı gündeme getirildi. B

Bu kongrede; Uzmanlar bağımsız bir sanayi bankasının Türkiye ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağı görüşüne ulaştılar. Kurulacak olan bankanın hem ticari ve sınaî faaliyetlerde bulunması ve hemde sanayiye kredi vermesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşıldı(4).

Takip eden yıllarda kalkınma bankacılığı ile ilgili olarak yukarıda belirtilen önerileri gerçekleştirmek için çabalar gösterildi. 1932 yılında devlet eliyle sanayi kurmak ve yönetmek amacıyla Sanayi Ofisi oluşturulmuş, bu ofisi finan-

(4) Ali Sait Yüksel, Para Bulo ve Kredi işleri (İstanbul:

se etmek amacıyla Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur (5).

Bu kurumların oluşturulmasıyla sanayileşme faaliyeti ülkemizde devletçe üstlenilmiş oluyordu. Sanayi Ofisi sanayinin kuruluş, yönetim ve geliştirilmesini üstleniyor, Sanayi Kredi Bankası ise bu ofisin çabalarına finansman desteği sağlama yoluyla katkıda bulunmayı üstleniyordu. Bu banka devlet sektörüyle birlikte öze sektöre de kredi sağlayabilmektedir. Ayrıca teşvik tedbirlerinin uygulanmasında da sorumluluk üstleniyordu.

Fakat Türkiye Sanayi Kredi Bankası, kendisinden beklenen görevleri yerine getirebilecek ölçüde kaynak elde edemedi. Bu nedenle Devlet Sanayi Ofisiyle birlikte 1933 yılında kurulan Sümerbank'a devredildi (6).

Tezimizde ele aldığımız özellikleri taşıyan gerçek anlamda kalkınma bankaları ülkemizde 1950' den sonra kurulmaya başlanmıştır. Bunların ilki 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankasıdır. Bu bankanın kurulduğu tarihte özel sektörün işletme yönetimi ve yatırım projelerinin yürütülmesi konusunda bilgi, tecrübe ve kaynakları çok yetersizdi. Bu banka yatırım projesi kavram ve anlayışının yaygınlaştırılması ve proje hazırlamanın öğretilmesi alanlarında önemli bir görev icra etti.

-
- (5) Bedri Gürsoy, "Türkiye'de Sanayileşme ve Kurumsal Kredi" Cumhuriyetin 50. yılında Sanayileşme ve Sorunları Semineri (Ankara : S.B.F. Yayını, 1973), s. 480
- (6) Selçuk Abaç, "Türkiyenin Sanayileşmesinde Bankaların Rolü", Cumhuriyetin 50. Yılında Sanayileşme ve Sorunları Semineri (Ankara: S.B.F. Yayını, 1973), s. 534

Planlı dönemin başlangıcına kadar Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ülkemizdeki tek kalkınma bankası olarak çalıştı. Öte yandan ticaret bankaları da çeşitli sektörlerle hem kısa vadeli, hem de orta ve uzun vadeli kredi sağlıyordu. Bu şartların sonucu olarak ticaret bankalarının kredilerinin birçoğu göri ödenemez hale gelerek donmuş krediler sorunu ortaya çıkarıyordu.

Planlı dönemin başlangıcında, bu tür problemleri ortadan kaldırmak için farklı özelliklerde finansal ihtiyaçların farklı finansal kurumlarca karşılanması gerektiği görüşü yaygınlaştı. Bu görüş ve öneriler gerçekleştirmek amacıyla, sanayiye orta ve uzun vadeli kredi vermeye yönelik kalkınma bankalarının kurulması önerisi birinci beş yıllık kalkınma planında yer aldı. Söz konusu planda aşağıdaki önerilere yer verildi (7):

(i) Kamu iktisadi Teşebbüslerinin orta ve uzun vadeli fon ihtiyacını karşılamak amacıyla Devlet Yatırım Bankası kurulması,

(ii) Özel sektörün çalışma sermayesi ihtiyacını karşılamak üzere ticaret bankalarının katkısıyla bir finansal kurumun oluşturulması,

(iii) Sanayi sektörünün yanında turizm, madencilik ve tarım gibi diğer bazı sektörler içinde yatırım veya kalkınma bankalarının tesisi.

1960'lı yılların başlarında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ve Devlet Yatırım Bankası gibi kalkınma bankaları beş yıllık kalkınma planları ile uyumlu olarak sanayi sektörünün

(7) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 502-504

(8) İkinci Beş

değişik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yönelik olarak kurulmuşlardır. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1963 yılında beş ticaret bankasının katılmasıyla oluşturuldu. Bu bankanın temel amacı özel sektör sanayiinin çalışma sermayesi ihtiyacını karşılamaktır. 1964 yılında kurulan Devlet Yatırım Bankasının temel hedefi ise kamu ktisadi teşebbüslerinin yatırımlarına finansman desteği sağlamaktır.

Bu gelişmelerden sonra ikinci beş yıllık kalkınma planında ise aşağıdaki ilkeler kabul edildi (8):

(i) Yeni ve devamlı biçimde artan kaynaklar bulunmadıkça, yeni kredi kurumlarının oluşturulmasından kaçınılacaktır. Sınırlı kaynakların mevcut kurumlar aracılığıyla kullanılması daha uygundur.

(ii) Yatırım ve kalkınma bankalarının kaynakları artırılacaktır. Yeterli ve sürekli fon kaynakları bulunmadıkça, fonların yeni yatırım ve kalkınma bankalarına tahsisinden kaçınılacaktır.

(iii) Özel sektörün planı ile öngörülen hedeflere ulaşabilmesi için yeterli kaynaklara sahip özel sektör yatırım bankası kurulacaktır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; mevcut kalkınma ve yatırım bankalarının geliştirilmesi, kaynaklarının artırılması ve bu tür bankaların yurt düzeyine yayılma arı ilkelerinin benimsenmiş olmasına rağmen bu konuda istenilen ölçüde başarılı olunduğunu söyleyemeyiz.

Finansal kurumlara yönelik olarak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen politikalar ise ana hatlarıyla şöyledir (9):

(8) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 603-606

(9) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 907

(i) Özel sektörün kendi tasarruflarını değerlendirmeye yönelik ihtisas bankacılığı girişimleri teşvik edilecektir. Ek tasarruf potansiyelinden yararlanma imkanına sahip olmayan ve sadece kamu fonlarına dayanan yeni ihtisas bankaları kurulmasından kaçınılacaktır.

(ii) İşçi tasarruflarının değerlendirilmesi ve yatırımlara yönlendirilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımların teşvik , sermaye piyasasının geliştirilmesi ve ihracatta finansal destek sağlanması gibi konularda sorumluluk yüklenmek üzere özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe sahip yeni bir kalkınma bankasının teşkiline çalışılacaktır.

Bu plan döneminde yukarıda belirtilen amaçlardan bazılarını gerçekleştirmek amacıyla 1974 yılında Devlet Sanayii ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) kuruldu.

Dördüncü plan dönemine gelindiğinde, önceki plan döneminde kurulmuş olan DESİYAB etkin bir kurum haline gelememiştir. Sanayinin yatırım ve işletme kredisi ihtiyacının karşılanamadığı darboğaz, ticari bankaların arta vadeli kredilere yönlendirilmesi için çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Planda geçmiş dönemlerdeki önerilerden farklı bir öneri süz konusu değildir. II. plandan beri benimsenmiş olan; tasarrufların çok sayıda bankaya dağılıp kaynak kullanımında etkinliği azaltmaması için, yeni ve sürekli artış imkanına sahip kaynaklar bulmaksızın yeni kredi kuruluşlarının oluşturulmaması ilkesi bu planda da kabul görmüştür (10)

(10) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 113

Beşinci beş yıllık planda ise orta ve uzun vadeli kredi uygulamasının yaygınlaştırılacağı ve sermaye piyasasının geliştirilmesinde kalkınma ve yatırım bankalarından yararlanılacağı belirtilmektedir. Ayrıca Devlet Yatırım Bankasının tahvil ihracı yoluyla kaynaklarını artırmaya yönlendirileceği ifade edilmektedir. DESİYAB'ın ise mali kaynaklarının güçlendirilecek çok ortaklı işçi şirketlerine gerek proje hazırlama, gerekse işletme yönetiminde teknik ve idari katkılarda bulunabilecek bir yapıya kavuşturulacağı vurgulanmaktadır(11).

Uygulamada ise Devlet yatırım Bankasının kaynaklarının artırılması yerine hayatına nihayet verilmiş ve bu banka Türkiye İhracat Kredis Bankası A.Ş. (EXIMBANK) adıyla yeni bir kuruluşa dönüştürülmüştür (12). DESİYAB'da ise çeşitli problemlerin zor durumlara sürüklediği çok ortaklı işçi şirketlerinin rehabilitasyonuna yönelik bir müdürlük oluşturulmuştur.

II. TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI (TSKB)

Tezimizde belirttiğimiz özelliklere sahip ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 2.6.1950 tarihinde 12,5 milyon lira sermayeli bir anonim şirket olarak kuruldu. Kuruluşuna ilişkin teklifler önce 1949 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası raporunda yer aldı. Söz konusu raporda; Türkiye 'de bir sermaye birikiminin başlamış olduğu, fakat fonların yatırımlara aktarılmasının başarısız olduğu belirtiliyordu. Bu sebeple özel sektörün yapacağı yatırımlar için gerekli iç ve dış finansmanı sağlayacak ve teknik yardım yapacak bir kalkınma

(11) Resmi Gazete, 23 Temmuz 1984, s. 23

(12) Resmi gazete, 21 Ağustos 1987, s. 1-6

bankasının kurulması öneriliyordu. Kuruluş Sermayesinin %75'i özel ticaret bankalarınınca, %15'i ticaret ve sanayi odalarınınca, %10'u ise sınıai kurumlar ve şahıslarca karşılandı (13).

A. KURULUŞ AMAÇLARI

Bankanın Kuruluş amaçları Şu şekilde belirtilebilir(14):

(i) Türkiye'de yeni özel sanayinin kurulmasına ve mevcut özel sanayinin tevsiline ve modernleştirilmesine yardım edecek ve bunları hızlandıracak,

(ii) Yerli ve yabancı özel sermayenin Türkiye'de kurulan sanayie iştirakine yardım edecek ve bu husuları teşvik edecek,

(iii) Türk sanayiini ilgilendiren hisse senedi ve tahvillerini özel mülkiyette bulunmasına gayred edecek ve Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmesine yardım edecektir.

Banka bu amaçları gerçekleştirmek için özel sınıai kuruluşlara yalnız mali destek temini ile yetinmeyecek, aynı zamanda teknik ve idari yardım sağlayacaktır. Proje bazındaki orta ve uzun vadeli kredilerin dışında özel sınıai işletmelere ortak olarak katılacak ve gerekli hallerde kendi kaynaklarıyla yeni teşebbüsler kuracaktır.

B3 SANAYİ SEKTÖRÜNE ORTA VE UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ

Türkiye Sınıai Kalkınma Bankası sanayi sektörüne bir yandan orta ve uzun vadeli kredi verirken, diğer yandan gerektiğinde bu işletmeler iştirak yoluyla da fon sağlayabilir. ayrıca yabancı kredilerin temin edilmesinde de aracılık yapar.

1. Temel Politikalar

Bankanın yukarıda saydığımız faaliyetlerinde takip etti-

(13) Türkiye Sınıai Kalkınma Bankası 25. Yıl Raporu.

(14) Türkiye Sınıai Kalkınma Bankası Ana Sözleşmesi, md. 2.

ği politikaları kısaca inceleyelim.

a. Kredi Politikası

Bankanın kredi politikasının başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz(15):

(i) TSKB esas itibariyle orta ve uzun vadeli kredi verir. Borcun ödeme süresi T.L. veya döviz borcu olmasıyla bağlantılı olarak 5-12 yıl arasında değişir. 1 ile 3 yıl arasında ödemesiz süre söz konusudur. Bu çerçevede içerisinde projenin ödeyebilirlik seviyesine göre bazı münferit durumlarda değişik ödeme süreleri kararlaştırılabilir. Ayrıca TSKB yönetim kuruluca saptanacak esaslar ve limitler dahilinde kısa vadeli kredi de verebilir.

(ii) Her türlü teşebbüs tipini finanse edebilir. Fakat amaçlarından bir de şirketleşmeyi teşvik olduğu için mümkün olan hallerde teşebbüsü anonim şirkete dönüştürülmesi için çabalar harcar. Kredi açacağı işletmelerin sağlıklı bir sermaye yapısına sahip olmalarına dikkat eder.

(iii) Döviz kredilerinde TSKB kaynaklarını oluşturan dövizin cinsi, ile bor verir ve kur değişimlerinden doğacak riski üzerine almaz.

(iv) Kredilerin amaçlarına uygun olarak kullanılması temel prensiplerden olduğundan, bunun sağlanması için gerekli tedbirleri alır. Kredi yatırım sermayesinin finansmanı için verilir. İşletme sermayesi olarak kullanılabılır. T.L. biçimindeki krediler; bina inşaatı, gümrük giderleri,

(15) Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Politikası (İstanbul: 1982), s. 3-5 ; Türkiye Sınai Kalkınma bankası 23. ve 25. Yıl Raporu.

montaj ve ülke içinden temin edilen makinalar içindir. Döviz kredileri ise ülke dışından ithal edilecek makina, teçhizat ve hizmet ifalarında kullanılabilir.

(v) Banka teminat karşılığı kredi verir. Ayrıca kredi verdiği işletmelerin tesislerini sigorta ettirir.

(vi) TSKB'nin bir işletmede kredi ve iştirak olarak yüklenebileceği azami risk, kendi öz varlığı ile sermaye benzeri hükümed kredilerinin banka zimmetindek bakiyesi toplamının % 15'ini geçemez.

b. İştirak Politikası

Bankanın iştiraklerle ilgili temel ilkeleri şunlardır(16):

(i) TSKB'nin iştirak politikasının amacı, destekleyeceği projelerin sermaye açığını kapatmak ve halk tasarruflarının sınaî yatırımlar özvarlık biçiminde aktarılmasına yardımcı olmaktır.

(ii) İştirak ve hakka satış politikasının etkinliğini artırmak için iştirak işlemlerini "underwriting" şeklinde geliştirmeye çalışır ve gerekli hallerde diğer finansman kuruluşlarıyla işbirliği yapar.

(iii) Bankanın portföy idaresinde ona ilke, elindeki menkul kıymatleri en kısa zamanda halka satarak portföyün devir hızını yüksek tutmaktır. Bunun için gerekiyorsa yeni satış mekanizma ve teknikleri geliştirmeye çaba gösterir.

(iv) Belirli bir tarihte iştiraklerin TSKB'ye maliyetlerinin toplamı bankanın o tarihteki sermaye ve ihtiyatlarının toplamını aşmamalıdır.

(v) Bir şirketin sermayesine, kendi sermaye ve sermaye benzeri fonları toplamının % 5'inden fazlasıyla katılamaz.

(16) TSKB Politikası, s. 5-6 ; TSKB 23. Yıl Faaliyet Raporu

(vi) Herhangi bir şirketin taahhüt edilmiş sermayesinin en fazla %25'ine kadar iştirak edebilir.

(vii) İştirak edilen işletmelerin yönetimi baskı altında tutulmaz. Bankanın temsili ; yönetim ve denetleme kurulunda danışmanlık yapmak ve yardım etmek amacıyla bulunan temsilci vasıtasıyla gerçekleştirilir.

c. Proje Değerlendirme Politikası

Bankanın Kredi ve iştirak talebiyle başvuran girişimcilerin projelerini inceleyip değerlendirmede üzerinde durduğu temel hususları şöyle özetleyebiliriz(17):

(i) Banka projeleri inceleyip değerlendirmek suretiyle, tasarlanan bir sınaî yatırımın fayda ve maliyetini ileriye doğru bir zaman perspektif içinde tahmini değerleri ile hesaplamaya çalışır. Bu hesaplamalar vasıtasıyla projenin;

- Milli ekonomi yönünden yararını,
- girişimci yönünden karlılığını,
- banka bakımından riskini belirlemeye çalışır.

(ii) Proje değerlendirme faaliyeti dört unsurdan oluşur. Bunlar projelerin ekonomik, teknik, mali ve yönetim organizasyon açısından incelenmesini kapsar. Bu biçimde ayırım, bir projenin üzerinde birbirinden bağımsız incelemeler yapılması anlamına gelmez. Proje değerlendirme, bu incelemelerin birbirini tamamlaması ile oluşan kendi içinde tutarlı bir faaliyetler bütünüdür.

(iii) Ayrıca projelerin yurt ekonomisi üzerindeki etkilerini inceler ve bu etkileri belirleyen ekonomik kriterleri finansman kararlarında bir ölçü olarak kullanır.

(17) TSKB Politikaları, s. 8.

2. Kredi ve İştirak Faaliyetleri

a. Kredi Faaliyetleri

TSKB'nin kredi faaliyetlerini Türkiye Ekonomisinde meydana gelen değişme ve gelişmelerle bağlantılı biçimde birkaç dönemde incelemekde yarar görüyoruz.

aa. Kuruluştan 1960 Yılına Kadarki Dönem

TSKB'nin ilk faaliyet yıllarında karşılaştığı önemli sorun özel sektörde yatırım projelerinin hazırlanması ve uygulanması konusundaki bilgi ve tecrübe yetersizliği idi. Banka bu yıllarda bin yandan Türkiye'de sanayi finansman alanındaki boşluğu doldurmaya çalışırken, öte yandan da yatırım projesi kavramını ve proje hazırlama metodlarını çoğu sanayi alanına yeni girmiş iş adamlarına tanıtmaya ve benimsetmeye çalışıyordu.

Bankaya tevdi edilen projelerde; sabit sermayenin bankaca belirlenen bir kısmı ile işletme sermayesinin önemli kısmının müteşebbislerin öz kaynaklarından karşılanması isteniyordu. Ayrıca yapılan incelemeler sonucunda projenin hem müteşebbislere cazip bir kar sağlaması, hem de bankanın alacağının makul birkaç senede tahsiline imkan verici ölçüde karlı olduğunun belirlenmesi gerekiyordu. Ayrıca eğilimin yüksek olduğu ve ödemeler dengesi güçlüklerinin yaşandığı 1955-60 arası dönemde sermaye ve iş verimliliği, net döviz tasarrufu veya net gelir gibi kriterlere de önem verildi.

Bu dönemde bankaya gelen projelere adeta bankaca baştan tanzim edilmek biçiminde incelenmektedir. Öte yandan projenin ekonomik faydalılığını belirlemek için ülke sanayiinin çeşitli sektörlerinin kapsamlı etüdleri yapılmakta ve böylece hangi sahalardaki yatırımların gerek ekonomimize, gerekse

müteşebbislere daha yararlı olacağı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Sözkonusu kuruluş döneminde bankaya yapılan kredi talepleri nisbeten basit ve bilinen sanayi alanlarından gelen projelerden oluşuyordu. Sayı yönünden en fazla müracaat 50 bin liraya kadar olan küçük kredilerden oluşuyordu. 1959 sonuna kadar çeşitli sanayi kollarında toplam olarak 2511 müteşebbis 1 milyar 099 milyon liralık krede talebinde bulunmuş, bunlardan 264 milyon lira tutarında 401 adedi ile kredi sözleşmesi imzalanmıştır (18).

ab. Planlı Döneme Girişten 1970 lere Kadarki Dönem

1958 istikrar tedbirleri sonucunda yatırımlarda önemli bir düşüş ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine TSKB özel sektör yatırımlarının teşviki ve süratlendirilmesine yönelik çeşitli tedbirle uygulamaya başladı. Ayrıca "Yeni Projeler Araştırma Müdürlüğü" oluşturuldu.

Sözkonusu istikrar tedbirleri sebebiyle sinai işletmelerin işletme sermayesi ihtiyacının sadece kredi ile telafisi ise, öz sermaye temelini daha sağlam hale getirilmemesi halinde mümkün ve sağlıklı olmayacağı görülmüyordu. Bu sebeple işletmelerin sermaye noksanlarını telafi etmek amacıyla A.B.D. Milletlerarası İşbirliği İdaresinin de katkısıyla "Hususi Sinai Teşebbüslere Sermaye İştirak Fonu" kuruldu ve bu fonun tedvirini TSKB üstlendi. 1 Mart 1961 de 15 milyon lira ile kurulan fon, aynı yılın Eylül ayında 40 milyon liraya yükselmiştir.

Bu dönemde banka 1 milyar 594 milyon lira tutarında kredi sözleşmesi imzalamıştır. Bu rakam bir önceki 10 yılın rakamının yaklaşık 6 katıdır (Nominan olarak). Aynı dönemde

(18) TSKB 25. Yıl Raporu Banka uzmanlarında edinilen bilgiler.

ediler, verildiği sanayiler itibariyle de çeşitlenmiş ve batı sanayi kollarından giderek daha ileri teknolojilerin kullandığı sanayilere yönelmiştir. Toplam kredilerin % 32'si tüketim malları, %47'si ara mallar sanayilerine yönelmiş, bir önceki on yılda %7 olan yatırım malları sanayinin toplam kredilerindeki payı bu dönemde %18'e yükselmiştir.

Bu sonuçların alınmasında bir yandan TSKB'nin de desteğiyle özel girişimcilerin proje hazırlama ve uygulama yeteneklerinin artması başlaması, diğer yandan Bankanın sanayi ile ilgisi Kalkınma Planı hedeflerini gerçekleştirme yönünde izlediği politikanın katkısı söz konusudur.

Ülkenin takip ettiği ithal ikamesi politikası ile ilgili hedeflere ulaşılması amacıyla da TSKB ; bu sanayi ile ilgili projelerin seçiminde ithal ikamesinin maliyeti üzerinde durarak ülkemizin rekabet gücüne sahip sağlam bir sınai yapıya kavuşması yönünde çaba harcamıştır (19).

ac. Kalkınma Bankası olarak Yeni Görevler Üstlenilmeye Başlanan 1970 Sonrası Dönem

TSKB bu dönemde bir yandan özel sektör sanayiinin finansmanı biçimindeki geleneksel faaliyetini sürdürürken, diğer taraftan da yatırımların bütün yurda yayılması ve sınai gelişmenin geniş halk kitlelerine maledilmesi için yeni politikalar benimsemiş, organizasyon ve çalışma usullerini yeni politikaların gereklerine göre yeniden düzenlemeye çalışmış ve özellikle geri kalmış bölgelerdeki yatırımlarını hızlandırmak amacıyla yönelik proje hizmetlerini geliştirmeye çalışmıştır. Böylece banka; 1970'li yıllarda faaliyetlerinin ağırlığını sadece

aten belli ölçüde gelişmiş olan Marmara Bölgesine yöneltiği tekliflerdeki eleştirileri azaltmaya niyetlenmiştir.

1978-1980 arası dönem Türkiye Ekonomisinde hızlı enflasyon ve döviz darbogazının ortaya çıkardığı etkilerin sanayi tesislerini bunalıma soktuğu yıllardır. Özellikle kurulumakta olan tesisler ile güç koşullar altında ilk işletme yıllarını aşayan firmalar dönemi koşullarından çok daha fazla zarar görmüşlerdir. Sözkonusu girişimlerin yatırımlarının tamamlanması ve/veya sağlam bir mali bünyeye kavuşmaları için TSKB elirli çabalar göstermiş, ancak mevcut imkanları bu tür kuruluşları yeterince desteklemeye yetmemiştir.

Bilindiği gibi ekonomideki sözkonusu sıkıntıları aşmak üzere 24 Ocak 1980' de istikrar tedbirlerinin uygulanmasına başlandı. Bu tedbirler cümlesinden olmak üzere ithal ikamesi politikası yerini ihracatı teşvik politikasına terketti. TSKB'da bununla bağlantılı biçimde ekonominin gelecek yıllardaki sorunlarını azaltıcı ve özellikle sınai mamül ihracatını artırıcı projelerin finansmanına öncelik vermeye başladı.

Yetenekli bir yönetime sahip, kuvvetli sermaye gruplarına bağlı işletmeler, sektör koşullarını ve dış pazara açılma imkanlarını da iyi değerlendirerek mali bünyelerini yerel şartlara uydurdular. Ancak çoğunluğu geri kalmış bölgelerde faaliyet gösteren, çok ortaklı ve uygun yönetime sahip olmayan sınai işletmeler öz sermaye yetersizliklerini gideremeyip mali bünyelerini kuvvetlendiremediler. Böylece yeni koşullara uyum sağlayamadılar. Finansman sorunlarının yanında, yönetim ve pazarlama sorunları da bulunan bu işletmeler içinden orta vadede yaşama şansına sahip ve ihracat yapabilme imkanına sahip olanlarına bankaca özel destek sağlayıcı rehabilitasyon

şmaları ancak 1985 yılında başlatılabildi. Halen bu çaba -
lan gözle görülür bir sonuç elde edilmiş değildir(20).

Bu açıklamaların ışığında, şimdi de bankanın bu dönemde
aveleye bağladığı kredi miktarlarını görelim. 1970-1986
sı bankanın mukaveleye bağladığı krediler Tablo I'de göste-
miştir.

TABLO I

MUKAVELEYE BAĞLANAN KREDİLER

Yıllar	Adet	T.L. Krediler		Döviz Kredileri		Toplam
		Milyon TL.	Yüzde	Milyon \$	Yüzde	Milyon TL.
70	59	14,7	5	22,1	95	324
71	77	106,5	32	14,8	68	333
72	90	187,4	31	28,9	69	601
73	104	155,6	16	59,1	84	983
74	75	57,8	12	30,8	88	488
75	84	132,4	11	71,6	89	1.176
76	68	283,9	26	50,0	74	1.100
77	98	371,0	21	73,1	79	1.806
78	76	346,8	18	62,5	82	1.940
79	48	62,5	2	66,4	98	3.236
80	48	733,2	11	66,9	89	6.824
81	190	5.445,1	42	55,7	58	12.959
82	447	14.458,5	54	64,9	46	26.718
83	272	10.678,5	73	13,7	27	14.796
84	130	10.656,4	18	117,5	82	59.600
85	95	34.095,8	59	42,7	41	58.200
86	139	68.224,5	60	62,0	40	113.300

Kaynak: 1970-1986 Yılları TSKB Faaliyet Raporları

Tabloda da görüldüğü gibi bankanın mukavele bağladığı kredi-
ler nominal olarak oldukça büyük artış göstererek 17 yılda 350 ka-
rına ulaşmıştır. Oysa gerçek durum böyle değildir. Banka kredile-

toptan eşya fiyat endeksine göre düzelterek göstermemiz uygun olacaktır. Tablo II, bu şekilde düzeltilen kredi verilerini göstermektedir.

TABLO II
MUKAVELEYE BAĞLANAN KREDİLER
(Toptan Eşya Fiyat Endeksiyle Düzeltilmiş)

Yıllar	Toplam Krediler (Bin TL.)	Toptan Eşya Fiyat Endeksi (1963 : 100)	Düzeltilmiş Değerler (Bin TL.)
1970	324.000	155	2.090
1971	333.000	188	1.771
1972	601.000	215	2.795
1973	983.000	273	3.601
1974	488.000	326,7	1.494
1975	1.176.000	360,7	3.260
1976	1.100.000	429,7	2.560
1977	1.806.000	584,8	3.088
1978	1.940.000	869,9	2.230
1979	3.236.000	1.577,8	2.051
1980	6.824.000	3.071,4	2.222
1981	12.959.000	3.558,8	3.641
1982	26.718.000	4.816,5	5.547
1983	14.796.000	6.784,8	2.181
1984	59.600.000	10.066,1	5.912
1985	58.200.000	13.882,2	4.192
1986	113.300.000	17.076,2	6.635

Tablo TSKB Faaliyet Raporlarındaki verilere dayanılarak düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi, düzeltilmiş değerler dikkate alındığında 1970-1986 arasındaki 17 yılda kredilerde sadece 3 katlık bir artış gözlenmektedir.

TSKB kredilerinin ekonomimize katkısının 1970'lerden bugüne nasıl bir seyir izlediğini daha iyi değerlendirebilmek amacıyla bankanın bu dönemde imalat sanayii özel sektör yatırımlarının ne kadarını finanse ettiğini ortaya koymakta yarar

rüyoruz. Tablo III'de bankanın her yıl mukaveleye bağladığı ediler ve imalat sanayii özel sektör yatırımları birbirleriyle kıyaslanmaktadır.

Tablodan görebileceğimiz gibi TSKB'nin imalat sanayii özel sektör yatırımlarına katkısı %3,4 ile % 16,0 arasında oynamaktadır. 17 yıllık dönemde ortalama katkı % 8,4 civarındadır. Rakamların dönem boyunca herhangi bir artış veya azalış göstermeyip ortalamanın etrafında dalgalandığını dikkat alırsak, bankanın sözkonusu yatırımlara katkısının 17 yıl bu uzun ve farklı ekonomik ortamlara sahip yılları içeren dönemde sabit olduğunu söyleyebiliriz.

TABLO III
TSKB KREDİLERİNİN İMALAT SANAYİİ ÖZEL SEKTÖR
YATIRIMLARI İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	TSKB Kredileri (Milyon TL.)	İmalat Sanayii Özel Sektör Yatırımı (Milyon TL.)	TSKB'nin Payı (%)
1970	324	3.890	8,3
1971	333	4.850	6,9
1972	601	6.476	9,3
1973	983	7.665	12,8
1974	488	14.447	3,4
1975	1.176	17.235	6,8
1976	1.100	20.717	5,3
1977	1.906	25.470	7,1
1978	1.940	39.452	4,9
1979	3.236	47.065	6,9
1980	6.824	93.425	7,3
1981	12.959	141.960	9,1
1982	26.718	183.100	14,6
1983	14.796	237.900	6,2
1984	59.600	372.800	16,0
1985	58.200	766.500	7,6
1986	113.300	1.175.000	9,6

Tablo; TSKB Faaliyet Raporları, Odalar Birliği Ekonomik Raporları ve DPT Yıllık Programlarındaki veriler esas alınarak düzenlenmiştir.

Bu durumda; tablo II'deki 17 yıllık dönemde görülen 3 kat -lık kredi artışına dayanarak ulaştığımız TSKB'nın sanayinin finansmanına katkısının arttığı yolundaki hükmü değiştirmemiz gerekmektedir. Oradaki rakam büyümesi imalat sanayii yatırımlarındaki genel büyüme ile bağlantılıdır. TSKB kredileri imalat sanayii yatırımlarına paralel bir artış göstermiş, ancak bu kredilerin imalat sanayi yatırımlarındaki payında herhangi bir artış söz konusu olmamıştır.

Miktar olarak seyrini yukarıda incelediğimiz kredilerin çeşitli gelişmişlik seviyesindeki bölgelere göre dağılımı üzerinde de kısaca duralım. Yukarıda bankanın 1970'li yıllarda kredilerin çoğunu önemli ölçüde geliştirmiş olan Marmara bölgesine yönelttiği şeklindeki eleştirileri giderici tarzda çalışmaya niyetlendiğini belirtmiştik. Net rakamlar vermemekle birlikte; 1980 sonrası faaliyet raporları incelendiğinde bu yönde bir gelişme görülmemekte, kredilerin çoğunun yine belli ölçüde geliştirmiş olan bölgelere aktarıldığı gözlenmektedir (21).

Kredilerin sektörel dağılımında 17 yıl boyunca önemli bir değişiklik olup olmadığı konusuna da biraz daha yakından bakalım. Tablo IV, 1971-1986 arasında TSKB kredilerinin çoğunluğunun tahsis edildiği altı sektör arasındaki dağılımını göstermektedir. Tabloya bakarak söyleyebileceğimiz ilk şey, 1970'li yıllar ile 1980'li yıllar arasında kredilerin sektörel dağılımı bakımından çok önemli bir farklılık görülmediğidir. En önemli değişiklik 1970'li yıllarda ortalama % 20,9 iken 1980'li yıllarda % 28,6 'ya ulaşmıştır. Özellikle 1984 ile 1985' de kredilerin yarısı bu sektöre aktarılmıştır. Ülkemizin ihracat açısından en gelişmiş sektörünün

TABLO IV
TSKB KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Yıllar	Gıda	Tekstil	Kıyafet	Orman ürün. ve Ka- ğıt	İnşaat, Eş. Makina, De- mire Çelik	Çimento, Top- rak, Cam
1970	4	14	4	7	22	7
1971	10	27	16	11	4	10
1972	11	42	13	4	1	6
1973	11	28	22	4	16	14
1974	16	35	2	3	22	16
1975	20	16	5	5	29	17
1976	19	12	21	16	19	7
1977	4	17	1	6	56	7
1978	10	11	0	17	46	13
1979	4	6	14	3	21	26
1980	9	24	2	16	36	10
1981	4	15	23	1	42	15
1982	5	12	31	7	40	5
1983	9	24	15	19	31	1
1984	9	50	7	5	21	8
1985	17	43	3	2	10	25
1986	3	32	6	7	35	17
1970-99 ortalama	10,9	20,9	9,8	7,6	25,6	12,3
1980-86 ortalama	8	28,6	12,4	8,1	30,7	11,6
17 Yıl ortl.	9,7	24	10,8	7,8	27,7	12

tekstil olduğunu gözönünde tuttuğumuzda; banka yönetiminin 1980 sonrasında ihracata yönelik sektörlerle daha fazla kredi vermek şeklindeki amacına ulaşma yolunda belirli bir çaba göstermiş olduğunu belirtebiliriz. Ancak madeni eşya, makina ve demir çelik sektörüne aktarılan kredilerin payının % 25,6'dan % 30,7'ye ulaşması, sanayi üretimimizin yapısının bu yönde önemli bir gelişme göstermesi gerektiğini düşündüğümüzde yeterli olarak görülemez. Aslında tabloya daha dikkatli incelediğimizde 1970'li yılların ortalamasını düşüren faktörün 1971, 72 ve 73 yılları rakamları olduğu görülür. Dolayısıyla karşılaştırmayı 1974-1979 ve 1980-1986 dönemleri arasında yaptığımızda daha sağlıklı bir karşılaştırma sözkonusu olacaktır. Buna göre 1974-1979 döneminde kredilerin %35,5'i bu sektöre tahsis edilmişken, 1980-86 döneminde bu oran %30,7'dir, görüldüğü gibi bir kalkınma bankası olarak TSKB'nin bu sektöre tahsis ettiği kredilerin önemli bir oranda artması gerekirken, aksine sektörün kredilerden aldığı pay azalmış bulunmaktadır.

b. İştirak Faaliyetleri

TSKB sinai finansman alanında tecrübe sahibi olup yeterli ihtiyat biriktirinceye kadar finanse ettiği teşebbüslere ortak olarak risk yüklenmekten kaçında. 1955 yılında 1 milyon TL. olan iştirakler daha sonra biraz hızlanarak 1959 sonunda 9 şirkette 18 milyon TL.'na yükseldi.

1960'lı yılların başlarında işletme sermayesi eksiklerinin sadece kredi ile giderilemeyeceği, öz sermaye temelinin takviye edilmesi gerektiği görüşüne varılarak 1961 yılında 15 milyon TL. ile "Hususi Sinai Teşebbüslere Sermaye İştirak Fonu" oluşturuldu. Fon aynı yıl 40 milyon TL.'na yükseldi.

TSKB iştirak portföyü 1963 yılında İştirak Fonu ile birlikte 29 şirketle 76 milyon TL.'na ulaştı. Fona 1964'den sonra ilave yapılmaması ve banka kaynaklarındaki artışın yeterli olmaması sebebiyle 1963-1967 yılları arasında iştirak portföyünde herhangi bir gelişme olmamış, hatta satışlar dolayısıyla biraz azalma olmuştur. İştirakler 1971 yılı sonunda 89,6 milyon TL.'na 1975 yılı sonunda 45 şirkette 260.000.000 TL.'na yükselmiştir. 1986 sonunda ise 61 anonim şirketteki iştirak miktarı 116.212 milyon TL'dir.

1975 yılından sonraki iştirak rakamlarını biraz yakından görebilmek için Tablo V'ı inceleyebiliriz.

TABLO V

TSKB İŞTİRAK TAAHHÜTLERİNİN YILLARA DAĞILIMI

Yıllar	Toplam Taahhütler (Milyon TL)	Yeni Firma Adedi	İştirakler (Milyon TL)	Kullanılan Rüçhan Hakları Firma Adedi	Milyon TL.
1976	210,4	17	102,0	12	108,4
1977	131,0	15	75,5	12	55,5
1978	213,5	8	68,6	18	144,9
1979	313,4	7	77,3	23	236,0
1980	541,5	2	12,3	23	529,2
1981	986,4	2	107,5	28	878,9
1982	452,0	1	16,5	16	435,5
1983	2.011,0	1	156,2	25	1.854,8
1984	4.139,8	1	250,0	37	3.889,8
1985	2.651,1	-	-	22	2.651,1
1986	7.526,6	2	2.459,9	20	5.070,7

Kaynak : TSKB Faaliyet Raporları

Tablodan görüldüğü gibi 1986 yılındaki iştirak tutarı 7.526,6 milyon TL.'dir. Bunu 1971'deki 24,7 milyon TL'lik iştirak tutarıyla karşılaştırdığımızda 16 yılda iştiraklerde 305 katlık bir artış görürüz. Aynı artış krediler için de

17 yılda 350 kat idi. Buradaki rakamları da fiyat endeksine göre düzelttiğimizde 16 yıldaki gerçek artış 3,5 kat (X) civarında olmaktadır, (Krediler 17 yılda 3 kat büyüyordu).

Tablodan görülebilecek diğer bir husus 1979 yılından sonra yeni iştiraklerin yok denilecek bir düzeye düştüğü ve iştirak faaliyetlerindeki ağırlığın eski iştiraklerdeki sermaye artırımlarına kaydığıdır.

Şirket sermayeleri içinde TSKB iştiraklerinin, payları çok dalgalanma göstermektedir. (En düşük % 1, en yüksek %72,5). % 30'un üzerinde ortaklığa sahip olduğu 7 şirket vardır. Ortalama ortaklık oranı %18 civarındadır. Ortak olduğu en büyük şirket 7,5 milyar sermayeli, en küçük şirket 7,2 milyon sermayeli olup diğerleri bu ikisi arasında değişmektedir.

C. SERMAYE PİYASASINDA TEŞVİK FAALİYETLERİ

TSKB, banka portföyünden halka hisse senedi satmak, tahvil ihraçlarında aracılık yapmak, özel sanayi kuruluşlarının ihraç ettikleri tahvillerin faiz ve anapara ödemelerini garanti etmek, hisse senetleri ve tahvilleri satın alarak kendi nam ve hesabına halka satmak (underwriting) gibi yollarla ülkemizde sermaye piyasasının gelişmesi için çaba harcamaktadır.

1961 yılında kurulan Sermaye İştirak Fonu Sınai Kalkınma Bankasının ileride halka satabilecek bir iştirak portföyüne sahip olmasını kolaylaştırmıştır.

Banka iştirak portföyünden satışlara 1963 yılında başlamış ve 1969 sonuna kadar 69,8 milyon nominal değerli hisse senedini 101,6 milyon liraya satmıştır. Halka kar etmekte olan

(X) 1971 : 24.700.090 / 188 : 131.383TL
1986 : 7.526.600.000 / 17076 : 440.770
440.770 /131383 : 3,35

ve düzenli bir temettü politikası izleyeceği umulan şirketlerin hisselerini satarak menkul kıymet yatırım alışkanlığı olmayan tasarruf sahiplerine güven vermiş ve küçük tasarruf sahiplerinin sermaye piyasasına katılması yolunda bilirli bir hizmet ifa etmiştir.

Ayrıca sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak temin etmek isteyenlere destek olmak amacıyla 1969 sonuna kadar toplam 60 milyon TL.'lık 10 ayrı tahvil ihracını garanti etmiştir. 1968-1969 yıllarında özel sanayinin tahvil ihraçlarının hemen hemen tümü ya TSKB ya da diğer 3 büyük ticari bankanın garantisıyla gerçekleştirilmiştir.

TSKB sonraki yıllarda da sermaye piyasasının gelişmesi bakımından belirli katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte ülkemizde sermaye piyasasının istenilen düzeyde bir gelişme göstermediğini dikkate aldığımızda, bankanın bu konudaki çabalarının yetersiz kaldığı söylenebilir (22).

D. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ VE KALKINMAYI DESTEKLEMENE YÖNELİK FAALİYETLER

TSKB yatırımların ülkeye yayılması ve sınai gelişmenin geniş halk kitlelerine maledilmesi amacıyla zaman içinde yeni politikalar geliştirmeye çalışmış, bunların gereklerine göre organizasyon ve çalışma usullerinde yeni düzenlemeler yapmıştır.

Bu yaklaşımla 1970 yılında Bölgesel Kalkınma ve Proje Geliştirme Müdürlüğü ve Araştırma Müdürlüğü oluşturulmuştur. Bu tarihten sonra İzmir'de Ege Bölgesine, Adana'da Çukurova Yöresine, Elazığ'da Güneydoğu Anadolu Bölgesine ve Samsun'da

Karadeniz Bölgesine hizmet amacıyla şubeler açmıştır. Bunlar aracılığıyla bölgeleri yakından tanımaya, yatırım imkanlarını araştırarak yöre şartlarına uygun örnek yatırım projeleri hazırlamaya, girişimler ve tasarrufları biraraya getirip, uzun vadeli kredi vermek ve ortaklık yoluyla işletmelerin kurulmasını çabuklaştırmaya yönelmiştir.

Yine aynı amaçlarla 1973 yılında, Türkiye'yi Kuzeybatı, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu şeklinde 4 bölgeye ayırarak her bölge için plasman faaliyetlerinden sorumlu 4 müdürlük oluşturulmuştur.

Bu tarihten itibaren bankanın müşterilerine yönelik başlıca teknik yardım hizmetlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Üretim metodu ve teknolojinin seçimi.
- Lisans ve patent anlaşmalarıyla ilgili sorunların çözümü
- Optimal kapasitenin belirlenmesi.
- Makina parkının seçimi, makinaların fiyat ve özellikleriyle ilgili bilgi sağlanması.
- Kuruluş yeri seçimine yardım.
- Bina ve makina yerleşim planlarının yapılmasına yardım.
- Projelerdeki eksikliklerin giderilmesi.
- Faaliyete geçişten sonra üretim sorunlarının çözümü ve verimliliğin artırılmasına yönelik destek.
- Tevsi yatırımlarıyla ilgili öneri ve hizmetler.

1980 yılında Dünya Bankasından sağlanan tekstil sektör kredisi çerçevesinde bir fon oluşturuldu. Bu fona dayanarak TSKB, tekstil sektöründe faaliyette bulunan işletmelere endüstri mühendisliği ve üretim, mali kontrol, araştırma ve geliştirme, çevre kirlenmesi ve ihracat pazarlamasına ilişkin konularda yabancı kaynaklardan hizmet satın alınması, Türk teknik

personelinin yurt dışında eğitilmesi, laboratuvar ve test ci - hazırlarının alınması gibi faaliyetleri finanse edebilecektir.

Daha sonraki yıllarda çok çeşitli işletmelerde bu fon çerçevesinde çeşitli çalışmalar yapılmış, ihracat pazarlaması, ürün kalite ıslahı, üretim veriminin artırılması, maliyet kontrolü ve proje fizibilitesi gi konularda eğitim hizmetleri ve teknik yardım sağlamıştır.

1983 ve 1984 yıllarında İslam Kalkınma Bankası ile bir - likte 10 İslam Ülkesi ve Türkiye'den iştirakçilerin katıldığı "Proje Değerlendirme" seminerleri düzenlenmiştir.

1985 yılında DPT tarafından açılan ihale Amerikan Morgan Guartanty Trust Bankası ile birlikte TSKB tarafından hazırlanmış ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi ile ilgili ana plan çalışmasına başlanmıştır. Bu çalışma 1986 yılın - ta tamamlanarak ilgili kuruluşlara sunulmuştur.

Yine 1985 yılında finansal kiralama (leasing) konusunda seminer düzenlenerek, özel sektör, kamu sektörü ve bankacılık sektörünün konuyu etraflıca tartışması sağlanmıştır.

1986 yılında Alman Sanayi ve Ticaret Odalarından birinin Alman sanayicilerine yardımcı olmak için başlattığı mal grubu bazında pazar araştırmalarına Türkiye ithal pazarları hakkın - da ön rapor hazırlanarak destek sağlanmıştır.

Aynı yıl T.C. Merkez Bankası, Türkiye Bankalar Birliği ve Dünya Bankasının işbirliği ile Türkiye'deki bankacılık fa - liyetlerini geliştirmek amacıyla kurulan Uluslararası Banka - cılık Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin kuruluşuna TSKB' de kat - kıda bulunmuştur.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Araştırma, geliştirme ve Sektör İzleme ile ilgili başlıca faaliyetlerini de şu şe - kilde özetleyebiliriz :

-Çeşitli yardım fikirleri ele alınarak proje haline getirilmekte, bunları üstlenen girişimciler kredi ve iştirak yollarıyla finanse edilmektedirler. Ayrıca bazı ortadoğu ülkelerindeki gıda sektörü incelenerek Türkiye'nin bu alandaki ihrac potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır.

-Banka dışındaki müşavirlik firmalarına ve uzmanlara çeşitli araştırmalar yaptırılmakta ve proje hizmetleri satın alınmaktadır. Bu hizmetler girişimcilere ve ilgili özel ve kamu kuruluşlarına bedelsiz olarak aktarılmaktadır.

-Sanayi kesimi ile ilgili yatırım politikalarını oluşturmak ve bölgelerden gelen finansman taleplerinin incelenip değerlendirilmesinde daha hızlı ve isabetli kararlar verebilmek için çeşitli sektör ve alt sektörlerde yarınatılı ve kapsamlı sektör araştırmaları yapılmaktadır. Daha önceki yıllarda yapılan sektör araştırmaları gerektiğinde genelleştirilmektedir.

-1980'den itibaren Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi ile işbirliği çerçevesinde dış pazar ve ihracat araştırmaları yürütülmektedir. Yine bankada ihrac pazarları ile ilgili bilgileri derleyen bir Dokümantasyon Merkezi kurulmuştur.

-1981 yılında Türkiye Ekonomisinin kısa dönem geleceğini tahmin etmeyi hedefleyen ekonometrik bir model çalışması(TEM) yapılmıştır.

Yine aynı yıl "sınai firmalarda rekabet gücünü etkileyen faktörler" araştırması yapılmıştır.

-1983'de daha önce hazırlanan kısa vadeli makro ekonomik model ile uyumlu ve orta vadede ekonominin ve sektörlerin gelişmesi ile ilgili, çeşitli tahminlere imkan verecek yeni bir model sistemi (TUGEM) oluşturulmuştur.

-Aynı yıl ayrıca, Türkiye'nin OECD dışındaki ülkelere

ihracat olanakları araştırmaları yapılmıştır.

-1984 yılında Yatırım Malları Araştırması, Türk Ekonomi-
sinde Mali Yapı ve İlişkiler araştırması ve Yurt İçi Yatırım
Malları Üreticileri Rehberi yayınlanmıştır.

-1985 yılında işletmelerin gelecekteki durumları ile il-
gili tahminler yapmada kullanacakları rasyo analizleri ve er-
ken uyarı çalışması yayınlanmıştır. Ayrıca Türkiye Makina İ -
malatçıları Rehberi hazırlanarak kullanıma sunulmuştur.

-1986'da DPT'nin kurduğu "Türk Sanayii'nin AET Sanayii
Karşısında Rekabet İmkânları İözel İhtisas Komisyonu" çalış -
malarına katkıda bulunulmuştur.

Belirtilen bu çalışmalardan devamlı yenilenme isteyenler
gerektiğinde son verilere göre güncelleştirilmektedir (23).

Görüldüğu gibi TSKB girişimleri, girişimcileri ve kalkın-
mayı desteklemeye yönelik olarak oldukça önemli ve geniş faali-
yetler yürütmektedir. Fakat bu faaliyetlerinden dah çok olduk-
ça gelişmiş bölgeler ve buralardaki girişimciler yararlanmak-
tadır. TSKB'nin gerice yörelerin geliştirilmesine katkısı ol-
dukça sınırlıdır. Ayrıca ölkemize has bir potansiyel olan iş-
çi şirketlerinin problemlerinin çözümleri ve geliştirilmeleri
konusunda da TSKB'nin yeterince aktif olduğunu söylemek güçtür.

E. FİNANSAL YAPI VE KAYNAKLAR

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası uzun vadede finansal kay-
naklarını kendi yaratan bir kurum olma amacındadır. Uluslar -
arası finansman kurumları ile Türk Müteşebbisi arasındaki fon
akışına aracılık fonksiyonunun nisbi öneminin ölkemiz ekonomisi
geliştikçe azalacağının bilincinde olarak, yurt içi ve yurt

(23) TSKB Faaliyet Raporları ; Bankada Yapılan Görüşmeler.

dışı finans piyasalarından kaynak temin etmek için gerekli koşullar ve mekanizmaları geliştirmeye çalışır. Ayrıca kendi kaynaklarını yaratma çabalarının ülkemizde etkin bir sermaye piyasasının gelişmesi oranında başarı kazanabileceği düşüncesiyle sermaye piyasasının geliştirilmesi çabalarına katkıda bulunur (24).

Bütün kalkınma bankaları gibi TSKB'da mevduat toplayamadığı için kaynaklarını mevduat toplama dışındaki yollarla sağlar. Temel kaynağı olan öz sermayesine ilaveten, en çok uluslararası finansman kurumlarından (özellikle Dünya Bankası ve filyalleri) kaynak sağlamaktadır. Yurt içinden de hükümet kredileri ve tahvil satışları yoluyla kaynak elde etmektedir.

Kuruluşunda TSKB'nin kaynakları; 12,5 milyon TL. öz sermaye, 12,5 milyon TL. Merkez Bankası ve 9 milyon dolar Dünya Bankası kredisi olarak toplam olarak 50,2 milyon TL.'dan oluşmaktaydı. 1951'de Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu'nun idaresinin TSKB'ye bırakılmasıyla bankanın kaynakları 107,7 milyon TL.'ya yükselmiştir.

Bu tarihten günümüze kadar TSKB'nin kaynaklarındaki gelişmeyi Tablo VI'da görebiliriz.

TABLO VI
TSKB KAYNAKLARINDAKİ GELİŞMELER (MilyonTL.)

Kaynaklar	1973	1979	1983	1986
Öz Varlıklar	376	1.954	6.954	29.237
Sermaye Benzeri Krd.	368	368	5.662	26.115
Borçlar	2.870	22.954	127.193	395.444
Kaynak Toplamı	3.614	25.276	139.809	450.836

Kaynak : TSKB Faaliyet Raporları

Görüldüğü gibi 1950 yılında 12,5 milyon TL. sermaye ile kurulan bankanın öz varlıkları (çeşitli ihtiyatlar ve karşılıklarla birlikte) 29 milyar 277 milyon TL'na yükselmiştir. Bu rakama sermaye benzeri kredileri de ilave ettiğimizde bankanın öz sermaye bazı 55.277 milyon TL.'na ulaşmaktadır. Burada belirttiğimiz sermaye benzeri krediler; daha önce oluşturulmuş ve idaresi TSKB'na bırakılmış olan Marshall Plan Özel Teşebbüs Fonu ile yine çeşitli karşılıklı paralardan oluşturulan sermaye iştirak Fonu'nun 1966 yılında birikmiş gelirleriyle birlikte 15 yıl ödemesiz 35 yıl vade ve % 3,5 faizle Bankaya devredilmesiyle oluşturulmuş bulunmaktadır. Daha sonra 1981'de 6 milyar, 1985'de 12 milyar ve 1986'da da 15 milyar TL.'lık ilavelerle toplam miktarı 26.115 TL.'ya yükselmiştir.

Bankanın Öz Sermaye /borç oranları ise sırasıyla şöyle olmaktadır.

<u>Öz Sermaye</u>	<u>1950</u>	<u>1973</u>	<u>1979</u>	<u>1983</u>	<u>1986</u>
<u>Borçlar</u>	1/3	1/4	1/10	1/10	1/7

Bulunan oranlar incelendiğinde TSKB'nin kaynaklarının öz sermaye ile borçlar arasındaki dağılımında başlangıçta oldukça dikkatli olduğu görülmektedir. Bankanın ilk 25 yılından seçtiğimiz iki yıldaki oran gerek dünya bankasının, gerekse literatürün öngördüğü sınırlar içinde kalmaktadır. Literatüre göre banka güçlendikçe ve kendinikabul ettirdikçe bu oranın 1/6'a kadar ulaşabileceğini bildiğimize göre, 1986 yılı oranı kabul edilebilir olsa bile, 1979 ve 1983'deki oranlar kabul edilebilir hadleri aşmaktadır.

Banka,

TSKB kuruluşundan bu yana, gerek bazı dönemlerde hükümet kredilerinden yararlanamaması, gerekse öz sermayesinin yetersizliği sebebiyle genellikle TL. kredi taleplerine ye-

terli ölçüde cevap verememiştir. Hatta taleplere cevap verme oranının 1/4 'e kadar düştüğü olmuştur. Bankanın kendi tahvillerini satarak TL. kaynaklarını artırma imkanları, ülkemizde - ki tahvil ile sağlanan kaynakların maliyetinin Bankanın kredi faizinin üzerinde bir düzeyde oluşmasına yol açan faiz rejimi dolayısıyla kısıtlı bulunmaktadır. Bu nedenle banka binyandan zaman zaman sermaye artırımına gitmiş, öte yandan hükümetin orta vadeli kredi mekanizmasını teşvik etmesi neticesi ticaret bankalarının geniş ölçüde orta vadeli kredi vermeye yönelmeleri dolayısıyla onlara ortak proje finansmanı yoluna başvurmuştur. Söz konusu orta vadeli krediler TSKB tarafından sağlanan daha uzun vadeli yatırım kredilerini tamamlarken, bir yandan da tek bir mali kurumun gücünü aşan büyük projelerin gerçek - leştirilmesine imkan sağlamış olmaktadır.

TSKB'nin yabancı kaynaklarının önemli bir kısmı yurt dışından sağlanan kredilerden oluşmaktadır. Tablo VII TSKB'nin borçlarının yıllar itibariyle dağılımını göstermektedir.

TABLO VII

ÇEŞİTLİ YILLARDA TSKB YABANCI KAYNAKLARININ

DAĞILIMI

(Milyon TL.)

Yabancı Kaynaklar	1973	1979	1983	1986
Yurt İçi Yabancı Kaynakl.	162	1.482	36.763	95.981
Yurt Dışı Yabancı Kaynakl.	2.410	19607	76.005	196.899

Kaynak ; TSKB Faaliyet Raporları.

Görüldüğü gibi tablomuzdaki tüm yıllarda yur dışı yabancı kaynaklar yurt içi yabancı kaynaklara göre daha fazladır. 1980 öncesi yıllarda bu fazlalık çok bariz biçimdeyken (15 ve 13 kat), 1980 sonrası yıllarda bu fark azalmaktadır. Buna rağmen 1983 ve

1985'de yurt dışı kaynaklar yurt içinden sağlanan yabancı kaynakların 2 katı, 1986'da ise 1,7 katıdır.

Yurt içinden elde edilen yabancı kaynakların başlıcaları hükümet ve hazine kredileri, Merkez Bankası kredileri, diğer bankalardan sağlanan krediler ve tahvillerdir. 1986 yılı itibariyle yurt içi yabancı kaynaklar içinde Merkez Bankası ve diğer bankalar kredilerinin herbirinin payı %40, tahvil ihracayla elde edilen kaynakların payı ise %20 civarındadır.

Yurt dışından elde edilen yabancı kaynakların başlıcaları ise şunlardır :

- IBRD (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası) kredileri
- EIB (Avrupa Yatırım Bankası) kredileri
- AID (Milletlerarası Kalkınma İdaresi) Kredileri
- IFC (Milletlerarası Finans Kurumu) Kredileri
- KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) Kredileri
- P.R.B (Banque de Paris et des Pays Bas) Kredileri
- Norveç (A/S Eksportfinans) Kredisi
- Fin (Finnish Export Credit Ltd.) Kredisi
- BAKOLA (Badische Kommunale Landersbank) Kredileri
- AKA (Ausfuhr kredit-Gesellschaft mbH) Kredisi
- UBS (Union Bank of Switzerland) Kredisi
- Japon Eximbank Kredisi
- IDB (Islamic Development Bank) Kredisi

Bunlar içinde en büyük pay IBRD kredilerine aittir.

IBRD kredilerinin yurt dışı yabancı kaynaklara oranı 1973'de %57 , 1979'da % 50, 1983'de %62'dir. Daha sonraki önemli payları ise EIB ve KfW kredilerindir(25).

F. Organizasyon ve Personel

TSKB, kalkınma bankası olarak fonksiyonlarını iyi bir bi-

çimde yerine getirebilecek şekilde örgütlenmeye çalışmış, kuruluşundan beri de organizasyon ve çalışma usullerini bankanın takip ettiği politikalardaki değişikliklere uyacak biçimde geliştirmeye çalışmıştır.

Kuruluşundan sonraki önemli organizasyon değişikliklerinden biri, bir Amerikan danışma şirketinⁱⁿ önerileri doğrultusunda ayrı ayrı bölümler halinde çalışan teknik, işletme ekonomisi ve genel ekonomik değerlendirme birimlerinin bir proje değerlendirme müdürlüğü çerçevesinde birleştirilmesidir.

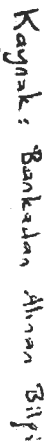
Daha sonra 1970 yılında bölgeleri yakından tanıyıp yatırım imkanlarını araştırmak amacıyla Bölgesel Kalkınma ve Proje Geliştirme Müdürlüğü ile Araştırma Müdürlüğü oluşturuldu. Ayrıca 1973 yılında organizasyonda yeni bir düzenleme yapılarak ülke Kuzeybatı, Güneybatı, Orta ve Doğu Anadolu olmak üzere 4 bölgeye ayrılarak her bölge için plasman faaliyetlerinden sorumlu 4 müdürlük kurulmuştur. Bunlara bağlı olarak da İzmir, Adana, Elazığ ve Samsun'da 4 ayrı şube faaliyette bulunmaktadır. Bunların amacı da bölgedeki yatırım imkanlarını araştırıp, müteşebbisleri yakından tanıyarak oralara uygun yatırım projeleri geliştirmek veya yatırıma yönelmiş müteşebbislere proje hazırlama ve gerçekleştirmede yardımcı olmaktır (26).

Bu tarihten sonra da organizasyonda gerekli oldukça küçük değişiklikler yapılmıştır. Şu andaki organizasyon şema I'de görülmektedir.

Bankanın en üst yönetim organları yönetim kurulu ve ona bağlı olarak genel müdürlüktür. Borç verme ve iştirak kararlarını da yönetim kurulu verir. Bu konularda karar vermekle görevli herhangi bir alt komite yoktur.

Proje inceleme ve değerlendirilmesinde ihtisası esas alan

TSKB ORGANIZATION SEMAİ

organizasyon benimsenmiştir, Görevli uzmanlar ihtisas alanlarına göre ekonomik, teknik ve mali tahlil gruplarını oluştururlar.

Banka personel alanında gayet sıkı prensiplere sahiptir. Uzman olacak personel yazılı ve sözlü imtihanlar sonucu bankaya alınır. Bu personelin en az bir yabancı dili çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Daha sonra bunlar ülkesi ve dünya ekonomisi, proje değerlendirme ve banka işlemleri gibi hususlarda bilgi ve tecrübe kazanmaları için meslek içi eğitim programlarına tabi tutulurlar. Rotasyon prensiplerine göre değişik bölümlerde kısa sürelerle dolaştırılarak bankayı bütünüyle tanımaları kolaylaştırılır. Bilgi ve tecrübe artırımı için yabancı ülkelere de gönderilirler (27).

III. SİNAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI (SYKB)

A. KURULUŞ AMAÇLARI

Ekonominin çeşitli kesimlerindeki yatırım sermayesi ihtiyacını karşılamak ve temin etmek, kaynakları ihtiyaç duyan kesimlere uygun biçimde yönlendirmek görevini yüklenenecek kalkınma bankalarının kurulmasına birinci beş yıllık kalkınma planında çok önem verilmiştir. Bu nedenle sözkonusu planda özel sektörün orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı bankaların iştirakiyle yeni bir kalkınma bankası kurulması öngörülmüştür (28).

Planda kurulması öngörülen bu yeni finansman kurumu Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ismiyle; T. Vakıflar Bankası, T. İş Bankası, Akbank, Osmanlı Bankası, T. Kredi Bankası ve Garanti Bankasının iştirakiyle 40 Milyon TL. sermaye ile 1963 yılında kuruldu. Bu bankanın kuruluş amaçları da TSKB'nin amaçlarına

(27) Bankadan sağlanabilir bilgiler.

(28) BBYKP, s. 502

benzemektedir. Başlıca amaçları; Türkiye'de mevcut ve kurulacak özel sanayiye orta vadeli yatırım ve işletme kredisi sağlamak,, yerli ve yabancı özel sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak özel sanayiye iştirakini teşvik etmek ve ülkemizde menkul kıymetler piyasasının kurulup gelişmesine hizmet etmektir (29).

B. SANAYİ SEKTÖRÜNE FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ

1. Temel Politika

SYKB'da TSKB gibi özel sektörün imalat sanayiine kredi sağlamak ve gerektiğinde sözkonusu işletmelere iştirak etmek yoluyla fon aktarmaya çalışır.

Kredi veya iştirak isteğiyle bankaya müracaat eden girişimcilerin projelerini değerlendirirken başlıca şu hususlara dikkat etmektedir (30).

- Kalkınma planı ve yıllık programlarında öngörülen amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmalı.
- Ülkemiz dış denge dengesine olumlu katkılarda bulunmalı.
- Projenin yatırım tutarına oranla katma değeri yüksek ve ya Sermaye / hasıla oranı düşük olmalı.
- Kalite veya standardizasyonu yükseltici, maliyet ve fiyatları düşürücü etkilere sahip olmalı.

SYKB hem yatırım kredisi,, hem de işletme sermayesi kredisi vermektedir. Ancak en önemli özelliği orta vadeli işletme sermayesi kredisi konusunda ülkemizde ileri derecede ihtisaslaşmış hemen hemen tek kredi kurumu oluşudur.

SYKB'nın kredi verdiği işletmeler genellikle orta ölçekteki işletmelerdir. Bu tür işletmeleri güçlendirmeyi ve rek-

(29) Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Anonim Ortaklığı Esas Mukavelesi,, md. 1-2.

(30) Akgüç,, s. 247; Oktay Güvenli, "Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Kredileri", Orta Vadeli Krediler (İstanbul : Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, 1973), s. 164.

bet edebilir hale getirmeyi hedeflemiştir.

Yatırım kredileri hem TL, hem de döviz kredileri biçiminde olabilir. İşletme sermayesi kredileri sadece kuruluşunu tamamlamış ve üretime bağlamış işletmelere verilmektedir. Döviz kredilerinde kur riskini kredi alanlar yüklenir. Bu sebeple bu tür kredi kullanan işletmeler TL.'nin hızlı değer düşüşüne bağlı olarak zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

İşletme kredilerinde vade genellikle 3-5 yıldır. Yatırım kredilerinde ise 3 yıla kadar ödemesiz devre dahil 5-10 yıldır.

Açılacak yatırım kredilerinin üst sınırı, kredi verilen proje tutarının % 60'ıdır.

2. Kredi ve İştirak Faaliyetleri

SYKB kuruluşundan 1968 yılına kadar özel sanayi kuruluşlarının sadece işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak üzere orta vadeli işletme kredileri vermekle yetinmiştir. Bu tarihten sonra yatırım kredileri de vermeye başlamıştır.

Kuruluşundan bugüne SYKB'nin mukaveleye bağladığı kredilerin seyri Tablo VIII' de görülmektedir.

TABLO VIII
SYKB'nin MUKAVELEYE BAĞLADIĞI KREDİLER

Yıllar	Toplam Krediler (Milyon TL.)
1964	77
1977	304
1978	406
1979	554
1980	1.131
1981	2.534
1982	3.579
1983	3.409
1984	15.652
1985	5.344
1986	24.668

Tablodaki rakamlar TL. yatırım, döviz yatırım, işletme ve Dünya Bankası kaynaklı işgücü yoğun projelere TL. yatırım kredilerinin toplamından oluşmaktadır. Bunlardan 1964 rakam ı tümüyle işletme kredisi olup, 1983 ve sonraki yıllarda işletme kredisi verilmemiştir.

Tablodan görebileceğimiz bir husus, son yıllarda verilen kredilerin dalgalı bir görünüm arzettiğidir. 1984 ve 1986 yılı rakamları diğer yılların rakamlarına göre çok farklıdır. Bu yıllardaki kredi rakamlarının diğer yıllara göre yüksek olmasında en önemli pay dünya bankası kaynaklı işgücü yoğun projelere yönelik TL. yatırım kredilerininidir. Toplamı 40 milyon dolar olan bu kredinin 14,4 milyar TL.'lık kısmı 1984'de, 19,8 milyon TL.'lık kısmı ise 1986 yılında sanayicilere kanalize edilmiştir.

Bankanın açtığı krediler nominal olarak ilk faaliyet yılından 1986'ya kadar olan 22 yılda 320, 1985'e kadar olan 21 yılda 69, 1984'e kadar olan 20 yılda 203 kat büyümüş gözükmektedir.

Ekat 1974 sonrası yıllarda yüksek enflasyon oranları ile karşı karşıya bulunan ülkemizde bu nominal rakamların gerçek büyümeyi göstermiyeceğini biliyoruz. Bu nedenle Tablo IX'da kredi rakamlarının fiyat endeksiyle düzeltilmesi sonucu elde edilen reel rakamları vererek, değerlendirmeyi buna göre yapmayı uygun bulduk.

Tablodan görüldüğü gibi, kıyaslama reel rakamlarla yapıldığında, 1986 yılında bankanın açtığı krediler 1964'de açılanların sadece iki katıdır. 1985 yılında açılan kredi ise başlangıç yılındaki kredilerin yarısı civarındadır.

Açılan kredilerin miktar bakımından bir başka değerlendirilmesi de bu kredilerin imalat sanayii özel sektör yatırımları -

rımları içindeki payına bakarak yapabiliriz. Bu ilişki Tablo X' da görülmektedir.

TABLO IX
MUKAVELEYE BAĞLANAN KREDİLER
(Toptan Eşya Fiyat Endeksine Göre Düzeltilmiş)(Bin TL.)

Yıllar	Toplam Krediler/ Fiyat Endeksi	Düzeltilmiş Toplam Krediler
1964	77.000 /102	755
1977	304.000/ 585	520
1978	406.000/ 870	467
1979	554.000/1578	351
1980	1.131.000/3071	368
1981	2.534.000/3559	712
1982	3.579.000/4817	743
1983	3.409.000/6785	502
1984	15.652.000/10066	1.555
1985	5.344.000/13882	385
1986	24.668.000/17076	1.445

Tablo TSKB Faaliyet Raporlarındaki verilere dayanılarak hazırlanmıştır.

TABLO X
SYKB KREDİLERİNİN İMALAT SANAYİİ ÖZEL SEKTÖR
YATIRIMLARI İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	SYKB Kredileri (Milyon TL)	İmalat Sanayii Özel Sek. Yatırımları (Milyon TL.)	SYKB'nın Payı (%)
1964	77	1.370	5,6
1977	304	25.470	1,2
1978	406	39.452	1,0
1979	554	47.065	1,2
1980	1.131	93.425	1,2
1981	2.534	141.960	1,8
1982	3.579	183.100	2,0
1983	3.409	237.900	1,4
1984	15.652	372.800	4,2
1985	5.344	766.500	0,7
1986	24.668	1.175.000	2,1

Tablo TSKB Faaliyet Raporları ve DPT Yıllık Programlarındaki veriler esas alınarak düzenlenmiştir.

Tablo X'daki rakamların açıkça gösterdiği gibi, SYKB'nin özel sektör imalat sanayii yatırımlarına katkısında yıllar itibariyle bir artış sözkonusu değildir. Aksine ilk yıllardaki katkısı % 5,6 iken, diğer yıllarda bu katkı genellikle % 1-2 civarında kalmış, sadece 1984 yılında % 4,2'ye ulaşmış bilmıştır.

Ayrıca bu rakamları TSKB'nin katkı oranları ile karşılaştırdığımızda; SYKB'nin özel sanayi sektörüne kredi sağlayan bir kalkınma bankası olarak TSKB'ye göre çok geri planda kaldığı görülmektedir.

Bankanın verdiği kredilerin sanayi dalları arasındaki dağılımını incelediğimizde, her dönemde kredilerden en yüksek payı alan sektörün dokuma ve hazır giyim sektörü olduğunu görmekteyiz. Tablo XI'de iki ayrı dönemde kredilerin sanayi dalları arasındaki dağılımı görülmektedir..

TABLO XI

SYKB KREDİLERİNİN SANAYİ DALLARI ARASINDA DAĞILIMI

1963 -1974 Dönemi		
Sanayi Dalları	Tutar (Milyon TL.)	%
Dokuma ve Hazır Giyim	726,5	37,0
Demir-Çelik-Metalurji	209,3	11,3
Makina İmalatı ve Malz.	186,4	9,7
Gıda ve İçki	153,8	7,8
Kimyevi Maddeler	149,8	7,5
Diğer Çeşitli Sanayi	522,9	26,7
Toplam	1.958,7	100,0
1982-1986 Dönemi		
Dokuma ve Hazır Giyim	20.726	39,5
Gıda ve İçki	5.695	10,9
Kimyevi Maddeler	5.060	9,7
Makina İmalatı ve Malz.	4.440	8,6
Demir-Çelik-Metalurji	2.875	5,5
Diğer Çeşitli Sanayi	13.522	25,8
Toplam	52.588	100,0

Kaynak : SYKB Faaliyet Raporları

Tablo, kuruluşundan bu yana SYKB kredilerinin %35-40 civarındaki bir oranının dokuma ve hazır giyim sanayiine yöneldiğini göstermektedir. Demir-Çelik ve makina imalat ve malzemesi alanları başlangıçta kredilerden % 10 civarında pay alırken, bu oran son yıllarda %5'lere doğru düşme göstermiştir.

Kredilerin bölgeler itibariyle dağılımı ise çok dengesizdir. Marmara Bölgesinin kredilerden aldığı pay 1967-72 arasında ortalama % 70 (31), 1985 sonu itibariyle ise %64 olarak daima çok büyüktür. Bu bölgeye verilen kredilerin de yarısı (Türkiye genelinin % 31,8'i) İstanbul iline tahsis edilmiş bulunmaktadır. İç Anadolu bölgesinin payı ise %11,4 olup, diğer bölgelerin payı %4'ü geçmemektedir. Gaziantep(% 1,2) dışında doğu bölgelerine kredi verilmemiştir (32). Bu sonuçlar, bir kalkınma bankası olarak SYKB'nın ülkenin geri kalmış bölgelerinde sinai gelişmeyi hareketlendirmeye yönelik hiçbir kredi katkısının bulunmadığını belirtebiliriz.

Banka, özel sektör imalat sanayiine sermaye iştirakinde bulunarak da fon sağlamaktadır. Ancak bu yolla sağladığı fonlar da oldukça sınırlıdır. Bankanın 1982-86 arasındaki iştiraklerinin gelişimi Tablo XII'de görülmektedir. Görüldüğü gibi bu dönemlerde bankanın hiçbir yeni işletmeye iştirak yoluyla fon sağlaması söz konusu değildir. Sadece mevcut iştiraklerindeki meblağları yıldan yıla artırmakla yetinmiştir.

TABLO XII
SYKB İŞTİRAKLERİNİN GELİŞİMİ

Yıllar	İştirak Sayısı	Tutar (Milyon TL.)
1982	16	207,4
1983	16	245,5
1984	16	450,1
1985	16	518,9
1986	16	787,8

Kaynak : -SYKB Faaliyet Raporları

(31) SYKB Faaliyet Raporları.

C. SERMAYE PIYASASINI TEŞVİK FAALİYETLERİ

Menkul kıymet ihraçlarına destek sağlama ve menkul kıymet alıp satma yollarıyla sermaye piyasasının gelişmesini teşvik etmeye çalışmak ana sözleşmesindeki temel kuruluş amaçlarından biri olduğu halde, SYKB'nin bu alanda önemli bir faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir.

Son onbeş yılın faaliyet raporlarından bu tür faaliyetlerin yapılıp yapılmadığı, yapılıyorsa ne seviyede olduğu hususunda her hangi bir bilgiye de rastlanmamaktadır.

D. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ VE KALKINIMI DESTEKLEMENE YÖNELİK FAALİYETLER

Ana sözleşmeye göre müşterilerine yönetsel ve teknik yardım sağlama bankanın görevleri arasındadır.

SYKB iştirak ettiği işletmelere, o işletmelerin yönetim kurulundaki temsilcileri aracılığıyla karşılaştığı problemlerin çözümüne yönelik çabalar gösterme şeklinde yönetsel ve teknik destekler sağlamaya çalışır (33).

İştiraklerine sağladığı bu destekler dışında; gerek ekonominin geneline yönelik girişim, girişimci ve kalkınmayı destekleyici çeşitli çalışma ve araştırma faaliyetleri, gerekse gerice yörelerdeki girişimcileri harekete geçirici ve onları destekleyici türde gözle görülür bir çabasına rastlanmaktadır. Ayrıca ülkemiz şartlarının ortaya çıkardığı çok ortaklı şirketlerin sorunlarının çözülmesi ve geliştirilmeleri yolunda çabalar gösterilmesi şeklinde bir kalkınma bankasının önemli bir faaliyeti üzerinde durması gerekli bir faaliyet sahasında da SYKB'nin

(33) Banka uzmanlarından edinilen bilgiler.

hemen hiçbir özel gayretinin görülmediğini vurgulamak gerekir.

Faaliyet raporlarında da bu türden faaliyetler gösterdiğini belirtir hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.

E. FİNANSAL YARI VE KAYNAKLAR

Bütün kalkınma bankaları gibi SYKB'nin de mevduat toplama yetkisi yoktur. Bu nedenle kaynaklarını esas itibariyle mevduat toplamadan, dışındaki yollarla temin etmek durumundadır. Kaynaklarının esasını teşkil eden öz sermaye dışında, yurt içi ve dışından yabancı kaynaklar bulmak durumundadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi SYKB 1963 yılında altı bankanın oluşturduğu 40 milyon TL. öz sermaye ile kurulmuştur. Bu ortak bankaların SYKB'na kaynak temin tarzı dolayısıyla kalkınma bankacılığı için orjinal sayılabilecek bir kaynak sağlama yolu ortaya çıkmıştır. Ortak bankalar, SYKB'nin kuruluşunu müteakip, bankalar mevduatı hariç mevduatlarının %1'ini ve mevduatlarında sonradan ortaya çıkacak artışların %5'ini SYKB'na 20 yıl süre ile borç vermeyi kabul ve taahhüt etmesi sonucu "Ortak Banka Alacakları" biçiminde bir kaynak türü ortaya çıkmıştır. Böylece dolaylı bir biçimde de olsa mevduat, bir kalkınma bankasının kaynakları arasında önemli bir yer almıştır.

SYKB'nin öz ve yabancı kaynaklarındaki gelişmeler tablo XIII'de görülmektedir.

TABLO XIII
SYKB KAYNAKLARINDAKİ GELİŞMELER Milyon T.L.

KAYNAKLAR	1972	1974	1982	1984	1986
Öz Varlıklar	25,0	47,5	689,4	2.744,3	5.153
Ortak Banka Alac.	589,3	699,8	725,4	--	--
Sermaye Benz.Kredi	--	--	87,9	79,2	67
Yabancı Kaynaklar	224,0	319,8	8.434,8	29605,7	77.003
Kaynak Toplamı	838,3	1067,1	9.937,5	32429,2	82,223

Kaynak : SYKB Faaliyet Raporları

Tablodan gördüğümüz gibi 1963 yılında 40 milyon T.L. sermaye ile kurulan bankanın öz kaynakları 1986 sonunda 5 milyar 153 milyon TL.'ye ulaşmıştır. Özellikle ilk on yılda SYKB'nin öz varlık bazını güçlendiren kaynaklar bankaya ortak bankaların tahsis ettikleri fonlardır. Sermaye Benzeri Kredi olarak düşünülebilecek bu kaynakları da öz kaynaklara ilave ettiğimizde bankanın Öz Kaynak/yabancı kaynak oranları aşağıdaki gibi olmaktadır.

Öz Kaynaklar	1972	1974	1982	1984	1986
Yabancı Kaynaklar	2,7	2,3	1/5,6	1/10,5	1/15

Ortak bankaların sözünü ettiğimiz fon desteği sayesinde ilk üç oran genel kabul görmüş sınırlar içinde kalmakta, hatta 1980 öncesi banka aşırı bir öz kaynak miktarıyla çalışmaktadır. Ortak bankaların sağladığı fonların ortadan kalktığı 1986 yılında oran, literatürün ve Dünya Bankasının kabul ettiği sınırları (azami 1/6) aşmaktadır.

Ortak bankaların sağladığı fonları sermaye benzeri kredi olarak kabul etmeme durumunda sözkonusu oranları hesapladığımızda durum şöyle olmaktadır.

Öz Kaynaklar	1972	1974	1982	1984	1986
Yabancı Kaynaklar	1/33	1/21	1/11,8	1/10,8	1/15

Görüldüğü gibi bu durumda, özellikle 1980 öncesi rakamlar hiç bir şekilde kabul edilemeyecek kadar riskli hale gelmektedir.

SYKB'nin yabancı kaynaklarının çoğunluğu yurt dışı yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. SYKB'nin borçlarının yurt içi ve dışı olarak dağılımı Tablo XIV'de görülmektedir.

Yurt içi yabancı kaynakların bazı yıllarda tütü, bazı yıllarda büyük kısmı T.C. Merkez Bankası'ndan orta vadeli

senetlerin terhini kaşılığı kullanılan avanslardan oluşmaktadır. SYKB tahvil çıkararak yabancı kaynak temini yoluna sadece 1986 yılında başvurmuştur. Bu yılaaki yurt içi yabancı kaynakların 6 milyar 553 milyon T.L.'si tahvil ihracıyla elde edilmiştir.

TABLO XIV

ÇEŞİTLİ YILLARDA SYKB YABANCI KAYNAKLARININ DAĞILIMI
(Milyon TL)

Yabancı Kaynaklar	1972	1974	1982	1984	1986
Yurt İçi Yabancı Kay.	50,7	108,7	3.023,3	4113,7	31.236,3
Yurt Dışı YabancıKay.	174,3	211,1	6.224,8	25492,2	45.833,5

Kaynak : SYKB Faaliyet Raporları

Yurt dışından sağlanan yabancı kaynakların başlıcaları ise şunlardır :

- AID (Milletlerarası Kalkınma İdaresi) kredileri
- EİB (Avrupa Yatırım Bankası) Kredileri
- IBRD (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası) Kredileri
- EXIMBANK Kredileri

1980 öncesi yıllarda en önemli yur dışı yabancı fonlar AID kaynaklı iken, 1980 sonrasında ağırlık IBRD kaynaklı Fonlara geçmektedir (34).

F. ORGANİZASYON VE PERSONEL

Sinai Yatırım ve Kredi Bankasında bölümler çeşitli fonksiyonlar esas alınarak oluşturulmuştur. Başlıca fonksiyonlar;

(34) SYKB Faaliyet Raporları

kredi,, iştirakler, muhasebe, personel ve proje değerlendirme bölümleri olarak ayrılmıştır. Proje değerlendirme bölümü 3 gruptan oluşmaktadır. Bu gruplar projeleri teknik, işletme ekonomisi ve kamu ekonomisi açısından değerlendirmektedir. Değerlendirilen projelerle ilgili kesim kredi ve iştirak kararları yönetim kurulu tarafından verilmektedir (35).

SYKB uzman personel olarak çalışacak olan elemanları yazılı ve sözlü sınavlar sonucunda işe alır. Bu personel; işletme ve kamu ekonomisi veya çeşitli mühendislik alanlarında e – ğitim görmüş olanlar arasından temin edilir. Bu elemanlar önce çalışacakları alanla ilgili teorik ve pratik temel bilgiler edinmeleri için hizmet içi eğitime tabi tutulur. Düzenlenen proje değerlendirme seminerlerinde Merkez Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası gibi bankaların kendi alanlarında yetişmiş elemanlarından da yararlanılır.

Personele yapılan demeler, özel sektör standartlarına uygunluk gösterir. Personel dalgalanmasının pek fazla olmaması bu sebebe dayanabilir (36).

(35) Banka görevlilerinden edinilen bilgiler.

(36) Banka görevlilerinden edinilen bilgiler.

IV. DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI (DESİYAB)

A. KURULUŞ ESASLARI, AMAÇLARI VE FAALİYET TÜRLERİ

1. Kuruluş Esasları

Bundan önce incelemiş olduğumuz iki kalkınma bankası imkanları ölçüsünde kendilerinden beklenen görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak bu bankaların ve özellikle de Sanayi Yatırım ve Kredi Bankası'nın gerice bölgelerdeki girişimlerin ve ülkemiz şartlarının oluşturduğu bir potansiyel olan çok ortaklı şirketlerin desteklenmesinde yetersiz kaldıklarını görmüş bulunuyoruz.

İşte özellikle bu iki hedefin gerçekleştirilmesine ağırlık vermek üzere yeni bir kalkınma bankasının oluşturulması, fikri 1970'li yılların ortalarında iyice taraftar kazanmaya başladı. İşte bu ortam içinde 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ve 1 milyar T.L. Sermaye ile Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kuruldu. Banka sermayesinin % 85'inin hazine, %15'inin de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile ilgili kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından taahhüt edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca hisse senetlerini en çok %49'unun, öncelikle yurt dışında çalışmış ve halen çalışanlara olmak üzere halka ve diğer tüzel kişilere devredileceği, kamu hisselerinin ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca temsil olunacağı hükme bağlanmıştır.

DESİYAB, tüzel kişiliği sahip, özel hukuk hükümlerine tabi, kalkınma ve yatırım bankacılığının gerektirdiği her türlü faaliyette bulunan bir anonim şirket olarak oluşturulmuştur. 'Türk Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanunu'nun kuruluş işlemleri-

ne ilişkin vergi, resim ve harçlarla her türlü şart ve hükümlerinden muaf tutulmuştur.

Banka ve sermayesine iştirak ettiği şirketler 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye, 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale, 3659 sayılı Bankalar ve Devlet Müesseseleri Memurları aylıklarının Tevhit ve Teadülü hakkında, 6245 sayılı Harcırah, 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Müesseseleri ve iştirakleri hakkında, 657, 1327 sayılı Devlet Memurları kanunları ile bunların ek ve tadillerine, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 40 ıncı maddesine tabi olmayacaktır. Ayrıca, 7129 sayılı Bankalar Kanununun gerekli görülen maddelerine tabi tutulmayabilecektir. Buna mukabil, kamu kuruluşla ına ve kamu iktisadi teşebbüslerine kanunlarla tanınmış ve hür türlü hak, imtiyaz, istisna ve muafiyetlerden yararlanabilecek; Maliye Bakanlığının izni ile devlet tahvillerinin haiz olduğu her türlü hak ve imtiyazlardan yararlanabilen tahviller çıkarmaya yetkili olabilecektir (37).

2. Bankanın Amaçları ve Faaliyet Türleri

DESIYAB'ın kuruluş amaçlarını şöyle belirtebiliriz (38):

- (i) Türkiye'nin süratle sanayileşmesi ve sanayinin yurt sathına yaygınlaşması yönünde çaba sarfetmek,
- (ii) Kalkınma planlarının temel ilkelerine uygun ve yurt geneline yayılmış sınaî işletmelere finansal destek sağlamak
- (iii) Yurt içinde ve özellikle yurt dışında çalışanların tasarruflarını ekonomik bir güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek.

(37) DESIYAB Yetki Kanunu, md. 3.

(38) DESIYAB Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname, md.3.

Belirtilen gayeleri gerçekleştirmek üzere bankanın yapabileceği faaliyetleri de şöyle sıralayabiliriz (39):

(i) Gerektiğinde yurt içi ve yurt dışında şubeler açar, yatırım ve kalkınma bankacılığının gerektirdiği her türlü faaliyette bulunur, tasarrufları yatırımlara dönüştürmeye gayret eder, araştırma, inceleme ve proje çalışmaları yapar ve yapabilir.

(ii) Yurt için ve özellikle yurt dışında çalışanlarca girişilen yatırım teşebbüslerine yatırım ve işletme kredisi açma veya sermayelerine katılma yoluyla destek sağlar.

(iii) Karlı ve verimli görülen projelerin gerçekleştirilmesinde ve bölge şirketlerinin kurulmasında öncülük eder, gerekli teşebbüs ve yatırım ortaklıkları kurabilir, her türlü teknik yardımı sağlayabilir ve sağlanmasına aracılık edebilir.

(iv) Sermayesine katıldığı kuruluşların yönetimine iştirak edebilir. Kendi kurduğu veya sermayesine katıldığı teşebbüslerin hisse senetlerini üçüncü şahıslara, tercihan yurt dışında çalışan vatandaşlara satabilir.

(v) Sermayesine katıldığı yatırım teşebbüslerine "kâr ortaklığı esaslı kredi" verebilir.

(vi) İç ve dış finansman kuruluşlarına yatırımlarla ilgili kredilerin temini için cari usuller dahilinde garanti verebilir. Usulüne göre iç ve dış borç sağlayabilir. Her türlü tahvil ve kâr ortaklığı senedi alıp satabilir.

(vii) Yurt içi ve Özellikle Yurt dışında çalışanların tasarruflarını arttıracak ve tasarrufların ekonomik bir şekilde kullanılmasına yardımcı olacak bütün hizmetleri görür.

(viii) Her türlü mevduat kabul edebilir (X), bankacılık ve sigortacılık hizmetleri yapabilir.

(ix) Gayelerinin gerçekleşmesine yardımcı olacak diğer her türlü iş ve işlemleri yapabilir.

B. SANAYİ KESİMİNE ORTA VE UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETLERİ

1. Finansman Biçimleri

DESİYAB'ın projeye bağlı olarak finansman faaliyetlerinde bulunabileceği sahaların başlıcaları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

a. Sermaye İştirak

İşletmenin kuruluşu veya sermaye artırması sırasında tahhütte bulunmak veya hisse senetlerini devralmak suretiyle sermayeye iştirak edilebilir (40).

b. Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredileri

Hem yeni yatırımlara, hem de yenileme, tevsi, ıslah ve modernizasyon projelerine yatırım kredisi verilmektedir (41),

DESİYAB'ın verdiği uzun vadeli kredilerde vade 10 yıla kadar olabilir. Yıllık programlarda geri kalmış bölge olarak gösterilen yerlerde vade 15 yıla kadar uzatılabilir ve diğer bölgelere kıyasla iki katı ödemesiz süre tanınabilir. Geri kalmış

(X) Kararnamede böyle bir imkan sağlanmış olmakla birlikte, uygulamada DESİYAB da diğer kalkınma bankaları gibi mevduat toplama imkanına sahip değildir.

(40) DESİYAB, Yurt içi Finansman Kurumları (Ankara : DESİYAB A.P.G. Md. Yayını, No : 78/6), s. 19.

(41) A.g.e., s. 19.

bölgelerde faiz en az % 50 eksiği ile uygulanır. Banka, kay - naklarının %75 'ini yıllık programlarda geri kalmış bölge ola - rak gösterilen yerlerde yapılacak yatırımlara tahsis eder(42). Döviz veya T.L. olarak verilebilecek ve menfaatleriyle birlik - te aynı para cinsinden geri alınacak olan bu krediler işletme sermayesi yatırımını da içerebilir (43).

DESİYAB ayrıca, kalkınma planlarında teşviki öngörülmüş olup sermayesine katıldığı yatırım teşebbüslerine "kar ortak - lığı esasları" dahilinde kredi verebilir(44).

Bu tür krediler kendi içinde faizli krediler ve kar or - taklığı esaslı krediler olarak iki ana gruba ayrılır.

aa. Faizli Krediler

Genellikle herkesce bilinen kredi türüdür. Binlara cari hadlerde veya bu hadlerin altında faiz tatbik edilecektir. Di - ğer bankaların uygulamalarıyla DESİYAB'ın uygulaması arasında, geri kalmış bölgelerdeki yatırımlara sağlanan kredilerde faizin en az % 50 düşük olması dışında önemli bir fark yoktur(45).

bb. Kar Ortaklığı Esaslı Krediler.

Bu tür kredilerle DESİYAB, ülkemiz için tamamiyle yeni bir finansman türünü uygulamaya getirmiş olmaktadır. Bu neden - le bu kredi türünü biraz ayrıntılı biçimde tanıtmakta yarar görüyoruz.

"Kar ortaklığı esaslı kredi, bir yatırım projesinin gerçek - leştirilmesinde sermaye ortağı gibi katkı payı olmak üzere ve -

(42) DESİYAB Yetki Kanunu, Md. 3.

(43) DESİYAB, DESİYAB'ın Kredi Politikasının Umumi Esasları

(Ankara, Bankaca Yayınlanan Broşür, 1982), k. 4

(44) DESİYAB YETKİ KANUNU Md. 3.

(45) DESİYAB, DESİYAB'ın Kredi Politikasının Umumi Esasları, s.8

rilmiş fakat sermaye ortağından farklı olarak daha önce işletmeden çekilen ve vadesi içinde faiz kazancı yerine hakkaniyet esasına uygun olarak gerçekleştirecek proje kararından katkısı oranında kar ortaklığı payı verilen bir ödünç para vermişle- midir " (46).

Bu kredi türünün yaygın bir uygulamaya kavuşturulabilmesi için verilmiş esaslarının aşağıdaki ilkelere uygun biçimde düzenlenmesi uygun görülmüştür(47):

(i) Kolaylıkla uygulanabilecek biçimde basit ve sağlam esaslara dayandırılması,

(ii) Kredi kazancının hesabında, finansmanın tam olarak sağlanması açısından projenin gerçekleştirilmesindeki katkı payının esas alınması,

(iii) Krediyeye sağlanacak kazancın sermaye ortaklarının karlılık oranını geçmesi,

(iv) Mevcut yasalara ve ticari teamüllere ters düşmemesi ve

(v) Hakkaniyet ilkelerine uygun olması.

DESİYAB'ca uygulanan kar ortaklığı kredisinin başlıca özelliklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz.

Mer'î Ticaret Kanununda hüküm olmaması sebebiyle kar ortaklığı esaslı kredinin verilmesinde başlıca kanuni dayanak DESİYAB'ın kuruluşuna ilişkin 13 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Borçlar Kanunundaki kanunlara ve genel ahlaka aykırı olmaması kaydıyla akit serbestliği esaslıdır. Yapılacak kar ortaklığı kredisi sözleşmesi belirtilen bu akit serbestliği ilkesine dayandırılır.

(46) DESİYAB, Proje Değerlendirme-Kredi İlişkileri Hakkında Notlar (Ankara:DESİYAB'ca hazırlanan Broşür, 1977), s.15

(47) A.g.k., s.15

Kar ortaklığı esaslı kredi, DESİYAB'ın sermayesine iştirak ettiği ve ana sözleşmelerinde DESİYAB ile kar ortaklığı esaslı kredi sözleşmesi yapabileceği yazılı veya bu şekilde genel kurul kararı olan ananım veya limited şirketlere verilebilir. Bağımsız hukuki ve mali kişiliğe sahip olacak bu şirketlerin ^{yatırım}projesi dışında bir ticari veya sınai faaliyetinin bulunmaması ve DESİYAB'ın oluru olmadan yatırım projesi dışında herhangi bir ticari ve sınai faaliyetinin bulunmaması yolunda teşebbüsün tahhütte bulunması şarttır. Kredinin verilmesi, bu kredi ile projenin toplam finansman ihtiyacının tam olarak karşılanmış olması şartına bağlıdır.

Bu tür kredilerin verilmesinde DESİYAB, verilen kredinin beklenen asgari kar sağlayacak şekilde en kısa dürede geri dönmesine imkan verecek borç ödeme gücüne sahip projelere öncelik verir.

Kredinin vadesi, değerlendirme raporunda belirlenecek olan projenin karlılık ve borç ödeme gücü gibi hususların dikkate alınmasıyla ortaya çıkacak olan kredinin beklenen asgari bir karla birlikte geri dönebileceği en kısa süre olarak yönetin kurulunca tesbit edilir. Ancak bu vade gelişmiş bölgeler için 10, geri kalmış bölgeler için 15 yılı geçemez. Anapara taksitlerinin ödeneceği yıllar ve vade içindeki faaliyet yıllarında proje karından hangi oranda kar ortaklığı payı alınacağı da bu kararda belirtilir.

Anapara taksitlerinin geri ödenmesinde, anaparaya gerçek esasta brüt % 15 kar sağlayacak geri ödeme yılı, değerlendirme raporundaki kabullere göre hesaben bulunur. Buna en erken geri

ödeme yılı denilir. Bu yoldan itibaren projenin fon durumu dik-
kate alınarak en uygun geri ödeme yılı tesbit edilir. Anapara
buna göre taksitlendirilir.

Kar ortaklığı payları aşağıdaki formüle göre hesaplanır.

$$K : P \times R$$

K: Yıllık kar ortaklığı payı

P: Yıllık Proje karı

R: Kar ortaklığı kredisinin projenin gerçekleştirilmesin-
deki katkı payı.

Yıllık proje karı bilanço esasına göre hesaplanan yıllık
kar veya sermaye ortaklarına dağıtılacak temettü olmayıp, yıl-
lık proje gelirleri ile işletme masrafları arasındaki farktan
o yılın amortisman gideri düşülerek bulunur. Her hangi bir yı-
lın proje karı olumsuz çıkarsa, olumsuz fark ertesi yılın kar
ortaklığı payını hesaplarken proje karından indirilir.

Her yılın anapara taksidi ve kar ortaklığı payı birleşti-
rilerek, müteakip yılın Şubat ayının en geç 15.günü DESİYAB'a
ödenir.

Proje değerlendirme, takip ve kontrol işleri için sözleş-
mede gösterilecek tarihlerde ve miktarlarda DESİYAB'a ayrıca
hizmet komisyonu adı altında bir ödeme yapılır (48).

Kar ortaklığı kredisi, yeni bir finansman biçimi olması ne-
deniyle uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaşmış Kurumlar ver-
gisi, Gelir vergisi ve Vergi Usul Kanunu gibi bazı konularda
değişiklik yapılması gereği ortaya çıktı. Bu sebeplerle kar or-
taklığı kredisi geniş bir uygulama imkanı bulamadı. 1981 ve 1982
yıllarında Bakanlar Kurulu, Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası kar
ortaklığı belgesi ile ilgili çeşitli kararname ve tebliğleri

(48) DESİYAB, Proje Değerlendirme-Kredi İlişkileri Hakkında

Notlar, s. 16-20.

yürürlüğü koydular (49). Bunun da ötesinde kar ortaklığı belgesi ve kar ortaklığı esaslı kredilerin yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik olarak, 2.12.183 tarihli bir kararname ile "Özel Finans Kurumları" adıyla yeni tür bir finansal kurum oluşturuldu (50). Bundan böyle kâr ortaklığı esaslı kredilerin yaygınlık kazanmasının daha fazla imkan dahilinde girdiği söylenebilir.

c. Kısa Vadeli İşletme Kredileri

Kuruluşunu düzenleyen kanun hükmünde kararnameye göre DESİYAB, en fazla 1 yıl vadeli olan işletme kredileri de açabilir. Bu tür krediler de faizli ve kâr ortaklığı esaslı olmak üzere iki kısımdır. Bu kredilere uygulanacak faiz haddi de piyası faiz hadlerinin altında olacaktır.

d. Ticari Krediler

Ticari bankacılık faaliyetleri olarak bilinen faabiyetlerinin gelişmesiyle paralel biçimde bu tür krediler de verebilir. Bu kredilerle ilgili uygulama yerleşmiş usul ve teammlere uygun biçimde yürütülecektir. (51).

Buraya kadar belirtilen kredi türlerinde bankanın öz veya yabancı kaynaklar yoluyla oluşturduğu kendi kaynakları kullanılır. Bundan sonraki iki finansman türü, bankanın aracı olarak yürüttüğü kredi faaliyetleridir.

(49) Selehattin Tuncer, Türkiye'de Sermaye Piyasası, Teori-Uygulama (İstanbul: Okan Yayıncılık, Dağıtımıcılık, 1985)

s. 250-251; Erden Kuntalp, Kar ortaklığı Belgesi (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yayın no : 123), s. 4-5

(50) Vural Günel, Özel Finans Kurumları (Ankara: Türkiye Ban-

(51) DESİYAB, Yurt İçi Finansman Kurumlar, s. 20

e. T.C. Merkez Bankası Reeskont Kredileri

T.C. Merkez Bankası kaynaklarının müracaatçı işletmelere aktarılmasında aracılık yapmak şeklindeki bu krediler; yatırım, ihracat ve işletme kredileri olarak sınıflandırılabilir. Bu krediler, T.C. Merkez Bankasınca tesbit edilip zaman zaman değişikliklere uğrayan usul, esas ve şartlara bağlı olarak kullanılır.

Kalkınma planı çerçevesindeki yıllık programların genel teşvik tablosunda yer almayan ekonomik faaliyet kolları reeskont kredilerinden yararlanamaz (52).

f. Çeşitli Fonlar

DESİYAB tarafından kullanılmak üzere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, T.C. Merkez Bankası gibi kuruluşlar tarafından çeşitli maksatlarla DESİYAB'a tahsis edilen fonlardır (53).

2. Temel Politikalar

a. Finansmana Katılmada Uygulanan Genel Esaslar

DESİYAB'ın daha önce belirttiğimiz amaçlarına ulaşabilmek için sınai yatırım projelerinin finansmanına katılmada uyguladığı bazı temel esaslar sözkonusudur.

Bunları şöyle sıralayabiliriz(54):

(i) Projenin, kalkınma planında ve yıllık programlarda teşvik öngörülen sektörlerden birine dahil olması,

(ii) Finansman talebinde bulunan bağımsız hukuki ve mali kişiliğe sahip teşebbüsün faaliyet konusunun münhasıran yatırım projesinin amacına inhisar etmiş olması,

(52) DESİYAB : T.C. Merkez Bankası Sınai Reeskont Esas ve Koşulları (DESİYAB Personeli için Hazırlanmış Broşür), s.1

(53) DESİYAB, Yurt için Finansman Kurumları, s. 20

(54) DESİYAB, DESİYAB'ın Kredi Politikasının Umumi Esasları, (Bankacı Yayınlanan Broşür, 1982), s. 2

(iii) Tesis ve uygulama dönemine şamil uygulamanın gerçek yönetici kadro ve gerekse yönetim ve denetim esasları bakımından iktisadi, ticari ve teknik icaplara uygun olarak yönetilebileceği sonucuna varılması,

(iv) Projenin teknik bakımdan sağlam, ekonomik yönlerden emniyetli, mali yönlerden kârlı, yurt ekonomisi açısından verimli bulunması ve proje fonlarının kredi ana para taksit ve faizlerini rahatlıkla ödeyebilmesi,

(v) Projenin gerçekleştirilebilmesi için gerekli toplam finansman ihtiyacının miktar ve kaynakları yönünden güvenli şekilde sağlanmış olduğunun tesbit edilmiş olması,

DESİYAB'a müracaat eden yatırım projeleri teknik, iktisadi ve mali açıdan incelemeye tabi tutulur. Bu değerlendirme sonucunda bankanın aradığı şartlara uymadığı tesbit edilen projeler reddedilir.

Finansman taleplerinin karşılanmasında bankanın plasman programları ve değerlendirmeye elverişli bilgi ve belgeleri ihtiva eden müracaat sırası esas alınır. Gelişmiş ve geri kalmış bölgelerdeki ağır sanayie ve bunların yan sanayilerine ait olan, sermayesinin % 5'inden fazlasına hiçbir ortağın sahip olmadığı en az 250 ortaklı girişimci kuruluşların projeleri ön sırada tutulmak üzere kârlı ve verimli sinai yatırım projelerine öncelik verilir (55).

Toplam finansmanın %75'lik kısmının yıllık programlarda geri kalmış bölge olarak gösterilen yörelerde yapılacak yatırımlara tahsis edilmesi esastır (56). Ancak yıllık plasman programlarında geri kalmış bölgeler için ayrılan plasmaya göre

(55) DESİYAB, Proje Değerlendirme-Kredi....., s. 4-5.

(56) DESİYAB Yetki Kanunu, Md. 3.

yerine getirilmesi mümkün finansman talebi Eylül sonu itibariyle noksan olursa, gelişmiş bölgelerde bulunup yıllık programlarda teşvik edileceği belirtilen sektörlerle dahil olan projelere ve noksanlık kadar fazla plasman yapılması yoluna gidilebilir(57).

Faiz esaslı krediler DESİYAB'ın yıl içinde uygulamaya koyduğu esaslara, T.C. Merkez Bankası reeskont Kredileri sözkonusu bankaca tesbit edilen esaslara ve Kar Ortaklığı Esaslı Krediler de DESİYAB'ın bu kredilerde uygulanmak üzere belirlediği esaslara göre (önceki kısımda ayrıntıları açıklandı) kullandırılır.

Sermayeye katılma hariç, sair şekillerde finansmana katılmada cari mevzuatın belirlediği sınırları aşmamak üzere proje değerlendirme, takip ve kontrol hizmetleri karşılığı olarak yönetim kurulunca belirlenecek miktarda banka hizmet komisyon alır (58).

b. Finansmana Katılmada Asgari Şartlar ve Sınırlamalar

DESIYAB, müracaat eden işletmelerin finansmanına katılmada ayrıca aşağıda belirtilen kıstaslara uygunluğu araştırır(59).

	Az Gelişmiş Bölgeler için	Gelişmiş Bölgeler için
1. Finansmana Katılmada Şart :		
Öz Kaynak/Toplam Finansman ihtiyacı(Tesis Dönemi Kısım) (Reeskont Kredilerinde bu oran T.C. Merkez Bankasının kabul ettiği esaslara göre uygulanır)	Asgari %20	Asgari % 40
2. Sermayeye İştirakte Sınırlar:		
(Asgari hadler projenin özel durumuna göre yönetim kurulu kararı halinde dikkate alınmaz)	Asgari % 10 Azami % 40 olup, teşebbüs ortaklığı- nı geçemez.	Asgari % 10 Azami % 20 olup, teşebbüs özkaynağının ya- rısını geçemez.
3. Sermayeye İştirak ve Kâr Ortaklığı Esaslı Kredi		
a. Mali İçkarlılık (Projede)	Asgari %20	Asgari %20
b. Ekonomik İçkarlılık(Projede)	Asgari %10	Asgari %10

(57) DESİYAB, Proje Değerlendirme-Kredi...., s. 5

(58) A.g.k., s: 20

(59) A.g.k., s: 5-6

c. Borç Ödeme Gücü (Taksitlendirmede mümkün düzeltmeler sonunda)	Az Gelişmiş Bölgeler için	Gelişmiş Bölgeler için
	Asgari 1.00	Asgari 1.00
5. Toplam Finansmana Katılma :		
-(Sermayeye İştirak+ Kâr Ortaklığı Esaslı Kredi+ Sair Her türlü DESİYAB Kredileri + T.C. Merkez Bankası Kaynaklı Kredi)	Toplam Finans İhtiyacının Azami % 80'i	Toplam Finans İhtiyacının azami % 60'ı
- DESİYAB Kaynaklıları	Azami Özkaynağın 3 katı kadar	Azami özkaynak kadar
6. Verilebilecek Ödemesiz Süre :		
	Azami 4 yıl	Azami 3 yıl
7. Vade :		
	15 yıl	10 yıl
8. Bir sınai yatırım projesinin gerektirdiği işletme sermayesi ihtiyacı yatırım olarak telakki edilir.		

c. İlave Çeşitli Şartlar

DESİYAB, yukarıda belirttiğimiz şartlara ilave olarak aşağıdaki hususlara da dikkat eder (60):

(i) Finansmana katılmada dilerse yönetime ve denetim kurullarında üyelik talep edebilir.

(ii) İşletmenin muhasebe kayıtlarının her zaman için DESİYAB görevlilerinin tetkik ve kontroluna açık tutulması şarttır.

(iii) Tesis piyasa değeri üzerinden % 20 marjla her yıl için devamlılık içinde, usulüne uygun olarak DESİYAB'ın belirteceği risklere karşı teşebbüs tarafından sigorta ettirilir.

(iv) Teşebbüs her türlü bankacılık hizmetlerinin görülmesinde DESİYAB'ı tercih etmeği taahhüt eder.

(v) Teşebbüsün mevcut yönetim ve denetim kadrosunda yapacağı değişikliklerde DESİYAB'ın önceden muvafakatını al-

ması gerekir.

3. Kredi Faaliyetleri:

a. Yıllar itibarıyla Mukaveleye Bağlanan Krediler

Kuruluşundan bu yana DESİYAB'ın mukaveleye bağladığı krediler Tablo XV'de görülmektedir.

TABLO XV

DESİYAB'ca MUKAVELEYE BAĞLANAN KREDİLER (MilyonTL)

Yıllar	Yatırım Kredileri		İşletme Kre.		Ertelene Kre.		Toplam
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1976	11	100,0	—	—	—	—	11
1977	173	91,3	16	8,7	—	—	189
1978	229	58,9	151	41,1	—	—	390
1979	411	47,7	451	52,3	—	—	862
1980	2024	64,7	1.193	35,3	—	—	3.217
1981	1277	58,5	854	41,5	—	—	2.131
1982	2398	62,3	1.450	37,7	—	—	3.848
1983	1952	29,7	4.624	70,3	—	—	6.576
1984	713	17,2	3.440	82,8	—	—	4.153
1985	4946	45,9	3.649	33,7	2.223	20,4	10.818
1986	52686	83,6	9.141	14,5	1.158	1,9	62.985

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları.

DESİYAB ilk yıllarında evvelce kurulmağa başlamış fakat kaynak yetersizliği sebebiyle tamamlanıp çalışır hale gelememiş sinai yatırımları bu durumdan kurtarmak ve ekonomimize kazandırmak amacıyla olarak daha çok T.C Merkez Bankası reeskont kredilerine ağırlık vermiştir. Kredi kaynaklarını ise, kurulmasıyla yeni bir finansman türü olarak gündeme gelen kâr ortaklığı esaslı krediler biçiminde kullandırma yoluna gitmiştir. İlk iki yılda tasvip edilen kredilerin % 19'u Kâr ortaklığı esaslı krediler, % 81'i T.C.Merkez Bankası Reeskont kredileridir. Daha sonraki yıllarda kendi kaynaklarından kullandığı kredilerin ağırlığı faizli kredilere kaymıştır. Yine ilk üç yılda kullandığı kredilerin önemli

kısmı T.C.Merkez Bankası kaynaklarına ,küçük bir kısmı ise kendi kaynaklarına dayanmaktadır. Daha sonraki yıllarda DESİYAB`ın kendi kaynaklarına dayalı olarak verdiği kredilerin toplam krediler içindeki oranı bazan yükselmiş ,bazan düşmüş ,T.C Merkez Bankasına dayanan krediler ise 1982 ve 1986 yılları dışında daima önemli oranları bulmuştur. Son yıllarda kredi kaynakları çeşitlenmiş ,çeşitlenmenin en çok olduğu 1986 yılında T.C.Merkez Bankası kaynaklı kredilerin toplam içindeki oranı azalırken , toplam kredi miktarı da önceki yıllarla kıyaslanamayacak biçimde artmıştır.

T.C.Merkez Bankasının DESİYAB`a sağladığı imkanlar diğer kalkınma bankalarına göre daha ağırlıklıdır. 1982 sonu itibariyle T.C Merkez Bankasınca zor durumdaki çok ortaklı şirketlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere yarım kalmış yatırım ve işletme kredileri için yeni reeskont uygunluğu konusunda yürürlüğe konulan esas ve şartlara göre ,1983 yılından itibaren bu şirketlere T.C.Merkez Bankası kaynaklı ve düşük maliyetli kredi imkanlarının yalnızca DESİYAB tarafından kullandırılması kararlaştırılmıştır.

1979 sonrasında DESİYAB`ın kendi kaynakları dışında temin ettiği önemli bir kredi kaynağı da Avrupa İskân Fonundan temin edilen kredilerdir. 1982`den itibaren Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının aracılığı ile sağlanan Sanayi Kredi Fonu` da bankaya yeni bir kredi kaynağı olmuştur.

Federal Almanya`da çalışan işçilerimizin yurda dönüşlerinde ülke ekonomisine mesleki yönden intibaklarını teşvik amacıyla T.C.Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti hükümeti arasında 7.12.1972 tarihinde "Kredi Özel Fonu Kurulması Amacıyla Alınacak Mali Tedbirler Hakkında Anlaşma" imzalanmıştır. İşte bu anlaşma çerçevesinde 1984 yılında işçi şirketlerini desteklemek veya ağırlıklı bir yapıya kavuşturmak için DESİYAB nezdinde "Kredi Özel Fonu II" isimli bir fon oluşturulmuştur. 1985`den itibaren bu fon da çalışmaya başlamıştır.

Ayrıca İslam Kalkınma Bankasından da kiralama finansmanında(leasing) kullanılmak amacıyla fon temin edilmiştir.

Son yıllarda döviz kredileri verebilme yönünde gösterilen çabalar neticesinde DESİYAB ile Kreditanstalt Für Wiederaufbau (KfW) arasında kredi anlaşması yapılmış , ayrıca Japonya'da Japon yeni karşılığı banka tahvilleri satılmıştır. 1986 yılındaki önemli kredi artışında bu iki kaynağın payı oldukça yüksektir.

Ekstrem rakamlar olan ilk ve son yılların kredi miktarlarını hesaba katmazsak bankanın mukaveleye bağladığı krediler kuruluşun 1985 yılına kadarki 10 yılda 57 katına ulaşmıştır. 1986 yılı kredilerini dikkate aldığımızda 333 kat olmaktadır. 1986 yılı rakamı esas alındığında artışın büyük olduğu görülmekteyse de ,daha önce yaptığımız gibi ,gerçek durumu görebilmek için rakamları ,toptan eşya fiyat endeksine göre düzeltmemiz gerekmektedir. Tablo XVI'da düzeltilmiş kredi rakamları görülmektedir.

TABLO XVI

DESİYAB'ca MUKAVELEYE BAĞLANAN KREDİLER

(Toptan eşya fiyatları endeksine göre düzeltilmiştir)

YILLAR	Toplam Krediler (Bin TL)	Toptan eşya Fiyat endeksi () (1963-100)	Düzeltilmiş Değerler (Bin TL)
1976	11.000	429,7	26
1977	189.000	584,8	323
1978	390.000	869,9	448
1979	862.000	1577,8	546
1980	3.217.000	3071,4	1.047
1981	2.131.000	3558,8	599
1982	3.848.000	4816,5	799
1983	6.576.000	6784,8	969
1984	4.153.000	10066,1	413
1985	10.818.000	13882,2	779
1986	62.985.000	17076,2	3.688

Tablo DESİYAB Faaliyet Raporlarındaki veriler esas alınarak düzenlenmiştir.

Bu son tablodan görüldüğü gibi ,1977-85 arasında reel olarak krediler sadece 2 katına ulaşmıştır. Geçici olup olma-
dığını bilmediğimiz aşırı bir yükselişin görüldüğü 1986 yılı
rakamı esas alındığında artış 11 kat olmaktadır. Bu artışın,
Baha önce TSKB için bulduğumuz 17 yılda 3 katlık ve SYKB için
bulduğumuz 23 yılda 2 katlık artışla kıyaslandığında oldukça
iyi olduğu söylenebilir.

Diğer bankalarda yaptığımız gibi DESİYAB'ın da özel
sektör imalat sanayii yatırımları içindeki payını görmemizde
yarar vardır. Tablo XVII bu bilgiyi vermektedir.

TABLO XVII
DESİYAB KREDİLERİNİN İMALAT SANAYİİ ÖZEL SEKTÖR
YATIRIMLARI İÇİNDEKİ PAYI

YILLAR	DESİYAB Kredileri (Milyon TL)	İMALAT Sanayii Özel Sektör Yatırımları (Milyon TL)	DESİYAB'ın payı %
1976	11	20717	0,05
1977	189	25470	0,7
1978	390	39452	1,0
1979	862	40065	2,2
1980	3217	93425	3,4
1981	2131	141960	1,5
1982	3848	183100	2,1
1983	6576	237900	2,8
1984	4153	372800	1,1
1985	10818	766500	1,4
1986	62985	1175.000	5,4

Tablo DESİYAB Faaliyet Raporları ve DPT Yıllık Programların-
daki veriler esas alınarak düzenlenmiştir.

Tablodan çıkarabileceğimiz ilk hüküm DESİYAB'ın İma-
lat sanayii özel sektör yatırımlarına katkısının dalgalı bir
seyir izlediği ,1986 ve bir ölçüde 1980 dışında bu katkısın
düşük olduğudur. 10 yıllık dönemdeki(1977-1986) ortalama kat-
kısı % 2,16 dır. Burakam TSKB 'nin aynı dönemdeki % 9,44
lik katkısına göre oldukça düşüktür. Ancak diğerlerine göre

yeni sayılabilecek olan DESİYAB`ın katkısı,kendisinden 13 yıl önce kurulan SYKB`nin aynı dönemdeki ortalama % 1,68`lik katkısı ile kıyaslandığında pek de küçümsenmemelidir. Hele son yıldaki % 5,4 lük katkısı,geçici olmayıp kalıcı bir yükseliş ise TSKB ile arasındaki farkı azaltmaya başladığını söylememizi mümkün kılabilir(TSKB`nin ki % 9,6). SYKB`ni ise (% 2,1) oldakça geride bırakmıştır.

b. Kredilerin Yöresel Dağılımı

Daha önce belirttiğimiz gibi DESİYAB, bir kalkınma bankası olarak özellikle gelişmemiş yörelerdeki yatırımların finansmanına ağırlık vermeyi temel amaçları arasında katmıştı. Bu amacını ne derecede gerçekleştirdiğini görebilmek için kuruluşundan bu yana bazı yıllarda kredilerinin ne şekilde dağıldığını göstermek istiyoruz. Aşağıdaki tabloda bu görülmektedir.

TABLO XVIII
DESİYAB KREDİLERİNİN YÖRESEL DAĞILIMI

Yıllar	Gelişmiş Yöreler (%)	Kalkınmada öncelikli Yöreler(%)
1976/77	70,6	29,4
1978	15,2	84,8
1981	33,4	66,6
1982	78,6	21,4
1983	39,7	60,3
1985	83,0	17,0
1986	78,0	21,7

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları.

Görüldüğü gibi, kalkınmada öncelikli yöreler birçok yıllarda DESİYAB kredilerinden önemli ölçüde pay almışlardır. Fakat son iki yılda bu pay % 20 civarına düşmüştür. Temel kuruluş amaçlarını dikkate aldığımızda ,DESİYAB`ın bu yörelere sağladığı kredilerin toplam krediler içindeki oranını tekrar

yükseltmesi gerektiğini belirtmemiz gerekir. Buna rağmen, bu haliyle de DESİYAB'ın bu yörelerdeki yatırımlara katkısının diğer iki kalkınma bankasına göre (Özellikle SYKB'ye göre) önemli ölçüde iyi olduğunu belirtmek isteriz.

c. Kredilerin Sektörel Dağılımı

Tablo XIX DESİYAB kredilerinin en çok gittiği 9 sektörün bazı yılların sonundaki dağılımını göstermektedir.

TABLO XIX
DESİYAB KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI(%)

Yıllar	Dokuma- Giyim	Gıda	Orman Ürünleri	Lastik	Kimya	Pişmiş kil ve çimentodan gereçler	Cam- seramik	Demir-çelik Demir dışı metaller	Elektrik makinaları
1978	6,77	15,7	18,8	-	6,2	19,8	10,8	13,6	-
1981	7,8	10,0	20,1	-	16,7	19,9	-	6,5	4,2
1982	6,5	7,4	15,4	18,2	10,9	10,5	7,7	3,6	9,0
1983	9,0	6,7	10,9	15,2	10,0	16,5	8,3	2,8	9,4
1984	28,7	11,8	3,3	10,9	2,4	9,0	2,6	1,0	5,3

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları

Tablodaki rakamlar o yıllardaki kredi bakiyelerinin yüzde dağılımını göstermektedir. Buna göre diğer bankalarda da gördüğümüz gibi DESİYAB kredilerinin de en çok gittiği sektör tüketim malları üreten (Dokuma-Giyim, Gıda) sanayileridir. Bu dalların payı özellikle son yıllarda iyice artmış olup, kredi toplamının % 40'ı bu iki sanayi dalına bağlanmış bulunmaktadır. DESİYAB kredilerinden önemli pay alan diğer alanlar son yıllar dışında Orman Ürünleri ile Pişmiş kil ve çimentodan gereçler gibi ara malı üreten sanayilerdir. Yatırım malı üreten sanayilerden sadece elektrik makinaları sanayii DESİYAB kredilerinden bir parça pay alabilir.

Netice olarak kredilerin sektörel dağılımı açısından DESİYAB 'da diğer kalkınma bankalarından pek farklı bir görünüm arz etmemektedir.

4. İştirak Faaliyetleri

TSKB 'nin aksine olarak DESİYAB, kuruluş yıllarından itibaren iştirak faaliyetlerine önem vermiştir. Bunda bir yandan kâr ortaklı esaslı kredilerin verilmesinin iştiraki gerektirmesi, öte yandan çok ortaklı şirketlerin ve temel sanayi kuruluşlarının geliştirilmesi gibi hedeflere ulaşma çabasının etkisi önemlidir. Ayrıca banka öncülüğünde şirket kurma faaliyetinin DESİYAB'ta diğer kalkınma bankalarına göre daha fazla olması da iştirak faaliyetlerinin fazlalığında etkili olan faktörlerden sayılabilir.

DESİYAB'ın yıllar itibariyle iştirak taahhütlerindeki gelişmeleri Tablo XX'de görmekteyiz. Bu tablodaki rakamları mukaveleye bağlanan kredi rakamlarıyla karşılaştırdığımızda bankanın iştiraklerinin bazı yıllarda kredilerini geçtiğini görmekteyiz(1986'daki yüksek kredi miktarı hariç).Öte yandan kredi miktarları açısından TSKB'den oldukça geri durumda olan DESİYAB'ın ,iştirakler gözönüne alındığında TSKB ile başabaş bir seyir izlediğini ,hatta son yıllarda (1986 hariç) onu oldukça geri bıraktığını söyleyebiliriz.

TABLO XX

DESİYAB'ın İŞTİRAK TAAHHÜTLERİNİN YILLARA GÖRE GELİŞİMİ

YILLAR	Toplam Taahhütler(Milyon TL)
1976	235
1977	234
1978	236
1979	19
1980	495
1981	797
1982	2.329
1983	5.705
1984	8.831
1985	3.348
1986	6.649

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları .

Banka iştirak uygulamasını, bir yandan mevcut iştiraklerinin sermaye artırımlarına rüçhan hakkını kullanarak, diğer yandan sermaye artırımlarını gerçekleştirme hususunda güçlüklerle karşılaşan iştiraklerinde ve kredi desteği sağladığı şirketlerin sermaye artırımlarında ileride paylarını diğer ortaklara veya üçüncü kişilere devretme koşuluyla payını artırma veya yeni pay sahibi olma biçiminde yürütmektedir.

1986 sonu itibariyle bankanın iştirak sayısı 58'dir. Bu şirketlerin 40'ı çok ortaklı ve/veya halka açık şirket niteliğinde, 12'si diğer şirketlerdir. Kalan 6'sı ise temel sanayi kuruluşları olarak isimlendirilen TUMOSAN, TAKSAN, TEMSAN, TESTAŞ, GERKONSAN ve AKMOSAN'dır(61).

1986 sonu itibariyle iştiraklerin sektörel dağılımına baktığımızda, kredilerin dağılımına benzer bir durum görülmektedir. İştiraklerde de en büyük pay dokuma-giyim(% 17,6) ve gıda(%14,2) sanayilerine yönelmiştir. Daha sonra demir-çelik (% 11,3) ile çimento ve pişmiş kilden gereçler(%9,3) sanayileri gelmektedir(62).

İştiraklerin bölgesel dağılımında ilk sırayı kredilerde olduğu gibi % 27,4 ile Marmara Bölgesi almaktadır(kredilerde %29,7). Daha sonra % 21,4 ile Karadeniz, % 19,1 ile İç Anadolu ve % 16 ile Ege bölgeleri sıralanmaktadır. En geri kalmış olan bölgeler Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu'nun payları ise % 9,6 ve % 0,5 ile sonlarda yer almaktadır.Kredilerin dağılımında ise Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri % 19,2 ve % 10,8 ile 3.ve 4. sıraları alarak daha iyi bir görünüm vardır(63).

C. SERMAYE PİYASASINI TEŞVİK FAALİYETLERİ

Sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmak DESİYAB'ın amaçlarından biri ise de, son yıllarda , bu alanda kayda değer bir faaliyet gerçekleştirilememiştir.

(61) DESİYAB 1986 Yılı Faaliyet Raporu, s.23.

(62) A.g.k., s.28-29.

(63) A.g.k., s.21,30.

Bankanın bu amaçla dolaylı olarak ilgili bir faaliyeti, 1977 yılından itibaren kendi B grubu hisse senetlerini yurt - dışında çalışmakta olan işçilerimize döviz mukabilinde satma çabasıdır. 1986 sonu itibariyle bu tip hisse senetlerinden 109,9q milyon TL'lik bir kısmı bu yolla satılmıştır(64) .

1983 ve sonrası yıllarda DESİYAB sermaye piyasasına ilişkin mevzuat ve gelişimleri izleyerek , bankanın ilişkili olduğu şirketlere sermaye artırımını , garantörlük ve yeniden değerlendirme konularında yardımcı olmaya çalışmıştır(65).

1985 yılında ise Japon sermaye piyasasına 7,5 milyar Japon yeni tutarında tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir(66).

1986 yılında faaliyete geçen İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına üye olunmuş ve borsadan daha iyi hizmet sunabilmek için de 1986 Eylül ayında İstanbul'da bir şube açılmıştır. İlk faaliyet olarak borsadan 30 milyon TL tutarında hazine bonusu satın alınmıştır.

Yine bu yıldan itibaren sermayesinin % 50'den fağlalık kısmına sahip olduğu şirketlerde ortaklık oranının % 50'nin altına düşürmeye yönelik olarak, bu paylardan 1.671 milyon TL'lik kısmı satılmıştır(67).

D. GİRİŞİMLERİ, GİRİŞİMCİLERİ ve KALKINMAYI DESTEKLEMeye YÖNELİK FAALİYETLER

Daha önce belirttiğimiz gibi DESİYAB, yurtdışından çalışan işçilerimizin kurdukları şirketlerin sıkıntılarının arttığı geri kalmış yörelerimizin kalkınmasına ağırlık ve öncelik verilmesi istek ve tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde kurulmuştu. Ülkemizde o tarihte mevcut kalkınma bankalarının bu iki so-

(64) A.g.k.,s.54.

(65) DESİYAB 1983 Yılı Faaliyet Raporu,s.26.

(66) DESİYAB 1985 yılı Faaliyet Raporu,s.31.

(67) DESİYAB 1986 Yılı Faaliyet Raporu,s.42.

runa çözüm getirmekte yetersiz kalmaları, özellikle bu konulara ağırlık veren yeni bir kalkınma bankası kurulması isteklerini artırdı ve DESİYAB bu ortam içinde doğdu.

Bu sebeplerle devlet öncülüğü ve katkısı ile fakat bir özel sektör bankası gibi kurulmaya çalışılan DESİYAB'ın girişimleri , girişimcileri ve kalkınmayı , desteklemeye yönelik faaliyetlere diğer kalkınma bankalarından daha da fazla ağırlık vermesi gerektiği konusunda genel bir beklenti oluştu. Şüphesiz kuruluşundan bu yana DESİYAB üst yönetiminde sorumluluk alanların da sözkonusu beklentinin farkında olarak bu konuya önem vermeye çalıştıklarını görmekteyiz.

DESİYAB'ın bu türden faaliyetlerini birkaç başlık altında incelemeye çalışacağız.

1. Teknik Yardım ve İzleme Faaliyetleri

DESİYAB iştirak ve/veya kredi şeklinde finansman desteği sağladığı şirketleri yerinde inceleyerek sorunlarını tesbit etmeye çalışmakta , bunlardan gerekli gördüklerine belirli sürelerle banka içinden veya yurt dışından uzman sağlayarak işletme sorunlarının çözümüne yönelik teknik yardımda bulunmaktadır. Banka bu tür faaliyetlere 1979 yılından itibaren ağırlık vermeye başlamış ve bu amaçla bir Teknik Yardım ve İzleme Müdürlüğü oluşturulmuştur. Bu müdürlük elemanlarınca 1980 yılında 34, 1981'de 78, 1982'de 76, 1983'de 85 , 1984'de 67 şirket yerinde izlemeye tabi tutulmuş , sorunları tesbit edilerek bu sorunlara çözüm getirici teknik yardım hizmetleri sunulmaya çalışılmıştır(68).

Finansmanına katıldığı şirketlerden önemli sorunları olan ve özellikle üst kademe yöneticisi sağlanmasında güçlüklerle karşılaşan şirketlerin idari, mali ve teknik sorunlarının çözümüne yardımcı olabilmek ve bu amaçla bu konuda tecrübeli personelin belirli sürelerle şirketlere gönderilmesiyle desteklenmelerini temin etmek amacı ile 1982 yılında "İdari ve Teknik yöneticiler Kurulu " oluşturulmuştur. Sözkonusu kurulun

(68) DESİYAB, 1981, 1982, 1983, 1984 Yılları Faaliyet Raporları, s.27, s.28, s.23, s.18.

üyeleri çeşitli şirketlerde üst kademe yöneticisi olarak görevlendirilmekte ve bu şirketlerin sorunlarının çözümü için çaba harcamaktadırlar(69).

1984 yılından itibaren teknik yardım hizmetlerine daha da ağırlık verilmeye ve bu hizmetlerin kapsamı genişletilmeye başlanmıştır. Bu konuda getirilen yenilikleri şöyle belirtiriz(70).

- İlgilenilen şirketlerce kullanılmakta olan hesap planlarının tek tip hale getirilmesi ve uygulanması için çalışmalar başlatılmıştır.

- Çeşitli şirketlere mühendislik hizmetleri desteği verilmeye başlanmıştır.

- Söz konusu şirketlere sağlanacak olan teknik yardım hizmetleri için alınması gereken bedellerin belli bir miktarının bankaca süvansiye edilmesi uygulamasına geçilmiştir.

1983 yılında yapılan "Çok Ortaklı Şirketler Envanter Çalışması" ile çok ortaklı şirketlerin özellikleri ve sorunları belirlenmeye çalışılmış, bunlara dayanarak da çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır(71). Bunun dışında çeşitli defa çokortaklı şirketlerin sorunları ve çözüm önerilerini belirlemek üzere DESİYAB'ın öncülük ettiği sempozyumlar düzenlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda DESİYAB'ca bu çok ortaklı şirketlerin üretim, pazarlama, teknoloji ve finansman konularında çeşitli darboğazlarla karşı karşıya olduğu ve bu darboğazların çözümü için kapsamlı bir girişimin gerekli olduğu tesbit edilmiştir. Bu tesbitten hareketle 1985 yılında sözkonusu güçlükler içindeki çok ortaklı işçi şirketlerini rehabilite ederek milli ekonomiye kazandırmak ve bu şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla bir "Rehabilitasyon Programı"nın uygulanmasına başlanmıştır. Bu tarihten itibaren "Teknik Yardım ve İzleme Müdürlüğü" kaldırılmıştır(72), bu faaliyetler "Proje Derğerlendirme ve izleme Müdürlüğü" içinde yürütülmeye başlanmıştır. 1986 yılından itibaren ise rehabilitasyon programının ayrı bir birimin sorumluluğuna verilmesi gerekli görülüp, bu faaliyeti yürütmek üzere "Proje

(69) DESIYAB 1982 Yılı Faaliyet Raporu, s.29; DESİYAB 1983 yılı Faaliyet Raporu, s.24.

(70) DESIYAB 1984 yılı Faaliyet Raporu, s.18

(71) Daha fazla bilgi için bkz. DESİYAB, Çok Ortaklı Şirketler Envanter Raporu, 1983.

(72) DESIYAB, 1985 Yılı Faaliyet Raporu, s.19.

Değerlendirme II Müdürlüğü" oluşturulmuştur(73).

Ülkemizde ilk defa bu tür bir uygulama başlatıldığı için rehabilitasyon programı hakkında biraz bilgi vermeyi uygun buluyoruz. Rehabilitasyona alınan herhangi bir şirket daha önce belirttiğimiz sorunların biri veya birkaçı nedeniyle etkin ve verimli çalışmadığı gibi, faaliyetlerini durdurma aşamasına da gelmiş olabilir. Bu gerçekten hareketle , bir rehabilitasyon projesinde;

- sorunların belirlenmesi,
- sorunların çözücü önlemlerin belirlenmesi,
- belirlenen önlemlerin uygulamaya konulması,
- uygulamanın izlenmesi ve kontrolü, şeklinde bir işlemler sırası izlenmektedir(74).

Rehabilitasyona alınacak girişimlerin hangi yönlerden ve nasıl analiz edilip değerlendirileceği belirlenebilecek önlemleri gösteren "Rehabilitasyon Tedbirlerinin Tesbit Modeli" Ek 1'de verilmiştir.

Belirlenen önlemlerin uygulamaya konulması için de bir "Rehabilitasyon Uygulama Programı" hazırlanır. Bunun amacı da alınması öngörülen önlemlerin bir termin planına göre ele alınmasını, bunların izlenmesini ve yapılması gereken revizyonların gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Belirlenen önlemlerin uygulamaya konularak , bu sırada şirketin izlenmesi, yönlendirilmesi ve şirket yönetiminin danışmanlık hizmeti verilmesi amacıyla bankaca bir proje koordinatörü atanır. Proje koordinatörü şirkette Genel Müdürle birlikte çalışır. Ve DESİYAB'a karşı sorumludur. Proje koordinatörü, şirketin yönetim kurulunda görevli olan DESİYAB temsilci veya temsilcilerince de desteklenir. Uygulamaya konulacak rehabilitasyon projesinin izlenmesi sadece şirketin muhasebesinin değil, tüm mali ve idari yapısının , üretim ve satış performansının da

(73) Proje Değerlendirme II Müdürlüğü yetkililerinden edinilen bilgi,

(74) DESİYAB, İşçi Şirketlerinin Rehabilitasyonu DESİYAB Modeli, Banka Personeli İçin Yayınlanmış Döküman, s.12.

denetlenmesi şeklinde icra edilir. Bunun için de denetim konusunda uzmanlaşmış ve uluslararası genel kabul görmüş ve ilke ve kurallara göre çalışan bir bağımsız denetleme kuruluşuna görev verilir(75).

Rehabilitasyon programının nasıl bir seyir izleyeceğini gösteren bir "Rehabilitasyon Akım Şeması " Ek 2`de verilmiş bulunmaktadır.

Rehabilitasyon programına tabi tutulan şirketin, rehabilitasyon programı süresince DESİYAB`ın uygun göreceği tüm iş, işlem ve gerekli düzenlemeleri uygulamaya koyacağını DESİYAB`a taahhüt eder.Uygulama programında öngörülen hususlar bu protokole bağlanır ve bu protokol şirketle imzalanacak kredi sözleşmesinin ayrılmaz bir eki olarak kabul edilir(76).

Bugüne kadar 1985 yılında 4, 1986 yılında 6 olmak üzere 12 şirket rehabilitasyon uygulamasına alınmış bulunmaktadır(77).

2. Eğitim Faaliyetleri

Finansman ilişkisinde bulunduğu şirketlerin ana problemlerinin tesbiti sonucunda ortaya çıkan sorunlar arasından seçilen konularda ve ayrıca ilişki içinde bulunduğu şirketlerin çoğunluğunu teşkil eden işçi şirketlerinin personelinin bilgi ve becerilerinin geliştirilerek sözkonusu işletmelerin verimli ve karlı işletmelere dönüştürülmesine yönelik olarak Federal Almanya CIM Teşkilatı(Centrum für Internationale Migration und Entwicklung-Uluslararası Göç ve Kalkınma Merkezi) ile ortak olarak eğitim programları hazırlamakta ve bununla bağlantılı olarak çeşitli seminer ve sempozyumlar düzenlenmektedir.

Bu ilişki çerçevesinde yapılan faaliyetleri yıllar itibarıyla şöyle sıralayabiliriz(78):

- 1981 : 11 Seminer, 1 Sempozyum .
- 1982 : 1 Seminer,
- 1983: : 6 Seminer, 1 Sempozyum, 1 toplantı.
- 1984 : 6 Seminer, 1 Sempozyum, 2 toplantı.

(75) A.gbk., s.8-9.

(76) A.g.k., s.14.

(77) DESİYAB, 1985,1986 Yılları Faaliyet Raporları, s.19,s.15.

-1985: 6 Seminer, 1 Sempozyum, 1 toplantı.

Bu seminer, sempozyum ve toplantılarda eke alınan başlıca konuları da şöyle belirtebiliriz(79).

- Ticari ilişkiler seminerleri,
- Genel Muhasebe "
- Maliyet Muhasebesi "
- İhracat Pazarlaması "
- Satınalma ve Depolama "
- Sevk ve İdare, Organizasyon, Personel Yönetim Semineri,
- İşçi şirketlerinde yönetim, Sermaye ve Finansman Sempozyumu.
- Türkiye'nin Sanayileşmesinde Halk ve İşçi Şirketlerinin Rolü ve Geleceği Sempozyumu.
- Sermaye Piyasası Kanunu ve Halk-İşçi Şirketleri Sempozyumu,
- Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı Sempozyum
- DESİYAB- Çok Ortaklı Şirketler Üst Yönetim Toplantıları (1983 'den itibaren her yılda iki kere).

Sözkonusu seminer , sempozyum ve toplantılardaki konuşma, tebliğ ve tartışmalar ayrıca kitap halinde getirilerek yayınlanmaktadır.

Eğitim faaliyetleri çerçevesinde yapılan diğer bir girişim de Federal Almanya KAS(Konrad Adenauer Stiftung) ve ILO (International Labour Office) teşkilatlarıyla 1983 yılı sonunda yapılan bir anlaşmayla "DESİYAB Eğitim Merkezi" kurma çalışmasıdır. Bu merkezin amacı ise işçi şirketlerinin sorunlarına çözüm üretmeye yönelik olarak eğitim programları düzenlemek ve ayrıca ilerde bu Merkez'de eğitici olarak görev alacak olan banka uzman ve yardımcılarını eğitmektir.

Bu işbirliği çerçevesinde, uzmanların gelişmesini sağlamaya yönelik olarak, yurt dışında ilgili konularda düzenlenen seminerlere eleman gönderilmiş , proje değerlendirme semineri

(79) Bankadan alınan bilgiler; DESİYAB 1983,1984 Yılları Faaliyet Raporları, s.24,s.20.

düzenlenmiş ,çeşitli konferans ve toplantılar yapılmıştır(80).

Bu çerçevedeki en önemli faaliyet ise herbiri 10 hafta süren ve her yılda 3 kez tekrarlanması kararlaştırılan "Yönetici Yetiştirme Programı" dır. Bu programın temel hedefi ilgililenilen şirketlerin yönetici eksikliği sorunlarına eğilmek , programa katılanlara kuramsal bilgiler vermek yanında, uygulamada karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmeleri yolunda ışık tutmaya çalışmaktır. 1985 ve 1986 yıllarında 3 ayrı yönetici yetiştirme programı düzenlenmiştir(81).

DESIYAB, KAS ve CIM işbirliğiyle hazırlanacak eğitim programlarını uygulamak üzere kurulması düşünülen DESİYAB Eğitim Merkezi'nde Ocak 1986'da açılarak faaliyete geçmiştir.

1986 yılında ayrıca Çok ortaklı şirketlerin Orta kademe yöneticilerini modern işletme yöntem ve teknikleri konularında yetiştirmek üzere 6 mesleki semire ve üst kademe yöneticilerinin bilgi ve niteliklerini artırmak amacıyla bölgesel nitelikte 4 yönetici semineri düzenlenmiştir.

1986 yılında bunlara ilave olarak bir de "İşbaşında Eğitim ve Danışmanlık Programı" yürürlüğe konulmuştur.Sözkonusu yıl içinde rehabilitasyon a alınan 11 şirkette muhasebe,2 şirkette pazarlama konularında işbaşında eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanmıştır(82).

3. Araştırma ve Proje Geliştirme Faaliyetleri

Daha önce belirttiğimiz gibi DESİYAB'a kuruluş kanunu ve kararnamesiyle verilen en önemli görev halk ve işçi tasarruflarını birleştirip kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirerek uygun yatırım alanlarına aktarmak idi.

(80) DESİYAB, 1983,1984, 1985 Yılları Faaliyet Raporları, s.24, s.20, s.32.

(81) DESİYAB 1985,1986 Yılları Faaliyet Raporları, s.32;s.43.

(82) DESİYAB, 1986 Yılı Faaliy Raporu,s.43-44.

Banka bu amacı gerçekleştirmek amacı ile 1977 yılında "Araştırma ve Proje Geliştirme Müdürlüğü" nı kurmuştur. Söz konusu Müdürlük belirtilen amaca ulaşmak için aşağıdaki belirtilen faaliyetlerde bulunmuştur(83).

(i) Dünya ve ülke ekonomilerindeki gelişmeleri izleme ve değerlendirme,

(ii) Sanayi kesiminde(özellikle imalat sanayiinde) alt sektörler göre gelişmeleri izleme ve değerlendirme,

(iii) Sektörlere ve yörelere göre uygun yatırım alanları araştırma,

(iv) Belirlenen uygun yatırım alanlarında hangi özellik ve çaptaki projelerin başarılı olacağını araştırma ve bu alanlarda tip projeler geliştirme,

(v) Geliştirilen projeleri gerçekleştirecek halk ve işçi şirketlerinin kurulması ve gerçekleştirilmesi safhalarında yatırımcılara müşavirlik yapma,

(vi) Halkımızın ve yurt dışındaki işçilerimizin yatırım isteklerini tesbit, yönlendirme ve destekleme.

DESİYAB söz konusu faaliyetleri 4 ana grupta toplayarak yürütmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz(84) :

- Yöresel uygun yatırım alanları araştırmaları,
- Kesim(sektör) Araştırmaları,
- Proje Geliştirme ve Hazırlama(Fizibilite Etüdü)
- Diğer Araştırmalar.

Bu çalışmalar bir yandan ülke kalkınmasına en iyi şekilde katkıda bulunacak yatırım konularını belirleyerek girişimcilere yol gösterirken ,diğer yandan da DESİYAB'a finansman talebiyle başvuran işletmelerin projelerinin değerlendirilmesinde banka için güvenle kullanılabilecek dokümanların oluşmasına imkan vermektedir.

Banka, 1977'den itibaren burada belirttiğimiz çerçevede çok sayıda Yöresel Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Sektör Araştırması ve çeşitli diğer araştırmalar yapmış ve yine çok sayıda proje geliştirip hazırlamıştır. Ayrıca çok ortaklı şirketlerle

(83) DESİYAB 1977,1983 yılları Faaliyet Raporları, s.29; s.25

(84) DESİYAB 1978 Yılı Faaliyet Raporu, s.23.

ilgili olarak 1983 ve 1986`da iki envanter çalışması gerçekleştirilmiştir(85).

4. Tanıtma Faaliyetleri:

DESİYAB bir yandan kendi faaliyetlerinin tanıtımı, öte yandan özellikle finansman ilişkisinde bulunduğu çok ortaklı şirketlerin ürünlerinin dış piyasada tanıtılması, onlara yeni pazar imkanlarının bulunması, bu şirketlerin benzer ürünler ile kendi ürünlerini karşılaştırabilmeleri ve yeni teknolojik gelişmeleri izleyebilmeleri amacıyla gerek kamu kesimi, gerekse özel fuarcılık şirketlerinin yurt içi ve yurt dışında düzenledikleri çeşitli sergi ve fuarlara katılmaktadır. Böylece ilişkili olduğu girişimlerin gelişmeleri yolunda, diğer kalkınma bankalarında göremediğimiz yeni bir faaliyet türü ortaya konulmuş olmaktadır.

Bu faaliyet türü 1980`li yıllarda başlatılmış ve o tarihten bu yana DESİYAB, çok sayıda yurt içi ve dışı sergi ve fuara katılarak ilişkili olduğu şirketlerin ürünlerini tanıtmaya çalışmıştır(86).

E. FİNANSMAN YAPI VE KAYNAKLAR

Bankanın kullanabileceği öz ve yabancı kaynak ve fon imkanları kararnameye göre şunlardan oluşmaktadır(87).

A) Öz Kaynaklar%

Sermaye, ihtiyatlar ve karşılıklardan oluşacaktır.

B) Yabancı Kaynaklar:

1. Türk lirası ve döviz üzerinden çıkarılacak tahviller,

2. Hazine ve Merkez Bankasına DESİYAB`a açılacak krediler ve verilebilecek avanslar,

3. Yerli ve yabancı kuruluşlardan ,gerektiğinde hazine refaetiyle sağlanabilecek krediler,

4. Kanun ve Bakanlar Kurulu kararı ile Banka`ya sağlanacak kaynaklar,

35) DESİYAB, 1985-1986 Yılları Faaliyet Raporları.

36) DESİYAB, 1980-86 Yılları Faaliyet Raporları

37) 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, md.5,6.

V. Yurt içi ve dışından sağlanacak her türlü bağışlar,

C) Her Çeşit mevduat:

Kâr ortaklığı esasına göre yurt içinde TL, yurt dışında döviz olarak Bankaya yapılacak mevduat dahil her türlü mevduat.

D) Döviz Tasarruf ve Yatırım Fonları:

Özellikle yurt dışında çalışanları tasarrufa teşvik ve bu tasarrufları ile "Hususi Döviz Tasarruf ve Yatırım Fonları" kurulabilir.

DESIYAB 1976 yılında 1 milyar TL sermaye ile kurulmuştur. Kurucu ortaklar, bu ortakların taahhütleri ve hisse senetlerinin grupları Tablo XXI'de gösterilmiştir.

TABLO XXI DESIYAB'ın ORTAKLARI VE TAAHHÜTLERİ			
ORTAKLAR	Taahhüt (Bin TL)	Grubu	Oran (%)
Hazine(Maliye)	360.000	A	36
Nazine(Maliye)	490.000	B	49 (Halka Satı-
MKEK	45.000	C	4,5 labilecek)
T.Demir Çelik İşl.	30.000	C	3
Sümerbank	30.000	C	3
T.Şeker Fabr. A.Ş.	15.000	C	1,5
T.Çimento San. T.A.Ş.	15.000	C	1,5
Azot San.T.A.Ş.	15.000	C	1,5
TOPLAM	1.000.000		100.0

Kaynak: DESİYAB, 1976 Yılı Faaliyet Raporu.

Bu sermayenin % 49'unu oluşturan B grubu hisse senetlerinin, kanun hükmünde kararname gereğince yurt dışında çalışan vatandaşlarımıza döviz karşılığı satışı, 1977 yılında Maliye Bakanlığından alınan izni takiben başlatılmıştır. DESİYAB'ın kuruluş sermayesi olan 1 milyar TL'nin tümünün ödenmesi ancak 1982 yılında tamamlanabilmiş, 1983'de de sermaye 50 milyar TL'ne çıkarılmıştır.

Diğer kalkınma bankalarının aksine, DESİYAB Kuruluş kanununda bankanın mevduat toplayabilmesi imkânı tanınmıştır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi için gerekli izin Maliye Bakanlığın-
dan alınmadığı için DESİYAB'ın yabancı kaynakları içinde de mevduat bulunmamaktadır.

Kuruluşundan bugüne kadar DESİYAB'ın kaynaklarındaki gelişme Tablo XXII'de görülmektedir.

TABLO XXII

DESİYAB KAYNAKLARINDAKİ GELİŞMELER (Milyon TL)

YILLAR	Öz Kaynaklar	Yabancı Kaynaklar	Toplam
1976	469	15	484
1977	948	251	1.119
1978	982	749	1.731
1979	1.030	1.612	2.642
1980	1.157	4.999	6.156
1981	1.441	8.075	9.516
1982	2.044	14.497	16.541
1983	2.775	26.217	28.992
1984	14.367	27.650	42.017
1985	23.036	30.743	53.779
1986	25.953	100.794	126.927

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları.

Kuruluş yılında 484 milyon TL olan DESİYAB toplam kaynakları 10 yıl sonra 126 milyar 927 milyon TL (ödenmiş sermaye, çeşitli ihtiyat, karşılık ve amortismanlar)'na ulaşmıştır. Daha önce Tablo VI ve XIII'de verdiğimiz TSKB ve SYKB'ye ait rakamlarla karşılaştırıldığında DESİYAB'ın kaynaklarındaki gelişmenin hepsinden hızlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple toplam kaynakları SYKB'nin toplam kaynaklarını oldukça aşmıştır. 1979-86 arasında TSKB'nin toplam kaynakları 18 kat artarken DESİYAB'ın toplam kaynakları 49 kat büyümüştür.

Tablodan gördüğümüz bir başka olgu öz kaynak/yabancı kaynak ilişkisiyle ilgilidir. DESİYAB, diğer kalkınma bankalarına göre başlangıçta yok denecek kadar az yabancı kaynakla faaliyet göstermiştir. Aşağıda öz kaynak/ yabancı kaynak ilişkisi yıllar itibariyle görülmektedir.

	<u>1976-</u>	<u>1977-</u>	<u>1979-</u>	<u>1981-</u>	<u>1983-</u>	<u>1984-</u>	<u>1985-</u>	<u>1986</u>
<u>Özkaynak</u>	3,1	3,7	1/1,6	1/5,6	1/94	1/1,9	1/13	1/3,9
<u>Yab.Kaynak</u>								

Banka, ilerleyen yıllarla birlikte yabancı kaynak imkanlarını artırmaya başlamış , ancak 1983 yılı haricinde diğer bankalara kıyasla daima daha az yabancı kaynakla çalışmıştır. Dolayısıyla DESİYAB'ın sözkonusu oranları daima literatürün ve Dünya bankasının öngördüğü sınırlar içinde kalmıştır. Bu durumdan hareketle ,DESİYAB yönetiminin oldukça riskten kaçıcı bir tavır izlediği söylenebileceği gibi ,yabancı kaynak imkanlarının sınırlılığı veya yönetimin bu imkânları bulmakta yeterli başarı gösteremediği gibi yargılara da varmamız mümkündür. Buyargıların hangisinin doğru olduğu konusunda kesin bir hüküm vermemize imkan verecek dökümanımız olmadığı için ilk iki şıkin doğruluğuna daha fazla ihtimal vermekteyiz.

Yabancı kaynakların yurt içi ve dışı olarak dağılımını da Tablo XXIII'de görmekteyiz.

TABLO XXIII

ÇEŞİTLİ YILLARDA DESİYAB YABANCI KAYNAKLARININ

DAĞILIMI

(Milyon TL.)

Yabancı Kaynaklar	1977	1979	1981	1983	1984	1985	1986
Yurtiçi	251	1.612	4.606	19.144	19.870	19.887	39.146
Yurtdışı	-	-	3.469	7.073	7.780	10.856	61.648

Kaynak: DESİYAB Faaliyet Raporları

Son yıllara kadar DESİYAB'ın yabancı kaynaklarında hakim unsur yurtiçi kaynaklardır. DESİYAB kaynakları içinde yurt dışı kaynaklı olanlar ancak 1980'den itibaren yer almaya başlamıştır. 1986'ya kadar da önemli bir seviyeye ulaşamamışlardır. Diğer iki kalkınma bankasında ise durum tam tersi olup, yurt dışı yabancı

kaynaklar büyük ağırlığa sahiptir. DESİYAB ancak 1986 yılında diğer iki bankaya benzer bir duruma gelmiştir.

Yurt içi yabancı kaynaklar her yıl büyük çoğunluğunu (1986 hariç) sıfır faizli hazine ikrazları oluşturmaktadır. İkinci önemli yurt içi yabancı kaynak ise T.C. Merkez Bankasından reeskontu yoluyla sağlanan orta ve uzun vadeli kaynaklardır. Önemleri az olmakla birlikte diğer yurt içi kaynaklar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı aracılığı ile oluşturulan Sanayi Kredisi Fonu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu, yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca 1976'da oluşturulan DESİYAB'a Yardım Fonu'ndan oluşmaktadır.

Yurt dışından sağlanan yabancı kaynakların ilki 1980'den itibaren Avrupa İskan Fonu'ndan temin edilen düşük faizli kredilerdir. Yurt dışı yabancı kaynakların çeşitlenmesi ancak 1985 ve özellikle 1986 yılında başlamıştır. 1986 yılındaki Yabancı kaynak ve toplam kaynak artışındaki en büyük pay Japon sermaye piyasasına hükümet garantisiyle ihraç edilen 7,5 milyar Japon yeni (29,9 milyar TL) tutarındaki tahvillerdir. Bir diğer önemli yurt dışı kaynak ise DESİYAB ile F. Alman finans kurumu KfW arasında 1985 yılında yapılan bir anlaşma ile sağlanan ve şirketlerin F. Almanya ve AET ülkelerinden yapacakları makine-teçhizat ithalatında kullandırılan kaynaktır. 100 milyon DM'lik bir kaynağın şimdiye kadar 41,9 milyon DM'lik kısmı (15,2 milyar TL) sözleşmeye bağlanmıştır. DESİYAB 1984 yılında İslam Kalkınma Bankası ile de kiralama yoluyla finansman sağlamaya yönelik bir anlaşma yaparak 10,5 milyon dolarlık bir imkan sağlamıştır. Ancak DESİYAB'a başvuruların bu finansman kaynağını tercih etmemesi dolayısıyla şimdilik sözkonusu kaynağa işlerlik kazandırılmamıştır(88).

F. ORGANİZASYON ve PERSONEL

DESİYAB tüzel kişiliğe sahip, anonim şirket statüsünde bir kalkınma bankasıdır. Kuruluşunu sağlayan Yetki Kanunu ve 13 sayılı kanun hükmünde kararname'de düzenlenmiş olan hususlar dışında

(88) DESİYAB 1976-86 Yılları Faaliyet Raporları.

özel hukuk hükümlerine tabi olarak çalışır. İlgili olduğu bakanlık Sanayi ve Teknoloji (Sanayi ve Ticaret) Bakanlığıdır(89).

Banka, Genel kuruldan sonra kendi yetki sınırları içinde Yönetim Kurulu ve Genel Müdürlük tarafından yönetilir.Yönetim kurul Genel Müdür Başkanlığında,Genel Müdür yardımcılarında iki- si de dahil yedi kişiden oluşur. Maliye, Çalışma,Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları Yönetim Kurulunda birer kişi ile temsil olunur.

Bankanın yatırım ve kredi politikasının genel esasları Yönetim Kurulunca tesbit edilir. Bu çerçevede içinde kurulacak veya iştirak edilecek müessese ,ortaklık ve iştirakler hakkında karar almak, tahsis edilecek kredileri de karara bağlamak yine Yönetim Kurulunun yetkisindedir(90). Banka, kanun hükmünde kararname ve Yönetim Kurulunca tasvip edilen Yönetimlik ve Kararlar uyarınca Genel Müdür tarafından yönetilir(91).

Banka personeli ,memurlar ile sözleşmeli personelden oluşur. Banka hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli hizmetlerde çalışan bu personel, Kanun Hükmünde Kararname ve Banka Yönetim Kurulunca hazırlanacak statü esaslarına tabidir. Projelerin incelenmesi ve uygulanması ile ilgili işlerde ise sözleşmeli olarak yerli ve yabancı uzman çalıştırılabilir(92). Uzman olarak yetiştirilecek personel ,yazılı ve sözlü sınavlar sonucu bankaya alınır.Daha sonra konularıyla ilgili olarak hizmet içi eğitim görürler.Belirli bir süre sonunda yetişkin hale getirilerek uzmanlığa atanırlar. Bu tür personele yapılan ödemeler özel sektör standartlarına uygundur(93).

Banka, fonksiyonlar esas alınarak 4 genel Müdür yardımcısı denetiminde organize edilmiştir.Bunlar, teknik, mali , idare ve bankacılık ile ilgili genel müdür yardımcılarıdır.Her genel müdür yardımcısına bağlı olarak belirli fonksiyonlara göre müdürlükler oluşturulmuştur.Bankanın organizasyon yapısı Şema II`de gösterilmiş bulunmaktadır.

(89) 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ,Md.2.

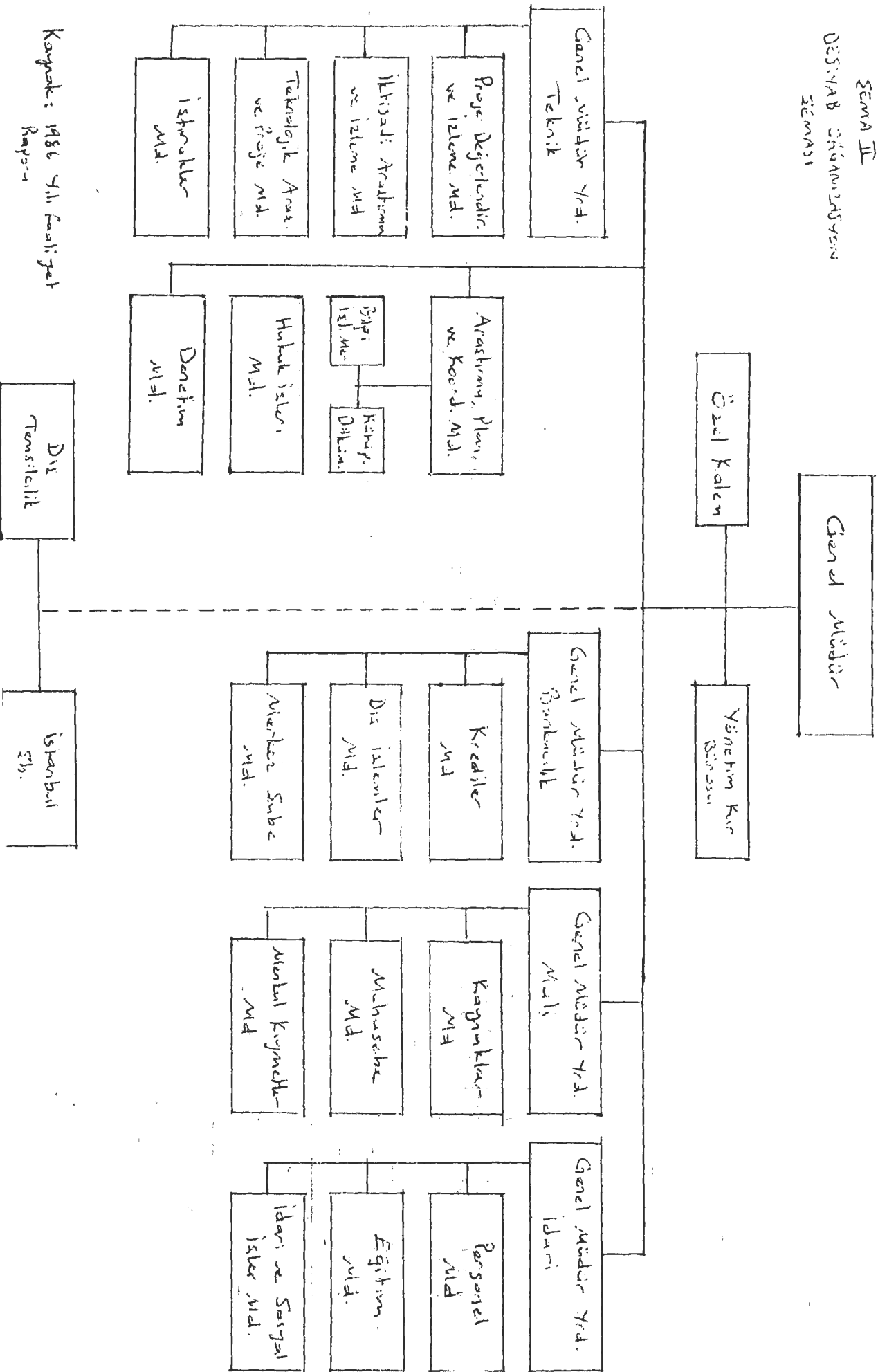
(90) A.g.k.,m.15.

(91) Abg.k.,m.17.

(92) A.g.k.,m.19.

(93) Banka yetkililerinden alınan bilgi.

SEMA II
DESİYAB ÇİĞAMULİSYEN
SEMANI

Kaynak: 1986 Yılı Faaliyet Raporu

V. DEVLET YATIRIM BANKASI (DYB)

21.8.1987 tarihinde Türk İhracat Kredi Bankası (TİKBANK) 'na dönüştürülmüş olan DYB, özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişiliğe ve özerkliğe sahip bir Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) olarak diğer Kamu İktisadi Teşebbüslerine fon ve çeşitli destekler sağlamak üzere 1964 yılında kurulmuş bir kalkınma bankasıdır. Şu anda faaliyetine son vererek TÜRK EKİMBANK'a dönüşmüş olan bu bankanın faaliyetlerini de kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

A. AMAÇ VE GÖREVLERİ

Bu bankaya verilmiş olan başlıca görevleri şöyle özetleyebiliriz(94):

(i) Kamu İktisadi Teşekküllerinin yatırımları için kredi açmak, bu teşekküllerin yatırımlarının finansmanında Banka dışında sağlanacak krediler için garanti vermek,

(ii) İştirakler hakkında kanunlarla verilen işleri yapmak, bu görevlerin gerektirdiği inceleme, araştırma ve bilgi toplama işlerini yürütmek,

(iii) Kamu İktisadi Teşekküllerinin proje hazırlama ve değerlendirme konularında gelişmelerine yardımcı olmak, bu amaçla seminer ve kurslar düzenlemek,

(iv) Beş Yıllık Kalkınma Planlarına ve uygulama programlarına alınacak Kamu İktisadi Teşekkülleri projeleri üzerinde, Devlet Planlama Teşkilatı'nca istemesi halinde çalışmak,

(94) Devlet Yatırım Bankası Hakkındaki 7/8568 sayılı TTKB, md.3

(v) Kamu İktisadi Teşebbüslerince yıllık yatırım ve finansman programlarının hazırlanması için yapılan çalışmalarla yardımcı olmak,

B. ORTA VE UZUN VADELİ FON SAĞLAMA FAALİYETİ

Bankanın KİT'lere finansal kaynak sağlamak yönündeki faaliyeti hakkında bir fikir sahibi olabilmek için Tablo XXIV'de işletmecî KİT yatırımları ve finansman kaynaklarını vermiş bulunuyoruz.

TABLO XXIV
İŞLETMECİ KİT YATIRIMLARI VE FİNANSMAN KAYNAKLARI

Milyar TL

Yıllar	KİT Finansman İhtiyacı	Finansman Kaynakları		
		Dış Proje Kredileri	Bütçe ve Fon Ödemeleri	DYB Miktar %
1980	305,5	82,7	206,6	16,2
1981	449,0	93,8	303,4	51,9
1982	464,7	113,8	298,9	52,0
1983	594,7	154,9	400,4	39,4
1984	720,8	257,8	411,8	51,2
1985	1 004,9	530,1	447,0	27,8
1986(Tab)	1 080,8	625,0	335,1	120,7

Tablo DYB Faaliyet Raporları esas alınarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü gibi Bankanın KİT'lerin finansmanına katkısı % 10 civarında seyretmiş bulunmaktadır.

C. DİĞER FAALİYETLERİ

Devlet Yatırım Bankasının girişimcileri ve halkın ilgi desteklemeye yönelik en önemli faaliyeti, çözümlü yıllarda kamu kuruluşları ve kamu iktisadi teşebbüsleri personeline yönelik olarak yürüttüğü proje değerlendirme kurs ve seminerleridir.

Bankanın bu çerçevedeki faaliyetlerinden biri de KİT'ye ve sermaye piyasası ile ilgili eğitimli araştırmacı ve inceleme çalışmalarını yapmasıdır. Ayrıca ekonominin eğitimli sektörleriyle ilgili sektör araştırmaları da yapılmıştır.

D. FİNANSAL KAYNAKLAR

Devlet Yatırım Bankası'nın bu faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli fonları sağladığı öz ve yabancı kaynaklar şöyle belirtilir(95):

(i) Öz Kaynaklar:

- Sermaye,
- İhtiyatlar ve Karşılıklar

(ii) Yabancı Kaynaklar:

- Bankalar kanununun değişik 33.maddesine göre tesis edilen munzam karşılıklardan 301 sayılı kanunun 4.maddesi ile Amortisman ve Kredi Sandığına bırakılan meblağlar,
- Çıkarılacak tahviller,
- Hazinece açılacak kredi ve avanslar,
- Bankanın hazine kefaleti ile yerli ve yabancı mali kurumlardan sağlayacağı krediler,
- KİT'nin Banka'ya yapabilecekleri tevdiat ve alabilecekleri cari hesaplar,
- Kanun ve kararlarla Banka'ya sağlanan diğer kaynaklar

Bankanın kurulduğundan 1982 yılına kadar "Öz kaynak/yabancı kaynak" oranı 1/20 ile 1/10 arasında değişmektedir. 1982 ve sonrasında ise öz kaynaklar artmış, söz konusu oran 1/3 civarında yükselmıştır(96).

(95) 441 sayılı Devlet Yatırım Bankası Kuruluş Kanunu, md.5

(96) DYB faaliyet raporlarına dayanılarak hesaplanmıştır.

Yabancı kaynaklar içinde tahviller genellikle çok önemli bir yekun tutmaktadır. Bunun sebebi 441 sayılı kanunun Bankaya sermayesiyle sınırlı olmaksızın tahvil çıkarma yetkisi vermiş olması ve ayrıca Bankanın oto finansman imkanlarının sınırlı olmasıdır. Ancak son yıllarda sermaye önemli miktarda artırılarak mali yapı daha sağlam hale getirilmiştir.

E. ORGANİZASYON VE PERSONEL

DYB organizasyon yapısı, personelin nitelikleri ve çalışma biçimi bakımından daha önce incelediğimiz diğer kalkınma bankalarıyla paralel özellikler göstermektedir.

VI. DEVLET YATIRIM BANKASININ TÜRK EXIMBANK'A DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Ülkemizde 1980 yılında uygulanmaya başlayan ekonomi politikası dışa açık bir kalkınma modeline yönelişimizi ortaya koymuştur. Sözkonusu ekonomi politikası tüm ekonomik birimlerle birlikte finans kurumlarını da etkilemiş, bu kuruluşları dış ticaretin finansmanı üzerinde daha ciddi çalışmalara yöneltmiştir.

Çeşitli araştırmalar ihracatı ve ihracat içindeki sanayi ürünlerinin payını artırmak ve bu artışa süreklilik kazanımları için ihracatçıya finansman, sigorta ve garantiden oluşan üç boyutlu bir desteğin sağlanması ve bu desteği uygulayacak dış ticarete özgü bir kurumun oluşturulması zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Bu nedenlerle birçok ülkelerde faaliyette bulunan ve ülkemizde de kurulması bir süredir tartışılan TÜRK EXIMBANK'ın oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Böylece 21.8.1987'de Devlet Yatırım Bankasının yerine Türkiye İhracat Kredi Bankası (TÜRK EXIMBANK) kurulmuştur.

A. BANKANIN TEMEL AMAÇLARI

Bu bankanın temel amaçları şöyle belirtilmektedir(97):

- (i) Geleneksel ve geleneksel olmayan ihracat mallarına yeni pazarlar bulunması,
- (ii) Mevcut pazarlara geleneksel olmayan yeni mal ihracatının sağlanması,
- (iii) Mevcut pazarlardaki geleneksel malların payının artırılması,
- (iv) ihracatımızdaki mal ve hizmetlerin geliştirilmesi

B. BANKANIN UYGULAYACAĞI PROGRAMLAR

Bu amaçları gerçekleştirmek yönünde Bankanın uygulayacağı programları da şöyle özetliyebiliriz(98):

1. Kredi Programları

a. Türkiye'deki Ticari Bankalar Aracılığıyla Kullanılacak Krediler:

(i) Akreditifli ihracat reeskont kredisi

(ii) Vesaik mukabili ihracat reeskont kredisi

b. Türk Firmalarına Yönelik Krediler

(i) Kısa vadeli ihracat kredisi

(ii) ihracata hazırlık kredisi

(iii) Satıcı kredisi

(iv) İthal ikamesine yönelik yurt içi yatırım malı üretim ve satış kredisi

(v) ihracat garantili yatırım kredisi

(vi) Yurt dışı yatırım kredisi

(vii) Dış müteahhithlik ve mügavirlik hizmetleri kredisi

(97) TÜRK İHRAÇAT BANKASI A.Ş.

(98) A.g.k.

c. Yabancı Hükümetlere, Finansman Kurumlarına ve Alıcılara
Yönelik Krediler:

(i) Orta ve küçük ölgekteki ihracatçıları sevk sonrasında fi-
nanse etmeye yönelik gergeve kredisi

(ii) Uluslararası bankalara yeniden borg verme

(iii) Alıcı kredisi

2. İhracat Finansman Garantisi Programları

Bunlar 5 ana grupta toplanmaktadır.

a. İhracata Hazırlık Kredi Garantisi

b. Sevkiyat Sonrası Kredi Garantisi

c. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri ve Yurt Dışı Yatırımlar
Finansman Garantisi

d. Fortfalling Yolu İli Finansman Garantisi

e. Alıcı Kredisi Garantisi

3. İhracat Kredi Sigortası Programları

Bunlar da 4 grupta toplanabilir.

a. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası

b. Orta Vadeli İhracat Kredi Sigortası

c. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerine İlişkin Sigorta

d. Yurt Dışı Yatırımlara İlişkin Sigorta

SONUÇ

Bir ülkede kalkınmanın gerçekleştirilmesi bakımından en önemli husus yatırımların artırılmasıdır. Ancak gelişmekte olan ülkede bunun için gerekli olan tasarruflar ve sermaye birikimi yetersizdir. Öte yandan mevcut tasarruflar verimli alanlara aktarılacak yerine altın ve gayrimenkul gibi alanlara yatırılmaktadır. Bu sebeple bu ülkelerde kalkınmanın gerçekleştirilmesi bir yandan tasarruf ve yatırımların artırılması, diğer yandan mevcut yatırım kalıplarının değiştirilerek tasarrufların daha verimli alanlara sevk edilmesi ile mümkün olacaktır.

Günümüzde bir işletmede yeni yatırımlar sadece özsermaye ile gerçekleştirilememekte, özsermayeye ilave olarak yabancı kaynakların da bulunması gerekmektedir. Sonra da bu kaynaklara ihtiyacı olanlarla bunları arz edebilecek olanların yer ve zaman olarak karşılaştırılması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası ve bankalardan oluşan "finansal sistem" bu görevi yerine getirir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, finansal sistem yeterli değildir. Özellikle de hisse senetleri ve tahvillerin alınıp satıldığı sermaye piyasası yeterli bir gelişmeye ulaşamamıştır. Yatırımlar için gerekli orta ve uzun vadeli kredilerin ticaret bankalarından sağlanması da bazı sakınca ve zorluklar taşır. Bu ülkelerde kalkınmayı zorlaştıran diğer bir husus da sınai yatırımların yapılması ile, sınai işletmelerin yönetilmesi konusunda bilgi ve tecrübe yetersizliği, başka bir ifade ile teşebbüs kabiliyeti ve ruhunun gelişmemiş olmasıdır. Bu da tasarrufların sanayi sektörüne kanalize edilerek verimli bir biçimde değerlendirilmesini engellemektedir.

Bugün gelişmiş olarak isimlendirilen İngiltere dışındaki Avrupa ülkelerinde 19.yüzyılın ikinci ve 20.yüzyılın birinci yarısında bugünkü kalkınma bankalarına benzer birtakım finansal kurumlar hizmet görmüşlerdir. Söz konusu kurumlar; özel şahıs ve diğer bankalardan büyük ölçüde kaynak bulup bunları uzun vadeli kredi ve iştiraklerden kullanarak , yeni sınaî işletmeler ortaya çıkararak, anonim şirketlerin kurulmasını kolaylaştırarak ve sermaye piyasasının gelişmesine destek olarak kalkınmaya katkıda bulunmuşlardır.

İşte kalkınma bankaları; gelişmiş ülkelerin 19.yüzyılın ikinci ve 20.yüzyılın ilk yarısındaki tecrübelerinden yararlanmak arzusundaki gelişmekte olan ülkelerin 1950'lerden sonra Dünya Bankasının da desteği ile geliştirdikleri kurumlardır. Bu kurumlar bir yandan gelişmiş ülkelerdeki sermaye piyasalarının kâr amaçlı bir finansal aracı kurumu olarak çalışan yatırım bankalarından diğer yandan kamu fonlarını kamu yatırımlarına aktaran ve kamu girişimlerini yöneten kuruluşlardan farklılık gösterirler.

Açıkladığımız ortaya çıkış sebeplerinin ışığında kalkınma bankaları; özellikle sermaye piyasalarının gelişmemiş olduğu ve bankacılık sisteminin girişimlere ihtiyaç duydukları biçim ve ölçüde kaynak sağlamada yetersiz kaldığı az gelişmiş ülkelerde bir yandan yatırımlara orta ve uzun vadeli kaynak sağlayan , öte yandan kalkınmayı engelleyen faktörleri ortadan kaldıracı faaliyetlerde bulunarak, bu alandaki sorunları çözme yolunda ülkenin kalkınmasını hızlandırmayı amaçlayan finansal kurumlardır. Her ülkedeki kalkınma bankalarının fonksiyonları faaliyette bulundukları ülkelerin gelişme düzeyi , finansal sistemi ve benimsediği kalkınma modelinin özelliklerince belli ölçüde etkilenir.

Kalkınma bankalarının fonksiyonları arasında en önemlilerinden biri , girişimcilere orta ve uzun vadeli finansal kaynak sağlamaktır. Yurt için fon sağlamanın kredi ve iştirak şeklinde iki biçimi vardır. Her iki tür finansman şeklinin de kalkınma bankaları açısından avantaj ve dezavantajları sözkonusudur. Kredi verme yolu hem çabuk gelir getireceği, hem de

kaynağın aslının daha hızlı geri dönüşmesi sebebiyle kaynak - devir hızını artıracak ve böylece daha çok girişime destek olabileme imkanını verebileceği için daha çok tercih edilmektedir. Buna karşılık , iştirak yolu da işletmenin yönetim ve denetiminde sözsahibi olma imkanını verdiği için girişimler ve girişimcileri destekleme şeklindeki fonksiyonun ifasını kolaylaştıracaktır.

Sanayiye orta ve uzun vadeli fon sağlamak için kalkınma bankası şeklinde bir uzman kurumun gerekmediği , ticaret bankalarının bu amaçla desteklenmesi halinde bu fonksiyonu icra edebilecekleri yolunda görüşler de ileri sürülmektedir. Gerçekten ticaret bankalarının günümüzde kazandığı nitelikler onları belli ölçüde bu alana yönetmiş hükümetler de bu yönde destekler sağlamışlardır. Ancak , ticaret bankalarına gelenek ve alışkanlıklarını terk ettirmenin külfeti , bu tür kredilerin verilmesinde kalkınma bankalarını tercih eden ülkeleri çoğaltmaktadır. Belirttiğimiz hususları gözönünde tuttuğumuzda, ticaret bankalarının orta ve uzun vadeli kredi verme faaliyeti, kalkınma bankalarının yerine geçerek , onlara ihtiyacı kaldırırcı değil, onlara destek olucu biçimde ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki mevcut şartlar bu fonksiyonun icrası için en önemli kurumların halâ kalkınma bankaları olduğunu ortaya koymaktadır.

Orta ve uzun vadeli fon sağlamanın diğer yolu da yurtdışı kaynakların mobilizasyonudur. Uluslararası finans kurumları , fon sağlarken hükümet garantisi istemekte, milli kalkınma bankalarının bulunmadığı ülkelerde hükümetler bu garantiyi vermekte çekimser kalmaktadırlar. Böyle olunca bu tür fon sağlamak güçleşmektedir. Öte yandan bu kuruluşlar, karşılarında finanse edilecek projeyi her yönü ile değerlendirebilecek bir kurumun bulunmasını arzulamaktadırlar. Bu iki nedenle yurtdışı fonların sağlanmasında kalkınma bankalarının önemi oldukça büyüktür.

Kalkınma bankalarının bir diğer önemli fonksiyonu ülkede sermaye piyasasının gelişmesine destek olmaktır. Sermaye piyasasını geliştirmekte ulaşılmak istenen ilk amaç , verimli yatırımlara daha hızlı kaynak aktarmaktır. Sermaye piyasasının geliştirilmesi tek bir kurumun kolayca üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Sahip oldukları uzmanlar ve kaynaklar , kazanmış oldukları tecrübeler dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere sermaye piyasasını geliştirmeye liderlik yapma açısından en uygun kuruluşlar kalkınma bankalarıdır. Ancak bu amaçla hükümet ve uluslararası kuruluşların sözkonusu kurumları teşvik edici tedbirleri uygulamaya koymaları gerekir.

Bununla birlikte sözkonusu piyasanın oluşturulması ve geliştirilmesi uzun ve zor bir süreçtir. Her ülkenin koşulları bu hususta çeşitli engeller ortaya çıkarır. Bu sebeple, kalkınma banklarından bu amaca ulaşmakta mucizevi bir başarı beklemek uygun olmaz.

Kalkınma bankaları , fonksiyonları ve teşkilatı gereği teknik, iktisadi ve mali konularda bilgi , veri ve tecrübelerin biriktiği kuruluşlardır. Bunlar sayesinde iktisadi kalkınma ve sınai gelişme konularında danışma mercii konumuna ulaşmışlardır. Bu olgu sebebiyle gelişmekte olan ülkeler açısından belki de en önemli kabul edilebilecek olan işlevleri ortaya çıkar. Çünkü bu ülkelerde en önemli eksiklerden biri girişim kabiliyeti ve tecrübesine sahip elemanlardır. "Girişimlerin Girişimcileri ve Kalkınmayı Desteklemeye Yönelik Fonksiyonlar" olarak isimlendirdiğimiz bu işlevler bir kalkınma bankasının ülkenin ekonomik gelişmesinde etkili bir konuma yükseltip ve bu kurumların diğer finansal kurumlardan ayıran en önemli hususlardan oluşur. Böylece sözkonusu bankalar finansman desteğini teknik destekle birlikte sağlayan kurumlar özelliğini kazanmaktadırlar. Bu fonksiyonları beş ana grupta inceleyebiliriz. Bunlardan ilki, finansman için başvuranlardan projeleri için ayrıntılı teknik, ekonomik ve finansal incelemeleri içeren fizibilite raporları istemek ve fon sağlama kararını bunları değerlendirerek vermek anlamında kullandığımız "Finansman Öncesi Yaratıcı Değerleme" işlevidir. Ancak , gelişmekte olan ülkelere bu fizibilite raporlarını hazırlamak için gerekli

veriler yetersizdir. Kalkınma bankaları bu eksikliği gidermek amacı ile ümitvar ve kârlı yatırım alanları ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmak ve yayınlamak durumundadırlar. Bu tür ülkelerde projelerin değerlendirilmesi faaliyeti de yatırım tekliflerinin formülasyonuna katkıda bulunmak ve başarısızlık riskinin asgariye indirmeyi amaçladığı için basit bir analiz olmaktan çıkar, projeyi daha iyi ve yeterli bir hale getirme çalışmasına dönüşür.

Girişimleri desteklemeye yönelik diğer bir işlev de "Projelerin Gerçekleştirilmesi Safhasında Onlara "Teknik ve Yönetmel Destek Sağlama , Karşılaştıkları Sorunların Çözümünde Yardımcı Olma " faaliyetidir. İş aleminin çeşitli işletmecilik konularında aydınlatılması yönündeki çeşitli eğitim seminer ve sempozyum faaliyetlerini de bu çerçevede düşünmek gerekir.

Bu kapsamdaki üçüncü işlev ise kısaca "Geliştirme " faaliyeti olarak isimlendirilebilecek olan"Öncü Girişimcilik" ve Yatırımcılara Yol Göstericilik" faaliyetidir. Kalkınma bankaları bizzat sinai işletmeler kurarak yeni yatırım alanlarında öncülük yapar ve müteşebbis adaylarına bu alanın kârlı olduğunu gösterirler. Öte yandan kendilerine yapılan başvurularda; sadece başvuranın kredi değerliliği ve teminatlarının sağlamlığına değil, aynı zamanda bizzatıhi projenin sağlamlığına önem vermelidirler. Geniş anlamda geliştirme faaliyeti ise , proje fikrinin kalkınma bankalarınca ortaya konulmasıyla başlar. Şirketin örgütlenip belirli bir süre yönetilmesine kadar uzanır.

Kalkınma bankalarının hem teknik ve yönetmel destek sağlama hem de geliştirme işlevlerini layıkıyla yürütübilmeleri yetenekli uzmanlara sahip olmalarını gerektirir. Bu nedenle bu işlevler banka için oldukça külfetli ve maliyetlidir. Dolayısıyla kalkınma bankalarının bu tür fonksiyonları ifa etmekten kaçınmalarını önlemek için devletin onlara belli ölçüde mali destek sağlaması gerekli olmaktadır.

Kalkınma bankalarından beklenen bir diğer işlev özel sektörün plan hedeflerine uygun yatırımlarını finanse ederek "Kalkınma Planlarının Gerçekleştirilmesine Katkıda Bulunmak" ve özel sektör ile kalkınma planları arasında bir köprü görevi icra etmektir. Bunun için kalkınma bankaları ile hükümet arasında etkili bir diyalogun gerçekleştirilmesi gerekir. Burada dikkat edilecek husus kalkınma bankalarının kalkınma planları ile bağlantılı olarak çalışmasının , proje seçiminde sağlam kriterlere dayanarak bağımsız bir biçimde hareket etmesi prensibi ile nasıl bağdaştırılacağıdır. Bu oldukça zor bir iştir.

Girişimleri desteklemeye yönelik fonksiyonlardan sonuncusu da " Finansmanına Katılınan İşletmelerin Destekleyici Biçimde İzlenmesi" dir. Sınai yatırımların ciddi ekonomik finansal ve teknik araştırmaları içeren bir projeye dayanması gerekir. İzleme faaliyetinin temel amacı ise projenin aynen tatbikini sağlamak , projenin yürütülmesinde ortaya çıkabilecek problemleri mümkün olduğunca erken bir biçimde tesbit ederek çözüme yönelik tavsiyelerde bulunmak ve böylece verilen fonların geriye dönmesine garantilemeye çalışmaktır. Bu faaliyet işletmelerden periyodik bir biçimde raporlar isteyerek ve/veya yönetim kurulunda temsilci bulundurarak yürütülebilir. Ayrıca krediler harcama belgeleri karşılığında kullanılmalıdır. Dikkatli bir izleme faaliyetine rağmen işletmelerin başarısızlığa uğraması halinde hemen tasviye düşünülmemeli anapara ve faiz ödemelerini yeniden programlanması ve işletmeyi tedavi etmeye yönelik alternatifler aranmalıdır.

Kalkınma bankalarının son olarak üzerinde durduğumuz bir diğer fonksiyonunda "Küçük Ölçekli Teşebbüslere Proje Belirleme , Fizibilite Raporu Hazırlama, İşletmelerin Yönetiminde Teknik ve İdari Yetkinlik Kazandırıcı Hizmetler" sunmaktır. Yalnız yüzölçümü geniş olan ülkelerde geniş bir şube ağına sahip olan ticaret ve kooperatif bankalarının bu açıdan daha uygun olduğu şeklinde görüşler de söz konusudur.

Kalkınma bankaları yurtiçi ve yurtdışında birçok kaynaktan fon temin edebilirler. Yurtiçi kaynaklar arasında mevduatın bulunması genellikle doğru kabul edilmemektedir. Yurtiçi özel fon kaynakları kurumsal ve ferdi olarak ikiye ayrılabilirse de ferdi yatırımcıların cezbedilmesi kurumsal yatırımcılara göre daha zordur. Yurtiçinden sağlanacak fonların bir diğer kaynağı da kamusal kaynaklardır. Özel Sektör kalkınma bankaları bile kredi veya sermayeye katılma biçiminde devlet fonları katkısına ihtiyaç duyabilir.

Bir kalkınma bankasının hangi büyüklükte bir sermaye hacmine sahip olması gerektiği konusunda bir formül önermek zor olmakla birlikte bu hacmin alt ve üst limitleri ile ilgili bazı genellemeler yapılabilir.

Bu bankaların özsermayesi ile borçları arasında belirli bir ilişki bulunmalıdır. Bir genelleme yapmak gerekirse özel bir kalkınma bankası $1/3$ 'lük bir oranla işe başlayabilir. Bankanın kamuoyunda oluşturduğu güven duygusu ve başarı durumuna göre sözkonusu oran $1/6$ 'a kadar yükselabilir. Yalnız Hazine veya Merkez Bankasının sağladığı uzun vadeli fonların bu hesaplamada özsermayeye ilave edilmesi genellikle kabul edilmektedir.

Ülkede belli bir sektörde bir kalkınma bankası faaliyet gösteriyorsa bu sektörde aynı işlevleri üstlenecek ikinci bir kalkınma bankasının kurulması zor olmaz. Bankanın belli bir sektörde uzmanlaşması verimliliğini artırıcı bir unsurdur. Bankanın özel kanunla mı yoksa ticaret kanununun Anonim Şirketlerle ilgili hükümleri çerçevesinde mi kurulmasının uygun olacağı tartışmalıdır. Kuruluş sözleşmesinin amaç ve faaliyetleri iyi tanımlaması gereklidir. Ancak ayrıntılara yönelik fazla katı bir statü tanzimi de uygun olmaz.

Bankanın yönetimine siyasi nedenlerle müdahale edilmesi bankanın verimli çalışmasını önler. Devlete ait kalkınma bankalarında bu etkileri azaltmak açısından yönetim kurullarında özel sektörün tecrübelerini bu kuruma aktarabilecek nitelikte elemanlara yer verilmesi uygun olur. Yü-

rütmenin başı olan Genel Müdürün yönetim kurulunda bulunması hatta başkan olması tercih edilmelidir. Ticaret bankacılığı bilgi ve tecrübesi bir kalkınma bankası genel müdürü için yeterli değildir. Genel müdür özellikle uzun vadeli finansman ve kalkınma konularında yetişmiş , geniş ufuklu , dürüst ve kararlı bir kişiliğe sahip olmalıdır. Proje değerlendirme , araştırma-geliştirme , teknik yardım ve izleme gibi görevleri üstlenen personel de teknik, ekonomik ve finansal konularda uzmanlaşmış olmalıdır.

Ülkemizde de dünyadaki gelişmeye paralel olarak kalkınma bankaları kurulmuştur. Bunlardan ilki olan TSKB ülkemizde sermaye birikiminin zayıf, mevcut sermayenin verimli olanlara yönetilmesi için gerekli kurumsal yapının yetersiz olduğu, yatırımların projeye bağlı olarak hazırlanıp yürütülmesi anlayışının oluşmadığı bir ortamda , 1950 yılında kurulmuş , bu eksikliklerini giderme yönünde uzun yıllar tek başına çalışmıştır. Bu amaçla sabit sermaye yatırımlarına uzun vadeli iç ve dış kaynaklı kredi sağlamış , kredinin yetersiz olduğu hallerde kuruluşlara ortak olarak girişimcilerle birlikte risk yüklenmiştir.

Yıllar geçtikçe sanayi sektöründe işletme sermayesi ihtiyacının finanse edilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmış , bu sorunu çözmek amacıyla da 1963 yılında SYKB kurulmuştur. Bu kurum, 1968 yılına kadar sadece işletme kredisi vermiş , bu tarihten sonra yatırım kredisi de vermeye başlamıştır.

1964 yılında ise Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yatırımlarını finanse etmek üzere Devlet Yatırım Bankası kurulmuş , bu banka 1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür.

1970'li yıllarda ise çok ortaklı işçi şirketlerinin finansmanı ve desteklenmesi sorunu ortaya çıkmış , bu tip girişimleri desteklemek konusuna öncelik vermek üzere de 1976'da DESİYAB kurulmuştur. Diğer iki banka özel sektör sermayesi ile kurulmuş , buna karşılık DESİYAB kamu sermayesine dayalı olarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte , DESİYAB, A.Ş statüsünde olup, bir özel sektör kuruluşu esnekliğinde çalışabilecek imkanlara sahip kılınmıştır.

Sanayie orta ve uzun vadeli kredi sağlama bakımından TSKB en önde gelmektedir. Sonra kurulmasına karşın DESİYAB`ın katkısı SYKB`yi geçmiş bulunmaktadır. Yıllar itibariyle kredi miktarlarındaki artış bakımından ise DESİYAB en önde, SYKB ise en geridedir. Söz konusu bankaların kredilerinin özel sektör imalat sanayi yatırımları içindeki payları ise 1977-1986 arası on yıllık dönemde ortalama olarak şöyledir% TSKB: % 9,4, DESİYAB : % 2,2 , SYKB : % 1,7 .

Bu rakamlardan görüldüğü gibi , ülkemiz kalkınma bankalarının sanayi sektörüne kredi desteğinin yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu sebeple, 1970`li yıllarda Merkez Bankasının orta vadeli kredileri reeskont yoluyla desteklemesi sonucu ticaret bankaları da sanayinin yatırım kredisi ihtiyacını karşılanması konusunda önemli bir rol almaya başlamışlardır.

TC. Merkez Bankasının DESİYAB`a sağladığı imkanlar diğer kalkınma bankalarına göre daha fazladır. DESİYAB`ın bir başka özelliği ise, ülkemizde ilk defa "Kâr Ortaklı Esaslı Kredi" uygulamasını yapmış olmasıdır.

Kredilerin bölgesel dağılımı bakımından TSKB ve SYKB kalkınma bankacılığına uygun bir görünümde değildir. Bu bankaların kredilerinin büyük bir bölümü gelişmiş bölgelere gitmiştir. Kuruluşunda gösterilen hedeflere ulaşamamış olmasına rağmen, geri kalmış bölgelerdeki yatırımlara kredi sağlamak bakımından DESİYAB bu iki bankaya göre çok daha olumlu bir görünüm vermektedir. Kredilerin sektörel dağılımında ise her üç banka da önceliği önemli oranlarla Doküma-Giyim Sektörü almaktadır. İştirak faaliyetleri bakımından ise DESİYAB son yıllarda (1986 hariç) birinci sıraya geçmiştir. SYKB ise en geridedir. DESİYAB`ın iştirak faaliyetlerine önem vermesinde ; bir yandan kâr ortaklığı esaslı kredilerin verilmesinin iştiraki gerektirmesi, diğer yandan bu bankanın çok ortaklı şirketler ve temel sanayi kuruluşlarını (SAN`lı kuruluşlar) geliştirmeye çalışmasının etkisi söz konusudur.

Sermaye piyasasının geliştirilmesi her üç banka-nında amaçları arasında yer almakla birlikte SYKB ve DESİYAB'ın bu yönde kaydadeğer bir faaliyetleri yoktur. TSKB ise 1961 yılında oluşturduğu "Sermaye İştirak Fonu" ile bir hisse senedi portföyü geliştirmiş ve 1963'den itibaren kâr etmekte olan şirketlerin hisse senetlerini satma faaliyetlerini yürütmüştür. Bununla birlikte ülkemizde sermaye piyasasının hala istenen düzeye ulaşamadığını dikkate aldığımızda TSKB'nin de bu yöndeki çabalarını yetersiz kaldığı söylenebilir.

Girişimleri, girişimcileri ve kalkınmayı desteklemeye yönelik faaliyetler açısından SYKB oldukça yetersiz bir durumdadır. Sözkonusu bankanın bu yöndeki kayda değer tek faaliyeti iştiraklerinin yönetim kurulundaki banka temsilcilerinin bu işletmelerin sorunlarını çözmeye yönelik çabalarıdır. TSKB'nin bu tür faaliyetleri ise belirli bir seviyeye ulaşmıştır. Ülkemizde proje hazırlama ve uygulama bilgi ve tecrübesinin gelişmesinde bu bankanın payı önemlidir. Girişimcilere öncülük etme yönündeki faaliyeti 1970'lerden sonra azalmıştır. Banka, bu tarihten sonra araştırma, proje geliştirme ve teknik yardım türü faaliyetlere ağırlık vermiştir. Buna karşılık geri kalmış yörelerdeki girişimleri ve ülkemize has bir sorun olan çok ortaklı işçi şirketlerinin desteklenmesi bakımından TSKB yetersiz kalmıştır. DESİYAB'ın kuruluşu da zaten bu yetersizlik dolayısıyla gündeme gelmiştir.

DESİYAB'ın en önemli amaçları bu nedenle sözkonusu iki soruna çözüm bulmaya çalışmaktır. Bu banka, ilk yıllarını yeni kurulmanın sıkıntıları içinde geçirmiştir. Bu tür amaçlara ulaşma yönündeki faaliyetleri ise, 1980'den itibaren önem kazanmıştır. DESİYAB geri kalmış yörelerdeki girişimleri desteklemek bakımından diğer iki bankaya göre çok daha olumlu bir görünümündedir. Çok ortaklı işçi şirketlerinin problem olma durumu devam etmekle birlikte, 1986'dan itibaren DESİYAB bu konuya özel bir önem vermeye başlamış, sadece

bu tür işletmelerin problemlerini çözmek amacıyla "Proje Değerlendirme II Müdürlüğü"nü kurarak bu şirketlerin belirli bir öncelik sırasına göre rehabilitasyon programına tabi tutmaya başlamıştır. DESİYAB bu iki özel sorunla ilgilenme dışında diğer girişimlere teknik yardım sağlama, eğitim, araştırma ve proje geliştirme, ortak olduğu şirketlerin ürünlerini yurt içi ve dışında tanıtmaya gibi faaliyetleri de sürdürmektedir.

Özkaynak/yabancı kaynak oranları bakımından üç banka içinde en uygun durumda olan DESİYAB'dır. TSKB'nin sözkonusu oranları bazı yıllarda literatürün öngördüğü sınırları aşmaktadır. SYKB ise daha riskli bir oranla faaliyetini sürdürmektedir.

1986 yılı hariç DESİYAB'ın yabancı kaynaklarında ağırlık yurtiçi yabancı kaynaklarıdır. Diğer iki kalkınma bankasında ise toplam yabancı kaynaklar içinde yurtdışı yabancı kaynaklar ağır basmaktadır.

Kaynaklar bakımından DESİYAB ve SYKB'de iki özel durum sözkonusudur. Kalkınma bankaları ile ilgili genel kuralın aksine, kuruluş kanununda DESİYAB'ın mevduat kabul edebileceği belirtilmekte, ancak bu imkân Maliye Bakanlığı izni vermediği için işletilememektedir. SYKB'de ise, ortak bankalar mevduatlarının % 1'ini ve sonradan meydana gelebilecek artışların % 5'ini SYKB'na 20 yıl süreyle borç vermeyi taahhüt etmişler ve böylece "Ortak Banka Alacakları" isimli bir kaynak türü ortaya çıkmıştır. Böylece, dolaylı bir biçimde mevduat, bir kalkınma bankasının kaynakları arasında yer almış bulunmaktadır. DESİYAB'ın yurtiçi yabancı kaynaklarında ağırlık sıra ile Hazine Kredileri ve T.C. Merkez Bankası Kredilerine aittir. TSKB'de ise, TC. Merkez Bankası kredileri ve diğer banka kredileri önde bulunmaktadır. SYKB'de de ağırlık TC. Merkez Bankası kredilerindir. Yurtdışı yabancı kaynak bakımından en geniş imkâna sahip banka ise TSKB'dir. DESİYAB ise son yıllarda yurtdışı yabancı kaynak çeşitini artırmaya başlamıştır.

Her üç bankada da organizasyon, fonksiyonlar esas alınarak oluşturulmuştur. Kred kararları yönetim kurulunca alınmaktadır. Uzman personel ti likle seçilerek istihdam edilmektedir.

Görüldüğü gibi ülkemizde ikisi kamuya, ikisi özel sektöre ait dörk kalkınma bankası kurulmuştur. Bunlardan sadece kamu iktisadi teşebbüslerine kredi veren bir tanise 1987 yılında faaliyetine son vererek ihracatı desteklemeye yönelik bir kalkınma bankasına dönüşmüştür. Geriye kalanlardan özel sektöre ait olan Sınai Yatırım ve Kredi bankası diğer iki kalkınma bankasına göre ikinci planda kalmaktadır. Ülkemizde faaliyette bulunan kalkınma bankalarının Sanayi'ye orta ve uzun vadeli fon katkılarının yeterli olmadığı şeklindeki tesbitimizden hareketle ,kaynaklarını artırmalarının gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Kaynak artırma yönünden ilk akla gelen husus ,T.C.Merkez Bankası ve Hazine kredilerinin bu bankalara daha çok sağlanmasıdır.Uluslararası mali piyasalardan borçlanma imkanlarının artması ancak ülkemiz mali itibarının artması , en azından düşmemesi ile mümkündür. Tahvil çıkararak fon sağlama imkânı ise ülkemizdeki enflasyonist ortam nedeniyle sınırlıdır.

TSKB'nin gerice yörelerdeki girişimleri desteklemede ve çok ortaklı işçi şirketlerinin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmada biraz daha gayretli olması gerekmektedir.DESİYAB'da son üç yıldır bu yönde artmış olan gayretlerini kesintisiz bir biçimde sürdürmektedir. SYKB'nin ise kalkınma bankası sıfatını taşımaya devam edebilmesi için her fonksiyonla ilgili çok daha büyük hamlelere ihtiyacı vardır .

	DURUM TESBİTİ	ANALİZ VE DEĞERLENDİRME	ÖLÇÜ BELİRLEMESİ
İDARI	ÜRETİLENME DÜZENİ	UYGUN	YENİDEN DÜZENLENMESİ
		UYGUN DEĞİL	
	PERSONEL DURUMU	YETERLİ	
		YETERSİZ	HİCELİK VE HİCELİK AÇISINDAN YETERLİLEŞTİRİLMESİ
		KARŞILIYOR	
	ÜRÜNÜN PİYASA BEKLENTİLERİNİ KARŞILAMA DURUMU	KARŞILAMİYOR	KARŞILAYABİLİR SEÇENEKLERİN ÜRETİMİ
		YETERLİ	
	YURTİÇİ ARZ/TALEP	YETERSİZ	DIŞSATICI OLANAKLARININ ARAŞTIRILMASI
		VAR	DIŞ BAĞLANTI DÜZENLEMELERİNE GİDİLMESİ
	DIŞSATICI OLANAKLARI	YOK	REHABİLİTE EDİLEMEZ
EKONOMİK		UYGUN/YETERLİ	
	PAZARLAMA KURGUSU		FİYAT YETERLİ KILACAK SEÇENEKLERİN ÜRETİMİ
	Fiyat, Ürün, Tanıtım, Dağıtım, Rekabet	UYGUN DEĞİL/YETERSİZ	ÜRÜN YETERLİ KILACAK SEÇENEKLERİN ÜRETİMİ
			DAĞITIMI UYGUN/YETERLİ KILACAK SEÇENEKLERİN ÜRETİMİ
			TANITIMI UYGUN/YETERLİ KILACAK SEÇENEKLERİN ÜRETİMİ
		TANIMA GÖRE DAHA İYİ	KALİTENİN STANDART SINIRLARI İÇİNE ÇEKİLMESİ
	ÜRÜNÜN TEKNİK KALİTESİ	TANIMA GÖRE DÜŞÜK, ANCAK TALEBİ ETKİLEMEZ	
		TALEBİ ETKİLEYECEK ÖLÇÜDE DÜŞÜK	KALİTENİN STANDART SINIRLARI İÇİNE YÜKSELİLMESİ
		ELVERİŞLİ	
	TESİSİN YERİ	ELVERİŞSİZ	REHABİLİTE EDİLEMEZ
TEKNİK			TESİSİN ELVERİŞLİ BİR YERE TAŞINMASI
			TESİSİN TAŞINMADAN REHABİLİTASYONU
	PROSES	UYGUN	
		UYGUN DEĞİL	PROSESİN GEREKLİ DÜZENLEMELERİN YAPILMASI
		YETERLİ/UYGUN/BAKIMLI	
	MAKİNA VE DONANIM		YERLEŞİMİN YENİDEN PLANLAMASI
		YETERSİZ/UYGUN DEĞİL/BAKIMSIZ	DARBOĞAZ GİDERME YATIRIMLARI
			YENİLEME VE/VEYA İKVSİ YATIRIMLARI
			PLANLI BAKIMIN YERLEŞTİRİLMESİ
	TESİS YAPILARI	UYGUN/YETERLİ/BAKIMLI	
MALİ		UYGUN DEĞİL/YETERSİZ/BAKIMSIZ	ONARIM/İADİLAT YAPILMASI
			YENİ YAPILAR YAPILMASI
	DÖNER DEĞERLER	YETERLİ VE UYGUN BİRLEŞİMDE	
		YETERSİZ VE/VEYA UYGUN OLMAYAN BİRLEŞİMDE	İŞLEME SERMAYESİNİN BÜYÜTÜLMESİ
			UYGUN BİRLEŞİMİN SAĞLANMASI
		ÖLÇÜSÜNDE	
	KISA VADELİ BORÇLAR	AŞIRI MUACCELLEDEN OLUŞMAKTA	SERMAYE ARTTIRIMINA MAHSUP EDİLMESİ
			ORTA VE UZUN VADELİ BORÇ HALİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ
			ÖDENEK KAPATILMASI
		ÇOK YÜKSEK	ÖDENEK KAPATILMASI
			ORTA VE UZUN VADELİ BORÇ HALİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ
	ORTA VE UZUN VADELİ BORÇLAR	ÖLÇÜSÜNDE	
		ÇOK YÜKSEK	GELECEKTEKİ SERMAYE ARTTIRIMINA MAHSUP EDİLMESİ
			UYGUN ERTİLEMELEİN YAPILMASI
	ÖZKAYNAK	YETERLİ	
		YETERSİZ	SERMAYENİN ARTTIRILMASI
	KARLILIK	BEEL OLARAK POZİTİF	
		NEGATİF	SATIS GELİRLERİNİN ARTTIRILMASI
			MALİYETLERİN DÜŞÜRÜLMESİ

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABAÇ, Selçuk : " Türkiye'nin Sanayileşmesinde Bankaların rolü", Cumhuriyetin 50.yılında Sanayileşme ve Sorunları Semineri (Ankara, S.B.F. Yayını, 1973)
- ADLER, Robert W ve MIKESELL, Raymond : Public External Financing of Development Bank in Developing Countries (Eugene, Oregon, Bureau of Business and Economic Research, 1966),
- AKGÜÇ, Öztin : "Dünya'da İhtisas Bankacılığı", Kalkınmanın Finansmanında İhtisas Bankacılığı, Desiyeb 4.Sempozyumu (Ankara, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Yayını, 24-25 Mayıs 1983,.
- AKGÜÇ, Öztin : Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları, (Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No:47, 1975)
- AKSOY, M.Uğur : "Yatırım Ortaklarının Temel Kavramları Üzerine," İktisat ve Haliye Dergisi, C.20, s.11, 1974,.
- ALPAR, Cem-ONGUN, Tuba : Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, (Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, 1985)

- ALPTÜRK , Nevzat : Merkez Bankacılığı, (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No.49, 1972),
- ALTINKARDEŞ, Şehavet : "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüsleri-
nin Ekonomimizdeki Yeri ve Tanımlan-
ması", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüs-
lerinin Geliştirilmesi Semineri, (Anka-
ra MPM Yayını, 1973)
- ALTINTAŞ, Mustafa : İçe Yönelik Sanayileşme Politikası ,
Ankara 1978,
- ARDA, E. Fisun : "Sermaye Piyasasının Bankacılık Ke-
simine Etkileri", Banka ve Ticaret
Hukuku Dergisi, C.IX, s.2, (Aralık, 1977),
- ASLANTAŞ , Ahmet : "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüsleri-
nin Donatım, Tedarik ve Pazarlama So-
runları, " Küçük ve Orta Sanayi Te-
şebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri,
(Ankara: MPM Yayını, 1973)
- ASWOCH, William : A Short History of The International
Economy, 1850-1890 (London: Longman ,
Green and Co., 1952).
- ATAMER, Doğan : Türkiye Sınai Kalkınma Bankası , (Ya-
yınlanmamış Master Tezi), İstanbul
Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1980,
- ATUK, Bülent : "Türkiye'de Sermaye Piyasasının Ge-
lişmesi", Cumhuriyetin 50.Yılında
Türkiyede Sanayileşme Sorunları Se-
mineri, (Ankara Üniversitesi Siya-
sal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1975),

- AYDIN, Davut : Finansal Aracilar Acısından Finans Piyasaları Üzerine Bir Arastırma (Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1980), .
- BAŞAR, Doğan - BÜKER, Semih : İşletmelerde Finansal Yönetim, (Eskişehir ; İ.T.İ.A., Ders Notları, 1972), s.207.
- BERBEROĞLU , C.Necat: Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1981.
- BIATT, V.V : Development Banks in the Financial System, (Washington; Economic Development Institute, 1979), .
- BARRIOS, Victor S. : "Project Identification , Preparation and Promotion: A Made of Innovative Behavior", Development Banking in the 1980s (New York: United Nations, 1980), .
- BOSKEY, Shirley : Problems and Practices of Development Banks, (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1961), .
- BROOM, H.N- LONGENECKER, J.G. : Small Business Management, (Cincinnati: South Western Publishing Co., 1965), s.1.
- BÜKER, Semih, : Finansal Yönetim, (Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985), .

- BÜKER, Semih : "Türkiye'de Sermaye Piyasasının Geliş-
meme Nedenleri", Eskişehir İktisadi ve
Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 50.Yıl
Özel Sayısı, (Ekim 1973).
- CAMERON, Rando E : "The Credit Mobilier and the Economic
Development of Europe", The Journal
of Political Economy, C.LXX, s.6 (Aralık,
1953).
- CEYLAN, Ramazan : Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Ban-
kalarının Temel Yönetim Sorunları, (Eskişe-
hir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:86,
1985), ..
- COCHRAN, Thomas d : "The Entrepreneur In American Capital For-
mation in National Bureau of Economic Re-
search, Capital Formation and Economic
Growth, (Princeton University Press, 1955),
- CROODRICH, Carter : "American Economic Development Policy :
The Case For Internal Improvements", The
Journal of Economic History, C.LVI, S.4
(Aralık 1956), s.451.
- ÇADIROĞLU, Turhan : Avrupa Yatırım Bankası Faaliyetleri ve
Türkiye, Ankara 1975.
- DEMİREL, Ahmet : "1980'li Yıllarda Para ve Sermaye Piyasa-
sının Kalkınmanın Finansmanına Katkısı,
2. Türkiye İktisat Kongresi Kalkınma Ko-
misyonu Tebliğleri, İzmir, 2-7 Kasım 1981,
(T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı,
Yayını).

- DIEMOND , William : Development Banks (Baltimore, Maryland, The John ,Hopkins Press, 1967), s.9.
- DIEMOND, William : "The Impact of Development Banks on Their Environment" Aspects of Development Bank Management , Edited by William Diamond and W.S.Rooham (Baltimore, The John Hopkins University Press, 1982),
- DOBB, Maurice : Kapitalizm, Sosyalizm, Az Gelişmiş Ülke-ler ve İktisadi Kalkınma (Çev: Mehmet SELİK), Ankara Üniversitesi Siyasal Bil-giler Fakültesi Yayınları, 1981, s
- DOCK, Houk, J.T : Financing and Problems of Development Banking (New York: Frederick A Praeger , Inc Inc, 1968), s.4.
- ERKAN, Mehmet : Enflasyonist Ortamda İşletmelerin Tica-ri Kredi Yönetimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1986), .
- EROĞUZ, O : "Project Identification , Proporation and Promotion", Development Banking in the 1980s, (New York : United Nations, 1980),
- EROĞUZ, Özhan : "Türkiye'de Leasing'in Geli-mesi İKB'den Kaynak Bulma Olanaklarını Kolaylaştırır", Para Dergisi , S.13, (Haziran 1982).
- ERTUNA, İbrahim ÖZER : Türkiye'de Fon Akımları Üzerine Bir İnceleme, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, No:2, 1970),
- ERTUNA , ÖZCAN : Finansal Kurumlar, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayını, No:3, 1982).

- ES, Mecit : Türkiye'de Vergilerin Sermaye Piyasası-
nın Gelişmesine Etkileri, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, (Eskişehir: Anadolu Üniver-
sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985),
- EYÜPGİLLER, Servet : Çağdaş Banka İşletmeciliği, (Ankara 1979).
- FERMAN, Cumhur : Türkiye'de Sanayi Kredisi, (İstanbul: Tür-
kiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, 1951),
- FORWELL, Loring C-
ROBINSON, Roland I : Financial Institutions, (Illinois: Richard
D. Irvin, Inc., Homewood, 1966).
.....
- GATUİRİA, J : "Project Identification as the First Step
towards Project promotion and Innovation,"
Development Banking in 1980s (New York,
United Nations, 1980).
- GOLDSMITH, Raymond W: Financial Institutions, (New York, Yale
University), Random House, 1968.
- GORDON, David L : Development Finance Companies, State and
Privately Owned, (Washington D.C. World
Bank Staff Working Papers, 1983),
- GÖKER, Orhan : Kollektif Yatırım Kurumları ve Bu Kurum-
ların Ülkemizde Kurulabilirliği ve İşbir-
liği Üzerine Bir İnceleme, (İstanbul Üni-
versitesi İşletme Fakültesi, 1977).
- GÖNENLİ, Attila : İşletmelerde Finansal Yönetim, (İstanbul
Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını,
No: 78, 1978),
- GUPTA, D.P. : "Project Monitoring and After-Care",
Development Banking in the 1980s (New
York, United Nations, 1980).
- GURELY, John G : "Financial Institutions in the Saving,
Investment Process-I" Readings in Financial
Institutions, Derleyen: Marcial D. Ketchum
and Leon D. Kendall (Boston: Houston, Mifflin
Company, 1965).

- GUSTAFSON, Douglas : "Financial Policy Problems of Development Finance Companies", Development Finance Companies; Aspects of Policy and Operations, Edited by: William Diamond (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1968).
- GUSTAFSON, Douglas : "Promoting Broader Ownership of Private Securities in the Low Income Countries", Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operation, Edited by: William Diamond (Baltimore The Johns Hopkins University Press, 1968).
- GÜRSOY, Bedri : "Türkiye'de Sanayileşle ve Kurumsal Kredi", Cumhuriyetin 50. Yılında Sanayileşme ve Sorunları Semineri, (Ankara: S.B.F. Yayını, 1973).
- GÜNAL, Vural : Özel Finans Kurumları, (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları) Yayın No: 131.
- GÜVENLİ, Oktay : "Snai Yatırım ve Kredi Bankası Kredileri", Orta Vadeli Krediler, (İstanbul, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını, 1973).
- HAKYEMEZ, Cem : Türkiye'de Ticaret Bankaları İştiraklerinin Özellikleri Üzerine Kuramsal ve Uygulamalı Bir Araştırma (İstanbul, Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1978).
- HAZAR Dündar : "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Eğitim Sorunları ve İşbağında Eğitim", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Gelistirilmesi Semineri, (Ankara MPM Yayını, 1973).

HEMPER, George H. ve
YAWITZ, Dess B.

: Financial Management of Financial
Institutions (New Jersey: Prentice
Hall Inc., 1977),

IDB (Islamic Development
Bank)

: Tenth Annual Report (1984-1985),
(Jeddah, 1986).

ISAEC, Alfred

: İşletme İktisadı (Çevre O. Tuna), C.I.,
(İstanbul: İstanbul Üniversitesi İk-
tisat Fakültesi Yayını, 1974).

ILKIN, Akın

: Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul
Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını,
1979.

JACABS, Donald P-

FARWELL, Loring C -...

: Financial Institutions, (Illinois:
Richard D. Irwin Inc., 1972).

JAYNE, Jincnte R.

: "Development Banks and the Mobili-
zation of Domestic Financial Resources,"
Development Banking in 1980's, (New
York, United Nations Publications, 1980).

KANDİLLER, Rıza

: "Para ve Sermaye Piyasalarının Kalkın-
manın Finansmanına Katkısı", 2. Türkiye
İktisat Kongresi Kalkınma Politikası
Komisyonu Tebliğleri, (Ankara: T.C. Baş-
bakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın
1981).

KANE, Joseph A

: Development Banking, An Economic App-
raisal, (Massachusetts, Lexington Books
D.C. Heath and Company, 1975).

- KAUFMAN, George : Money the Financial System and The Economy , (New York: Rand Mc Nally and Company, 1973) .
- KELLEY, O. Peorce
LAWYER, Keneth : How TO Organize and Operate in Small Business, (Englewood Cliffs; Prentice Hall, Inc., 1962) .
- KENDALL, Leon T : "The New Environment Facing Financial Intermediaries in The Nex Decade", Reading in Financial Institutions, Ed. Marshall D. Ketchum ve Leon T. Kendall (Boston: Houghton Mifflin Company, 1965) .
- KEPEKÇİ- Çelal : Sermaye Piyasasının Gelişmesinde Muha- sebenin Rolü, (Eskişehir, Anadolu Üniver- sitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakül- tesi Yayını, 1983) .
- KESKİNOĞLU, Suat : Genel İşletme Ekonomisi Dersleri, C. I, (İstanbul İ.T.İ.A Yüksek Okulu Yayını, 1967) .
- KUİPER, E. T : "Relationship Between a Development Finance Company and the Management of Enterprises it Promotes , Sponsors or Finances", Development Finance Companies, Aspects of Policy and Operations, Edited by William Diamond (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1968) .
- KUNTALP, Erden : Kâr Ortaklığı Belgesi (Ankara: Türkiye Ban- kalar Birliği Yayını, Yayın No: 123) .
- KÜÇÜKSAVAŞ, Nihat : Kalkınma Bankalarında Finansal Analiz ve Rantabilite Denetimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, İşletme Fakültesi, 1980) .

- LANDES, David S : "French Entrepreneurship and Industrial in the Nineteenth Century", The Journal of Economic History, C.IX, S.1 (Mayıs 1949).
- LAVIGNEUR, G.A : "Financing Small-Scale Enterprises in ~~Canada~~ Canada", Development Banking in the 1980s (New York, United Nations, 1980),
- LÖSCHNER, Ernst : Small Enterprise Assistance: The Integrated Project Concept", Development Banking in the 1980s, (New York, United Nations, 1980).
- MANOLA- Rodolfo D : "Financing Small-Scale Industries in the Philippines", Development Banking in 1980s (United Nations, New York, 1980).
- MANISALI, Erol : Gelişme Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1978.
- MASSOT, Leon : Batı Almanya'da Bankalar ve Yatırımlar, (Çev: Ragıp HANYAL), (Ankara: Bankalar Birliği Yayınları, No: 29, 1968).
- MİRZA, Suat : Sermaye Piyasası, Türkiye'deki Durumu ve Muhtemel Gelişmesi, (İstanbul: Eskişehir İ.T.İ.A Yayını, No: 29-6, İstanbul).
- MORSE, Jeremy : "Finance in Developing Countries" Report of the Seminar Organised by International Chamber of Commerce, France, 1976.
- NADKARNI, S.S : "Development Banks and Project Promotion", Development Banking in the 1980s (New York, United Nations, 1980).
- NEWIN, Edward : Capital Funds in Underdeveloped Countries, (New York, St. Martin's Press, 1961).
- OLALI, Hasan : Tesebbüs Finansmanı ve Tesebbüslerin Finansal Yönetimi, İzmir 1967.

- OLUÇ, Mehmet : İşletme Organizasyonu ve Yönetimi, C.I, (İstanbul: Sermet Matbaası ,1961).
- ÖKÇÜN, A.Gündüz : Türkiye İktisat Kongresi, 1923, Haberler, Belgeler ve Yorumlar, Heyet'i Faale Raporunda Yer Alan Görüşler (Ankara 1971).
- ÖNAL, Recep : Türkiyede Orta ve Uzun Vadeli Kredi Uygulanması, Sorunlar, Alınan Tedbirler, Eleştiriler ve Öneriler, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Negriyatı, No:170, 1976).
- ÖNGÜT, İbrahim : "Türkiyede Bir Sermaye Piyasasının Gelişmesi", Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü, (İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, 1963).
- ÖNGÜT, İbrahim : "Türkiyede Kalkınma Bankacılığı ve Sorunları", Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, (İzmir: Finansman Uzmanları Derneği Yayını, 1979).
- ÖZ-ALP, Şan : Küçük İşletmeler, (Ankara: İ.T.İ. A.Yayını, 1971).
- ÖZEKEN, Ali : İşletme İktisadına Başlangıç Dersleri, C.I, (İstanbul : İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, 1951).
- PARA DERGİSİ : "İslam Kalkınma Bankası" Para Dergisi, Haziran 1982, S.13.
- PASSICHA, Boldew : "Project Identification Preparation and Promotion", Development Banking in the 1980s, (New York , United Nations 1980).

- PUNJA, M.R.B : "Project Monitoring and After-Care", Development Banking in the 1980s, (New York, United Nations, 1980).
- RAGHAVAN, J.S : "Financing Small -Scale Enterprises", Development Banking in the 1980s, (New York, United Nations, 1980).
- RITTER, Lawrence S - : Principles of Money ,Banking and Financial
SILVER, William L Markets (New York, Basic Books, Inc. Publis-
hers, 1974).
- ROBINSON, Roland : Financial Market: The Accumulation and
Allocation of Wealth (Mc Graw Hill, 1974).
- SAVAŞ, Vural : Az Geli-miş Memleketlerde Kalkınmanın
Finansmanı, Eskişehir İktisadi ve Ticari
İlimler Akademisi Yayını, 1963,.
- SAVER, E.Viver : Küçük Sanayi Politikası ve Kriterleri,
(Ankara: DPT Yayını, 1968).
- SERMAYE PİYASASI
ETÜDÜ : Türkiyede Sermaye Piyasasının Gelis-
mesi İçin Gerekli Tedbirler, (Ankara
1964).
- SMITH ,Paul F : Economics of Fⁿancial Institutions and
Markets , (Illinois, Richard D.Irwin, Inc.
1971).
- SINGH, Parabhu N : Role of Development Banks in a Planned
Economy, (Delhi: Vikas Publishing House
PVT ltd., 1974).
- STALEY, Eugene-
MORSE, Richard : Modern Small I ndustry For Developing
Countries, (New York: Mc Graw Hill Book
Co. 1965).

- STEINER, Shapiro ve Solomon : Money and Banking, B.4 (New York, Hery Holt and C., 1958).
- ŞEN, Salim : "Kalkınmanın Finansmanı", Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Dergisi, Emel Matbaası, 1973, C.4, S.2.
- ŞENEL, Ömer Sezai : "Küçük Sanayi İşletmelerinin Sorunları ve Eskişehirde Bir Uygulama", Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, Nisan 1987.
- TARLAN, Selim : Uluslararası Mali Kuruluşlar, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1979).
- TENNEKKOON, W : "Mobilization of Financial Resources", Development Banking in the 1980s (New York, United Nations, 1980).
- TOKPINAR, Metin : "Türkiye'de Yatırım ve Kalkınma Bankacılığı", Bankacılık Sempozyumu (İstanbul: O.M. Produktivite Kurumu Yayını, 1968).
- TOPÇU, Mehmet : ABD'de Mali Aracı Kurumlar ve Amerikan Bankacılığı ile Finansal Piyasadaki Son Gelişmeler, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1983/257).
- TUNABOYLU, Osman : Orta Vadeli Kredi Uygulanması ve Kaynakları, (İstanbul Bankası T.A.Ş Kültür Yayınları, 2, 1976).
- TUNCER, Selahattin : Türkiye'de Sermaye Piyasası, Teori-Uygulama, (İstanbul: Okan Yayıncılık Dağıtım, 1985).
- TÜRK, İsmail : İktisadi Planlama Prensipleri, Ankara Emel Matbaası, 1970.

- TÜRK, İsmail : Maliye Politikası, Ankara Sevinç Matbaası, 1979.
- TÜRK, İsmail : "Sermaye Piyasasında Son Gelişmeler", (Açık Oturum), Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.23, S.3, Mart 1986.
- ~~UNITED NATIONS~~ : Characteristics of Industrial Development Banks and Their Role in Economic Development, (Karachi: United Nations Industrial Development Organization, 1968).
- ÜSTÜNEL, Besim : Kalkınmanın Neresindeyiz? Ankara Sevinç Matbaası, 1966.
- VAN HORNE, James C : Function and Analysis of Capital Market Rates, (New Jersey, Prentice Hall Inc., Foundations of Finance Series, 1970).
- VURAL, Güven : Yatırım Ortaklıkları, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Yayın No: 120, 1978).
- YALIM, A.Doğan : "50.Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız", Türkiye Bankacılığında 50 yıl, İstanbul, Banka ve Ekonomik Yorumlar Yayını, 1974.
- YAZICI, Bulent : "Sanayi Kredisi Müesseseleri", Sanayi de Yatırım ve Sermaye Terakümü, (İstanbul, Ekonomik ve Sosyal Konferans Heyeti Yayını, 1963).
- YÜKSEL, Ali Sait : Para Bulma ve Kredi İşleri, İstanbul 1971.
- YÜKSEL, Ali Sait : Para Bulma ve Kredi İşleri, İşletme Finansmanı, İstanbul Bozok Matbaası, 1969.
- YÜKSEL, Ali Sait -
RODOPLU, Gültekin : Sermaye Piyasası, İstanbul Formül Matbaası, 1980.

- ZADIL, Elmel : "Küçük ve Orta Sanayi Tesebbüslerinin Örgütlenmesi ve Kooperatifleşme", Küçük ve Orta Sanayi Tesebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, (Ankara: İİM Yayını, 1973).
- ZARAKOĞLU, Ayvı : "Cumhuriyetin 50.Yılında Memleketimizde Bankacılık", (Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No:61,).
- ZIAL, Ahmad : "The Role of Industrial Development Banks In a Comprehensive Planned Economy", Conference on Industrial Development Banking (İstanbul: Central Treaty Organization, July 1962).
- ZEYTİNOĞLU, Erol : "Türkiyenin İktisadi Bünvesi Dersleri", İstanbul Kurtuluş Matbaası, 1969.
- WORLD BANK : "Policies and Operations" (Washington: The World Bank Group, 1974).

RAPORLAR, KANUNLAR, KARARNAMELER

- DESİYAB, Faaliyet Raporları.
- DESİYAB Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname, md.3.
- DESİYAB Yetki Kanunu.
- DESİYAB , Yurt İçi Finansman Kurumları (Ankara, Desiyab A.F.G Yayını, No:1.
- DESİYAB, DESİYAB'ın Kredi Politikasının Umumi Esasları (Ankara, Bankaca Yayınlanan Broşür, 1982).
- DESİYAB, T.C.Merkez Bankası Sanai Reeskont Esas ve Koşulları (Desiyab Personeli için Hazırlanmış Rapor).
- BDESİYAB, Proje Değerlendirme-Kredi İlişkileri Hakkında Notlar, (Ankara, Desiyab'ta Hazırlanan Broşür) 1977).
- DESİYAB , İşçi Şirketlerinin Rehabilitasyonu DESİYAB'ın Görevi, Banka Personeli için Hazırlanmış Broşür, 1987.

- DİT, Kalkınma Planları ve Yıllık Raporlar.
- DİD, Faaliyet Raporları.
- DİB Halkındaki 7/8568 Sayılı Tüzük.
- DİB Kuruluş Kanunu.
- DİB, Tenth Annual Report.
- Odalar Birliği, Ekonomik Raporlar.
- SİİB, Faaliyet Raporları.
- TÜRK EKİMBANK, Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.
- TÜRKİB, A.Ş Ana Sözleşmesi.
- TİSİB A.Ş Faaliyet Raporları,
- TİSİB A.Ş Politikası, İstanbul 1982.

Abstract

In the second period of 20th. Century, one of the most important issues related to the developing countries is the realization of economic development. There are different institutions to be established and measurements to be carried out to reach this aim.

In the first chapter of this study, the topics of underdevelopment and development were examined, then the experiences on the subjects of the financing and developing the industrial sector of the developed countries were summarized. In addition that the system of financial intermediates was introduced briefly.

In the second chapter, after examining the functions of development banks which established in many of the underdeveloped countries to support development, the problems related to perform of each functions were introduced. In this chapter also, the financing sources of mentioned banks were examined and the important issues related to this subject were discussed. In the same chapter, the main problems related to the establishment and management of these banks were examined.

In the final chapter, four development banks aimed to support the industrial sector in our country were examined in the main framework of the second chapter.

In the result, the subjects which studied beforehand were appraised generally and some proposals were introduced.

ÖZET

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında, aralarında Türkiye'de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin gündemindeki en önemli konulardan biri de ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Bu amaçla alınacak çeşitli tedbirler ve oluşturulacak çeşitli kurumlar söz konusudur.

İşte çalışmamızın birinci bölümünde bu noktadan hareketle önce az gelişmişlik ve kalkınma olgusu üzerinde durulmuş, sonra da halen gelişmiş olan ülkelerin sanayinin geliştirilmesi ve finansmanı konusundaki tecrübeleri özetlenmiştir. Bu bölümde ayrıca finansal araçlar sistemi ana hatları ile tanıtılmıştır.

İkinci bölümde ise çoğu gelişmekte olan ülkede kalkınmayı desteklemek amacı ile oluşturulan kurumlardan biri olan kalkınma bankalarının fonksiyonları ayrıntılı biçimde incelenip, her fonksiyonun yerine getirilmesiyle ilgili olarak ortaya çıkan çeşitli sorunlar tartışılmıştır. Yine bu bölümde sözkonusu bankaların sermaye kaynakları incelenmiş, bu konuyla ilgili önem taşıyan hususlar tartışılmıştır. Aynı bölümde ayrıca kalkınma bankalarının kuruluş ve yönetimle ilgili başlıca sorunları da incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise ülkemizde sanayi sektörünü desteklemeye yönelik kalkınma bankası olarak nitelendirilebilecek 4 bankayı, ikinci bölümde oluşturduğumuz çerçevede inceledik.

Sonuç kısmında da daha önceki bölümlerde incelenen konuların genel bir değerlendirmesini yaparak bazı önerilerde bulunmaya çalıştık.

ÖZGEÇMİŞİM

1953 yılında Bolu ilinin Gerede ilçesinde doğdum. İlk ve orta okulu Gerede'de Liseyi Bilecik lisesinde tamamladım. 1974 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat-Maliye Bölümünü bitirerek Yüksek öğrenimimi tamamladım.

Mezuniyetimi takiben yedek subay olarak askerlik görevimi yaptım 1976 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasında Proje Değerlendirme Uzman Yardımcısı Stajyeri olarak göreve başladım. 1977'de Proje Değerlendirme Uzman Yardımcısı oldum. 1979 Mart ayında ise Eskişehir İ.T.İ.Akademisi Afyon Mali Bilimler Fakültesi'nde İşletme Asistanı olarak göreve ve daha sonra aynı kurumda doktora programına başladım. 1981 yılında doktora bilim sınavını verdim. Aynı yıl Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nde "master" yapmak üzere İstanbul'a gittim. 1981-1982 ders yılında İngilizce Hazırlık Okulunu bitirdim. 1984 yılında da Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans Programını tamamlayarak "M.A." derecesi aldım.

Bu tarihten sonra yeniden Anadolu Üniversitesi'ne döndüm. Halen Afyon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktayım.

M.Kemalettin ÇONKAR